

**ВОДОБІЛЯ**



VONA

Літературний журнал

**КИЇВСЬКА РУСЬ**

КНИГА 5000 7515 рік



Приєднуйтесь до літопису  
нового часу та простору  
української літератури!

...ніколи не почувайся певним  
біля жінки, бо жіноча природа ховає  
більше небезпек, аніж ти думаєш.  
Жінки не є ані такими добрими,  
як їх роблять їхні шанувальники  
та захисники, ані такими поганими,  
якими їх роблять їхні вороги.  
Характер жінки – це безхарактерність.  
Найкраща жінка миттєво занурюється  
у бруд, найгірша – піднімається  
до великих, добрих вчинків  
і присоромлює тих,  
хто її зневажав.

Леопольд фон ЗАХЕР-МАЗОХ

літературний журнал  
**Київська Русь**  
передплатний індекс 94978

# БІЛГІСЬКА РУСЬ

літературно-критичний часопис

## Головний редактор

Дмитро СТУС

## Редакційна рада

Василь ГЕРАСИМ'ЮК

Юлія ПІДМОГИЛЬНА (редактор-упорядник)

Оксана ПЛАКСІЙ (редактор)

Тарас ФЕДЮК

Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО

## Верстка

Студія «ШТРИХ»

## Суспільна рада

Володимир ЄШКІЛЄВ, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,

Олександра КОВАЛЬ, Марія МАТІОС,

Павло МИХЕД, Борис ОЛІЙНИК,

Василь ПОРТЯК, Ірен РОЗДОБУДЬКО,

Володимир РУБАН, Василь СЛАПЧУК,

Максим СТРІХА, Леонід ФІНКЕЛЬШТЕЙН,

Максим ЦУГУНОВ, Юрій ЧЕКАН,

Григорій ШТОНЬ

Засновник та видавець ТОВ «Видавничий Дім «Факт»

## З питань співпраці звертатися

[kru@fact.kiev.ua](mailto:kru@fact.kiev.ua)

[dvs\\_66@bigmir.net](mailto:dvs_66@bigmir.net)

## Телефонуйте:

(044) 2397395, (067) 5047744

## З питань придбання журналу та дистрибуції звертатися

## до відділу збуту видавництва «Факт»:

[sbyt@fact.kiev.ua](mailto:sbyt@fact.kiev.ua)

(044) 463-68-87

АНДІСЬКИХ КОЛОРІТНИХ КАРТИНОК Марія МАТИОС Синдром стерильності Барабан Емо-революція в літературі Богдан-Олег ГОРОБЧУК Олена ШАРГОВСЬКА Барабан Невідомо, хто сильніший... Леся і ТЕЛЬНЮК Євген ПОВЕТКІН КРИТИКАРКА Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО Уля Д'Арк in country UA Марія МАТИОС Синдром стерильності Барабан Ілюстрація місце Ю в країні Україні КРИТИКАРКА Євген ПОВЕТКІН Дрейф до полюсу абсурду Наталка СНЯДАНКО Синдром стерильності Барабан Емо-революція в літературі Тереза ПРОЦЬ Лю Слови Ількій Переоблік Оксана ПЛАКСІЙ Дивиться, хто нести максимум інформації Новочасна література Барабан Індивідуальні протоколи Лія ШЕВА Богдана КОЗАЧЕНКО Переоблік ГАВРОШ Нові форми мистецтва Закарпаття Чотири виміри Переоблік Наталя ЛІТВІНОВА Померти для чого?... Любов Пономаренко Помри зі мною Переоблік Лера ЛАУДА Нашарування колоритних картинок Ольга Переоблік Анна ПРОЦУК Вишов би чудовий телесеріал Марина Гриміч Егоїст Переоблік Богдан-Олег ГОРОБЧУК Чому вчить БЖД Сашко Ушkalov БЖД Голос Вгору, все вище! ТАРАН Робітня Літтудія «Перехрестя» Вікторія ОСТАШ Валентина ЗАХАРЧЕНКО-БУРЦЕВА Альбіна МАЛЯР АНТОНІНА ОКІНІНА Надія САДОВА ПРОза АТАНАЙ Молитва до риби Пітання № 1 Брати Капранови Леонід ФІНКЕЛЬШТЕЙН З А Я В Л Я Й Т Ъ С Я Чотири виміри Переоблік Наталя ЛІТВІНОВА Померти для чого?... Любов Пономаренко Помри зі мною Переоблік Лера ЛАУДА Нашарування колоритних картинок Марія Риблін Переоблік Анна ПРОЦУК Вишов би чудовий телесеріал Марина Гриміч Егоїст Переоблік Богдан-Олег ГОРОБЧУК Чому вчить БЖД Сашко Ушkalov БЖД Голос Вгору, все вище! Людмила ТАРАН Робітня Літтудія «Перехрестя» Вікторія ОСТАШ ЧОГОСЬ ЗАХАРЧЕНКО-БУРЦЕВА Альбіна МАЛЯР Антоніна ОКІНІНА Надія САДОВА ПРОза АТАНАЙ Молитва до риби Пітання № 1 Брати Капранови Леонід ФІНКЕЛЬШТЕЙН ЗАБОРОНЕНА ЗОНА Олександр АПАЛЬКОВ Н-Боварі Юлія ПІДМОГИЛЬНА Віднайдення жінки Поезія Маріанна КІЯНОВСЬКА Дещо щоденне ПРОза Юрій АНАНКО Книга ради Культіватор Оксана ПЛАКСІЙ Шукання любові Барабан Емо-революція в літературі Богдан-Олег ГОРОБЧУК Олена ШАРГОВСЬКА Барабан Невідомо, хто сильніший... Леся і Галина ТЕЛЬНЮК Євген ПОВЕТКІН КРИТИКАРКА Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО Уля Д'Арк in country UA Марія МАТИОС Mr. & Ms. In country UA Містер і місце Ю в країні Україні КРИТИКАРКА Євген ПОВЕТКІН Дрейф до полюсу абсурду Наталка СНЯДАНКО Синдром стерильності Барабан Ілюстрація має нести максимум інформації Тереза ПРОЦЬ Любомир КРУПНИЦЬКИЙ Переоблік Оксана ПЛАКСІЙ Дивиться, хто прийшов! Новочасна література Барабан Індивідуальні протоколи Лія ШЕВА Богдана КОЗАЧЕНКО Переоблік Оксана ГАВРОШ Нові форми мистецтва Закарпаття Чотири виміри Переоблік Наталя ЛІТВІНОВА Померти для чого?... Любов Пономаренко Помри зі мною Переоблік Лера ЛАУДА Нашарування колоритних картинок Марія Риблін Переоблік Анна ПРОЦУК Вишов би чудовий телесеріал Марина Гриміч Егоїст Переоблік Богдан-Олег ГОРОБЧУК Чому вчить БЖД Сашко Ушkalov БЖД Голос Вгору, все вище! Людмила ТАРАН Робітня Літтудія «Перехрестя» Вікторія ОСТАШ Валентина ЗАХАРЧЕНКО-БУРЦЕВА АЛЬБІНА МАЛЯР Антоніна ОКІНІНА НАДІЯ САДОВА ПРОза АТАНАЙ Молитва до риби Пітання № 1 Брати Капранови Леонід ФІНКЕЛЬШТЕЙН ЗАБОРОНЕНА ЗОНА Олександр АПАЛЬКОВ Н-Боварі Юлія ПІДМОГИЛЬНА Віднайдення жінки Поезія Маріанна КІЯНОВСЬКА Дещо щоденне ПРОза Юрій АНАНКО Книга ради Культіватор Оксана ПЛАКСІЙ Шукання любові Барабан Емо-революція в літературі Богдан-Олег ГОРОБЧУК Олена ШАРГОВСЬКА Барабан Невідомо, хто сильніший... Леся і Галина ТЕЛЬНЮК Євген ПОВЕТКІН КРИТИКАРКА Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО Уля Д'Арк in country UA Марія МАТИОС Mr. & Ms. In country UA Містер і місце Ю в країні Україні КРИТИКАРКА Євген ПОВЕТКІН Дрейф до полюсу абсурду Наталка СНЯДАНКО Синдром стерильності Барабан Ілюстрація має нести максимум інформації Тереза ПРОЦЬ Любомир КРУПНИЦЬКИЙ Переоблік Оксана ПЛАКСІЙ Дивиться, хто прийшов! Новочасна література Барабан Індивідуальні протоколи Лія ШЕВА Богдана КОЗАЧЕНКО Переоблік Оксана ГАВРОШ Нові форми мистецтва Закарпаття Чотири виміри Переоблік Н б р а к у е є ІА Померти для чого?... Любов Пономаренко Помри зі мною Переоблік Лера ЛАУДА Нашарування колоритних картинок Марія Риблін Переоблік Анна ПРОЦУК Вишов би чудовий телесеріал Марина Гриміч Егоїст Переоблік Богдан-Олег ГОРОБЧУК Чому вчить БЖД Сашко Ушkalov БЖД Голос Вгору, все вище! Людмила ТАРАН Робітня Літтудія «Перехрестя» Вікторія ОСТАШ Валентина ЗАХАРЧЕНКО-БУРЦЕВА АЛЬБІНА МАЛЯР Антоніна ОКІНІНА НАДІЯ САДОВА ПРОза АТАНАЙ Молитва до риби Пітання № 1 Брати Капранови Леонід ФІНКЕЛЬШТЕЙН ЗАБОРОНЕНА ЗОНА Олександр АПАЛЬКОВ Н-Боварі Юлія ПІДМОГИЛЬНА Віднайдення жінки Поезія Маріанна КІЯНОВСЬКА Дещо щоденне ПРОза Юрій АНАНКО Книга ради Культіватор Оксана ПЛАКСІЙ Шукання любові Барабан Емо-революція в літературі Богдан-Олег ГОРОБЧУК Олена ШАРГОВСЬКА Барабан Невідомо, хто сильніший... Леся і Галина ТЕЛЬНЮК Євген ПОВЕТКІН КРИТИКАРКА Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО Уля Д'Арк in country UA Марія МАТИОС Mr. & Ms. In country UA Містер і місце Ю в країні Україні КРИТИКАРКА Євген ПОВЕТКІН Дрейф до полюсу абсурду Наталка СНЯДАНКО Синдром стерильності Барабан Ілюстрація має нести максимум інформації Тереза ПРОЦЬ Любомир КРУПНИЦЬКИЙ Переоблік Оксана ПЛАКСІЙ Дивиться, хто прийшов! Новочасна література

Юлія ПІДМОГИЛЬНА. Віднайдення жінки.....	5
Маріанна КІЯНОВСЬКА. Дещо щоденне .....	<b>ПосейД</b> 9
Юрій АНАНКО. Книга радості.....	<b>ПРОза</b> 31
Оксана ПЛАКСІЙ. Шукання любові .....	<b>Культиватор</b> 161
Емо-революція в літературі: розмова з Богданом-Олегом ГОРОБЧУКОМ.....	<b>Барабан</b> 165
«Невідомо, хто сильніший...»: розмова з Лесею і Галиною ТЕЛЬNIЮK.....	<b>Барабан</b> 177
Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО.	
Уля Д'Арк in country UA.....	<b>КРИТИКарка</b> 189
Євген ПОВЕТКІН.	
Дрейфдо полюсу абсурду.....	<b>КРИТИКарка</b> 198
«Люстрація має нести максимум інформації»: розмова з Терезою ПРОЦЬ.....	<b>Барабан</b> 205
Оксана ПЛАКСІЙ про «Новочасну літературу».....	<b>Переоблік</b> 216
Індивідуальні протоколи: розмова з Лісю ШЕВОЮ .....	<b>Барабан</b> 217
Людмила ТАРАН. Вгору, все вище!	
Та не відрватись од землі .....	<b>Голос</b> 227
Оксана ГАВРОШ про «Чотири виміри» .....	<b>Переоблік</b> 232
Наталія ЛІТВИНОВА про «Помри зі мною»	
Любові Пономаренко.....	<b>Переоблік</b> 235
Лєра ЛАУДА про «Білого слона» Марії Римар .....	<b>Переоблік</b> 236
Анна ПРОЦУК про «Егоїста» Марини Гримич .....	<b>Переоблік</b> 238
Богдан-Олег ГОРОБЧУК про	
«БЖД» Сашку Ушkalova .....	<b>Переоблік</b> 241
Літстудія «Перехрестя»: Вікторія ОСТАШ,	
Валентина ЗАХАРЧЕНКО-БУРЦЕВА, Альбіна МАЛЯР,	
Антоніна ОКІНІНА, Надія САДОВА .....	<b>Ребітня</b> 243
АТАНАЙЯ. Молитва до риби.....	<b>ПРОза</b> 253
Брати КАПРАНОВИ .....	<b>Читання № 1</b> 263
шукайте <b>ЗАБОРонену зону</b> .....	
з Олександром АПАЛЬКОВИМ .....	I-VIII



Юлія

Підмогильна

Редактор-упорядник  
«Київської Русі»

## ВІДНАЙДЕННЯ ЖІНКИ

Так було здавна – коли потрібно було знайти причину невдачі, казали: «Cherchez la femme» («шукайте жінку»). І зовсім не важило, чи була та *femme* причетною до подій. У Європі особливо привабливих *femme* спалювали, у нас до них ставилися по-різному. Одних боялися, інших обожнювали, до ще інших прислухалися, а ще-ще іншим закривали рота. Хай там як, а вчені муні завжди радили «не йняти віри жінкам».

Коли ми почали готувати травневе число «Київської Русі», яке вирішили зробити про жінок, із жінками та для жінок (а також для всіх, хто хоче і може їх чути), в компанії «Київська Русь» склалася критична фінансова ситуація, посилає до всього ще й політично нестабільністю. Коштів на журнал не було й жодної перспективи на обрії не проглядалося. Ситуація була невеселою. Хтось пожартував: «Ну от, усе через «НЕІ». Тільки задумали зробити жіночий номер, як усе заглохло». Проте вже ввечері того ж дня подумалося: «А чому, власне, винна «ВОНА»? Ми навіть не встигли начорно накидати «Ї» образ, себто навіть приблизно уявити зміст нової книги. Минуло лише кілька днів, як ми здали в друкарню східний номер. Можливо, причина у «СХОДІ»? Відомо ж бо, що світло приходить зі Сходу. Але ж звідти приходять і сутніки...»

Перебуваючи увесь страсний тиждень у подвійній невідомості (через політичну ситуацію та ситуацію з виданням журналу), ми прагнули зробити все від нас залежне, аби не розочарувати передплатників та зберегти журнал, який встигли полюбити.

Допомога прийшла так само несподівано, як і загроза. Директор видавництва «Факт» Іннокентій Вировий і головний редактор того ж таки видавництва Леонід Фінкельштейн протягнули руку допомоги, тому з «НЕІ» тепер починається нова історія: любовна пригода видавництва «Факт» та журналу «Київська Русь». Перший став новим

власником, друга (і «Русь», і «ВОНА») здобула опертя та підтримку. (Про позитивні зміни в політичній ситуації нам наразі невідомо. Може колись і нагорі, або й ще вище, думатимуть про тих, у «кого чуби тріщать?»).

Маємо запевнити наших читачів: зміна власника не вглине не політику журналу. Ми, як і раніше, друкуватимемо і молодь, і визнаних метрів пера, аналізуватимемо книги і східних, і західних видавництв. Нам, як і раніше, не важливиме, звідки автор і яка тема твору. Головне – це мистецька якість, привабливість для наших читачів, вписаність тексту в культурний ареал країни та концепцію того чи іншого числа (якщо текст хороший, концепцію ми вигадаємо).

Тому, власне, ні «СХІД», ні «ВОНА» ні в чому не винні. Так, очевидно, «стали планети, склались обставини»... Наша оптимістично налаштована редакція вважає, що все, що робиться, то на краще. Ми любимо КРУ. Нам важливі й «СХІД» та «ХВІЛІ/ОДЕСА», які ми надруковали, і «ВЕЛИКА ВОЛИНЬ» та закарпатський номер, які ми плануємо видати. Перебуваючи в «КРАЙНОЩАХ», розуміючи, що питання культури часто опиняються на «УЗБІЧЧІ», іноді маючи «ЛЮЗІ», зазнаючи «ОКУПАЦІЇ», ми сподіваємося, що на «ПЕРЕТИНІ» політичних і соціальних подій, в результаті різного гатунку «Р/ЕВОЛЮЦІЙ», час не зруйнує «ПРОТЯГ» історії, ми не зіб'ємося зі «ШЛЯХІВ», а збиратимемо «ГЕРБ/АРІЙ» цікавих текстів. Ми чудово розуміємо, що часто свої вимоги диктує «БАБЛО» (а у випадку культури воно часом грає й першу скрипку). Але віримо, що «ПІПЛ/НАРІД» зуміє якось дати всьому цьому раду (навіть розуміючи, що рішень, ухвалених там нагорі, або й ще вище, не змінить).

А сьогодні ми говоримемо про «НЕІ». ВОНА буває різна, так само, як і ВІН. Але Й не варто ігнорувати, як не варто ігнорувати природу, підсвідоме й усе іrrаціональне. Суб'єкт мовлення не важливий – головне, що мовиться про НЕІ.

У романі «Книга радості» Юрія АНАНКА Й так багато, що часом губишся в тексті. ВОНА у думках, листах, мовчазних розмовах, промовах. Чи почує ВОНА його? Чи зрозуміє? Взагалі, чи можливе порозуміння між такими різними та однедоповненнями істотами?

Щоб визначитися з чимось, варто поглянути на проблему з різних (часом протилежних) боків. Саме тому ми пропонуємо прозу **Людмили ТАРАН і АТАНАЇ**. Можливо, істину ви там не знайдете, але частину правди – обов'язково. Також запрошуємо вас у Ї поетичний світ. У добирці поезій **Маріанні КІЯНОВСЬКОЇ** мовиться про дещо зникоме, але надзвичайно важливе, про те, без чого важко жити, але з чим часом неможливо перебути кожну мить людського життя.

Мозаїчний і еклектичний світ її поетичної душі також творять учасниці літстудії «ПЕРЕХРЕСТЬ».

У цьому номері КРу ми не тільки читаємо, але й багато говоримо з НЕЮ. Маємо три розмови з представницями різних мистецьких галузей – з музиками **Лесею та Галиною ТЕЛЬНЮК**, маляркою **Терезою ПРОЦЬ**, письменницею й театрознавцем **Лією ШЕВОЮ**. Знаючи, що ВОНА любить не тільки говорити, але й запитувати, подаємо інтерв'ю **Олени ШАРГОВСЬКОЇ** з Богданом-Олєром **ГОРОБЧУКОМ**.

Звичайно, про «НЕЇ» можна говорити довго, багато, безперервно. Але ж і ВІН може стати предметом змістовних дискусій у її текстах. Критичні статті **Ярослава ГОЛОБОРОДЬКА**, **Євгена ПОВЕТКІНА**, рецензії дописувачів КРу дозволяють у цьому пересвідчитися.

Але досить розмов, давайте віднаходити та прочитувати... СЕБЕ. \*

*Дізнайтесь про нас більше!*



портал української книжкової промисловості

**JABOOKS.INFO**

інформаційний партнер

літературно-критичного журналу

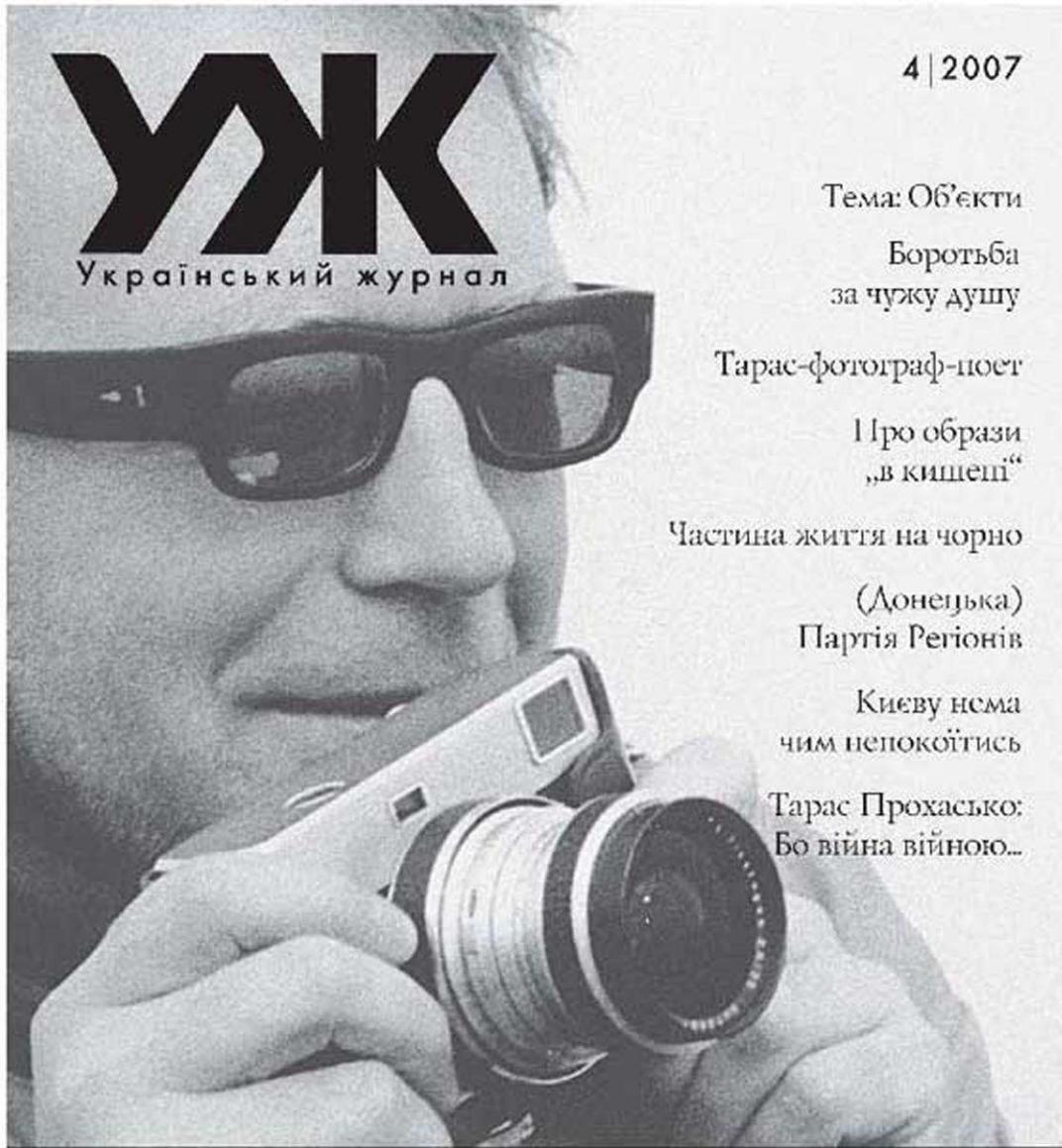
**НІЖСЬКА РУСЬ**



4 | 2007

# УЖ

Український журнал



Тема: Об'єкти

Боротьба  
за чужу душу

Тарас-фотограф-поет

Про образи  
„в кишечі”

Частина життя на чорно

(Донецька)  
Партія Регіонів

Киеву нема  
чим непокоїтись

Тарас Прохасько:  
Бо війна війною...

Часопис для українців у Чехії, Польщі та Словаччині  
можна придбати за адресами:

- Мистецьке об'єднання „Дзига”, вул. Вірменська 35, Львів
- Українська книгарня, Проспект Шевченка 8, Львів
- Книгарня „Києво-Могилянської академії”, Контрактова площа 4, Київ
- Мистецька агенція „АРТ-ВЕРТЕП”, вул. Червона площа 3, Дніпропетровськ

[ukrzur@seznam.cz](mailto:ukrzur@seznam.cz)

Маріанна  
Кіяновська



## Дещо щоденне

«Поезія Маріанни Кіяновської призначена не так для читання, як для слухання, а ще гомініше — для декламації».

Наталка Сняданко

«Маріанна дуже «технічний» поет. Вона створює тексти з такою божевільною швидкістю й водночас із такою якістю, що це видається неймовірним.

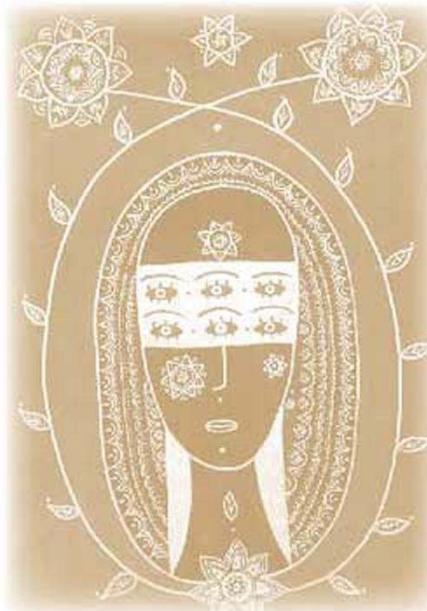
Поезія «летьється» з неї, вона вже практично не бере участі в цьому процесі. Власне, у цьому і є сенс творчості: вона володіє людиною, ане навпаки. Коли Маріанна починає писати, перед нею можна рукою водити — вона не помічає. «Я пишу, пишу, пишу...»

Нехайпадають гори, лава підступає до ніг —  
Маріанна дописує останній вінок сонетів!»

Мар'яна Савка

\* \* \*

Це не я - а я, Аякс. Нам спір -  
 Спис у списку пам'яті - найтяжчий.  
 Ахіллес, мій брат, священний звір  
 Був найдужчий - а відтак пропаший.  
 Гори аж кинатъ від слів і змій.  
 Всіх втруївши, не здобудем Трою.  
 Брата мій, якщо вбиваєш, вмій  
 Бути, убиваючи, собою.



\* \* \*

Vestigia terent<sup>1</sup> – праїстина. Сказана мова  
Така ж безнадійна, як сказане тіло мов.  
Любов до мистецтва вбиває, а отже, я є.  
Я мислю, існує і дихало містику слова,  
Хоч недонароджена жінкою – зараз і тут.  
Цих же осягання – гнітюче, цих мов посягання  
На право съства – віроломне. Пралередостання?  
Versiculos feci, peccavi et dixi<sup>2</sup>. Де ж Брут?

<sup>1</sup>Сліди лякають (лат.). Із «Послання» Гораций.

<sup>2</sup>Я віршики склав, согрішив і сказав (лат.). Маріанна Кіяновська.

\* \* \*

Люби мене, приймаючи, як воду,  
 З гладінню, що як неба тінь і грань.  
 Люби за безнастанину прохолоду,  
 А за тепло любити перестань,  
 Бо я - зведу із розуму. Стихію  
 Приборкує лим час. За часом - Бог.  
 Люби мене. І я тебе зрадію,  
 Допоки простір нам не пересох.



\* \* \*

Безпеки не існує. Ризик - міра  
Ненастання іншого, кім це.  
Межа неперевірена, як віра.  
Якщо ти є, то Йми мое лице.  
Сьогоднішнє і завтрашнє, навзасм.  
Во як не я, то хто? І хто, як ти?  
Я вірю в рай; а він, щоб бути разом,  
Приходить не втікати, а текти.

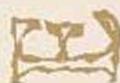
\* \* \*

Не відпущено, ні. І не прощено. Все - назавжди.  
 Того разу було - на ковток,  
 щоб до скону платити.  
 Я вже надто незряча,  
 щоб вміти розглядіти квіти,  
 що тихенько цвітуть над водою - по той бік води.  
 Але все пам'ятаю. Слова проростають в мені  
 Зі старих молитов, що збуваються,  
 перш ніж забутись.  
 Бог приходить у сми - і тихесенько просить  
 вернутись  
 На Його небеса, у вериги мої кам'яні.



\* \* \*

Не засну у могилі. Лежатиму, як і сьогодні,  
 Із очима, відкритими в небо, якщо воно є.  
 І дріжатимуть зорі, упавши у руки Господні,  
 Та змовчить Судія, якщо із вод жумовиння зіп'є.  
 Не боєся у смерті нічого - ні тижі, ні туги,  
 Бо на те вона Й смерть, щоб прощатися в ній  
 з усіма.  
 Час збирати каміння. Писання мое - недолуге.  
 А крім нього нічого - в мені і по мені - нема.



\* \* \*

Я мовчала цей рік. Дуже довго гоїлася рана.  
Не гоїлася, тільки зростала - і стала рубцем.  
І тепер я в нірвані. І в мене глибока нірвана.  
Вигасання - між словом і тілом -

сством і лицем.

...Був такий чоловік - перерізав мені пуповину  
І лежив ненароджену там, де нічого нема.  
Він ще сниться мені. Ще вважається -

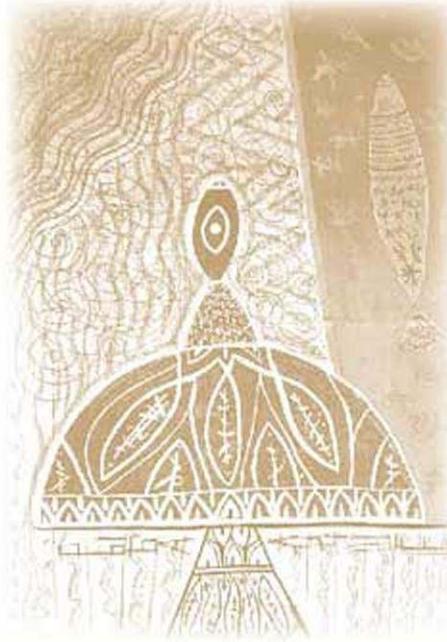
раз на хвилину.

Але він - у пітьмі. Я не знаю, яка це пітьма.  
Я ж навчилася жити без смерті. Зусилля без втоми  
Щонайтяжче з усіх. Це як рухи стихій і планет.  
Сіть безсонних ночей. Дзеркала зі слідами судоми...  
Вигасання як сенс. Бог же знає, що я не поет.

В  
І  
З  
Е  
О  
І

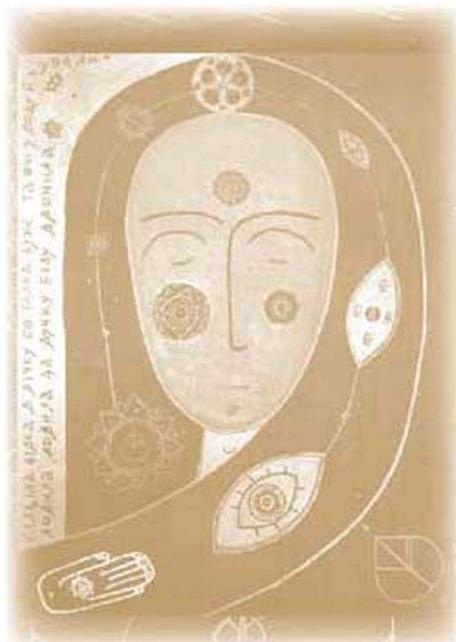
\* \* \*

Не знаю, як нас звати, як нас звати,  
Коли в мені виникається Бог.  
Печаль не має імені чи дати.  
Усе воздається. Двічі. За обох.  
За кожне слово. За неслово можне.  
За все, чого не сталося. За світ.  
Але в мені живе моя тривожність —  
Несповідимі мед, вогонь і лід.



\* \* \*

Боже благий, що мовчим, ні про що не спитавши,  
 Так ні про що не спитавши, як можеш лиш Ти...  
 Завжди, щоб втратити, треба спочатку знайти,  
 А щоб не втратити, треба забути назавжде.  
 Просто позбутися. Просто, як камінь лежить.  
 Просто, як звір заволав би, потрапивши в пастку.  
 Дай мені в долю непам'ять - непам'ять як частку  
 Того, що вічно триває, коротче, ніж мить.



В

\* \* \*

Хочу завити - і звити гніздо на вербі.  
Хай вона стане, як ягоди вовчі, чорніти.  
«Ось тобі хмари високі. Нашо тобі діти?  
Нашо сини, як вгорі небеса голубі?  
Листя, колись облетівши, на землю впаде.  
Зовсім не страшно вмирати - вмирати на зиму».  
Але здригається листя від запаху диму.  
Тільки у серці здригається, більше ніде.

І

З

Е

О

І





Я знаю, що знати не можна людського у Богі.  
 Не можна — людського у птасі. Не можна — мені.  
 Довкола останнього світу йдучи по дорозі,  
 Возношуся вгору і вниз, попри мочі і дні.  
 І так мені страшно, мов зроду іще не ходила.  
 Несу перебуте в безоднях знамено лиця.  
 Коли я ще вміла втрачати, я втратила крила,  
 Щоб бути, як всі. Щоб не знати себе до кінця.



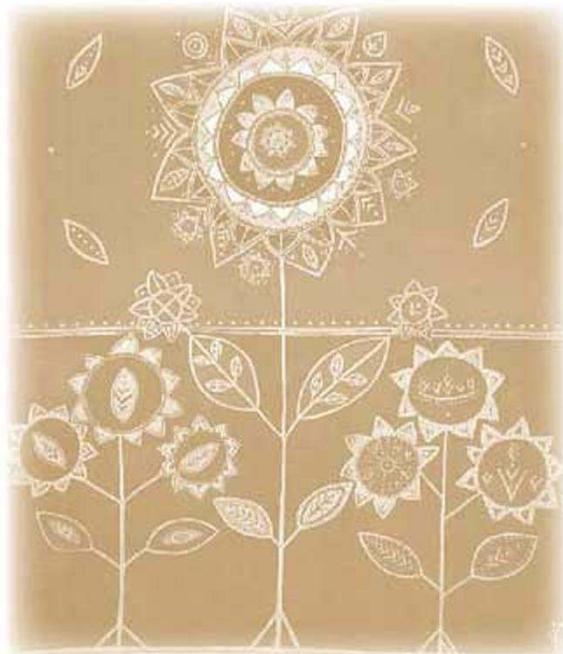
Світла · відька · золотого · птуша · літо · 1994 ·

\* \* \*

Над моїм двійником, що мене проживав би усус,  
Я стоятиму так, як оплакують вдови мужів.  
Ще збулося не все. Ще у хилах, як магма, пульсує,  
Кров доріг і звитяг. Темні руки по лезах можів  
Заповзають у ранні - мовчать. На те вони й ранні.  
І на те вона й смерть, щоб питати про суть і не-суть.  
Наче міченій щит, ходить сонце за мною багряне.  
Зі щитом, на щіті чи на крилах мене понесуть?

\* \* \*

Після того, як втрачено все і нема що втрачати,  
 Крім дитини і Бога, я знаю, що втрачено все,  
 Що мені не давало любити. Між «бути» і «мати» -  
 Амальгама і те, що на споді. Спітає, спасе,  
 Від спокуси врятує... Мій Господи, вірую тричі.  
 Той, хто тричі зрикався, боявся. А я не боюсь.  
 Я все бачила Вічну Сльозу на Твоєму обличчі.  
 Ту, що більша, ніж світ. Ту, що тяжча,  
 ніж небо, чомусь.

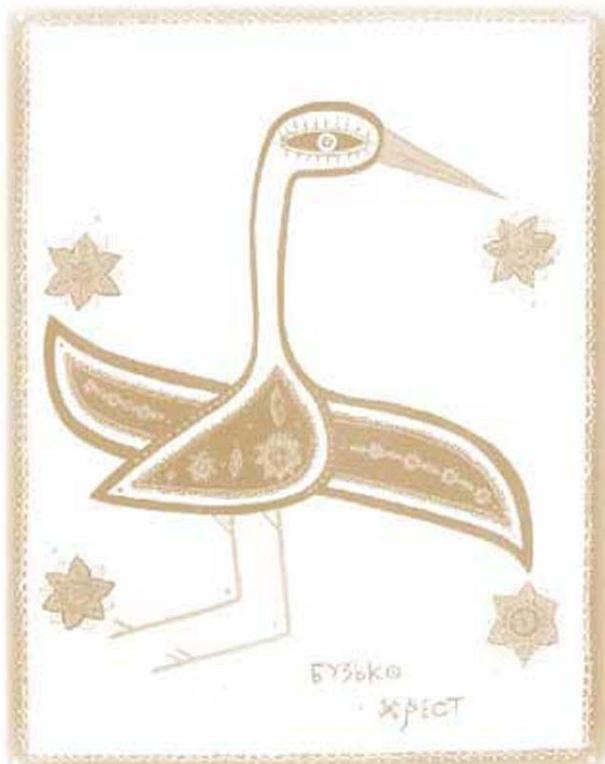


\* \* \*

слова не збувається змови збувається в суті  
лишаючи назване названим або нічим  
приходять і свідчать як син не від серця забуті  
в усіх іпостасях звучання соломоні між дим  
то значить мовчи чи навчай що не треба нічого  
крім дещої права на смерть чи інакож окрім  
уміння мовчати коли розмовляючи з Богом  
згенацька узвіруєш в голос небесний як грім

\* \* \*

Словення тіла — глибоке заповнення тла,  
 Встановлення меж порожнечі між ними і нами.  
 Іссе, що боліло, а потім здавалося снами, —  
 Це наші заховані в рамках давніші тіла.  
 Із тих, що не втратили мови. Сказанні. І знов  
 Приречені. Переповторені. Врослі у русла.  
 Це сусло ества, тільки іншого. Просто без сусла  
 Немає вина — ні сухого, ні того, що кров.

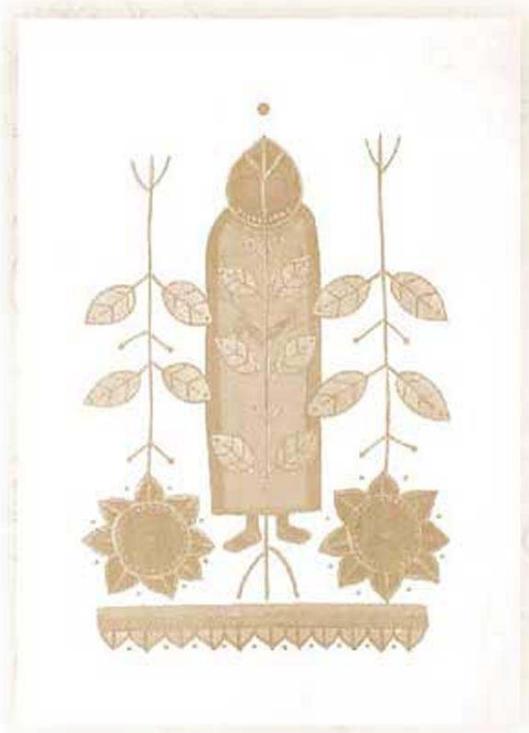


\* \* \*

Час принесення віри у називу — і многа печаль  
У знанні неозваниного. В тому, що вічно минає.  
Бо немає нічого, крім Слова. І Слово немає.  
Перестань мене бути. Любити мене убезжалъ.  
Я все вмію знаходити жлях. Вже умію мотти  
Все приймати — іде не смиренно, та все без гордині.  
Вмію втрати все. Вмію жити від завтра до нині.  
Вмію жати каміння — і сухість Його берегти.  
Час збирати зерно не збігається з часом облав.  
Хорна можуть усе перетерти, крім туги і муки.  
Час принесення віри у називу і міри у руки —  
Надостанній з часів. А тоді настас льодостав.



Від берега до берега йдучи,  
Намацую - наповнену, як вена, -  
Глибоку тінь ріки. Її священна  
Дорога русла - істинного чи  
Удаваного (мною, зокрема), -  
Як вдих і видих. Роблю крок за кроком.  
Тече ріка пітьмою. І пітьма -  
В словах, недопідказаних пророком.



\* \* \*

Я відповідь. Залитуючи, будь.  
Не дай собі лимитися без мене.  
Сєство сєства приймаючи, як суть,  
Я називаю світу безіменне,  
Щоб назване — минало. І тоді  
Минання слів переступає в речі.  
Птахи, не залишаючи слідів,  
Зникають у міжряддях порожнечі.  
Розчинена водою сіль землі  
Здається тим, чого не можна знати.  
Стають німими істинно малі,  
Як ті з богів, котрі іще пнати.



\* \* \*

Бог болить інакоже, ніж колись,  
Так присутньо, ніби кровотеча.  
Будь зі мною радісний. Молись.  
Ти ж не помилувся... Найтяжча втеча -  
Та, що не спочатку. Сенс - без слів,  
Во нічим любові не сповісти.  
Після суддів і Його послів  
Настав непроминання істин.

# ВІЗЕНІ

\* \* \*

Літо нещодавнє, як і смерть.  
Тихі-тихі дотики до тіла.  
Тінь мене впіймала і обмила,  
А тоді не втратила - ледь-ледь.  
І звідтоді я її мовчу,  
Наче біль напередодні крику,  
Мавши ласку дивну і велику  
В смерті обйтися без плачу.





## РОМАН ЄНЕНКО

В оформленні віршів Маріанни Кіяновської використано гравюри Романа Єненка (19.06.1971 – 06.04.2006) – фольклориста, співака (в автентичній манері), художника-аматора. Зі студентських років брав участь у численних фольклорних експедиціях до різних регіонів України. З 2002 – соліст гурту «Древо». З 2002 навчався в докторантурі (аспірантурі) Європейського Колегіуму Польських і Українських Університетів (Люблін, Польща), досліджуючи музично-фольклористичний рух (в Україні, Польщі, Росії, Литві) як соціокультурне явище. Засновник і керівник гурту «Селюки» (Люблін, 2004).

Виставки графіки Романа Єненка відбувалися в Києві, Варшаві, Любліні, Сейнах (Польща).

«Неординарність світобачення Романа Єненка проявилася в його авторських графічних роботах і художньому оформленні компакт-дисків народної музики («Рай розвився», «Волдар», «Зберімося роде 2»). Воно відрізняється поетичною вишиваністю образів, драматизмом, сплетенням християнської й дохристиянської символіки, декоративною вирізьбленістю фольклорних елементів» (Олена ШЕВЧУК).

«...Коли я вперше побачила картини Романа, подумала – це власне той, колишній світ із його магією і красою.

Світ картин Романа не належить сучасності. Його творчість, яка не є актуальною у сенсі спостереження та реконструкції теперішнього, повертає сучасності міф про давній світ із його казковістю, простотою і гармонією... У цьому світі навіть жучки мають свою церковку...» (Олександра СУЛІКОВСЬКА).

юрій  
ананко



## Книга радости

(враження й відчуття, що побіжно  
намагалися ословитися в записах  
та листах і які більш-менш, начебто,  
вдалося причепурити)

..народився в м.Бахмачі, що на Чернігівщині,  
16 червня 1977 року. Завдячуучи ДЦП і спробам  
його лікування, уранкому віці трохи побачив  
світу— Київ, Крим, Одеса. Закінчив дев'ять класів,  
п'ять років навчаючись у Дунавецькій школі-  
інтернаті на Хмельниччині та чотири роки в

Цюрупинську Херсонської області.

З травня 1987-го був поза рідним містом дійти,  
загалом рівно п'ять тижнів, обідає рази праぐнуши  
якнайшвидше повернутися до Бахмача.  
Аrukуючись в «Літературній Україні», «Світощіді»,  
«Береголі», «Кур'єрі Кривбасу», «Літературному  
Чернігові».

Лауреат конкурсу видавництва «Смолбокс»  
1996 року.

Те саме видавництво 2006 року видало  
книжку «Папороть угорщику».



*МАМІ.* –  
Що тобі з: прикрощами,  
так мені –  
повір, мамо, й утішся –  
з: радістю, –  
«пороблено й задавнено» –  
як ти кажеш.

\* \* \*

Невже й справді, маючи змогу вивчити іспанську мову, щоб перекласти українською хіменесівську андалузьку елегію (ото й дурну мрію маю!), закинув би власні спроби, якби сьогодні на світанні... – чи то пак: травневе вітряне сонце схилилося за стіну паркових тополь, я поклав до сумки привезене на тижні Юрком із села під Києвом січневе число «Сучасності» та зняту з лисини кепку й поволі, дуже-дуже неквапно виїхав надорогу, завернувши на площа Хмельницького, минав музей, бібліотеку, школу мистецтв, кінотеатр, – ...коли сьогодні на світанку, Платеро, в сріблястій, здається, клітці помер кенар? Папуга ж бо був зовсім старий і просидів зиму на жерді, ховаючи голову під крило і не озываочись. З весною, як розквітили найліпші троянди, спробував, було, він заспівати, але дрібкий, примарний голос захлинувся... «Йому ж усього вистачало – Й води, і харчу. Чому ж помер він?» – схлигував хлопчик, що дogleдав за ним. Помер він тому, що помер, – либо́нь, у Хіменеса мовить так ще один самотній співець Кампоамор. – Обеліск афганцям у ялиново-березовому скверику, продуктовий магазин, ліворуч – четверта школа. – А увечері, Платеро, в імлистому сріблому

світлі саме повного місяця дітки поховають папугу в саду під великим трояндовим кущем, і, можливо, наступної весни поталанить нам зауважити, як з білої квітки видухм'яниться-злетить пташка... – Попереду переїзд, та тітка Катерина вже кинула на тротуар між колій віник, щоб допомогти мені з'їхати нагору. – А ще, Сріблястику, начебто запитував у тебе твій господар про рай для пташок, трояндо-золотистий притулок у синьому небі з пташиними душами.

Попрохав маму зйти в ощадкасю й запитати, де поділася їхня прибиральниця Валя. А мама відказала, що нікуди Валя не ділася, що бачила її буквально позавчора, як відправляла вона напошті листи. – Але ж хіба я не здогадувався, що у Валі тепер відпустка?.. – Й огорнуло мене не розpacем нерозуміння, а якимось чистим високим світлим журом, і з'явилася чомусь натхненно-щемна впевненість у собі...

Побачив Валю. Через вікно. Тобто, не маючи зможи прослідкувати за жінкою на велосипеді ще якусь мить, щоб переконатися, що то знову була не Валя.

Книжка має закінчуватися гарно. Як ото фільми про Крісті Брауна, Френкі Бойза чи тихо австралійця Тіма. Тихого – бо мене щонайменше насторожують означення «розумово відсталий» чи «божевільний». Тихого ще й тому, що такі люди абсолютно не здатні до кривиди, натомість щодо себе терплять її, наче вівці, – ні, навіть іще покірніше, в отому здивуванні, неспроможності зrozуміти, тобто самоодурливому намаганні пояснити, навіщо вона чиниться.

У травні-червні, можливо, тому, що закінчувалася весна, пора рокумимоволі романтичливо-мрійлива, й до того ж наближалося мое тридцятиріччя, радше змалькований, ніж Колін Маккелуу вигаданий, Тім просто не йшов мені з голови. Точніше, навіть не сам хлопець, а епізод із фільму, в якому жінка (оселившись по-сусіству, вона залишувала Тіма підстригти в ней на подвір'ї газон, переставити щось у будинку, забирала з собою на узбережжя, щоб не травмувався він смертю матері, а потім і батька) вдруге навідалася до психіатричного центру, і лікар, котрий наглядав за Тімом, й зауважив: «Років через двадцять, якщо тепер не одружитеся з Тімом, вельми будете жалувати з того...» Був тиждень, коли я вже навіть підсвідомо прикладав

ці слова ледь не до кожної стрічкої жінки. Але чинилося воно не так із безпорадності, скільки в якомусь втішливому серпанковому смуткові... так, споглядаючи, як заходить сонце, зовсім не думаєш про те, щоб повернути його в зеніт.

Півтора місяці тому закінчив розділ про наше шкільне життя. Й оце збираючись, Олю, привітати тебе ним з Днем народження, думаю про те, що мав би написати тобі ще щось і в листі.

Розповісти про себе? Та що там про себе розповідати?.. – Два тижні тому виповнилося мені тридцять років, і я увідомлюю себе письменником. Otto, мабуть, і все, що спадає мені на думку про себе сказати. Що таке усвідомлювати себе письменником? Здається, я просто знаю, як треба працювати, аби отримувати від того радість. А можливо, мені просто неймовірно поталанило мати змогу займатися тим, що дарує втіху? Бачу ж бо, що люди довкола про таке й не мріють. Та що там мріяти? Вони, либо нь, і не підозрюють, що таке можливо. І за що мені, Олю, таке щастя? А це таки щастя. Бо ще ж я читаю книжки. Такі книжки, що складається враження, ніби писалися вони для мене, що писали їх такі самі щасливці в умінні втішатися своєю справою, як і я. Тож мимоволі виникає честолюбна думка, що мо' й мене, якщо, звичайно, вийде в мене книжка, хтось читатиме зі схожими відчуттями... А ще – сестра моя Наталка навчається в театральному. Усього домоглася вона сама, але ж, напевне, в її виборі не обійшлося без моого впливу. Проте не знаю: втішатися з того, а чи жалкувати. Мама ж бо наша зовсім не розуміє, що воно таке – режисер, і відверто каже, що то не є для неї професією, однаке лізє зі шкіри, щоб забезпечити матеріально Наталчине навчання...

Десять днів збігло, як провів Юрка Лантуха додому. Батько його приїхав машиною й забрав у село під Києвом. Цього разу пробув Юрко в Бахмачі сорок п'ять днів. Бабуся його Уляна Гнатівна вже вельми стара, 82 з половиною роки, і доляти їй за ним дедалі важче. Проте й за цей час, і Юрко, гадаю, зі мною погодиться, ми встигли з ним наговоритися. Майже щоразу після наших розмов сідав я на ранок до друкарської машинки.

Вісімнадцятого червня була в нас із Юрком прощальна розмова. Вкотре ми тоді в парку облаштувалися на танцмайданчику, щоб мати змогу сковатися біля естради від дощу. І чомусь заговорив Юрко про своє останнє бажання: послухати Володимира Кашку, порозмовляти зі мною, помовчати з Володьком Довбнею, сусідським хлопцем, повним, здається, альбіносом, навіть брови й віт в нього білі, та поцілуватися з Ніною, був у Юрка два роки тому роман. А насамкінець згадав-зізнався, що два місяці тому розмірковував приблизно так: оце з'їжджу в Бахмач та буду, мабуть, оформлятися в будинок інвалідів...

Вечоріло. Та й дощова, начебто, хмара сунула. Тож Юрко поїхав додому. Мені ж здавалося, що ще можна посидіти з книжкою. Але куди там було читати після таких розмов!.. За півгодини поїхав і я з парку.

І чомусь звучало мені дорогою «Адажіо» Альбіоні. Страждання-сумніви-поразки-болі, либонь, підрядковані неусвідомленню очищення, мимовільний радості звільнення. І в блаженній безпорадності, на межі прірви божевілля – до сліз меланолійно, замирено-урочо й повільно. Як, мабуть, і жилося Томазо Альбіоні...

*Певність, що вони роз'єдинані  
назавжди, забезпечувала  
сталість Комашиного почуття.  
Певність найважливіше в  
коханні. Чого варто кохання  
тоді хистих і непевних, що не  
можуть сказати «назавжди»?..  
Для них кохання лишається  
повіжним почуттям,  
легковажним настроєм,  
мігізним переживанням,  
Комаха не належав до  
категорії подібних людей.  
У своїх почуттях він був  
такий же монументальний,  
тверджай і упертий, як і в  
наукових дослідах. Йому  
треба було впевнитися, що  
вони ніколи не побачаться.  
Ніколи не зустрінуться,  
ніколи не розмовлятимуть,  
не сидітимуть увечорі вдвох,  
рука не доторкнеться руки. Ця  
певність була потрібна Комасі,  
щоб зберегти своє почуття  
закоханості цінтизму,  
простині і її синім протигом  
років (В. ДОМОНТОВИЧ «Доктор  
Серафінус»).*

Ось так, Олю, не знати, що писати,  
а нацюкав аж дві сторінки...

Мила моя Валю!

Моя? А то чия ж!.. – Як же ж бо я чекав Вас із відпустки! Як дико безпорадно було усвідомлювати, що літоминає, а я Вас не бачу! – Доля жартує вишукано безжалю: щойно зустрів Вас, а Ви зникаєте...

Аж після Спаса – нарешті! – почали достукуватися відчуття мої до слів. А коли слова приходять, вагання-сумніви, чи маю я право когось турбувати, кудись запопадають. І от я пишу до Вас листа.

Нашого першого червневого вечора було мені тридцять років і двадці. Після розмови зі своїм приятелем, теж Юрком, теж ураженим церебральним паралічем, я так рано повертається з парку, напевне, для того, щоб опинитися біля ощадкаси саме тоді, коли Ви поралися на квітнику.

Я Вас побачив і... – я не знаю, що сталося потім. Коли трапляється диво, йому впокорюється, мов долі, – благоговійно й безсумнівно. У Бахмачі напрочуд багато чарівних облич. Ви теж, Валю, вродлива лицем. Але ж я мовив про диво, тобто майже неймовірність. Атох, – того мало, що Ви гарна, Ви ще й, Валю, – ВОНА, жінка, котру шукаєш усе життя...

Як незображенено вирахувано складалися того дня обставини! – Яксь жіночка, проїжджаючи на велосипеді, гукнула Вас на ім'я, і я дізнався, що Вас звати Валею...

Як я милювався Вами! Як тішила мене Ваша невимушена радість у роботі! А як Ви намагалися не нахилятися, аби я не побачив чогось зайвого у Вашій пазусі!..

---

До вихідних дощило. Здавалося, я починаю забувати Ваше обличчя. Лише за тиждень, понеділок у понеділок, мили Ви в залі ощадкаси решітку вікон. Чарівна моя Валю! Я знову Вас бачив. Ще більше здивований Вашою вродою, Вашими усмішками до мене, я радісно плакав, що Ви – таки ВОНА. А коли закінчили Ви роботу й вийшли з велосипедом, як і обіцяв Юркові, я запитав у Вас: «А як би нам зустрітися?» Не знаю, чи розібрали Ви, що я сказав, тільки якось побляжливово-лукаво-тепло, ніжна моя Валентино, усміхнулися, ще раз мовили: «Пока!», і поіхали...

---

Далі бачив Вас і у вівторок, і в середу. У четвер було свято Конституції. А в п'ятницю ввечері, ведучи попід руку якусь стареньку жінку, зникли Ви за неподоланними для мене залізничними коліями аж на



півліта. Перші два тижні, примарна моя Валю, Ви ввижалися мені в кожній зустрічній білявій жінці. Потім Ваше обличчя, за яким бачиться мені здатність, либонь, Вами й неусвідомлювана, від будь-якого заняття отримувати радість, світиться втіхою, – уявлялося мені в найрізноманітніших повсякденних побутових ситуаціях й оте мимовільне сяяння Ваше так дивовижно збігалося з моїми сокровенними мріями про те, якою має бути ВОНА, що було від того так тепло й легко, високо. Який я, Валю, щасливий, що Ви є, що я можу думати про Вас, а інколи навіть бачити! Я трішки пишу, терпелива моя Валентино. Писання вже стало сенсом мого життя, усвідомленім дарунком долі. Либонь, одразу, щойно Вас побачив, я знов, що неодмінно колись писатиму про свою Валю. Така вже в мене, мабуть, доля – прожінок тільки писати... Що довше я Вас не бачив, далека моя Валентино, то все виразніше відчував потребу написати про все передумане за цей час «Вас-не-

бачення». Й останніми днями я нібіто пережив народження задуму. Яке невимовно пронизливе, розрадливе й радісне відчуття! Як я Вам, одарлива моя Валю, за те вдячний! Але... але книжка має закінчуватися гарно... А мене першої ж міті, як Вас зустрів, болісно оповило страхом, що Ви – заміжня. Дедалі він робився нестерпнішим. Треба було рятуватися, і я подолав його, прийшовши якось до химерної, проте логічної, як на мене, певності: якщо Ви, Валю, – ВОНА, значить, чоловіка у Вас немає, бо як же ВОНА може бути заміжньою?.. Начебто, сам я розумію, про що пишу, але чи зрозуміло те Вам, Валю? Тому просто прокличте мені цього листа. Пробачте, що турбую Вас, непрочано вриваючись у Ваше життя. Але ж, Валентино, Ви можете його й не читати, розірвавши нишком, спаливши чи й не прийнявши його від мене... Та й не знаю я, коли зможу віддати Вам цього листа: Ви так рідко тряпляєтеся мені на очі й так прудко віддаляєтесь від мене... А мені вже хочеться, Валю, Вас провести. А чи давайте зустрінемось. Коли і де – як Вам зручніше. Бодай п'ять хвилин побудемо разом. Я намилююся Вашою вродою, спробую щось сказати. Мабуть, і Ви мені щось скажете, щоб розвіяти мої, вочевидь, занадто сміливі марення.

### Мила Валю!

Тиждень возив свого листа до Вас, а у вівторок, коли Вас бачив, не взяв його з собою. Саме відвозив того дня книжки, які брав читати в доброго свого приятеля Володимира Кашки, тому й залишився лист у дома. Учора ж, Валю, знову Вас не бачив. А розмовляти з Вами подумки, мабуть, мені вже мало, писати до Вас – то вже необхідність. Та й не про все ж бо зумів написати в першому листі, бо чи не всі мої думки про Вас мимовільні, неусвідомлені. Я наче не згадувався, що можна розповісти й про те, як не раз марилося мені, ніби чекаєте, визираєте й Ви мене, люба моя Валю, коли буду я проїжджати повз ощадку... Видається мені, що й Ви донідаєте свого судженого... І сьогодні вранці уява моя зовсім розперезалася. А чи не я, бува, той, на кого Ви чекаете?.. Можливо, я й помилляюсь, однаке далеко не все у стосунках між чоловіком та жінкою визначає фізичний стан одного з них. Так, я не здатен пристойно забезпечувати можливу родину матеріально. Але є ще розуміння, ота взаємна необхідність співчувати одне одному. Чи спроможний я на таке розуміння, співчути до Вас, мілій своєї Валі?.. Мабуть, Валюю, мабуть. Адже розгледів я, що обличчя Ваше саме таке, якое має бути в НЕЇ. Саме й каже мені Ваше тихе ніжне лицце, що Ви – чекаєте. А що, дорога моя Валентино, Ви – ВОНА, то й здається мені, ніби

міг би я бути тим, кого Ви чекаєте... Боже ж мій, що я пишуль.. Пишу й плачу, не вірячи собі, що наважуюся про таке думати... Зовсім, либоń, здурів! Пробачте, пробачте... Та й, можливо, усе це тільки мої фантазії. І нікого Ви не чекаєте. І давно вже маєте, чиясь моя Валю, Ви чоловіка й дітей. Тобто, цілком і без мене щасливі... Якось мені подумалося, на-віть напрочуд виразно собі побачив, як голубите Ви своїх діток! Побачив, бо раптом збагнув, якою лагідною матір'ю має бути жінка з таким щемливо чутливим лицем, як у Вас, мадонлива моя Валентино!..

Може, то й на краще, люба моя Валю, що вчора Вас не бачив і не мав можливості віддати Вам свої листи. Бо, здається мені, не зумів я як належить вибачитися в останньому. Правда, я й сьогодні не знаю, як треба вибачатися та чи й узагалі можливо після такого листа вибачитися. Яке ж бо я маю право писати Вам, Валю? Хто дозволив мені турбувати Вас, нав'язуватися, бентежити чи й навіть ображати своюю непроханістю? Навіщо я Вас того вечора, 18 червня, помітив, розгледів, прекрасна моя Валю, підіхав до Вас?.. Але ж... але ж хочеться тепла й ніжності. Хочеться самому віддавати комусь свою ласку й увагу. Хоча звідки я знаю, що на те здатен? Ну, в такому разі, хочеться просто комусь дати змогу виявити на мені свою лагідність, турботливість... А чи не забагато я хочу? Чому не досить мені мрій про все це?.. Чому не досить... Та знов і знов картаюся, що своєю поведінкою, коли чекаю на Вас біля ощадкаси, бажаючи Вас побачити, за-вдаю Вам, чуйна моя Валю, безліч незручностей та зайвих клопотів, і що мимоволі, вже самим фактом свого існування, змушую Вас думати про мене, а роздуми ж ці, либоń, м'яко кажучи, не відзначаються приємністю... Але ж як не хочу я завдавати Вам, Валю, прикрошів! І навіщо знову пишу листа, знову буду чекати побачити Вас...

Сьогодні останній день літа, літа, що мені Вас подарувало, літа, Вами, моя щедра Валю, мені подарованого, розкішного щемливими думками, мріями, фантазіями.

Чи побачимося нарешті? Чи віддам Вам уже оці листи? Чи, може, що довше вони залишатимуться в мене, то довше тішитимуть мене мої ілюзії? А втім, розчарування – неможливе. Ви, Валю, – є. І щоб там не сталося, я безкінечно буду Вам за все вдячний.

Не знаю, – можливо, допоки що не знаю, – чого ще мені треба в цьому житті... Ви взяли мої листи. Взяли, розчулуючися в жалості до

самої себе.. Два роки тому я ніби намагався щось про таке писати. Але ж то мені тільки уявлялося. А позавчора я не просто на власні очі побачив, як, приймаючи від мене вчетверо згорнуті аркуші моїх послань, Валю, ніжносте моя, Ви готові були розплакатись, – а ще Й був тому причиною... Як дивно почуватися в такій ролі! Особливо коли весь час до того сумнівався, що на те здатен... А скільки бо, Валю, мені сказало про Вас оте Ваше розчулення! Що Ви теж самотні... Що Ви теж, Валю, жадаєте уваги і тішитесь нею, мов дитина, безпорадно й широ. А то таки радість, чиста, самопричинна радість – жаліти себе. Хто ж бо ще нас пожаліє...

То знову був понеділок... Хоча спершу, коли поливали Ви квіти на підвіконнях, здалося мені, Валю, що Ви трішки, так би мовити, сприкрені, відчуваєте в собі якусь мулькість, дискомфорт через мою присутність під вікнами ощадкаси. І від цього, та Й від того, що так думаю, і більше, мабуть, від останнього, було мені самонеприязно й соромно... Але Ваша Й моя ніжкості якось минулися. І коли змітили Ви з ганку вінником воду, налиту дощем у першій половині дня, а при західне текуче сонце бавилося промінням у Вашім волоссі, аж було воно біле-біле й пухнасте, і ніжне, уже Й само світилося, – зародилось умені відчуття, що ті півтори-две години, доки чекав я, аби віддати Вам листи, ми нібито провели разом... Та чому «нібито»? Так воно Й було. Правда ж, Валю?

### Здрастуй, Юрол

Прийшла додому і прочитала твого листа від початку до кінця. Тому тебе також прошу, щоб прочитав усе, що я напишу тобі. Прочитав і зрозумів мене.

Найперше хочу сказати, що я заміжня і маю двох дітей. Але, будь ласка, не кидай читати, читай далі.

Я не знаю, Юрол, як ти ставишся до релігії, до Бога, але я віруюча. Уже вісім років як ми з сім'єю відвідуємо церкву.

Того дня, коли я полола на клумбі, я побачила, як ти дивився на мене. Ти був дуже одинокий і засмучений. Мені хотілося сказати тобі щось приемнє й добре, але я не знала що. У листі треба опису-



вати багато, тож напишу найголовніше. Я не можу бути тобі подругою, але можу бути тобі сестрою. Хочу сказати тобі, що Бог тебе любить. Я знаю, що завдяки Йому ми змогли познайомитися.

Я відвідую Церкву Християн Адвентистів Сьомого Дня. Ми збираємося у Будинку побуту шосуботи о пів на десятку ранку. Зaproшу тебе до нас, приїжджаї. Буду рада тебе бачити. Гадаю, Бог стане твоїм найкращим другом. Він може дати тобі віру, надію і все найкраще, чого ти, Юріо, потребуєш. І тут ти знайдеш тих, хто тебе зрозуміє.

### Мила Валю!

Перепрошую, що знову Вас турбую. Але маю потребу дякувати Вам за листа, за щируувагу до мене, зате, що Ви просто з'явилися в моєму житті. Вашим листом, Валю, зовсім не закінчуються мої «марення» про Вас, радше навпаки – вони навіть посиляться, правда, із супою життєвої площини перейдуть у спокійні, неквапні літературні розмисли. І такі метаморфози – на жаль чи на щастя, не знаю – рано чи пізно відбуваються зі мною постійно. Так, Валю, я писатиму про Вас, занадто вже виразно прожилися мені ці майже три місяці. Не знаю, чи література – то тільки можливість рятуватися в цьому світі, чи, може, я вже інакше не вмію жити. І я не одинокий, Валю, як Ви пишете, я – самотній. Як на мене, між цими словами є відчутна різниця. Самотній – це той, хто усвідомлює свою одиночість, тобто перед ним не стоїть питання змиритися з нею, він приймає її як даність, що просто дає йому можливість віднаходити в ній радість. От і моя самотність шукає собі виходу в писанні. І коли я працюю, я відчуваю неймовірну втіху. Тож, Валю, буду писати. Бо що ж мені ще лишається..

До Бога ж у мене ставлення не культове з молитвами і т. ін., а так би мовити, культорологічне, тобто для мене є аксіоматичною неодмінністю поняття Бога в розвитку людської цівілізації. – Либонь, це я, нарешті, для себе означив словами власне бачення Бога. Спробую тепер простіше висловитися, щоб і Вам, Валю, було зрозуміло.

Про відповіді зараз не йдеться, а от є таке питання: навіщо людина створила Бога? От саме це питання, існування для мене цього питання й означає, мабуть, мое ставлення до релігії.

Але мене шокував після прочитання вчора Вашого листа в парку, куди я так повільно й довго, цілу вічність, їхав, не крах моїх ілюзій, інтуїція ж мене відразу попередила, що така жінка, як Ви, не може бути незамінною, – а те, що на Ваші слова про Бога щось у моїй сві-

домості нав'язувало мені вкрай стереотипні реакції, від іронічних до в'ідливих. Наскільки ж бо мислимо ми завдано в кожній міті й навіть того не помічаємо. А всі ж пропоновані мені думки-шаблони лякали мене невідповідністю моєму світосприйняттю. Нехай інші шкіряться-глумляться. Я так не хочу, те мені болісно. То справа дуже сокровенна й особиста – вірити чи не вірити, і як вірити, і нехай кожен вирішує її для себе сам...

Звісно, добре було б, Валю, побачити Ваших діток. Я щасливий, що Ви їх маєте. У Вас, напевно, донечкай синочок, як у моєї однокласниці Ольги чи як в одній із елегій моєї улюбленої книжки «Платеро і я» іспанського поета Хуана Рамона Хіменеса про циганську сім'ю – дівчинка й хлопчик: на продовження роду.

Та на богослужіння я не приду, зокрема, Валю, і з тієї причини, що о такій порі, дੋв'ята тридцять ранку, я щодня, ШОДНЯ, сідаю до письмового столу. Пишеться мені важко, кожною фразою своєю я мушу бути вдоволений. А мабуть, таки хочеться встигнути щось зробити... За останній рік я тільки раз дозволив собі не працювати. Дивився фільм «Стрелець неприкаянний», щоби вкотре побачити чарівну, дивовижно спокійну лицем ірину Феофанову й почути її так само вродливий, притишено-лункий голос. Є в тому фільмі епізод, де її героїня Юля при свічках, у романтичній імлі говорить майже в камеру, тобто ніби й до мене: «Я люблю тебе...» Хотілося б якось написати про це. Отож, як не крути, навіть дивлячись телевізор, я таки працював.

Зовсім не думав, Валю, що так скоро писатиму до тебе. (Оце замислився, чому раніше звертався до тебе на «Ви»? Либонь, то був неусвідомлений благоговійний подив. І «ти» тепер – як приятельська ніжність.) Отож, пишу тобі, Валю, знову. Пишу, бо почуваю перед тобою страшенну провину. Вчора був у нас особливий день. Ми тричі здибувались і щоразу трішки розмовляли. І коли біля дитячого містечка, де грався твій молодший синочок, задумливо-примуржена, ти запитала, чи правда все те, про що я писав у листах, – раптом збагнув я одну жаху річ. Збагнув, що не мав я права під'їджати до тебе того червневого вечора, а тим більше писати листи. А вчинивши так, вочевидь, мимоволі зародив у тобі певні сумніви, вагання, фантазії, які, м'яко кажучи, небажані для заміжньої жінки. І з тими сумнівами ти змушенна боротися, гнати їх зі своїх думок. А я ж бо знаю, як то все болісно відбувається, і здогадуюся, як тяжко тобі з тим упоратися... На жаль, збагнув я це лише вчора! І як би мені зараз хотілося зникнути з

твого життя, щоб усе в тебе було як раніше – спокійно і влаштовано. Коли б я знов, що є у тебе чоловік, я не писав би тобі листів, я оминав би тебе десятою дорогою. Пробач мені, Валю, якщо зможеш. І спробуй коли не забути, то бодай думати про мене якомога менше.

«Давно бачилися»... – Вибач, Валю, що змушена була вчора так мовити. Після твого повідомлення, що ти збираєшся розраховуватися й нам, либо нь, зовсім не випадатиме зустрічатися, та твоя фраза набуває просто-таки нестерпного, моторошногозвучання... Це ж бо після останнього листа до тебе, здається, й вирішив я присвятити тобі один свій цикл. У його назві «Кажеш, Юрку, ВОНА таки десь є?» я ніби іронізую над сказаною якось фразою моого приятеля. Працювати над ним почав я два роки тому, тобто задовго до тебе, а отже, посвята наче й потверджує Юркову рацию, але водночас іронія моя перетворюється в насмішку долі...

Кілька днів тому, вже передруковуючи начисто, виявив раптом, що абзаци циклу не тільки перегукуються, а просто-таки витікають із мого давнього вірша:

(.....)  
купала Івана  
а вранці прокидалася  
Й поливала тією водою  
папороть у горщику  
на підвіконні

Юрко, коли прочитав усі ці марення, був у захваті від моєї фантазії. Мене ж бентежить, наскільки мое уявлення про жіночу психологію відповідає дійсності. Та навіть якщо я в усьому помиляюся, нехай цей цикл буде просто моїм баченням жінки.

(кажеш, Юрку, ВОНА таки десь є?)

Валі

Викупаного – обпинаю рушником, тихо, наче уві сні, всміхаюся, витираю обличчя, цілу в щоки, прихиляю голову погід груди, правими різцями прикушую нижню губу й опускаю повіки.

Він чекав мене...

Як він чекав мене! –

...З тієї, наче в пісні, сніговиці, де сніг летить, кружляє, падає, не знає й падає, падає, замітаючи все, що було до мене, мов покірну, свідому себе невартість.

...Миловидо для круглого моголичка запненою попелясто-блакитним шарфом. – Чарівність та моя його немов гіпнотизує. Він назира, як я збираюся вийти з дому, заворожено й бентежачи. І я не кваплюся, старанно вив’язуюся, уреальнюючи собі нездійснену, невимовлену, а може й неусвідомлену його потребу вбирати мене самому – й ледь не вмліваючи від трепетної, ніжної дбайливості невправних в паралічі рук.

...З астрономічно нееблаганною Венерою, що попередньої зими яскравилась лютневими світанками майже на півкватирки, немов застигла на бурштин сльоза Афродіти, – на новому місці в чужім містечку спалося міцно й скоро: за вікном ще й не сіріло, як прокидалася.

...З мимовільними, несподіваними навіть для мене самої пурхими цілунками під час хатніх щоденних клопотів, – так легко викликаючи його розчулений зворушливий подив.

...Вчителькою молодших класів. Розлученою й багатодітною.

...З протріском і скорки сміху, вочевиді, не першої, наче в хмизовому багатті, ажраптом зауваженої, коли відвернулася зняти з газу окріп і заварити чай, а він вечеряє молочними ракушками-макаронами.

...З неввімкненим суботнього раннього вечора світлом у сутінки експресивного танго, у пристрасні обійми-піддержування нашого стоячи на колінах танцювання: доволі – а чи й справді-таки – енергійні жести голів та рук.

...З долонею на його плечі, коли вечірніми вуличками прогулюємося ми (коляску він котить сам, рухаючи важелями), немов тримаючись за руки.

...Чи й просто – з утихами тілові. – Призвичаївсь до моєї наготи, він боявся до мене торкнутися. Й обережно, майже ненароком клала його руку на живіт, на груди, на стегна. Немовби пестячи саму себе його долонями.

...Ситцевий жовто-зелений сарафан і голі білі руки... Викупаного – обпинає рушником, тихо, наче уві сні, всміхається, витирає обличчя, цілує в щоки, прихильє голову попід груди, правими різцями прикушує нижню губу й опускає, Юрку, повіки.

---

Майже два тижні не бачив Валю. За бажання то легко її списати на прохолодну погоду... Однаке, познайомившись із нею близче,

довідавшись, що вона заміжня, й вирішивши її більше не бентежити, об'їхджаючи десятою дорогою, я ж тим ніби позбавляю її можливості мене бачити... «От закрутів!..» – зіронізує-посміхнеться Юрко. Але й справді – що в тому істинного: моїх здогадів про почуття Валі? Банального мого egoїзму, тобто визнання того, що не так воно вже й легко змириться з утратою надії-ілюзій, а то й готовності боротися за Валю? А може, це й сублімація – вже мій, мабуть, інстинкт поезії...

---

Згадалася вчора Ірина – начебто, саме так звати мою «молоду маму з хлопчиком». Сім років тому ховалися ми віддощуна стадіоні під центральною трибуною. Стрічаючи її потому – м'яка поблажливість до дрібниць повсякденності на обличчі, якась граційна вповільненість постави у складених попід грудьми руках, темно-каштанове волосся, – здається, мріялося мені: от була б вона вільною... і розлучилася вона років три-чотири тому, – ну й що? Уже кілька разів бачив її в товаристві якогось гевала. Певно, стомилася вона від того, що досить мені її вроди, вітання й ніжні усмішки назустріч...

---

Із Поезією ми просто вживаемося. Я нею дихаю, із нею гарно, але згадую її, тобто безпосередньо маю на думці, вкрай нечасто. Мене немовби прикрить, що все, що зі мною трапляється, трапляється зі мною ПОЕТИЧНО, сиріч, аби за бажання мав я змогу написати про те. Часом, однаке, здається, що невигадувана ніжність була б виразнішою й приємнішою. І то не лише для мене...

---

– То твій чоловік?

– Так, – підійшла Валя привітатися, доки Сергій прив'язує штапики до рами велосипеда. – Ніколи не заїжджав до мене, а це сьогодні раніше закінчив роботу.

– Гарний хлопець...

І коли вони були спочатку повернули на міст, але потім вирішили оминути його й просто перейти через залізничні колії, я вперше, від коли зустрів Валю, згадав Бориса Віана. У «Червоній траві» механік Лазулі, винахідник машини, з допомогою якої збирався позбутися пам'яті, сповідується перед трьома підстаркуватими екзаменаторками: «Коли я бачу гарну жінку, то думаю собі так: якщо вона мене ва-

бить, значить, і когось іншого вже вабила... Ймене охоплює справжній жах перейняті місце того, хто, безперечно, не менше за мене гідний любови...» Яким це колись видавалося моторошним і безпорадним! А тепер я чомусь відчув таку розлегшу, таке розпруження! І зійшло на мене осяння заспокоєння. А чи й навпаки – те сяйво виринуло з мене. Я навіть бачив, як, махаючи жовтими серпанковими крильцями, піднімалося воно вище, вище, вище – Сергій-бо й справді не просто Валі вартий. У своїй розгубленості й несміливості благоговійно, тобто непідозрювано, мов хлоп'я, вдячний, – він елементарно не зможе без неї.

Вичитав у Хуана Карлоса Онетті те, чим давно вже живу, але овідразнити в слові не спромігся: вона викликала в мені не бажання, а ніжність... Звісно, Юрку, трапляються Таня, Альона, дивитися на котріх і не хвилюватися тілесно – неможливо. Та це тільки виняток, що підтверджує правило. Про ніжність. І жінки те відчувають. Як часто вони самі усмішкою, вітанням, зніяковінням звертають на себе мою увагу...

– А з Валею?..

Найсміливіші мої, Юрко, фантазії з Валею не йдуть далі проявів її ініціативи, яку я якомога обережніше зупиняю, спрямовуючи в спільні сльози пригортаючи її аж сяйливи, особливо під сонцем чи в промінні люмінісцентних ламп, білу голівку до грудей.

Але ж навіть оцій, Юрко, нашій із тобою фантазії: «Та де ж ви всі були раніше!?.» – ну анічогісінько не світить.

Дивлячись, Юрку, на мою перину, ти запитував, чи міг би я спати з кимось?.. А чому ж, – це досить легко уявити: лежу я на правім боці, відчуваючи спину притулени до неї перса, а до моїх схрещених на грудях рук обіймливо попід лівою пахвою приєднується рука коханої, вмощуючись долонею під мою щоку...

«Давно не бачились...» – зауважила кільканадцять днів тому Валя. – І ти кажеш, Юрку, що в мене закоханий голос, що я не можу себе чути, як не чусь себе тетеря чи соловей... Дивно, адже я тобі сам казав щось подібне про подругу твого сусіда Сашка.

&lt; «(друге крило)

Ніби римлянин, зіпершись на лікоть, Юрко напівлежав наганку, чекаючи, коли викотить бабуся з сараю візок. Від сусідського входу в будинок долітав до нас тим часом дівочий монолог. Слів було не розібрати, говорила вона тихо і якось ніби благально, а наче ні до кого й не звертаючись, — й ота сомнамбулична, сама в собі, розважливість тембру мене настійно щемливо напружуvala, аж мовив Юркові, що дівчина ця, певно, закохана... Саме вмощувався Юрко на колясці, підтягуючи штані, осмикуючи поли сорочки, й відповідав ніби між іншим, — Сашкові подружка вже набридла, і він не знає, як од неї відкараскатись.

Читуючи Флобера, я й не помітив, як пройшли вони повз паркан танцмайданчика і, за високими штакетами не завважуючи мене, сіли на сповітій таволгою Вангута лавці метрів за п'ять переді мною. Здається з'їли вони по яблуку, обидві закурили. І коли близьча до мене, фарбована блондинка в джинсовому короткому сарафані, з гарними, як у грецьких скульптур, стегнами, почала говорити, — я аж кинувся од тої спокійної протяжності в голосі, що чув її в травні у Юрка на подвір'ї, й безпорадно, розгублено принишк, нічого вже не тямлячи, ось-ось ладний заплакати, тугу польоту ще одного однокрилого кохання заколисаний, і неначе відключився, — зовсім не запам'ятав, як усе воно минулося». >

Казав, але, знаєш, і досі не можу второпати, що таки чув оту закоханість у її голосі... А втім, можливо, це і є кохання, коли маєш бодай навіть за допомогою уяви, однак це теж вельми непевне застереження, адже уява на порожньому місці не виникає, — коли маєш оте прекрасне, хай може, й щемливе, але ж і тепле відчуття, що не тільки Валя є в моєму, а і я — в її житті... Як воно, Юрку, гарно — так думати! Думати про нас із Валею, що ми є одне в одного. Безвідносно того, що Валя заміжня, що двоє в ней дітей. Усе це не має ані найменшого значення. Навіть у тому випадку, якщо всі ці мої слова про Валю — тільки моя спрагла любови фантазія... Але ж, Юрку, — далі говорила Валя про те, що менший її син часто хворіє, тому цей місяць вона ще доробить, а потім розрахується, тож ми взагалі не матимемо змоги бачитися. І це, Юрку, Валині слова... І знаєш, ось щойно подумалося, що Валя, коли запрошувала мене в листі на адвентистські зібрання, звичайно ж, того й не усвідомлюючи, просто хотіла гарантовано бодай раз на тиждень мати мене коло себе... Ото я тобі й набалакав, Юрку, — так? Либонь, закоханим бути... важко означити словом — як гарно. А що я закохався, те я знат і без тебе, просто, мабуть, не наважувався в те повірити. Ще тоді закохався, коли вперше побачив Валю і чомусь

подумав, що це ВОНА. І не помилився: таки – ВОНА, з огляду на те, що я тобі отут у парку під каштаном на жовтневій, притрушеній опалим листом траві намолов сьогодні.

(Майнуло, коли опрацьовував цей запис через два з третиною роки, що Валя могла думати і про те, як важко буде мені її не бачити... – Але це теж – фантазії.)

Мимоволі всіх жінок тепер порівнюю з Валею. От є в ній щось таке, що відрізняє її від інших. І не тільки в Бахмачі. Не можу пригадати юдної акторки, в котрої б оте щось, що, мабуть, і робить Валю НЕЮ, було. Тож уже сам факт усвідомлення того, що я її бачив, дає мені змогу вважати себе винятково щасливим, про що мені знову й знову повторює Юрко. Почуватися щасливим і, отак відзначенному, змириться з тим, що іншої її я вже не зустріну. Такої її, про котру я міг би сказати – моя ВОНА.

Цього разу напад пошуку назви до нової книжки тривав кілька днів. Неодмінно хотілося чогось не менш ненав'язливо-місткого, ніж «Папорть у горщику», тобто щоб назва не мозолила очі й не горлаладо всівш, а поставала, ніби загадка, мимохід – прийнятою, визнаною автором безпорадністю. Як ото «Моя ліва нога» Крісті Брауна. Нога, якою він писав і малював, а чи за допомогою якої просто жив, що, сиріч, мабуть, одне й те саме... Як «Янгол біля письмового столу» новозеландки Дженет Фрейм. Щоразу, коли про неї згадую, мурашить мою спину розгубленість у неспроможності осягнути оте її благоговійне благословення долі... Або, зрештою, чистіша від дитячої, достоту мимовільна, якою, втім, ій і належно бути, наївність Вінні Фред, коли «Життя в божевільні» – це зовсім не приреченість, обділеність чи навіть кара, як видається, так інстинктивно-поблажливо, нам посейбіч мур...

Хотілося. Але після такої назви – «Папорть у горщику», де іронія, що все тут ілюзія, сама перетворюється на вигадку, – щось подібне, як за теорією ймовірності, так і аспектом етики-сумління (все тобі мало!), здавалося абсолютно неможливим. Однаке, коли поміж безупинної мішанини образів, подеколи навіть обряджених словесно в уривки фраз, майнуло під час прогулянки словосполучення «розмовляючи з собою» – то за ним не треба було гнатися, хапати його. З тими детермінованими, не від мене залежними і, здається, саме тому ніколи мною не драматизованими складнощами в простому

спілкуванні – кращої назви для цієї повістини годі, напевно, вигадати. Я майже плакав, граючись-втішаючися знахідкою й тим, як скоро й доволі легко вона прийшла до мене. Та заїжджаю до брата, – усі емоції кудись запалися. Племінниці Віки немає вдома, десь у баби Ніни; Барсик натомість радий мене бачити і лізе цілуватися... Але щойно од брата вихав, враз повернувся до розмов із собою, але вже заспокоєно й розважно. І раптом – злякався. Прозрівши сумніви. Бо: чи спроможний я й на папері до тоД «позаграницю щирості», яка тільки й можлива – розмовляючи з собою?..

А можливо (от чомусь так подумалось), допоки напишеться ця моя книжка, станеться, зрештою, те, що дозволить мені закінчити її гарно...  
—

Личуючись сутінками й пронизливим незатишним листопадовим вітром, знову втікаю. Цього разу від двох жінок під «Трьома сірничками», куди завернув, сподіваючись побачити за стійкою бару дівчину, темне волосся котрої охоплює щільною зачіскою й щоки, неначе й справді обличчя її ніжно огорнене долонями, як у мадам Арну на перших сторінках «Виховання почуттів».

Не розібрали вони моє імені? Але ж таке трапляється щоразу. Та й, крім того, так пильно, нібіто й не очима, придивляючись до них, сам, вочевидь, і спонукав їх до розмови. Пропонували випити, закурити. Я ж віднікувався й віддалявся. Треба було підіхнати, «поспілкуватися»? Пиво-цигарки – то лише прелюдія! I, гляди, запитали б вони ще про щось... «Як же того не хотіти? – відповім. – Тільки: хто ж бо мене захоче?..» А може, як те не раз повторював Юркові, можливо, я справді не зміг би? Психологічно не зміг би переступити через свої обожнювальні уявлення? Що ж до того – «хто мене захоче?», то в Бахмачі багато хто б мене хотів, необов'язково про те й здогадуючись. Хоча б та сама Таня «з притлено-прозорими блакитною маєчкою і чорними шортами» 13 серпня якогось там року. Дивно ми мовчимо, коли здібуємося, і щось те ж саме, мабуть, що й мене, – маю, принаймні, таке враження – стримує і ти.

З підвальну, коли йшла на роботу, коляску мама вивела. Але дощ. Цілій день дощ... І чомусь маю щемливе, тобто тужно-світле відчуття, що Валя, можливо й неусвідомлено, сподівається на вівторок та середу.

коли вона ще працюватиме і ми зможемо зустрітись-попрощатися. Сподівається, попри згаяність сприятливіших умов на попередньому тижні, коли ще не було переведено годинники на зимовий час. Як чекала вона мене в четвер! А я засидівся того вечора у Кашки: знову на час нашої розмови, здавалося, на його кухню перемістився центр Всесвіту. – Та коли од Васильовича поїхав, – годі було кудись подітися від рабтового жалю й самокартань. Адже вона мене чекала. Навіщось Валі хотілося мене бачити. Навіть якщо все це тільки мої фантазії. А так воно, мабуть, і є, бо ж ніякої телепатичності на світі немає.

Обіклавши словниками, начебто з'ясували з Васильовичем, що то воно таке адвентизм. Тепер, здається, зміг би краще пояснити Валі своє бачення Абсолюта. Як вони чекають на скоре друге пришестя Христа, так і я не сумніваюся в поверненні на Землю Маленького принца, бо для мене не потребує доказів у житті мистецтво, – тобто краса, естетика, ніжність, співчуття.

Валя дуже хотіла сина. Під час однієї з молитов зробилося їй так світло й легко! Її почуто, – і вирішила Валя присвятити життя служінню Богу. Так і це самій здається. Та є в тому щось щемливіше, безпорадливіше, таємничливіше, коли вісімнадцятирічна дівчина просить про дитину. Біблійні жони зверталися до Бога в куди поважнішому віці... Лише коли побачив Валиного чоловіка, висловив Юркові припущення: вона інтуїтивно знала, що Сергієв іти в армію просто небезпечно, тому й молила про вагітність.

Старий я вже, і другої такої, як Валя, либонь, не зустріну. «Але ж ти Її бачив...» – нехарактерно платонічно зауважує мені на те Юрко. То таки справді диво. Я й сьогодні до кінця не ладен в те повірити.



Хочай відразу зрозумів, що Валя – то ВОНА. ВОНА, та – немоя ВОНА... «Але ти її бачив!» – повторює Юрко, – не заздрячи, не втішуючи, а ніби натякаючи, що це милість долі. І вимагати більшого – то вже зарадто. Бо ВОНА – не стільки Валя, скільки образ, вигадуваний ідеал. Що ВОНА тільки в поезії можлива. А чи й самою Поезією і є.

*Що я можу дати жінці?  
Вроду? Добрість? Багатство? У  
мене нема нічого, окрім інозем-  
нездійснених дослідень. Кому  
потрібні ці іноземні? Одруженіться  
чи покохати це для чоловіка,  
як і для жінки, значить  
загалити, понести в собі  
їхніго або ж іншої, жити не  
тільки собою, але й іншими. Я ж  
надто слабкий, щоб витримати  
тигара себе самого. Я відчуваю  
часто, що це надто важка  
для мене носка, і я надриваюсь.  
Понести ще й іншого? Я не  
витримаю... (В.ДОМОНГОВИЧ  
«Доктор Серафінус»).*

Як воно виникає – те відчуття, ніби про тебе думають? Невже то тільки погода: листопад, п'ять градусів морозу, дрібний сніжок і хурделивий вітер, коли мимоволі думаєшся про затишок? Правда, ідуши оце до Кашки, зовсім не почую до дискомфорту. Швидше навпаки. Після ранкової праці напосила втома, – та щойно вийшов на вулицю, туман байдужості розвівся і в голові так легко і вільно для нових вражень. – Тож Валя майже місяць у дома з п'ятирічним Тарасом. Певно, подумалось ти оце зараз, що в таку негоду сиджу і я у своїй кімнаті. І можливо, вже в затінку бажання, що отбули б ми поруч, яке тільки змігнуло ти у підсвідомості, стало Валі світло і тепло.

Як я боявся! З першої ж міті боявся, що Валя заміжня... – Мені то що – я чекав на цю зустріч. А навіщо вона була потрібна Валі, безпременно, щасливій із чоловіком і двома дітьми?..

Вона є не тому, що є я, а я є тому, що є вона.

Ось до такої афористичності звелися мої враження від повістей Уладзіміра Арлова «Краєвид з ментоловим пахом» та читаної влітку теж у «Кур'єрі Кривбасу» якогось галичанина, вже не пригадаю прізвища, «Смерть у Золотих пісках». Загалом непогані речі, але надто вже багато в них «я». Куди щирішим, як на мене, виглядає ти, коли співчують нам, аніж ти, коли ми жаліємо себе.

Чекаю Валю в гості. Уже, мабуть, тиннів зо два маю таке враження, що кілька разів збиралася вона зайти, але в останню мить з'являлося щось терміновіше, нагальніше, буденніше. Впевнений, найближчої зустрічі Валі про те казатиме. А можливо, ось саме зараз і пролунає дзвінок у двері.

— Таки наздогнала... Не змерз? А я змерзла, дуже змерзла... — тільки й того, що було через два дні між нами сказано. Нам справді не треба слів. Валія в червоному береті, я в червоній шапці, мимоволі й радісно в зустрічі всміхаючись, ми просто на-дивлялися одне на одного. Ні, Валія ще запитала, чи мені пишеться, — немов перевіряючи свої дивні відчуття, що ми так часто подумки поруч... Як же химерно, Валю, ми одне в одного є!..

Гарно. Ох, — як гарно!.. Так, Васильовичу, гарно, що ось уже кілька днів запитую себе: за що це мені?.. Неваже й справді існують якісь флюїди? А я ж бо зовсім не хочу бентежити Валю, тому й почиваюся так світло й високо. Її золотисте, мов пшениця, волосся... — Ми ж бо відповідаємо не тільки за тих, кого приручили, а й за тих, хто приручив нас.

\*\*\*

### **НАСМИКАНЕ З ЛИСТІВ – 1**

(до Володимира Кашки – 7 листопада 1993)

Знайшов оце копірку, й відтепер за Вашою, Васильовичу, порадою другий примірник листа залишатиметься в мене. Але не знаю, чи що напишу сьогодні. Якось незрозуміло почиваюся. Надворі похмуро, і в голові туман. Здається, просто сидів би, втупившись отак перед себе, безкінечно довго. Хоча, можливо, Микола (Туз) і правий в одному з листів до Костя (Москальця), гадаючи, що саме в такі хвиlinи й пишуться листи.

Від Вас учора поїхав до Юрка. Обіцяв йому ще три місяці тому на шосте листопада чудову погоду, що в цей день ми довго, до зоряного неба, сидітимемо з Іриною Й Лесею під двором... Але прогнози мої чомусь мають за честь нажабство не здійснюватися: ні сонця в небі, ні дівчатіз Києва! — і все ж умовив Юрка вибратися з хати. Проішли вулицею із кінця в кінець неквапно й майже не розмовляючи, лише

раз у раз Юрко повторював, що це його, либонь, остання прогулянка перед «зимовою сплячкою»... Вийшов із сусіднього двору п'ятирічний Миколка. Поводиться він як і всі хлопчики – непосидюче й бешкетливо, але щоразу мене вражають його очі, наповнені чимось зовсім іншим. І ось щойно згадалося літо 1992-го року. Двічі чи тричі зустрічав тоді в парку дівчинку років шести-восьми. Очі в неї – якнайглибиннішого в океанічному вимірі спокою. Ті миті, коли я в них дивився, а таку радість вона люб'язно дарувала, дивлячись на мене, я не можу з чимось порівняти. В цьому році зустріти її не таланило. Чи, може, я не впізнав її? А не впізнав тому, що в неї змінилися очі? Не хотілося б у це вірити.

(до Володимира Кашки – 9 січня 1994)

У школі моїм транспортом була маленька низенька колясочка – радше добрий візочок бабцям для їхніх щоденних мандрів на базар: сантиметрової товщини дошка 40 см завширшки та 60 см завдовжки, зверху – поролон, обтягнений дерматином, а під нею – чотири коліщатка по десять сантиметрів у діаметрі. Я лягав на неї животом і, відштовхуючись руками, іхав куди заманеться. Зараз мені й самому важко уявити, як те відбувалося. Але в дев'ятому класі перед випускним я таким чином майже весь Миколаївський зоопарк об'їхав, лише до ведмедів підвезла мене за руку однокласниця Наташа Клименко.

(до Ігоря Расюка – 17 січня 1994)

Музика – то, либонь, амброзія, нектар, що його п'ють боги на Олімпі. І – ніби маємо для чого жити. Тож не впадай у відчай, займаєшся тим, що дарує тобі насолоду, а ще краще – прагни того, щоб усе, чим би ти не займався, дарувало радість.

(до Володимира Кашки – 20 січня 1994)

Щось відвернуло мою увагу, коли дивився передачу про творчість кінорежисера Кіри Муратової, і я прогавив титри з назвою стрічки до такого фрагменту: глухоніма дівчинка років чотирьох прощається на засніженному пероні зі своєю мамою. Вже сам по собі зворушливий епізод. Та в тій дівчинці я віпізнав свою ще з Дунаївців однокласницю Оксанку Шлапак. Вона не росте. Коли ми навчалися в четвертому класі, з Одеської кіностудії приїздили в наш інтернат шукати дівчинку на роль Марусі у фільмі за повістю Короленка «Діти підземелля». З тих пір Оксанка задіяна в кіно. Та я її на екрані побачив уперше. I... відверто скажу, – злякався. Бо бачив не лице чотирирічної дівчин-

ки, а обличчя жінки, позначене досвідом двадцяти п'яти років життя. Щоправда, сторонньому глядачуєві цього, либонь, не помітити...

(до Володимира Кашки – 16 лютого 1994)

Кілька разів писалися вірші й уві сні, та навіть жодної літери з них не пригадаю. Але не стільки жаль з приводу того, що втратився вірш, виникає, скільки пече спрага цікавости, про що ж пишеться у сні.

(до Костя Москальця – 21 лютого 1994)

Задвадні в тебе День народження, і передовсім хочу поздоровити тебе, хочай не знаю, коли дійду до тебе мої вітання.

Басьо я прочитав місяць тому, але лише останнім часом починає він втягувати у свою ауру, заворожувати. Позавчора перед сном дивовижна у нас з японцем була розмова. І знову, як і після кожної важливої для мене книги, запитував себе: чи не краще всі свої потуги спрямовувати на читання ось таких шедеврів, які дарують таку божественну вітху, а не розтрінькувати сили на себелюбні спроби?.. – І тому якось байдуже сприйняв я твое повідомлення про відліт моїх віршів до Нью-Йорка.

Знаю по собі: не легко українцю не комплексувати у ставленні до Росії, росіян. І все ж, щодо музики я на те ніколи не звертаю уваги. Не захоплюватися Чайковським, Рахманіновим – не можу. Хоча, звичайно ж, дико виглядають в опері Римського-Корсакова «Ніч перед Різдвом» колядки російською мовою. Тим більше, коли на тій самій московській сцені «Тоску» чи, скажімо, «Чарівну флейту» грають мовою оригіналу.

Не розібрати твій почерк? Але жти пишеш українською мовою, а не китайськими ієрогліфами, з якими ти, певно, знайомий, бо звідки жтака вишукана каліграфія? Тож, будь ласка, пиши рукою, – так хоча б трохи наш діалог буде живішим.

Згадав оце, здається, доречно, свого однокласника Валеру Петрова. Навчаючись у сьомому класі звичайної школи у своєму рідному Хмельницькому, на осінніх канікулах поліз він у юначім геройстві на стовп, а зліз-упав, обпалений струмом, без правої руки по плече і без лівої до ліктя, пролежав по лікарнях цілий рік. Тож наєвчився Валера писати ротом. І як писати! Є в мене зразки його ледь не він'єткового письма.

(до Володимира Кашки – 28 березня 1994)

Секундна стрілка навела на роздуми про час і відстань. На годиннику, що в мене на руці, за секунду долає вона шлях ледь довший

міліметра, в Юрка ж на стіні – вже кілька міліметрів. Одначе шлях, що пройшли обидві стрілки, абсолютно однаковий –  $6^{\circ}$  ( $360^{\circ} \cdot 60 = 6^{\circ}$ ). Уявімо собі циферблат розмірів невимовних, дуга в шість градусів у якому становитиме мільйони, мільярди кілометрів. Та що там кілометрів – світлових літ! А секундна стрілка подолає цю відстань за секунду... На що натикають ці роздуми? Чи то на те, що час і відстань поняття несуперечливі? Чи ще на що? Не знаю. Та й чи варто знати? Мені просто цікаво думалося. Можливо, аби я був обізнаний з теорією відносності Ейнштейна, я мав би щось розуміти. Так ось, – згадав про Ейнштейна і збагнув, що ці мої «роздуми» про секундну стрілку, вочевидь, давно відомі, прописні, підручникові істини.

(до Осипа Зінкевича – 26 квітня 1994)

Був радий отримати Вашого листа. Приємною несподіванкою стало для мене повідомлення, що «Літературна Україна» вмістила на своїх сторінках мої вірші. Не привелося мені передплатити «ЛУ» на перше півріччя цього року, і публікацію я ще не бачив.

«Страшна доля», «героїчні зусилля», «переборювати щоденні труднощі»... – повторюєте, на жаль, і Ви усілід за всіма, хто зі мною знайомиться, через мій фізичний стан про мое звичайне життя. На жаль, бо мені відається, що – не всупереч обставинам, а суто завдяки ім.

(до Володимира Кашки – 27 вересня 1994)

Можливо, Костя має рацію, і цей мій вірш краще називати притчею й записати-оформити текст прозово.

(.....)

Ось зійде сонце – і прилетить Орел. Знову буде длубатися в моїй печінці. Може, ще й розкаже що-небудь. Як ото кілька днів тому розповідав про якогось Герострата, що підпалив храм Артеміди й дуже з того тішився. А вчора розповів про дивака-філософа Діогена, котрий серед білого дня ходить із запаленою свічкою і зазирає в обличчя людей.

Та щось бариться Орел... пора б йому вже бути. Невже зважився знехтувати Зевсовим наказом?

Ні, оно летить. Сів oddalik на скелю. Спочити? Стомився? О, та ще й куняє!

– Гей, Орле, як це тобі дрімається голодному?

– Гххх, Прометею, я вже поснідав сьогодні. Летів оце до тебе і в гущині чагарів угледів молоденького баранця. Він так волав до Авраама, прагнучи порятувати його сина Ісаака...

(до Володимира Кашки – 11 січня 1995)

Читаю Кастанеду. Та ні помітки, зроблені олівцем, ні крихти печива, а саме попіл з цигарки, що заліг між сторінок і зникає невідомо де, щойно дмухну легенько, – овиразнює мені мого попередника-читача. Відчуваю його зацікавленість, його роздуми, діалог-суперечку з цією сторінкою. Дмухну – і вдихну в себе душу й тепло, можливо, й навмисно тут залишенні...

(до Костя Москальця – 2 березня 1995)

У примітках до творів Сковороди траплялася мені грецька богиня неминучості й необхідності Ананке, матір мойр. Але співзвучність її імені з моїм прізвищем я чомусь не співвідносив зі своїм становищем.

(до Наташі Сологуб, однокласниці – 29 квітня 1995)

Не люблю свята. Бо важко не спокуситися, коли перед тобою гори духм'яної печени. Та, споживаючи м'ясо, немов каміння ковтаю: шлунок десь провалюється під тягарем нудотного болю. І залишається лиши картати себе самого: знат же, що так буде, – й нажерся... А трохи згодом у животі починає бурчати – то ніби озываються-голосять душі забитих тварин...

Великодній суботи, тиждень тому, блукаючи містом, милувався щасливими обличчями. Спершу студентки, що приїхала на свята додому, – і батько й донька аж світилися від радості зустрічі. А очі мої мрежилися, бо не доводилося ім раніше бачити такого сяєва... Потім трапився далекіх дошкільних років приятель і братів сусід по парті Сашко Васечко. Вів він під руку свою наречену і відкрито й приязно усміхався, немов дякуючи нагоді, що може й мені показати свою обраницю. – Цього разу мої очі почали слізозитися, як то буває, коли довго дивишся на сонце...

(до Володимира Кашки – 11 травня 1995)

Четверта це вже в мене велоколяска. І жокна як тільки не виспівувала, аби власкавити мене. Та я завжди залишався байдужим, лише користувався ними. Навіть учоращне Юркове зауваження: «Це вже соловей співає, чи то так твоє колесо пищить?» – залишило мене незворушно-кам'яним. – І раптом: чому я здрігнувся? І в грудях начебто щось тъхнуло, забринівши ролупвато-прозорою рідинкою?.. Та колесо мое знову повернулося до монотонного скрипу, лиш на мить прохопившись тональністю колясочок для немовлят.

(до Володимира Кашки – 7 липня 1995)

То був не сон. І не тому, що я іхав. Просто снів я майже не пам'таю. Дійсність же прив'язана до моменту, вона лише в теперішньому часі. – Мабуть, мені марилось. Очевидно ж, не на порожнім місці. На передодні ввечері, розбираючи ліжка, висловила мама сестрі моїй Наталці здогад, що її однокласниця, певно, мешкатиме на «бриликовім хуторку», увуличці за МКЗ, де останнім часом селяться будуються грошовиті, в «бриликах», люди. Я покартував: повернеться батько із заробітків – будуватимемося й ми, щодня вода гаряча буде... «Навіщо будуватися, – відказала мама. – Відразу купимо дім»... Тож Іду я, а мені мариться. – ...хата... хатка... хатинка... донька... Даруся... Даринка... – Та навіть вічність, спресовуючись у мить, закінчується. Не знати звідки, щойно проминули мене дві молоді мами з колясочками, з'явився дідок – сама зневага й презирство, не зрозуміло тільки, з якої причини в нього до цих дівчат таке ставлення, – і закричав ім услід: «Гуляли, тепер – возіть!» Молодиці щось йому відповідали, та я вже того не чув. Я видряпувався нагору, на переїзд. Хотілося скріготати зубами. Але в таку спекоту машини опускають за собою завісу пилу. І на зубах тріщить пісок.

(до Володимира Кашки – 9 липня 1995)

Чи варто облаштовувати душу ще й сантехнічно, якщо ті, хто в ній с..., вочевидь, і не збираються після себе змивати?..

(до Наташі Сологуб – 15 липня 1995)

З ціпком у руці і на протезі замість правої ноги, яку кілька років тому відрізalo чи то трактором, чи то комбайном, застав мене дід Степан зненацька: «Гарно коляска іде?» Як завжди в таких випадках я простодушно й швидко відказав: «Добре», – не помітивши інтонаційної пастики запитання. Але жпоруч була моя Наташа, і на дідове зауваження: «А бодай би іх зовсім не було!» – вона прошепотіла: «А може, я ще їздитиму на колясці. Разом із Юрієм...»

(до Володимира Кашки – 16 липня 1995)

А може, присвятити книгу всім, хто співчутливо хитає головою, а то й шепоче собі під ніс, ненароком кидаючи у спину: «Це ж треба цілій вік так мучитись!» – Але розумію, що це занадто пафосно і претензійно, та й навряд чи вони її читатимуть. Проте саму ситуацію поза увагою, мабуть, не варто залишати, тому бодай у листі про неї згадаю.

(до Володимира Кашки – 18 липня 1995)

Не задовольняють мене останні записи. Не вписуються вони в початковий струмінь вагань, сумнівів, містичних сентиментів. Якась невмотивовувана в безпричинності радість без кінця... А книга, відається мені, закінчується повинна інакше. Має бути наявним сам факт фіналу з його смутком за чарівлівістю днів, із жалем, що все відішло у вічність, з тою усмішкою крізь слози, що притишує біль черговою ін'екцією спогадів.

(до Володимира Кашки – 23 серпня 1995)

Дієзи, рідше вишеньки, сливки, сонечка чи інші які знаки доводилося бачити в клітинках павутинки. А то і два сердечка потрапили були в розкинути на асфальті крейдою павутинну сіть. Виявляється, це така гра. По клітинках треба стрибати на одній нозі. Де намальовано дієз, можна перепочити чи змінити ногу. А коли благополучно доберешся до центру, маєш право у будь-якій вільній клітинці намалювати свій символ, обумовлений перед грою: яблучко, око, квіточку чи те ж таки серце. І суперник уж змушений буде цю клітинку перестрибувати.

(до Наташі – 20 жовтня 1995)

«Червона шапочка» заграла вальс. Поглиблюючи супінки, закружляли пари. Відсутня поглядом на хвилі закличної мелодії, трималась ти рукою за бильце коляски. І я ніколи не запрошу тебе до танцю...

(до Володимира Кашки – 9 листопада 1995)

Нічого змінити не можна. Приймаю долю такою, якою вона є. Тільки замріяно жалкую, що так воно є...

(до Наташі – 29 листопада 1995)

Останні дві ночі настійливо сняться зваби. Не топлять. Спати холодно. І як добре, що твій образ іх безцеремонно спроваджує геть і навіть перервав сьогодні полюцю... Ще в травні заглядання мої на дівчат незмінно почали закінчуватися спогадом про тебе. А ось і увісні так трапилось.

(до Наташі Сологуб – 12 грудня 1995)

Жили колись такі люди – андрогіни. Були вони у гармонійній єдності аж так щасливі, що позаздрили їм навіть боги й розділили

людину на чоловіка й жінку. Тепер блукаємо ми світом, засліплени пеленою сліз на очах, у пошуках своєї половинки.

...І тільки Лукава Поезія домоглася свого, завалітнівши книжкою...

(до Володимира Кашки – 10 лютого 1996)

Либонь, не міг учора не записати: «Який смачний борщ! Наталка аж крекче, переводячи подих, наче немовля, що ссе груди... Дякуємо, мамо».

(до Володимира Кашки – 28 лютого 1996)

Другий тиждень показують по телевізору рекламу губної помади з Клаудією Шифер. У нас з Наталкою навіть такий діалог відбувся. «Кавалер її...» – «...люзіоніст Девід Коперфільд...» – підказую сестрі, котра в чотирнадцять років, либонь, уже й сама мріє про принца. – «...подарував їй яхту. А ти бачив, як він літає?» – «Якщо я, Наталочко, щасливий завжди, бачачи її на еkrані, то як же йому, будучи кавалером, та й не літати?...»

\* \* \*

Двотисячі другий – зустрічав у ліжку. Ніч для мене, навіть якщо вона новорічна, – час доби, коли треба спати, щоби на ранок, відпочивши, сіdatи до столу й працювати. Але заснув не відразу. – Російська акторка Євгенія Крюкова з, як мені здавалося, а чи й досі здається, обличчям ідеальної дружини; так схожа на неї бахмачанка Ірина... А потім згадався мій найвідчайдушніший вчинок, зважаючи навіть на те, що минулоріч я й так «навчинував». І досі не втамлю, як я собі таке дозволив, а головне: чому мене за те не бито?.. Була остання субота за літнім часом. Назавтра взагалі мало сутенітися вже о пів на п'яту, тому я вирішив провідати бабусю. Вона ще тупала, і ми трішки перебалакали на кухні. Дивлячись у поділ її хвартуха, вигадав я тоді фразу: виплакатися в пелену вечірньої сукні... Далі збирався в парк. Але з Комунальної на Шереметове болото вийшла жати очерет круглощока невисока сорока п'яти років жінка з дочкою. Дівчина була аж так чарівна, що, коли матів відіслала її поставити в тіткі Свєти велосипед і попросити собі гумові чоботи, я, вже відіхавши, розвернувся, щоб, коли вона повернеться, поглянути на неї ще раз. Але, зробивши коло, я не поїхав далі, а влаштувався на узбіччі, куди зносила красуня зжате мамою, і – милувався: її родимкою над правою бровою біля

перенісся, як поправляє вона пасмо, що вибилося з-під хустини, яка чітко окреслювала овал обличчя і так чомусь наче затишливо була обмотана довкруг шіт. Юнка ж тільки милостиво усміхалася на це мое гідне осуду й прокльонів нахабство... Якось мати її гукала, і то навіть двічі, та за стіною очерету імені я не розчува. Ще розповідалися останні вуличні новини: нова красуня моя – студентка і на вихідні приїхала додому. Часом намагалася вдаватися вона байдужою, та на обличчя знову поверталася всміхненість потіхі. Я ж геть втратив відчуття міри і почав говорити. Намагався сказати, яка вона неймовірно гарна, запитував, як звати... Та слів моїх вона, либонь, не розуміла, мовчала й усміхалася. Зрештою, сходивши перевзутись і привівши велосипед, гукнула: «Мамо, я вже тут!» – і коли жінка принесла останній оберемок, вони почали у'язуватись. А я подякував, попрощаючись й додав: «Можливо, ще якось побачимось...» Й останню мою фразу красуня, здалося, розібрала, бо якось ішо тепліше усміхнулася, неначе і сама не проти зустрітися...

Яке вигадливе знайомство! Про таке знайомство розповідати б нашим дітям, снукам.

А в ніч під Різдво згадалася нерішучість – жалюгідна і самопокарлива. Як було болісно й безупішно за невикористаним, змарнованим! Навіть розуміння того, що без торішнього Великодні не сталося б далі знайомства з Валею, не втишували жалю й прикrosti на самого себе. Отак квітнева несміливість, вочевидь, стала останньою краплею, яка переповнила загати і майже звільнила мене від надміру соромливости, безглуздих надуманих страхів. Вже за два тижні я підіхав познайомитися з Наташою, про котру три роки до цього писав як про «мов-першу-жінку», та з її подругою Оксаною. І пішло й поїхало... Одначе, яким же я коштом заплатив за ту свою «розкріпаченість»? Чи ж не прогавив я тоді найголовніше? Нездійсене, непізнане – воно довіку лишатиметься загадково прекрасним, за чим незмінно шкодуватимеш і смуткуюватимеш.

Отож, був Великдень. 15 квітня. Середина весни. Яскрава сонячна надія, хоча й виразно прохолодна. «Святкуваньників» у парку було небагато: в альтанці, на фундаменті колишнього літнього кінотеатру, під грибками – над водою й біля каруселі «Сонечко». Хоч не так вони й шуміли, але зосередитися було важко, не читалося. Можливо, біля фонтану було тихіше, але там уже сидла на лавці дівчина. Темнокаштанове каре, внутрішньо заспокоєне обличчя, чорна шкіряна куртка

Й дивовижно сміливі міні – такої короткої спідниці ніколи не бачив. На колінах тримала ніби книжку, звідки щось читала, а ніби й зошит, куди щось записувала, якось химерно тримаючи ручку – не трьома, а двома пальцями. Коли вчоргове наближалася до фонтана, від танцмайданчика, де півгодини тому розпилили вони пляшку, прямували два молодики. Безцеремонно голосно один із них сказав: «Давай-но підійдемо познайомимось. Поглянь, які ноги!..» Коліна, стегна, можливо, й були гарними, – та хто зна, що саме привернуло їхню увагу: стрункість ніг чи оголеність... «Воїстину воскрес!» – відповіла дівчина, коли всідалися хлопці обабіч неї. А ще почув я, як на питання того-таки шатена: «Китайська?» – уточнила: «Японська...» Оце так диво, щось несподіване й реальне – бахмацька дівчина вивчає японську мову! На якому, цікаво, вона вже курсі? Що читала? Подобається їй Сей-Съонагон, Басьо, а може, віддає перевагу Акутагаві, Місімі, Кобо Абе? Хотів би я спробувати діткнутися до ієрогліфічності, зовсім не уявляється, що міг би в тому щось второпати... А хлопці виявилися ненав'язливими й скоро пішли. Я зупинився від дівчини через лавочку, метрів за дев'ять чи градусів за вісімдесят по дузі. Вже мала вона сьогодні знайомства, тож чи не занадто буде, якщо припруся і я зі своїм? І що я ти скажу? Та й чи слухатиме вона, чи розбираємо мною сказане? А можливо, вивчає вона мову на так званому діловому рівні й література її мало обходить? Отак, зрозумівши, що я не наважуся під'іти, а вона чекала, з чогось це було так виразно ясно, хоча жодного разу й не поглянула на мене, немов не помічала. Зрештою, незнайомка зібралася й пішла.

«Чи розбираємо мною сказане...» Боже ж мій! – та кому ще впоратися з моєю вимовою, як не тій, що заввиграшки дає собі раду в японській мові... І чекав я наступних вихідних, чомусь сподіваючись, що вона неодноразово ще приходитиме в парк. Та так і не зустрів її знову. А може, – не впізнав? Бо ж тоді за сумнівами не розгледів, не запам'ятав її простого обличчя... Все на краще... – казав Кандід. До сьогодні вдавалося мені себе переконати в тому. А ось зараз – як би мені хотілося повернути назад той квітневий день! І це я так думаю навіть після знайомства з Валею?.. – Так, навіть після знайомства з Валею! Неваже й справді змарнував я тоді щось дивовижне, чи це мене дурить прекрасне нез'ясованого, невикористаного, втраченого?..

Зима сніжна, й за переїзд не перебираюся, а з вулиці Жовтневої повертаю на Шевченка. У зовсім маленький крамничці запчастин

«Фініст», що біля танка, з зачесаним у зібраний ззаду хвостик каштановим волоссям, з серпанково-рожевим в сонячному промінні вушком і з мілим у мимовільному мене-непоміченні самоусміхненням сидить у лівий профіль коло вікна Люда. Навідується не щодня, але, здається, щоразу об одній порі – о пів на третю. Й напевне ж, поправляючи пасмо на скроні й зупинившись поглядом на стінному годиннику, подумалося якось Люді: «Ось зараз має з'явитися мій шанувальник у червоній шапці...» – Комусь, либонь, видається хворобливою й надумано-сентиментальною оцією мої алюзії з приручанням, однак моєї естетичної екзальтації, що саме так загадалася мені сьогодні казка Екзюпері, те ані на йоту не спроможнє зменшити.

Про Наташине обличчя говорить мама, що воно – «страшне», а чи, м'яко кажучи, – негарне. Їй, либонь, видніше, зустрічала вона сусідку з першого поверху частіше і краще, мабуть, роздивилася. Я ж Наташу за ці півроку, що жили вони в нашім під'їзді, тільки п'ять разів бачив.

Коли вони вселялися, відкотили її хлопчакі від ганку мою коляску, й було мені як так не до роздивлянь, що в листопаді, вражений її лицем, все ніяк не міг зрозуміти, чому видається воно знайомим... – А може, вже маючи Валю, годі було мені уявити, що ВОНА так скоро явиться мені в іншій подобі...

Було в мене в січні після свят кілька розкішних днів, ніяк уже не пов'язаних із Валею (згадувалася вона все рідше й спокійніше), а позначених сuto стилістичною екзальтованістю: який грандіозний за мовою міг би написати я роман, коли б елементарні звороти-тропи не приходили до мене лише після років опрацювань мініатюр! І два дні поспіль повторювалася тоді ситуація: Наташа поверталася до квартири, з останніми настановами бути уважним й обережним на дірзі провівши сина до музичної школи, а я спускався на прогулку. У вівторок чомусь вирішив, що Наташа – теж ВОНА. Й на те на завтра сусідка проникливо всміхнулася...

Знову наринув солодкий смуток літа з Валею. Мимоволі їх порівнював. І від Наташі аурило впевненістю, спокійністю, щасливістю.

Якось виходив на вулицю, коли Наташа саме вкладала вдень спати молодшого сина. І було чути, як співає вона Йому колискової діда Панаса: «Рученьки, ніженьки! Лагідні мої...» Я ж заслухався, ностальгійно-усміхнено дитинячись.

А то, причиняючи двері, зі скрипкою в футлярі на плечі, ніжністю виховуваний другокласник прохав маму помахати Йому у вікно. –

Та відкотившись од ганку, я побачив саму лиши долоню, що вже зникала за туллю.

У Тиниці живуть її батьки. Наташин же чоловік – помічник якогось там депутата. А приїхали вони з Новгород-Сіверського, як розповідав мамі моїй старший іхній син, коли якось ішла вона разом із ним додому. Однак платять батькові мало, а житло – дороге, тож вони, напевно, поверталися назад, там у них залишилась квартира.

Через тиждень, як вони виїхали, принесла мама підчуте в магазині її ім'я – Наташа. А в неділю і я побачив її востаннє, коли заводила вона до під'їзду під руку стареньку бабусю, власницею квартири, і, тим заклопотана, просто тихо привіталася.

Навіщо ж з'явилася Наташа до нашого під'їзду... – Не загадував я бажання, а просто милувався, як яскраво й особливо довго – градусів шістдесят, третину неба – падала зірка, коли ледь не опівночі повертається я додому в день свого тридцятиліття. – А за два дні, у понеділок, зустрів я Валю. І чи не почався в мене з неї період ЇХ? Немає в українській мові займенника для множини жіночого роду. Наважитися б вибудувати фразу французькою...

Кілька років тому жалісно вразився тим, як мучилися кіт із кішкою, сув'язно і хаотично рапочуючи попід машинами біля «Руслана», та безпомічно й покинуто кричали... – Те ж саме відчув і сьогодні, за чотири дні до весни, побачивши, як на березі вже розмерзлого болота незграбно й затято намагався гусак вмоститися на гуску... Може й не неревниво, заздрячи, – знову вовтузився в питанні: задля чого вони так страждають? Зрештою (а чи – в себерозраді?) виборсався, подумавши, що це тільки прокляття продовження роду. Тож людина з пробірки – не така вже, либонь, і дурниця. Занотував же чомусь Толстой: «А как же род человеческий? – Не знаю. Знаю только, что закон совокупления не обязателен человеку». І я не годен цей щоденниковий запис трактувати старечим безсиллям, – ну хоча б тому, що це ще питання, чи було воно, те безсилля, у Толстого взагалі.

Навіть якщо це їй приємно, ѹ вона сама того жадає, – здається, все одно не зможу потурбувати жінку... У юнацім віці, коли починають статеве життя (як безпорядно й слізно спалахнула мені щойно мимовільна іронія бунінівського означення в словосполученні «последняя близость»!), подібні дурощі думку оминають. Коли ж його не мається й у тридцять один рік, принаймні, в мене, з'являються такі

рефлексії. А втім, Юрку, можливо, це все – лише мое стурбоване патякання. І лишень трапиться нагода, керуватимуся я не головою, а (нехай прощай мені читач, що вживу тут слово з Юркового лексикону) – головкою, як і ведеться в таких випадках...

Не гнівайтесь, люба моя Незнайомко, і (якщо, звичайно, те взагалі можливо), будь ласка, пробачте, що таки зважився (чого ж тільки мені те коштувало, яких гніточих перетерпіти гризот, вагань, сумнівів довелося!), отож хоча б за те, що просто зважився до дії, пробачте мені оцю «писульку» до Вас. Часом Ви так захотливо сум'ятітесь на мое милування Вами; та й – весна почалася... Тож дозвольте запросити Вас у парк, із санстанцією це просто поруч. Якщо не сьогодні, то Вашого наступного робочого дня бодай на п'ять хвилин прийтіть після роботи. Познайомимося, трішки поговоримо, помилуюся Вами зближъ. Чекатиму Вас біля фонтана.

Ще раз мушу вибачитися, що потурбував. Як найменше хотів образити Вас. Якщо ж це мимоволі сталося, то просто посміхніться на цей мій уже мало не лист та й забудьте раптом на мить нахабно осмілілого Юрка.

І знову, чарівна моя Незнайомко, – пробачте. Пробачте:

– що возився я зі своєю писулькою – без двох днів місяць. Все вичікував якнайспільнішої міті. А можливо, просто боявся, лякаючись саме того, чого прагну, бо приписав же через два тижні на чернетці послання: «А якщо вона прийде?..»;

– що коли, як здалося, обставини нагодилися, був то, вочевидь, не найліпший час. Пронизливий вітер хвилини чекання службового «Бобика», либо нь, для Вас дратівливо потроював;

– що на своє з простягнутим аркушем: «Будь ласка...», почувши від Вас: «Мені не треба...» – я відразу розвернувся й поішов, а не наполягав із листом знову й знову, а тепер так природно уникаю можливих здібанок у місті: день збільшився, і коли Ви йдете з роботи, я просто залишаюся в парку з книжкою.

Пробачте:

– що, напевне ж, Ви жалкуватимете. Навіть, якщо я ніколи Й не зустріну, й Вам не буде до кого заздрити;

– що зі своєю писулькою не додумався я вдатися до посередництва й передати Вам Й через когось;

— що несвідомо боїтесь зізнатися собі у тому, що я Вам подобаюся, чи принаймні, небайдужий. Що звернули на себе мою увагу того липневого спекотного дня, як по закінченню роботи вийшли з санстансції, а чи в парку під час якогось свята, коли кілька разів мимовільно озиралися. Мене здивувала Ваша неприборкувана щирість. Коли жінка, котрій за тридцять, так відкрито сум'ятиться — це щемливить і збурює до роздумів і мрій.

Пробачте, зрештою, що наш «роман» елементарно звівся до десятка абзаців моєї книжки, так для мене емоційно-радісних, а для Вас зовсім порожніх, бо невідомих...

Всі вони мої. Я ж потрібен комусь хіба що в своїй уяві.

«Він побачив моє волосся — «насичено-руде, мов настоящий, духм'яний чай», — і поквапився застати мене за рогом, де намагався наговорити мені компліментів, немов заквітчуочи ними ще порожні клумби перед райдерждміністрацією, про мое «весь час усміхнене вустами й примурженими променистими очима лице», й «цією м'якою, майже безпорадною в своїй безпосередності веселістю» нагадуючи Йому зі шкільних років вже покійну «онучку» Наташу... Та мені не треба було слів. Я ще в квітні серпанково-рожевого вечора помітила з його очей, якою є для нього гарною...

— Валю, не біжи на дорогу! — гукнула я до своєї чотирирічної солом'янокосої дівчинки й пішла за нею.

А потім я поклала долоні доньці на плечі, ймідивилися Йому вслід. Коли він озирнувся, то, либонь, зауважив, що усміхалася я зі щасливим страхом в очах, злякавшись, певно, можливості виникнення до нього почуття, — мовляв, навіщо мені, заміжній, ті відверто зайві клошки... І щось таки тоді зі мною відбувалося, якщо Валя, якось зауваживши його першою, почала сникати мене за рукав...

Після дощового червня надвечір першого липневого понеділка в затінку вже відчувалася прохолода. Я виїхав до фонтана на сонечко. Читав про «щонайпечальнішу радість» у передмові до двотомника Лорки. — Вони з'явилися нечутно. Меланхолійна, ще заглиблена, зачарована в себе після радості й утоми перших пологів русява молодиця запитала, чи цікава книжка, і сіла через лавку ліворуч. Немовля в

колясочці спало, – за увесь тиждень, впродовж якого вони щодня о цій порі приїжджають в парк, лише раз, здається, накилялася до нього мама поправити ковдру. – Правий шльопанець лишався на асфальті, нога в довгій холоші шортів ставилася на лавку, обіймалася руками, і підборіддя властивувалося на коліні. – А мене кидало у відчування, чи й в усвідомлювання затишку од тих, гармонійно до зросту й двадцятип'ятиліття налітих передпліч, виразно поцяткованих порами і біло-рожево-теплих у блузці без рукавів. І було мені ніжно. Напевно, усміхалося й хотілося плакати. І ніби бачив себе згори, як випромінюють із мене тихі обережні промінці.

(під руку з обранцем)

Смолоспад волосся на сніжно-білу блузку, зелені очі... – І враз злякався, що усвідомилося бажання бути на його місці!.. Але – як лагідно вона всміхнулася: неначе теплими долонями до щік моїх торкаючись і мовби вибачаючись, що вже закохана й кохана!..

(майже в бібліотеці)

Каштановим, зібраним ззаду волоссям і свіжістю, яка ото буває на вулиці од вранішнього сніжку й тихого на сонці морозцю, милою усмішкою так схожа на Елі Макговерн у «Історії кохання» доњьакотроє із бібліотекарок винесла вже змінені, складені в сумку книжки і пріязно привіталася. Я подякував. Красуня відказала, що нема за що, і побажала гарного читання. Я подякував ще раз і кількома сходами ганку проводжав поглядом до дверей струнку, мов довгий двохденний місяць, поставно прогнуту спину в сірому светрі.

< «Явлена в картинку сну з лівого краю, княнка Свєта підійшла й сіла до мене. Утіхи-папкощі на моріжку довкруг виказували її наміри. Я був шокований. Я зовсім неготовий дотаких взаємин. І белькотів про платонічність; посилався чомусь на Бердяєва, Набокова (у наявність у нашій бахмацькій бібліотеці чотиритомника останнього вона ж, до речі, якось мене і посвятила): статевий потяг, мовляв, притулмлюється, спиняється, коли людина закохана; зрештою, виловів її про власні втечі від Фройда; та я – чи переляканій її усміхеною з чистолюбного мого честолюбства твердою рішучістю, чи й просто не знаючи, як там воно чиниться насправді, – знову незаймано прокинувся.» >

Оповів Юркові, що «знову прокинувся незайманим». Юрко вельми співчував, згадував свої «сонні» віхи, та зрештою, пожалкував, що життя – це не сон, а сон – це не життя...

– Бідний Кальдерон!.. – мимоволі вигукнулося мені. А потім виявилося, що Юрко зовсім про нього й не чув.

Юрко дедалі кіянішає, працюючи в маминому магазині спостерігачем-консультантом, а в Бахмач навідуючись привітати бабусю з Днем народження, перед Новим роком, на Великдень чи на храм на Спаса. І – закохався.

Та почалися розмови. Й – тридцятисемирічна розлучена продавщиця Ніна зав'язує на плечах бантіком бretельки придбаної вчора обновки. І зустріча її кмітлива розчулена радість. Немовби вже пригорнула вона його лицем до розбурхуваних тиснявою прозорої маєчки персів. А на стіл Юрковій матері ляга заява про звільнення. З роботи. І від поуттв.

### Мила моя Наталочко!

Дозволь потурбувати тебе одним запитанням. Тільки одним. Але воно досить розлоге, тому я викладу його на папері.

Маю я досить часу, щоб читати. Тож – є такий французький писменник Борис Віан. У романі «Червона трава» він пише: «Коли я бачу гарну жінку, то думаю собі так: якщо вона мене вбить, значить, і когось іншого вже вабила... й мене охоплює справжній жах перейняти місце того, хто, безперечно, не менше за мене гідний любові...» – Перечитай, будь ласка, ці слова, Наталю, ще раз – неквапно, вдумливо. Бо ця цитата є, так би мовити, передумовою моого питання: Наталочка, в тебе є кавалер?..

Чому запитую? Але ж ти і сьогодні плакала! Навіть якщо це просто твоя природна особливість отак усміхатись-плакати – то і тоді це диво, незбагнене й рознішне. – Увортях базару тиждень тому не повернув я, як завжди, ліворуч, а поїхав прямо. І знайшов тебе. Коли погляди наші стрічалися, твої очі водночас усміхалися й волонілися. Я дивився й не вірив баченому. Але – ти ще й скхиливалася і не могла перековтнути... І я закохався в тебе! Тільки не лякайся цього, Наталонько. Ти подарувала меніМОЮ закоханість, і мені того об'як досить!.. Ох і розкішно почувався я минулоНеділі! Кілька днів мені добре працювалося, і я знову дивувався, що бачу свої сліди: що кожна моя хвилина після

того, як усвідомив я себе поетом (тобто почав розуміти, що публікації, марення про відчитаність-популярність і тому подібні дурниці – то хвороби початківства, а відкрив для себе, що вже сам процес писання дарує ні з чим незрівнянну насолоду), – кожна моя хвилина мимоволі скерована на те, аби міг я її досвідом скористатися якогось ранку за письмовим столом. Та зрозумівши, що закохався, я зауважив, що не думаю про себе як про поета. Я і та обставина, що я пишу, – перебували ніби в різних всесвітах. І цілий день тоді дивувався: невже й справді сублімація – то щось вторинне, а головне над світом любов?..

А взаємність? Взаємність... Є таке слово й означає воно, мабуть, щось безмежно гарне. Та чи можу я бодай про те мріяти?.. – Для мене реалізується вона на мініаторному рівні, – як от усмішка твоєї подруги Лєни у відповідь на моє милування її вродою. Вчора торгувала вона за містъ своєї мами взуттям на базарі, і коли я проїжджав повз неї, вона так радісно сяйливо сум'ятилась, що, дивлячись на те, її сусідка-бабуся засміялася. Ото й уся моя взаємність... – Знаєш, Наталочко, в середу «в дитячім уявленні про ідеальну усталеність світу» (як я про те якось уже писав) укотре поцікавилися в мене: «Наречену маєш?» Цього разу запитувала тринадцятирічна Яна. І я їй звично відповів: «Кому я потрібен?» – Борис Віан каже: значить, вабила і когось іншого. – Але навіть якщо я й буду в якоїсь дівчини першим, хто зверне на неї увагу, навіть у такому випадку колись неодмінно з'явиться інший, хоч він і буде другим, але ж теж, безперечно, не менш за мене гідний любови... – Отож, ніби виходить, що моє запитання про твого, Наталю, кавалера – цілковито безглуздє. І з'ясовується, що писав я цього листа для самого себе, що все це, либонь, «накопичення текстів» до моєї книжки. Тобто я повертаюся до свого звичного життя з постійними думками про те, що я вже написав і що ще маю написати. Та як же безпорадно все це й сумно!

І все ж... – Чи є в тебе, Наталю, кавалер?.. А може – запросити тебе в парк?.. Давай домовимося, коли б ти змогла прийти. Якщо ти плакала, бачачи мое зачарування твоїм обличчям, то ми, напевно, знайдемо про що поговорити. А там, дивися (чого ж бо тільки не буває на світі!), виявиться, що й ти читала Віана... – Але-але-але-але!.. – Чи маю я право на те «і все ж»? Ось бачиш, мене знову починають мучити дурні питання. Виявляється, тобто, що підсвідомість моя просто забороняє мені ніжності, кохання, взаємності бажати...

Сумно мені, Наталочко. І хочеться писати до тебе, розмовляти з тобою. І водночас вибачатися за ці бажання... Хочеться дякува-

ти (а чи й: не дякувати – не можу) тобі за цей сум, за той казковий тиждень – із шостого по дванадцяти жовтня. Як мені тоді марилося! Як легко уявлялася твоя ніжність! – У сутінках не вмікаємо світла, зачаровані співом Кейт Буш, і ти сидиш у мене на колінах, огортаєш руками мою шию і, схиливши голову на плече, подихом, неначе шепотом, лоскочеш мені вухо. – І так тепло й затишно було мені в сповиванні отої намарюваної ніжності!.. – Чим бо й відрізняється милування від закоханості. Бачити Лену просто приємно. Далі ідути, я думаю щось своє, стрічаю інших вродливих дівчат, втішаюся їхніми милими обличчями. Побачивши ж тебе, я більш ні про що й ні про кого не міг думати – тільки про тебе!.. А потім, в останній день закоханості, я написав, Наталю, тобі листа – і ніби отямився. Здоровий глупд поборов почуття, і я тепер знову свідомий абсолютної природності того, що я нікому не потрібен... Тільки ж як це болісно – прощатися з чимось так старанно й дбайливо плеканим, зі ще однією ілюзією! – «У житті немає нічого прекраснішого від кохання і нічого правдивішого від страждання», – згадався вчора в парку вислів Альфреда Мюсе, французького поета. Чомусь раніше тут були для мене ніби дві думки: про кохання й про страждання. А тепер відкрилася цілісність фрази: кохання й страждання, звісно ж, взаємозумовлювані... «Святе лихо», – так означає любов ще один француз Марсель Пруст. Згадуються інші думки письменників, і це розраджує. А то раптом зовсім по-новому розуміш і самим тобою написане. Це приходить-повертається Поезія – порятувати і втішити, мовляв, ось мені ти потрібен! Але як сумно – що тільки її! – Однак і це – міне. Знову щоранку сідатиму до письмового столу, працюватиму і знову буду тим безмежно щасливий.

Пробач, люба Наталю, що так негадано з'явився перед тобою, а от ще й маю нахабство писати другого листа. Обіцяти не зважуся, але намагатимуся, щоб він став останнім. Тільки дозволь час від часу наїдуватися до тебе на базарі, до вродливого твоого обличчя й до твоїх теплих щемних очей. – Є в мене мініатора про французьку акторку Лінду Лакост. Починається вона так: «Тебе раптом зрозуміли... Без порожніх підозр. Без принизливої потреби прощати. Самим тільки обличчям...» Здається, і ми з тобою зрозуміли одне одного шостого жовтня з першого погляду. А закінчу я свою мініатору особистим, а тому, певно, занадто крикливим і сентиментальним відкриттям, що це (мається на увазі розуміння) – не питання статі. І мое прохання зрідка тебе бачити – теж потреба дива розуміння.

«Тю ньо в'єдра пас сью сва» (*Tu ne viendras pas ce soir*). – Як дивно йшла, а чи ще продовжує йти до мене ця пісня! В ялинковому кросворді останнього за 1994 рік номера чернігівського тижневика «Гарт» запитували прізвище бельгійського чи то нідерландського співака й композитора, автора популярної пісні «Падає сніг». Чи чув я її? І чому мені отак відразу здалося, що буде мені з нею так само натхненно, як і з російською піснею, де «снег кружиться, летает, летает... заметает зима, заметает все, что было дотебя»? ВСЕ, ЩО БУЛО ДО ТЕБЕ, – таки справді НІЧОГО не варте!.. – Передплату на газету не продовжували. Проте з січня отримуватиме її брат. І днів за десять, як улігся, вкатався новорічний сніг, прихав я до Сашка в гості. Адамо. Ім'я мені нічого синько не сказало. Через два з половиною роки спекотної липневої неділі я зупинився на базарі коло кiosку з касетами. Щойно побачив збірник французьких пісень, був я абсолютно певен того, що присутній на ньому Й Адамо. Однак довелося зачекати ще два тижні, доки з'явилися гроші. Мелодія так вразила, що інших доказів того, що пісня звуться «Падає сніг», мені було не треба. А далі Наталка закінчувала школу, й магнітофонна прірва випускної ночі поглинула добру дюжину гарних касет. Через півроку після того, як узяв я в Кашки підручник французької мови, звернувся до Віталія, який торгує касетами, з проханням, чи не міг би він привезти мені Адамо? І якось у верхньому лівому кутку його кiosку з'явився «Вечірній Париж». Тепер я не просто чарувався співом, а, дослухаючись до слів, вочевидь, мимоволі перебільшував емоційність зрозумілого: Падає сніг... // Ти не прийдеш сьогодні ввечері...

Мов диво, привітне й чисте, пишні її перса, під яскравим лазурівим трико плескати й розлогі, ніби оркестрові тарілки, просто чарували око, та й то лиш доти, доки застібала вона, вишовши з авто й опустивши голову, неподатливу блискавку на спортивній курточці від «Пуми» аж під самісінку ямочки на підборідді, явивши раптом меланхолію флегматичної відсутності в неусвідомленні покірно знаного на круглому й блідому, наче сайноповня місяця, обличчі.

На осінь дві тисячі другого року вуличкою до парку під'їхав я якось до того, що так і живу: в безперервній естетичній напрузі і з постійним відчуттям вдячності за неодмінність відгуку на неї, – тобто, як лаконічно підсумував Кашка: покликом катарсису.

Гарне обличчя – то шедевр природи, який несе в собі заряд естетичного переживання й катарсису, що все ж таки мають бути «востребованы», як кажуть росіянини. Можливо, мені саме й дано читати обличчя...

Познайомитися – ще куди не йшло, досвіду ж спілкування я майже не маю. Тож – що мені поведінка чи вчинки? Можливо, лице й нєте, якою людина є насправді, але якою вона могла б бути, коли б обставини складалися належним чином, – це вже напевне...

Нецікавого обличчя не буває. А просто не завжди вдається мені викликати в перехожих потребу бути зі мною привітними, тобто виявити на своїм обличчі все те, що вони мають у собі найкращого.

Отон, негарного обличчя не буває. – І переймаєшся від нього ніжністю, щемом, теплом, – неначе в його плесовому дзеркалі увиразнюючи долю: не в плані подієво-мелодрамних страждань, а як мимовільну, мов у вікні на схід вранішнє сонце, тиху вразливу звірливість усмішковітань на ту твою так само ж імпульсивну спроможність співчуття.

Навіть не бачачи лиця, маленького й овального – з долоню, й тихого, аж непримітного, – а вирізнивши серед перехожих, часом, звісно, й обізнаючись, каштанове гладенько зачесане волосся, – в незагненній миттєвій катарсисі хочеться плакати.

А може, найгарніша бахманчанка – тендітна білявка Віта з розплесеними, ніби озера в повінь, сірими очима, в яких відзеркалюється подвоюється сяйво усміхнених тонких довгих вуст: і блаженно заколисуєшся в повсюдності світла й радості?

І згадалося лице Дани Дідковської з десятої сторінки «Книгоноші, каталогу літа-2003», навстріч якому враз усміхаєшся й воложиш очі...

Вона помітила з протилежного далекого тротуару, що я аж зупинився, й усміхнулася. А потім ще тричі озиралася. Й за кожним разом жовтаве пасмо здіймалося, мов крило, над сяйливою прихильністю. Й то була невимовно прекрасна картина! Хай не чверть, хай навіть не чверть чверті, але був причетним і я до цього шедевру...

Тебе раптом зрозуміли... Без пороніння підозр. Без принизливої потреби прощати. Самим тільки обличчям...

Лінда. Лінда Лакост. Через одинадцять місяців у ще одному фільмі.

– Вона таки справді дуже схожа на Клавдію Шифер, – мовить за сніданням Наталка. – Чи й, можливо, навіть гарніша за неї...

А ти ж згадувався, давно згадувався, що це не питання статі. Але як страшно відкриватися собі у тому і ставити під сумнів загально визнане, само собою зрозуміле...

Якою ж Еврідіка була гарною, якщо Орфей таки озирнувся!..

Ми привіталися, взаємно усміхаючись (ех, знати б її ім'я!), й мені нарешті прийшло словосполучення, яке, мабуть, якнайвиразніше означує мої відчуття, коли бачу гарне лице, а чи й загалом – сприймаю красу: заспокійливий щем.

А дивом розуміння чомусь прагнеться поділитися. Принаймні спершу, сuto імпульсивно. – Як радісно й соромливо озивалася кількома поглядами до своєї мами сяйливокоса дев'ятирічна Вітал Та в гомоні спасівського ярмарку жінка зовсім не помічала нам пропонованого світла.

Від вродливого жхlopця – тікав би світ за очі, на край світу. Сльози, співчуття – вже безпорадні, не допомагають. Неначе непрощенено й незбагненно в чому винний, конче мушу щось вдіяти, зарадить, попередити. Але ж – це його доля, тільки його доля виявленістю на обличчя давно вже визначена й неодмінна. Тож щось вчинити – неможливо. Чи – перед естетикою – й зайве.

---

Її довге пряме волосся, ніби щоразу перед поцілунком рвалася кіноплівка, спалахувало білим різким екраном, коли вона схилялася над покладеною на коліна головою.

---

Намолов Юркові сьогодні сім лантухів борошна... – Проте, що тітка Гая з санітарно-бактеріологічної лабораторії дорікала, чому це я їх обминаю, адже Оксанка у відпустку пішла лише двадцять шостого числа... Про те, що це в мене, либонь, талант, а чи як його назвати – отой рефлекс-інстинкт-дар: свою увагою спонукати обличчя бути ще гарнішим і, вже просто милуючись ними, мимоволі благоговійно дякувати їм за красу. Це, певно, таке диво, що, спостерігаючи його, і треті особи відчувають завороженість, тобто, дивлячись на нас з Оксанкою, тітка Гая теж, здається, до чогось прилучається... Про те, що мені цілком досить цього милування. Що якось на запитання про справи іншій Оксані, котра торгувала на базарі ковбасою, було сказав: побачив тебе – і більш нічого не треба! Лукаво усміхнувшись, вродливиця перепитала, що я мовив. І тільки тоді злагув я неоднозначність своєї фрази. Оксана те помітила і вдячно-радісно засяяла...

І зізнався Юрко, що слухати мене було йому страшно. Ні: страшно – не те слово. Ніякovo, – може? Мулько, безпорадно, покинуто, соромно... Що неспроможний на подібні фантазії. Перед собою соромно. І власне життя постало приятелю моєму нікчемним і безглаздим.

Поспішив Юрка заспокоїти, що й сам таке відчуваю ой як часто, ну хоча б читаючи Набокова. А головне: весь час я розгублено-здивований: за що мені таке, чим заслужив я оце вміння радості з нічого?.. А Юрко знову проводжає дівчат, що привіталися зі мною, рукатим голодним поглядом, немов потверджуючи, що я таки дивлюся на них зовсім інакше. Що в кожній жінці бачу я не потенційного сексуально-го партнера, а можливу кохану.

Ні, вдячність – не те слово. Підносячи, овиснюючи, обожнюючи, я вас освячую. І, святі, – ви прозоритеся-огортаете вічністю.

Запитуєш, і що воно таке – та радість без кінця? – Що вдіш, Юрку, що вдіш...

– Це давно вже не рукоблудство... – мовить несподівано Юрко, мимоволі підштовхуючи до зауваження болісної квапливості осуд-зневаги-гиді в значенні цього слова



Із вітром жовтневим читати незатишно. Навіть на обгороджено-му високими штахетами танцмайданчику. Вийджаю – на лавці під ясеном із книжкою на колінах сидить юна худенька мама. Та вже біля фонтана збагнув-зігрівся: у незастібнутій шкіряній куртці, у сірім пулloveri з блідо-рожевою глибокою душою збирається вона просто в парку годувати немовля. – І чомусь округлилися-налилися і в мене груди. Й у ритм із серцем, але не болісно-солоно, як у порізі пульсує кров, а біло й солодко сочуся до маленьких теплих губ... – Бажання бути жінкою? Ще в першому класі мріялося мені про жіноче вбрання. Ольга Мягкова, певно, про щось здогадувалася й одягала на мене в швейній майстерні сукні, сарафани, а на останньому шкільному новорічному балі був я в білій шовково-прозорій блузці, короткій спідниці й плетених, з вічками як у авоськи чи риболовній сті, бордових панчоахах. Тепер доношу Наталчині светри, штани, червоні шапочки... – «Почти куваду» з народженням сина відчував Набоков. Майже – бо ми не полінезійці. Та й нє дано чоловікові спізнати розкоші пологових страндань. Тому й пишу? – Так нєсвідомо тужачись у явленні на світ своїх примарних безтілесних слів.

Який щасливий у хлопця смак!.. – Років zo два зустрічав Сашка з лагідно повнолицею з незображенними, запаморочливо глибокими ямочками на усміхнених щоках. А останнім часом тримає його під руку тендітна, аж гостро окреслена, кришталево меланхолійна брюнетка.

## (ім'я)

1

Кілька складове в заікенні «йот» плюс незартекульовуване «ер»... Однак фарбовано біла Світлана цілком обходить без того, як мене звати, вітаючись: «Здрастуй, сонце!»

2

Та – не бентежне диво, а тихе, ніби сподіване, свято маю собі з ім'ям своїм, яке чотирирічна Ліна з вулиці Петровського зрозуміла відразу, щойно вдалося мені його вимовити.

Однокласниці стримували її й водночас реготали. А що я не зупинявся, а тільки озирався, вона дедалі голосніше гукала підіхнати до неї, усміхалася, мрункалася, слала рукою поцілунки і, вигнувши стан,

відкинувши голову, заводячи очі, спускала плащик з плеча... Далі відпустила на потилиці шпильку й стрігнула волоссям! – Над подвір'ям першої школи жовтневий сонячний серпанок вміт погустішав, і на критому його теплою хвилею, важко стало мені дихати, щось бачити й пам'ятати...

- 
- Мамо, а скільки Лені Піміновій, чи як тепер її в заміжні, років?
  - Та років на три-чотири від вас із Сашком молодша. А ти її сьогодні бачив?
  - Обганяла вона мене велосипедом і, обернувшись, віталася й усміхалась-сяла.
  - Чоловік у неї курінець. Живуть вони в селі. Хлопчик у них. А працює вона на фермі, корів доить...

І така щаслива!.. Звісно, в моєму (а можливо, нашому – з нею) розумінні щастя як непомічання, тобто ніби приручення, благословлення болю життя. А в благословенні біль – уже не біль, а тихе тепло затишне світло радості... Щоразу бачачи свою колишню сусідку, тішуючися-дивуюся, що з роками сява того з Ленінного обличчя більшає й більшає.

---

Не юначі вже в мене фантазії... Білява Наташа, продавщиця годинників на базарі, згрібала вчора під двором по вулиці Петровського опалий лист. Поруч пурхали дві її донечки. Старша, першокласниця, здається, Аліна – вся в маму, хіба відверто-сонцесяяніше сором'язлива. Зазвичай лиш на мить визирне у прочинену крадькома хвіртку – і знову ховається. А це присіла на стежці, зіщулилася й затуляла долоньками свою незрозумілу радість. Споглядаючи цю картину, мама її втішно мружилася й тихо усміхалася... Так от – фантазії. (Цікаво: звідки так легко й барвисто з'являються вони?). Нехай і тепло. Може, й занадто тепло як для середини листопада. Однаке вечори такі довгі, ледь не безкінечні. Тож уявилося мені за вечерею, як під блакитним абажуром над круглим столом, засланим білою в'язаною гачком скатеркою, читаємо ми з Наташою дівчаткам про віслочка Сріблястика, про Маленького Принца, про Маршаківське мишеня, про Андерсенівську Іду, про Алісу Керола чи віршки Тараса Мельничука. – І чому мене так тягне до книг тихих, печальних, а водночас – чи не завдяки тому – й найсвітліших?

---

Зі звичного під стіною піаніно, щойно прочинилися двері до Кашчиної квартири, яскравилася усміхненими кольорами світлина дворічної Ксені. Часто залишувана в цьому домі на пригляд дівчинка як же бо мило склада долоньки під підборіддям, рожевими пальчиками ледь до половини охоплюючи повні рум'янцем, ніби в хом'ячка зерном, щічки!

Бачив уві сні Раю з продуктового «ЮрАлу» по Жовтневій. Розуміючи, що сниться щось гарне, силкувався запам'ятати якнайбільше. Нічого з того, звісно, не вийшло, сон сюжету як такого, напевно, не мав. Щоправда, залишилося враження, ніби готуємося до чогось приємного, можливо, навіть до спільніх радощів у мандрах літературними шедеврами. І маю тепер світливий ранковий настрій.

Буквально днями, якщо не усвідомлював, то досить виразно відчував аромат думки про те, що мені радісно бачити, як дівчата мої одружаються, пуп'янятися вагітністю, неквапно котять перед себе коляски. І мов на півтордження цього, як же мені й справді зробилося святково й легко, ніби літав я огорнений сферою світла незабагненного походження, — коли мама повідомила, що інна моя десь аж у Вінниці, одружена з колегою-науковцем, народила синочка Мишу.

Про другу книжку. — Дедалі виразнішає в ній щоденниківість. Та не стільки це щоденник моого життя, скільки митецтвості в житті інших, спроектовані, так би мовити, на моє сприйняття.

Я в них був... — третій день собі повторюю, зустрівши Таню, що завжди сама до себе милостиво всміхається на мої, а чи й на свої думки про нас разом.

Немов проживши з кожною по бозна скільки років, ніколи не зважав на обличчях красунь на вугрі, прищі, зизоокість,

*...я усвідомлював у собі  
серапіфічну довершеність себе.  
Коли людина почуває себе  
непознаною, вона шукає собі  
жінку; одну, дві, три або ж  
тисячу і пів. Жінка або  
жінки повинні братися за  
то непознану його, вщерть,  
назавжди. Я пікто, але я хочу  
бути модистом. І тому моя  
сповідністю хай буде моя  
відсутність. (...) Яс: Дон  
Жуан. Дон Жуан прагнув мати  
всіх жінок усюого світу. Його  
спланює це бажання. Може, воно  
спланить і мене це бажання  
мати всіх і зреєстися будь-якої..  
(В.ДОМОНТОВІЧ «Доктор  
Серафіпус»).*

подряпини, шрами. Бо це минуше або частина цілого, що тільки додає якогось щему в милуванні.

«Він озирнувся, ніби відчуваючи, що вчиню мимоволі так само, і сподіваючись вибачитися. – Вперше бачачи одне одного, в кілька секунднім спілкуванні поглядами дійшли ми до того, що мої сіро-зелені під білим беретом очі в останню мить злякалися очевидних із ним труднощів».

Диво. Щоразу випадкове, несподіване. Проте, вчинившись, видається можливістю, навіть сподіванням. І ще, мабуть, саме тому – таке воно щемливе й тепле.

Рельєф бюстгальтера під тонким сіро-блактним светром на жіночій спині за освітленням кухонним вікном малосімейки, яку минало, повертаючись додому, цього туманного, тихого, але ж таки листопадового вечора, збудив раптом враження, а з ним і відчуття тепла й затишку.

Починалося, напевно ж, уві сні: немов за мене сваталися... Адалі? – Перекидався з боку на бік, заплющував очі, знову поринав у бачене. Але: чи спав?

Здивувала мене в моїх візіях мамина реакція. На мої сумніви вона зауважила: «Я б на твоєму місці не вагалася»...

До сну в моїм уявленні міркувала мама так: «Ну навіщо ще комусь такий клопіт?»

Щойно прокинувшись, почав здогадуватися, що мамі, може, й утомливо за мною доглядати.

Смерть же Кашчині собачки Ласки натякнула, що й мама не вічна...

А може, це добиваються до мене з підсвідомості гіркі й болісні підоозри, що терплять мене з материнського обов'язку?..

Жінка в моєму житті – то не матерія, а ідея, якщо вільно мені послуговуватися платонівськими категоріями. Жінки те відчувають і є зі

мною такими, якими мають бути, якими мріють їх бачити Гомери-Одісей, Артури-лицарі, Джойси-Блуми.

Співала Катя Приз щось і про «Телесика в колисці». – Після концерту, організованого в Палаці машинобудівників до Дня інвалідів, підіхав до десятирічної співачки, й намагалися разом пригадати казку про Іасика, в якій, начебто, дівчинка Оленка витопила піч і на хлопчикове прохання сіла на лопату.

(Світлані Остапенко)

«Портрет жінки перед вікном. Ржуурс зі спини» Сальвадора Далі. – Як старанно зачесано-вписано каштанове волосся! І вона ніколи не обернеться, видивляючись мене на вулиці.

\*\*\*

### **НАСМИКАНЕ З ЛИСТВ – 2**

(до Ігоря Расюка – 4 квітня 1996)

Дитячі янгольські личка... Поряд із ними й ми стаємо стриманішими й чистішими.

(до Наташі Сологуб – 8 квітня 1996)

Всі оті наші родичання в школі... Нам ніби було підказано, що ми повинні надолужувати у такий спосіб, бо в реальному житті не багатьом із нас доведеться бути мамою, татом, дідом, бабою...

(до Володимира Кашки – 16 травня 1996)

Дочитав вірші в прозі Тургенєва й почуваюся зараз тихо й заспокоєно, неначе звільнений від усіх нажитих раніше прикрощів та образ.

(до Володимира Кашки – 21 червня 1996)

В оповіданнях оригінальних Борхес ніби балансує на канаті, протягнутому між двома скелями. Але під ним немає прізви. Канат – то тільки лінія, намальована на підлозі крейдою. Борхес, як на мене, геніальний як читач-переповідач.

(до Ольги Мягкової, однокласниці – 7 липня 1996)

... пишу, переписую, переписую переписане...

(до Володимира Кашки – 26 вересня 1996)

Ми з Вами, Васильовичу, такі різні. І я не був здивований, ані вражений Вашим трактуванням відмови Романенка взятися ремонтувати мою електричну машинку. Ви пояснююте його дії суперечкою фінансовою стороною, я ж йому вірю, що він не впорається. За словами, кажете, треба бачити інше? Не вмію, а чи – навіть не хочу. Мені просто незагненно, як-то – не вірити людині, підозрювати її в нещирості.... В одному з листів Гельдерлін писав, що в житті він переважно бачить гарне, а не погане, і сподівається, що так триватиме довго.

(до Анатолія Руденка, однокласника – 3 жовтня 1996)

Хотілося б нарешті книжку про «мрію про роман, як іноді називають любовну пригоду» дописати, але знову зламалася друкарська машинка.

(до Володимира Кашки – 13 жовтня 1996)

Вичитуючи чистовики, зрозумів, що між записами слід було робити більші проміжки. Та недолгість оформлення рукопису – дрібниця порівняно з убогістю змісту й особливо стилю. Нездатен я до писання. Доля подарувала мені можливість бути свідком кількох цікавих проявів життя, а я не зумів належним чином викласти все те на папері...

(до Володимира Кашки – 28 жовтня 1996)

Гуркіт трактора під вікном; брязкіт посуду на кухні; варнякання п'яного батька, яке надовго влаштовується в голові, і на яке доводиться подумки виголошувати рятівні відповіді; постійний холод ухаті, і не знамо коли затоплять... – Скільки-но зауважуєш дрібниць, коли немає бажання працювати.

(до Ігоря Расюка – 13 листопада 1996)

Рано чи пізно, звісно, доведеться перейти на казенні харчі. Але поки що ні в які будинки «перестарків» я не збираюся, чи то пак – мене не збирають. І в мене стільки роботи! А для літературної праці потрібна самотність. Вдома у мене окрема кімната. А ти, як я зрозумів із твого листа, живеш там із напарником. Про яку творчість може йтися, коли б я, на твоєму місці, увесь час боявся, що своїм стукотінням на машинці заважаю сусідові?

(до Наташі Сологуб – 23 грудня 1996)

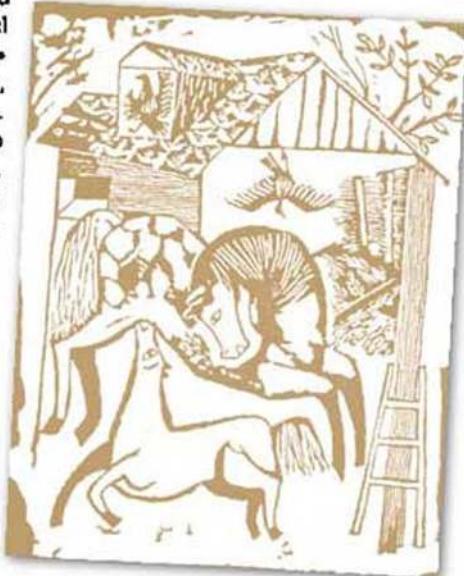
Оце дивуюся з того, що колись, сім із половиною років тому, зустрівся я з Юрком Лантухом. Аби на його місці був хто інший, не написав

би я «Папороть у горщику». Книжку б, може, й зробив, але не таку і не з такою, мабуть, назвою... Аж ось на зиму Юрко поїхав до батьків у Київ, і тепер ні з ким мені й побалакати. А розповідав я Юркові, наприклад, про те, що незнайома дівчина вітається зі мною, бо розуміє, що я щасливий милуватися її вродою... Якийсь я дивний чоловік, не-нормальний чи що, не такий, як усі. Не знаю я ні життя інвалідів, ні, тим більше, життя здорових людей. А тільки самого себе намагаюся зрозуміти. І цікавить мене те, що викиликає в мені елегійне, тобто світле і водночас нурливе почуття.

(до Володимира Кашки – 2 січня 1997)

Закінчували ми восьмий клас. Оля Апанасенко десь вийшла, щойно пролунав дзвоник із шостого уроку. Хто за партами порядкував, хто за столом, як Оліна «доця» Наташа Сологуб (саме довкола неї визначалися родинні зв'язки у цьому сімейному клані). «Бабульці» Наташі Клочко вже допомагав «дідуля», семикласник Сашко. Аби не заважав, Ольга Мягкова, «прабабця», з-за парті мене прогнала, і я поповз до своєї коляски, що стояла біля вазонів із калою й папороттю. «Доця моя» Вася – Світлана Василенко, низенька партя котрої стояла коло дверей, звичнно хазяйнувала і за себе, і за Володю Курячого. «Сім'я моя» була невеличка, у шостому класі ще навчалася моя «внучечка» Наташа, до котрої, щоправда, вже сватався Валера Петров. На столі в нього ось уже стало зовсім чисто – Саша Ярош, «тато» Наташі Сологуб і колишній Олін «чоловік», сковав останнього підручника.

Впасті на коляску животом, прискоритись і, як звичайно, відкрити двері головою. – Та в цей момент до класу повернулась Оля Апанасенко, причинила за собою двері й стала на порозі. Була вона на коротких своїх ногах зростом як дев'ятирічна дівчинка, і заіхав я головою



їй просто в пелену. Ще глибше в себе втягla вона мене за штани та кілька разів ляслa долонею по сідниці... – I в дев'ятому класі всі ми чогось чекали, чекали, чекали...

(до Наташі Клочко – 13 січня 1997)

Ось згадав одну з наших із Кашкою розмов про крила. Він стояв на тому, що поза власною волею, поза усвідомленням – політ душі неможливий, що кожен вибирає сам – літати йому чи повзати. Я не погоджувауся. Ми не владні вибирати, ми навіть не завжди здогадуємося, що за спиною в нас крила, а то й просто не розуміємо, що летимо... Крила навіть неможливо втратити, як часом втрачає людина в якісь халепі руку чи ногу. I всі мої писання, ілюзії, мрії про книжку – то просто спосіб життя, який я не помічаю, не усвідомлюю, тобто нічого не роблю зі свого боку, щоб саме так воно й було. Себто, інакше просто не може бути.

(до Кості Москальця – 28 жовтня 1997)

Вчора був у церкві. Оксана давно вже запрошуvalа. До школи, в далекому дитинстві, ми були сусідами. Тепер вона розписує стіни й склепіння храму, пише ікони. Я і їхав, аби поглянути на її роботу, й уперше в житті побачив ЖИВУ картину, ЖИВИЙ колір. Яка ж безмежна прірва між малюнком і реподукцією! I знову – безпорадність. Дивився і – мріяв про картинні галереї...

(до Наташі Сологуб – 30 листопада 1997)

Уже й не нарікається, що о шостій вечорі на дві години щодня вимикають світло. Наталка запалює свічку, ще одну. Мама розігріває на газу цжу. Й вечеряємо.

(до Володимира Кашки – 8 лютого 1998)

У жовтні минулого року Наталка з однокласницею витягли на світ Божий із бібліотечних закапелків зовсім нову на вигляд (чи й читану ким за десять років після виходу з друку?) книжку. Щовечора сидів над машинкою, і маю тепер замалим чи не півтисячі Фетових поезій. I в жодному вірші бодай натяку на когось чи щось, боротьби з кимось-чимось, претензій... На жаль, біографії Фета в книзі немає, але з поезій часом прозирало, що його добряче доймали закидами-заклика-ми спуститися на землю до проблем. Письменниками стають із мук? I все ж є радість, тиха безпретензійна самодостатня радість буття. Звісно, відсоток таких поетів у літературі дуже малий. I тоді здається,

що Ваше, Васильовичу, «Керівництво до польоту» – то несвідома туга всіх позосталих поетів за тією радістю. Вони літають, але свідомий політ раз у раз повертає їхній погляд до багна між пальцями власних ніг. В польоті, либонь, треба родитися, щоб не зауважувати прикро-щів, не знати образ, а – за все дякувати.

(до Володимира Кашки – 28 березня 1998)

Чим керувалася Світлана, повідомляючи, коли ми випадково зустрілися, як вона на вихідні приїжджає в січні до батьків з Києва, що в бахмацькій бібліотеці є чотиритомник Набокова, але це навдиневину МІЙ письменник. Одну з глав книги спогадів «Другие берега» він починає описом того, як улітку на свята з'їжджається до них на дачу родичі та знайомі. Посеред абзацу я подумав про Флобера, а в кінці читаю: «Интересно, кто заметит, что этот параграф построен на интонациях Флобера»... У цій же книзі вичитав, як на мене, думку ХХ століття, пам'ятаючи про всі його жахи. Висловлена вона мимоінший, у дужках. (Балуйте детей подольше, господа. Ви не знаєте, чого их ожидает.)

...Взявся читати «Вир». Уже на сьомій сторінці Григорій Тютюнник пише: «Весняний світанок народжувався повільно». А через речення йде: «Над Бєсвою горою бочком висів молодик». – Який уранці може бути молодик?!.. Що це? Неуважність? Недбалство? Прикро й гірко. І не знаю, чи читатиму далі...

(до Ольги Аланасенко – 1 травня 1998)

Останні кілька днів переслідує мене думка про те, що я боюся видатися нав'язливим, і тому жодного разу в житті не наважився на звичайнісіньке знайомство... Після Пасхи почалася справжня весна. Але сади так повільно, неохоче й зовсім нерясно розцвітають. Тож і врожай буде нікчемний. Як і мот справи, мрії, ілюзії. Квітень був таким порожнім, безглаздим. З тридцяти календарних хіба п'ять днів мені працювалося... Та як же тоді гарно, коли пишеться! Життя – направду прекрасне! Хай не часто трапляються робочі дні, та задля них таки варто терпіти безпорадну, вічну самотність...

(до Наташі Кличко – 28 травня 1998)

Десять днів тому Юрко поїхав у Київ. Отож, немає мені тепер з ким поговорити. Хоча, мабуть, точніше буде сказати, що в особі Юрка Лантуха я мав співрозмовника, з котрим було про ЩО мені побалакати. Іншим, певно, я не цікавий...

(до Наташі Сологуб – 31 травня 1998)

Тожу тебе є тепер власний дім... Я такий радий... Бо це так диво-  
віжно й гарно, що, можливо, і зі мною колись подібне трапиться.

(до Володимира Кашки – 29 листопада 1998)

Вже треба було з'їжджати на тротуар, але машина, певне, роз-  
вертаючись, розбила сніг, і я забуксував. Озирнувшись, нікого  
поблизу не побачив, а мої спроби проїхати самотужки були мар-  
ними. Аж тут невідомо звідки з'явилося дівча, років семи, з пор-  
тфелем за плечима, й запропонувало допомогу. Коли ми виїхали,  
я обернувся подякувати. А першокласниця так мило й розгублено  
всміхнулася – немов соромлячись, неначе й не заслуговує вона  
на подяку.

(до Ігоря Расюка – 10 січня 1999)

Добре мати людину, з котрою можеш поговорити відверто й од-  
котрої готовий почути, зовсім не ображаючись, а навпаки – тільки  
здобуваючись на силі, впевненості й критичній об'єктивності до са-  
мого себе, – й іронію, і клини, і сарказм. Відвертість – то не проста  
річ. Вона потребує спільноти готовності. Вона – як наслідок, як оче-  
видність тривалого взаємнеобхідного спілкування. Все це, Ігоре,  
усвідомив я оце зараз, пишучи тобі листа Й, либонь, маючи на увазі,  
за зразок, наше з Юрком Лантухом взаємобуття. Саме так – взаємо-  
буття. Знайомі ми вже десять років, і називати наші з ним стосунки  
дружбою чи навіть побратимством – таки замало.

(до Володимира Кашки – 5 лютого 1999)

Читаю Пашковського. Майже заздрісно тішуся його текстотво-  
ренням. Та йому ніби чогось бракує. Можливо, щирості. Тобто, тієї  
самовпевненості, яка й не підозрює озиратися на когось чи щось,  
впевненості, виболеної, виплеканої самоваганнями й самосумніва-  
ми, спричиненої раптом усвідомленим відчуттям якоїсь докінечної,  
беззаперечної естетичної цінності тобою твореного, відчуттям, яке  
у свою чергу неодноразово потерпалиме, проте, мабуть, тим тільки  
загартовуючись від тортур сумніву.

(до Володимира Кашки – 11 квітня 1999)

Можливо, мое нерозуміння, несприйняття чи навіть нехтування  
Штраусів спричинене мимовільним зіставленням їхніх вальсів з му-  
зицю Моцарта, у найвеселіших, так би мовити, творах котрого – ну,

наприклад, у «Турецькому марші» – світло, радість, грайливість є наслідком якогось болісного подолання – як нагорода, спасіння, що не-одмінно чекають і на кожного з нас.

(до Наташі Сологуб – 21 червня 1999)

Вчора в сестри був випускний. Вручили Наталці золоту медаль. Танцювала вона вальс. А я нічого не бачив... Офіційна частина таких заходів у нашому місті зазвичай проходить на центральній площі, однаке як не намагалися ми з мамою пристройтися спереду, все одно мені все закрили собою чужі спини.

(до Наташі Сологуб – 17 серпня 1999)

До того, як мій брат охнівся, я часто почував у бабусі. Хатка в нет невеличка, але подвір'я з садом, городом довкола хати створювали відчуття якогось простору, розкішності, свободи, і дивна тиша, спокій, яких у багатоповерховому будинку не буває – вони тут неможливі. Гадаю, Наташо, твій страх перед належністю тобі чималого шмату території, який, до речі, є цілком нормальною реакцією, скоро минеться. Треба, мабуть, просто звикнути до того, що ні під тобою – поверхом нижче, ні вгорі – над тобою, ні справа, ні зліва – нікого немає. І коли ти звінкнеш, то відчуватимеш, що на власному подвір'ї навіть дихається якось легше, вільніше...

(до Наташі Сологуб – 20 вересня 1999)

Читаю Пруста з відчуттям замирення, спокою й дивного затишку, що асоціюється в мене з осінніми гостинами у бабусі, а саме отого позачасся, яке з'являлося в мене, коли я сидів, щойно заповзши до хати, перед відчиненими дверцятами палаючої грубки й відчував якесь мимовільне завороження від вогню й тепла після прохолоди осіннього вечора, зовсім не дошкульної, а навіть манливої саме такою перспективою приємних вражень.

(до Наташі Сологуб – 10 листопада 1999)

Дякую за календарики з Морозом. Щоправда, я не голосував. Сама суть, ідея виборів мені не зрозуміла. Всенародність голосування, як на мене, – досить спірний атрибут демократії. Про ОСМИСЛЕНІСТЬ вибору пересічного громадянина я вельми скептичної думки, а особливо за умов, коли навіть найменша чеснота котрогось із претендентів не видається, м'яко кажучи, безсумнівною.

(до Наташі Сологуб – 14 січня 2000)

Радість чи смуток ніколи не бувають ураffінованому вигляді. Вони не змінюють одне одного і не приходять разом. Вони просто є. Треба, мабуть, тільки пам'ятати, що смуток мине, а в радості ні про що не думати.

Минають свята. А я їх, як завжди, не помічаю. Чи то вони мені байдужі, чи то я їм не цікавий... Маю, либонь, власне бачення свята. Коли вперше після хвороби (тритинні грипували) сів до роботи 7 січня й написував про те, що бачив у лихоманці, то цілий день почувався піднесено і щасливо. Можливо, то і є свято, коли почуваєшся щасливим...

Прихала, поздававши екзамени, на канікули Наталка. Але чи поїде до Харкова знову – невідомо. За другий семестр треба заплатити тисячу гривень, а грошей немає. Продали гардероп, та цього не досить, а просто в хаті ніби стало більше місця. Мама щодня бідкається: що робити?.. Я можу сковатися в літературі. Мама, на жаль, такої можливості не має, й від цього так безпорадно мені й прикро...

А на вікні в мене цвіте олеандр. Пуп'янків викинув багато, але день короткий, світла мало, і вицвілася тільки одна квіточка блідорожевого кольору і з таким же ніжним солодавим ароматом. Одна, проте як довго вона не в'яне – стоїть уже майже місяць!

Зі вдячністю до квітки і до тебе, Наташо, що читаєш цього моого меланхолійного листа, – Юрко.

(до Юрка Лантуха – 20 січня 2000)

Зима, Юрку. Снігу насипало – за два тижні вперше сьогодні зміг виїхати на прогулянку. Та й морози добрячі – повертається від Васильовича: на градуснику біля пожежної частини майже тринадцять. Під колесами сніг так рипить, що з незвички аж боязко їхати...

(до Наташі Сологуб – 2 квітня 2000)

А цьогорічне восьме березня було й для мене пам'ятним. Виїхавши в другій половині дня на прогулянку, у своїй письменницькій, так би мовити, спеціалізованості на жіночих обличчях грішним длом подумав був, що це ж сьогодні до певної міри й мое свято... А коли вже повертається додому, стрілазає мені дівчинка з сусіднього будинку й несподівано привітала зі святом...

У хаті зовсім не сидиться. Весна така рання й погожа... Щоразу проїздю Віку, свою майже дворічну племінницю. З нею так цікаво й безтурботно радісно. «Ну яка ще дитина, – дивується її батько, а мій брат Сашко, – у такому віці скаже про цукерку, що вона з мурашками?..»

(до Наташі Сологуб – 11 травня 2000)

На півтора-два місяці приїхав погостювати в бабусі своєї Юрко з Києва. Бачимося щодня й розмовляємо-розмовляємо-розмовляємо. Можливо, ти дивилася американський серіал «Друзі»? То наші з Юрком розмови теж так само доброзичливо-відверті й уважливо-чайні підкресленою дбайливістю – щоб не образити.

Знову, Наталочко, нічого не пишу про домашні клопоти. Мабуть тому, що я особисто не садив картоплю...

(до Ольги Аланасенко – 31 травня 2000)

Друга частина надісланої тобою, Олю, брошури мене ще більше розчарувала. Поміж рядків я ніби читаю: ти – інвалід, а отже, не здатен створити щось вартісне. Від цього робиться прикро й не хочеться мати з ними справ. Література для мене – спосіб існування, а не те, що «допомагає долати життєві перешкоди й проблеми»...

(до Наташі Сологуб – 3 липня 2000)

Два тижні гостював у свого друга Юрка. Спершу були на дачі, а ще тиждень – у самій столиці. У суботу напередодні Дня молоді їздили на Хрещатик. Стільки люду – і юного цікавого обличчя! Суцільна сірість. Просто приголомшений скутістю киян, якоюсь замкненістю в собі й байдужістю до інших. Напевно, ритм життя спричинює те, що кияни зачиняються в собі, і, мабуть, викликає в них відчуття, а чи навіть усвідомлення покинутості, самотності, які, либо́нь, дедалі посилюють оте відчуження. Можливо, це характерна риса життя в багатонаселеному місті.

А Юркові живеться нудно, надзвичайно одноманітно. Мені, вочевидь, несказанно поталанило, що я пишу, що я зайнятий літературою. Й дедалі частіше дивуюся: за що мені така радість, чим я її заслужив і чому саме я, а не хтось інший?..

Доки був я в Києві, моя дворічна племінниця Віка ніяк не могла збагнути, де ж то подівся дядько Юрко... Сьогодні вона знову в нас ночувала. Маленьке, гарненьке, чарівливо балакуче диво! А як міцно обіймає вона своїми рученятами мене за шию! І як мене бентежить оця її потреба так чинити!..

(до Наташі Сологуб – 18 вересня 2000)

Вересень у нас таємний та дощовий, що здається, ніби літо було хтозна коли, й виникає дивне відчуття ностальгії, втішливої тури за тими довгими споглядальними вечорами, що наповнювали цього літа мое життя стількома прекрасними, присмінними враженнями.

Либонь, моя спроможність співчуття стає чимдалі виразнішою, по-мітнішою, тому дедалі частіше незнайомі люди вітаються зі мною й усміхаються. А особливо – дітки. Через одного дивляться вони мені в очі принишкою і ніби жадібно. І для цього навіть ті, що пхинькали, припиняють плакати. А я не знаю, за що мені така радість? І навіщо їм мое розуміння й співчуття?..

(до Володимира Кашки – 18 жовтня 2000)

Велика, темно-коричнева з китицями-торочками й білою сантиметрів за десять від краю по периметру смугою шерстяна хустка... Скільки себе пам'ятаю, саме такою хусткою завжди запиналася покійна баба Надя. Вчора, побачивши її на двадцятидворічній Люді, чомусь подумав, що вона мусить якось називатися. Й увечері мама твердо запевняла, що так воно і є, та самой назви не згадала. Може, Ви, Васильовичу, підкажете?.. Бабуся моя зав'язувала на потилиці вузол, а Люда була просто запнена. Стоячи на драбині, шпаклювала вона вікно. І я зупинився. Ніби для того, щоб з'єсти яблуко: коли повертає у вуличку, стрівся мені дядько Микола, котрий теж мешкає коло парку, він мене й пригостив так завбачливо... Колись я намагався осягнути, чому жінкам так личить запненість: покрита перед Богом голова, й від Бога – дар краси... Викинув корінець, який залишився від сніжного кальвілю, й помалу рушив. Помітивши це, Люда запитала: «Вже ідеш?» – і на моє кивання додала: «Приїжджає ще... Навіщо все це Вам пишу? Просто, як на мене, це показовий випадок. Хоч я щоразу дивуюся й не в змозі докінечно переконати себе в тому, що для них аж так важливе мое тихе милування ними...»

(до Ігоря Расюка – 11 листопада 2000)

Хай кожне слово дається мені в муках, але муках невимовно й неодмінно, тобто безвідносно до жодного результату (либонь, писання заради писання!), прекрасних, казкових, райських... А яке то блаженство – читати книжку, усвідомлюючи, що писалася вона саме для тебе, й прилучаючись до вічної й вічно самотньої краси!.. А ще – іноді помічаю, що об'єктів споглядання дарую своїм милуванням радість!.. Тож – почиваюся закінчено щасливою людиною. За що мені таке? Чим я все це заслужив? Однак що далі, що виразніше настоюється мое щастя, тим рідше навідується до мене ці питання, немовби відчуваючи свою нікчемність. Невдовзі, напевне, буде мені байдуже й те, чи спричинене воно, мое щастя, обставинами, а чи усвідомлення того, що життя – прекрасне, цілковито залежить од характеру.

(до Володимира Кашки – 18 листопада 2000)

За оповіданнями Набокова раптом осягнув, який величезний вплив учинив на літературу й мистецтво Кафка. Правда, творчість останнього я не сприймав і, напевно, ніколи не сприйматиму. Бо писання не стало для Кафки рятунком. Він мучився в житті, мучився і в літературі. Він не бачив рятунку. Либонь, порятунку для Кафки не було.

(до Наташі Сологуб – 29 листопада 2000)

Коли бачиш, як за вікном падає перший лапатий сніг, душа завмирає в несвідомому передчутті невідомо чого.

(до Юрка Лантуха – 28 грудня 2000)

У середині листопада все натикається на одну брюнетку. Пробува-ла вона торгувати київським хлібом то коло клубу залізничників, то біля «Орхідеї», то через дорогу навпроти. Складалося враження, ніби після «Дімарка», де я її вперше побачив, вона весь час од мене тікає. Тоді, як завжди, я зупинився біля зебри пішохідного переходу, а вона метрів за три від мене чекала на покупців, чукаючи пальянці біля грудей, мов дитину. Я довгенько роздивлявся навсібіч, та передовсім, звісно, милувався нею. Як соромливо втішено всміхалася вона у відповіді.. Коли я вже від'їхав і майже проминув малосімейку, раптом стукнуло мені в голову, що можна ж було запросити її на побачення... За двадцять дев'ять років мені жодного разу не спадало таке на думку. І, можливо, вже втішений, розчулений, вдоволений клятою літературністю цього факту, так я й не зважився на дію, не повернувся, не запитав про зустріч...

(до Наташі Сологуб – 13 січня 2001)

Давно про те мріяв. І от, здається, зовсім не помітив Нового року як свята. Мабуть, тому, що все в мене щасливо усталено, все без змін, без подій, як завжди: писання, читання, втішання з племінницею Вікою, коли вона в нас гостєє, а ще – прогулянки до парку, безпретензійні зазирання на дівчат... Мимоволі кожна хвилина в мене налаштована на щось приемне, гарне, як передумова робочого настрою, – такий собі ніби безперервний творчий процес.

(до Ігоря Расюка – 18 лютого 2001)

У листі до Ортеги-і-Гассета на заклик бути активним у виявленні громадянської позиції й закиди на адресу тих, хто сповідує чисте мистецтво, Хуан Рамон Хіменес писав: «Тільки вежа відкрита на всі

четири боки...», – себто, як на мене, мається на увазі, що ми прекрасно знаємо про те, що діється навколо, але у відлюдній підхмарній салотності, де не треба відповідати й лютитися від зовсім ненавмисних штурханів натовпу, відкривається людина (з того ж таки натовпу) іншим боком, можливо, й правдивішим.

(до Наташі Сологуб – 2 березня 2001)

От уже й весна. Вчора навіть, так би мовити, відкрив читальний сезон. Біля парку, щоправда, – до нього ж бо заїхати неможливо: біло-біло й невідомо коли розтане цей океан снігу... Однаке, читалося гарно. Певно, що книжка розкішна – листування Флобера (як же ж воно втішно ледь не на кожній сторінці знаходити висловленими не раз і свої пестувані думки!), та ще й сонечко пригрівало...

У січні на студентських канікулах гостювала вдома (о, яка фраза! – гостювала вдома) сестра Наталка...

(до Ігоря Расюка – 5 червня 2001)

Цілий день іде дощ, тож змушеній сидіти в хаті. А вчора, розмовляючи з Юрком, вирішив спробувати вийджати влітку щодня, сподіваючись, що кількість якимось чином перейде в якість: мусить же ВОНА колись мені зустрітися... Але ж як скоро розставила погода все на свої місця!

\*\*\*

### **МОЇ НАТАШІ**

«А чому, мамо, Наташа?» – «Подобається мені це ім'я. Не сумнівалась я, що буде в мене дівчинка, й іншого імені в мене не було.»

«Яка ж бо куца батьківська фантазія!» – писав я колись, ще й не помічаючи того, що, як наважуся я запитати в дівчини ім'я, то неодмінно чую одне й те саме. Чи щось у мені налаштовано на вас, а чи ви самі чимось мене притягуете?.. Звісно, є й інакше Іменовані красуні. Однаке чомусь передовсім саме ви, Наташі, зрошуєте в мені, засіявши поглядом, усмішкою, оте дивне бентежня, яке, маєтъ, можна назвати коханням. Ну, якщо не коханням, то принаймні закоханістю...

Наташа Річардсон – чомусь на початок цього переліку пригадалася саме красуня-акторка. Але ж у якому фільмі режисера Романа Поланського в парі зі зразково аристократичним Гю Грантом так вона мене вразила?..

Чотири однокласниці.

У Дунаївцях три роки сидів за одною партою з Наташою Швирло, Туською.

З Цюрупинська першою згадаю Наташу Клочко. Після школи була вона найактивнішим моїм кореспондентом. Часом листи її приносили лихі звістки. А хто ж бо торік повідомив мені про її смерть?..

У сьомому класі я вперше, мабуть, закохався – в Наташу Сологуб.

А з Наташою Клименко останні три четверті навчалися ми за одним столом. Своїми пишними сідницями як сміхотливо зносила вона мої кнопки, шпильки, а одного разу навіть цвяха, в стілець забитого.

Наташі Савічевої – вродливої веселої «онучки» моєї – вже років п'ять немає на землі. Хай там легенько гикнеться-перемигнеться її зірці в небі.

Давно вже доросла Наташа з «подзьобаними сонцем щічками». А одинадцятирічною, запитавши про наречену, на моє зустрічне зauważення: «Кому я потрібен?» – відповіла: «Мені...»

Сватали мене теж за Наташу. Якось виїжджаю на прогулянку – на тротуарі під магазином іграшок «Маляtko» зібрался гурт молодих мам. Зауваживши мене, Ірина, що ми з нею колись ховалися на стадіоні від дощу, штовхнула в лікоть високу статурну подругу: «Оно поглянь, женихтвій іде...»



Мов-перша-жінка –

< «Ще зовсім юні, обом заледь по чотирнадцять, цілюючись на лавці (товстелезній стовбур тополі раптом рішуче відступив), вони так пристрасно, сміливо й зворушливо обіймалися, переплітаючись всіма своїми вісъмома кінцівками, що турбувати їх, проїжджаючи повз, було ніякovo й незручно.

...Знову скриватися за дерево, непоміченим розвернутися й виїхати з парку іншою алеєю...

Та ззаду саме до них підійшов юнак і, простягуючи апарат, а лівою рукою вказуючи на брюнетку під безбрамною аркою станції дитячої залізниці, попрохав хлопця сфотографувати їх. Ромео май пішов, і за якусь мить я розгублено спинився перед його Юлією.

В короткому, легенькому, на кілька тонюсінських бретельок сарфандичку в яскравих, сліпучих соняшниках (Ван Гог! – як звабливо і в естетичній активності радісно), обіпершись позад себе руками, спокійна й мила, вона сидла нога на ногу й усміхалася мені... Я припиняв, хоч більше, мабуть, сумнівався, що це – прекрасно й доречно. Та дивлячись у її очі, на її усмішку, в полоні доторку її аури я виповнювався простою сокровенністю інтимності – що на цю ніжність відповісти в змозі тільки пестощі», >

– мов-перша-жінка, звісно, теж Наташа. Як вона тепер усміхається при зустрічах – побланно заспокійливо, таємничливо й тепло, не-наче й справді-таки щось було!..

---

Конотопчанка Наташа квапилась на електричку їхати до чоловіка й поцілуvala мене в губи.

---

Аж за тиждень, як родина, що квартирувала у нашім під'їзді осстанні півроку, виїхала, принесла мама підчуте в магазині ім'я жінки. Впродовж цього часу бачив Наташу тільки п'ять разів і за третім разом чомусь здалося, що обличчя в ній таке, яке могла б мати ВОНА.

---

Ще одна одинадцятирічна пустунка. Живе біля парку й частенько намагається непоміченюю підкрастися до мене, коли я читаю, і грайливо налякати. Цього літа саме з нею перебирається в другий парк. Хотілося Наташі, щоб я побачив, як вона плаває...

---

На першому бахмацькому спасівському ярмарку чомусь саме в неї купив я на насипані мені в жменю мідяки морозиво. А навесні, як не було в барі клієнтів, виходила Наташа погрітися на сонечку, лукаво посміхаючись на моє ненаважування під'їхати познайомитись.

Повсякчас усміхнена, як моя «онучка», рудоволоса продавщиця іграшок на базарі. Якось побачив я в Наташиних очах переляк від можливості виникнення до мене почуття.

Років на п'ять од мене старша, поважністю на лиці заспокійлива, чорнява відпускниця з Чернігова. Принаймні, кілька разів зринало з її вустце місто, як розмовляла вона з люб'язною тіточкою, що раз у раз вставляла в свою річ звертання. А я звіддалік милувався Наташою й ніяк не показував, що заступають вони мені дорогу. Зауваживши мене, красуня привіталася, а коли тітка пішла, нав'язалася мене підвезти, з банальними, наївними розпитами нахиляючись, нависаючи над мною зі свого ще й напідбореного зросту з таким теплом і ніжністю.

Вона торгувала шпалерами, і очі її плакали. Коли погляди наші стрічалися, Наташині прозоро-карі бурштинові очі водночас усміхалися й воложились. Чи то мені ввіжалося в потребі вкотре закохатися?..

Коли на ранок по моїм приїзді до санаторію «Слов'янський» мав я незав'язаними кеди, трапилася мені першою Наташа. – Оце згадалось просте, але кінематографічно насичене, багате емоційно обличчя п'ятнадцятирічної дівчини.

А яку фантазію затишку подарувала мені білява Наташа з вулиці Петровського! Довгими листопадовими вечорами буцім читаємо ми для двох її доньок найкращі дитячі книжечки...

У грудні не працювалося. А за вікном сяяло в морозі сонце, іскрився дрібносін'кими скалками веселки сніг, і я щодня їздив на базар, де й розгледів свою передноворічну Наташу, десяту в 2002 році. Вона

на мене не зважала, хоча, напевно, розуміла, що помітив я щось особливе й тепле в її блідому, притлумленому, мов сніг у затінку, флегматичному лиці.

Років й п'ятнадцять. Та вже не менше чотирьох літ бачу її в парку з кавалером, спостерігаючи щемливе диво, як кохання перетворює тендітне безпорадне каченя на величну й спокійну щастя паву. Другого січня знайомі вітали її з Новим роком, назвавши на ім'я. Моя перша Наташа в дві тисячі третьому році, – що й подвигло мене до складання оцього переліку.

Думалося: згадавши на папері бодай про частину своїх Наталок, ніби поставлю шлагбаум перед цим іменем. Але ще безіменні красуні почали звідусль гукати, й неоглядний рій Наташ ринув до моїх вух, неначе нетлі на світло.

Бабуся із дворічною онучкою кричали: «Наташай..» – перед будинком, у якому живе хрещений. І на балконі четвертого поверху з'явилася чорнява молодиця, котру так тішить наша з її донечкою взаємна усміхненість.

Зупинився просто, щоб краще сісти в колясці, а жіночка, що торгує на базарі емальованим посудом і котрій на канікулах допомагає донька-старшокласниця, зауважила на те: «А Наташі сьогодні немає...»

Днями фарбувалися газові труби довкола нового білоцегляного чотириповерхового будинку по Першотравневій. На надвіконній балці дев'ятого з сімнадцяти, тобто центрального, вікна на першому поверсі з'явилися жирні жовті літери – НАТАША.

Захоплено Й Роман відгукувався про вроду Мішель Пфайфер, бачену напередодні у фільмі «Джиліан на 37-ліття». Її світлива усмішка взаємності... Роман пішов із однокласником, а я взялася до книжки.

Щось, певно, святкуючи, ховалося подружня від дощу на естраді перед фонтаном, я жхоронився натанцмайданчику. Як вона мене за стількома деревами й парканом зауважила, але коли лиш крапало, пригостила мене цукеркою «Мішель». Білокоса, білолиця, вона всміхалася просто огортаючи сяєвом, і мимоволі сяялося й мені десь із сонячного сплетіння (так ось чому – сонячне!) й назустріч... Коли спітав увечері в мамі: «А як звати дружину Олега, з котрим вам на роботі якось переплутали банківські картки?», то, звісно ж, почув: «Наташа...»

Наташа з будинку біля магазину сувенірів «Юлія». – Її мідно-розжарене волосся лиш побачу – пече мені долоні...

Ще ж бо є незнайомка зі «світлиstim, ледь збірженого плеса, білявим волоссям».

< «(кавалер)

Якогось далекого квітня він підхопив був її на руки й носив по парку. Того літа я часто подивляв їхнє уважливе взаємне милування. А потім вона зникла... Кавалер залишився, а вона кудись зникла.

Я впізнав її зі спини. За тим розкішним, заворожливо пишним, проте не кучерявим, а щось, може, від ледь збірженого плеса, світлиstim білявим волоссям, затишливим і майже запашним у mrйливому бажанні торкнутися, зануритися в нього...

Й обернувшись від читання об'яв на стенді, випищена в тілі материнством (ліва рука на бильці дитячої коляски), уже вповажнена на лиці заміжням (справа чорнявий плечистий кремезень), як рада була вона мене бачити, сповиваючи стількою ніжності й світла, мов бозна за ким скучивши за мною, як приязно і співчутливо усміхалася, увзаємною розуміння безталанних жалів за нездійсненим, розрадливо подоланих замиренням з ними».

В останній свій приїзд, у липні дві тисячі першого року, підходила до мене. Розповіла, що поховали вони матір, що брат її теж, мабуть, поїде з Бахмача, що двайко в неї діток. Запитувала, чи пам'ятаю, як років десять тому підвозили вони з мамою мене з кінотеатру? Юрко, з котрим красуня мене сплутала, щось таке пригадує, тоді ще, каже, про книжки вони балакали, але імені напевне пригадати не може, а ніби погрожує, що швидше за все – Наташа.

Паска. А тижні за три перед Великоднем чоловік другої в Бахмачі красуні, в моєму, звісно, баченні, котрий кілька років тому на мої зачаровані її вродою озирання на неї – обурено реагував: «Чого дивиша?»!» – подарував мені білі джинси. «Один раз проповзеш, – мовила мама, – і вже брудні будуть». – «На свята вдягатиму», – відповідаю і, заправляючи пасок, зауважу запах сонця й прального порошку: це жabo Наташа, ім'я її підчув Вербної неділі на базарі, штани прала, либо нь, для мене...

– А чому ти їзиши на колясці? А чому у тебе ноги не ходять? А чому в тебе така розмова? А чому, коли ти говориш, у тебе вилупляються очі? – вже проковтнена (яку ж розкішну казку написав більше як три сотні літ тому Шарль Перро!), проковтнена своїм зацікавленням до мене, запитувала чотирічна Наталія – сама отак несподівано офіційно назвалась, підбігши від супермаркету.

\*\*\*

### **НАСМИКАНЕ З ЛИСТИВ – 3**

(до Валентини Іллівни Мірошниченко, класного керівника – серпень 2001)

Вичитав у Василя Чумака рядок – ...Білі-білі душі нарцисів... – Атож, поет не приречений, а БЛАГОСЛОВЕННИЙ на самотність.

Давно вже не думаю, чи коли вийде книжка... Просто собі працюю. Цілком свідомий радости творчості. Процес писання дарує стільки вітхі, що це, мабуть, і породжує відчуття самодостатності.

Трірічна племінниця Віка вже турбує непростими доволі питаннями. Прихав був до них на Спаса, храмувати. Віка вмостилась у мене на колінах і поміж іншим запитала: «А ти душу бачив?..» – Лиш як згадала вона, що там купалася, ошелешеність змінилася теплою усмішкою здивування: просто обладнав нещодавно мій брат-близнюк Сашко за сараєм літній душ...

(до Володимира Кашки – 25 жовтня 2001)

Чи зрозуміло я висловлююся? Чи, може, над текстом ще треба працювати? Переписуючи одні й ті самі мініатюри впродовж років, я ніби вгрузаю і пробуксовую на місці. А хочеться саме ясності. Попри складність, чи то пак вишуканість, до якої я намагаюся прагнути,

письма, текст мій має бути перш за все зрозумілій. Хоча й читачеві, либонь, треба довіряти.

(до Юрка Лантуха – 22 листопада 2001)

Майже щодня бачимося з Васильовичем. У листопаді в нас відбуваються дивовинні розмови. Він працює над «Вежею», я переписую свої мініатюри, показуюмо одне одному написане, тішимося здобутками й балакаємо. Так балакаємо, що маю враження, ніби впродовж тих півтора-двох годин, доки тривають наші бесіди, центр Всесвіту перебуває саме на кухні Кашки, де Йому (Все світу), либонь, подобається, якщо такі розмови повторюються раз у раз.

Останнього дня за літнім часом мав нахабство ледь не годину мілуватися красунею, що зносила до дороги зятій її мамою на болоті очерт... Наступного дня в першій же запненій хустиною дівчині мені привіділася вчорашня незнайомка. І згадався японець Акутагава, – в «Думках пігмея» є міркування, що означений у попередньому реченні стан характеризує як першу ознаку закоханості...

За два тижні по тому я не те, щоб відчував, передчував, – я просто знов, що зустріну Інну (каже мама, що саме так звати старшу доньку Діловій, котра працює в них на заводі в бухгалтерії), коли йтиме вона на електричку. І по Південній ми зустрілися. Проводжала її сестра. Віталися в один голос – вечевидь, Інна розповідала про мене. А, може, й сама хотіла мене бачити. І якраз через те я й знов, що її зустріну.. Та, либонь, досить на сьогодні моїх фантазій.

(до організаторів концерту, присвяченого Дню інваліда – 1 грудня 2001)

Приїхав я сюди не для того, щоб про себе розповідати. Бо свою інакшість у цьому світі усвідомлюю не як інвалід, а як поет. Поети ж тут, на цій Землі, ще непотрібніші, ніж інваліди. А можливо, поетові потрібність і непотрібна. В самотності зі світом хоча Йому нічого не дано, зате все даровано. Та й окрім того, свій фізичний стан я зовсім не розглядаю як велике випробування від Бога, як про те мені мовила кілька днів тому бальзаківського віку жіночка в окулярах. Не знаю, може, поетами й народжуються, та на власному досвіді переконався, що поетами ще й стають. Не певен, що я сам того хотів, в мене просто не було іншого вибору. Тобто, коли був би я здорововою, «ходячою» людиною, то не писав би я віршів, не болів би мені світі не намагалися б ми одне одного втішити. Тож інвалідність моя, хай як не дико тут це прозвучить, – велике благословіння, якщо, звичайно, благословіння

потребує якихось означенень. Намагався я це пояснити й отій проповідниці якоїсь із протистантських церков, але вона мене не зрозуміла, боюся, не тільки тому, що не розбирала моєї вимови... Просили мене також, щоб я привіз свої вірші. Я привіз. Цілком свідомий того, що вони тут абсолютно зайві. Чи ж не знає мені, провчившись дев'ять років в інтернатах, задля якої великої галочки проводяться подібні до сьогоднішнього заходи. Але приїхав я на концерт, послухати музику, помилуватися-потішитися дітками і спробувати їм подякувати. Власними творами подякувати. Я відібрав ті з них, де йдеяся про дітей. А втім, нам не треба слів, ми прекрасно розуміємося й без них, просто дивлячись одне одному у вічі.

(до Наташі Сологуб – 8 грудня 2001)

Так гарно мені, Наташо, що коли на тижні приїжджає додому сестра, мовив Наталці таке: аби бодай кілька відсотків од того світла в душі, яке я відчуваю останнім часом, якимось дивом змогло матеріалізуватися, були б ми чи не найбагатшими людьми в світі...

(до Володимира Кашки – 19 грудня 2001)

Ганебною чомусь видається підготовка до можливих похоронів у сім'ї, і навіть розуміння того, що член сім'ї сам давно хотів полишити цей світ, відчуття провини не знімає.

(до Володимира Кашки – 31 грудня 2001)

Передноворічний вечір. Третій день удома сам. 29 грудня померла бабуся. Вчора поховали. Було їй 94 роки й три дні. Як, мабуть, і всі старі люди, давно вже просила вона смерті. Тільки хотіла баба Настя померти влітку, щоб не завдавати клопоту копачам та щоб і я міг провести її в останній путь...

Учора довго не вмикав світла, дивився у вікно на хату під гололівською сніговою стріхою, і разом із супінками настоювалася, приираючи, немовби добрий чай, дедалі витонченіших ароматів та смаків, якась тиха ніжна тужність. А сьогодні вирішив написати Вам листа. Бо ще й зараз виповнюють мене відчуття вдячності за те, що було, й за те, що буде.

(до Ольги Апанасенко – 20 січня 2002)

Дозволяю собі переглядати тільки гарні фільми, все інше на телебаченні мене вже не цікавить. З роками намагаєшся бути ощадливішим, менше розпорошуєшся на дрібниці, зосереджуєшся на головно-

му, – певно, розумнішаєш. Тож уяви, Олю, як було мені втішно прочитати з твого листа, що ось і ти в собі щось подібне зауважуєш. А то було я аж злякався, що то трапилося тільки зі мною, бо всі, кому я розповідав про «розумнішання» своє, дивилися на мене якось насторожено...

В грудні померла моя друга бабуся, батькова маті. Хоч була баба Настя дивовинно старенка – прожила 94 роки – і останній місяць ми відверто знали, що невдовзі вона помре, а все якось дивно, що її вже немає... Вчора було Водохреще, мама як завжди ходила в церкву святити воду. А повернувшись, так і залишилася вдома, не понесла свячені води бабусі...

(до Володимира Кашки – 1 лютого 2002)

«Якщо ви раптом зустрінете Маленького принца, то якнайшвидше, будь ласка, повідомте мені про те», – звертається Екзюпері на закінчення своєї казки до читачів. Напевне ж, mrялося льотчикові-письменнику, щоб був у нього син. А може, він його вже й мав, тільки не знав Екзюпері, де той є, і прохав його таким чином відгукнутися?.. А чи й просто – сподівався автор допомогти комусь із хлопчиків пригадати, що він і є Маленьким принцом, котрий знову повернувся на Землю з далекої планети.

(до Раї Панаюк, шкільній подруги – 8 лютого 2002)

Найпростіше порозумітися з дітками. Вони дивляться на мене ще принижкліше, аніж я на них. От і сьогодні, в сутінках, коли я її зовсім не міг розглядти, гукнула мене чотирирічна Ліза. Й було мені, та й зараз, коли пишу про те, знову так ніжно й щемно... Познайомилися ми з нею в перший день торішнього літа. Дівчинка тоді так задивилася на мене, що мама її мусила гукнути: «Лізо, обережно: попереду стовп!»

...Живемо ми, мабуть, бідно. Мабуть – бо я на те не звертаю уваги. І навіть якби й хотів, не зміг би про те трішки більше думати. Таки маю гріх – вважати естетичні питання значимішими за питання матеріальні.

(до Юрка Лантуха – 13 лютого 2002)

Теж сиджу в хаті. Третій день. У неділю повертається з парку – фантастично рано почав я в цьому році читальний сезон! – та додому не доїхав, обламався. Лівий ванкль узяв та й відпав, треба варити. Обламався, звичайно ж, не без пригод. По Жовтневій. Проти двору десятирічної Каті. І наче так треба було, щоб вона саме вийшла. Та як довго вмовляв я її зателефонувати й повідомити моїм батькам про аварію!.. Потім ми довгенько розмовляли. Раніше запитувала вона

мене «в дитячому уявленні про ідилічну усталеність світу» – чи я кого кохаю, чи є в мене наречената? А того вечора видала: «Чи не хотів би ти одружитися з маленькою дівчинкою?..» А в мене в сумці лежала «Лоліта» Набокова! І буває ж таке...

(до Володимира Кашки – 2 березня 2002)

До того якось гарно, щасливо-світло, що й працювати зайве. Либонь, щоб отакий стан у собі викликати, я й сідаю щоранку до письмового столу, а це – просто його вже маю.

...Ось пройшли видною мені з вікна частиною вулички Оксанка з Сашком, вродливі двадцятирічні закохані. Є ще іхні ровесниці Лена й Наташа. Минулого літа не раз у парку опинявся в іхньому твористстві. Й відверто цікаво було спостерігати за іхніми розмовами. Спокійна, бо закохана, Оксана. Агресивна в радше вигаданий образі на чоловіків Наташа. Дотепна, іронічно-спостережлива Лена. І симпатичний флегматичний Сашко, хоч Оксанка каже, що мое враження оманливе... Щойно оце їх побачив, подумав: забери жу неї сумку! – і Сашко, поправивши шапку, те й зробив.

(до Наташі Сологуб – 2 березня 2002)

Знайомий з десятирічною Катею ось уже з рік. І майже щозустрічі запитує вона про мої сердечні справи. Іноді мені здається, що те її турбує більше, ніж мене самого.

(до Юрка Лантуха – 5 березня 2002)

«Найращі з них самі призначають побачення», – Бувар із Пекюше, а Флобер зі мною діляться досвідом.

(до Володимира Кашки – 8 березня 2002)

Позавчорашня наша зустріч була короткою, але розмова вийшла затишливо-інтимна і взаємно вдячна. Що не тільки Ви є в моєму житті, а і я у Вашому, – те я, напевно, розумів давно. Але два дні тому говорили Ви про те так щиро болісно, що мені до щему, до сліз було дивно, що я виявився спроможний стати аж так свідомо-долевідчно потрібним для когось. Це не та родинно-самоочевидна безумовність, як у випадку з мамою. Наша з Вами, Васильовичу, взаємопотрібність того екзистенціально-етичного порядку, яка цілковито, принаймні хоча б у такі хвиlinи, виправдовує мій приїзд у цей світ.

...Поетичність – час після етичності, періодом етичності зродженний. Отже, поетичність – це стан, коли етичність є самочевидністю,

як для життя – повітря, коли всі зусилля, мабуть, спрямовані на прекрасне.

(до Володимира Кашки – 10 березня 2002)

А учора, Васильовичу, Ваша звірлива щирість спричинила в мені екзальтацію впевненості щодо спроб із протилежною статтею: якщо з Вами мені так поталанило, то, можливо, знайду я й ту, котра почуватиметься зі мною так щасливо, як те мені уявилося в розділі «Какеш, Юрку, ВОНА таки десь є?». Правда, зараз мене знову обслідують вагання й сумніви. Але тепер це стан, якому передувала впевненість.

(до Ольги Аланаценко – 8 квітня 2002)

У парку, в затишку від вітру, на веснянім сонечку так мені гарно сидиться з книжками. Хоча, можливо, читаю так багато через те, що серед нового-незнайомого читання не знахожу чогось цікавого, такого, що було б мені близьке, ущо вартувало б, на мій погляд, пильно вчитуватися. І знову тягне повернутися до Флобера, Набокова, Хіменеса, Гріна, Мелвіла, Буніна й т.п.

(до Володимира Кашки – 13 квітня 2002)

Був у мене серед березня день, коли раптом виписалися аж три мініатюри. І так я себе дивно почував після того: чомусь хотілося, щоб мене хтось похвалив. Безвідносно до того, чи розуміє той хтось за що. А просто – за закінчення роботи.

(до Наташі Сологуб – 19 квітня 2002)

Тиждень тому й я пробував з'їздити на цвинтар, де поховані дві мої бабусі й дідусь. Дорога туди не асфальтована, але весна рання, та й дощів не було ось уже майже два місяці, тому багнюка висохла, і я зміг проіхати до могилок. – Сідало сонце вуже напукнути березу, що самотньо росте на протилежному кінці кладовища, було тепло, тихо, спокійно, і мені чомусь як ніколи розмовлялося з моїми покійними рідними, особливо з бабою Настею, що відійшла в кінці грудня і котра була мені дуже близька.

...Весна – є авітаміноз. Щоб їх пережити активно й плідно, треба з чогось черпати енергію. Либонь, таким її джерелом оце тепер, у березні-травні, і є кохання. Ось тому, принаймні так мені здається, весну й називають порою любови. Любов просто рятує від цього депресивного настрою, спричиненого, як твердять лікарі, браком в організмі вітамінів. – І кохати – хочеться. Навіть здається, що до того

спроможний, але, мабуть, сумнівається, чи гідний того... Ось позавчора бачив дівчину. Десять із півроку з нею ми вітаємося. Замітала вона ганок магазину, в якому працює. Хотілося запитати: як тебе таку гарну звати? – тобто спробувати познайомитись. Але чомусь не підіхав і не промовив жодного слова...

(до Наташі Сологуб – 28 травня 2002)

Тим часом намагаюся жартувати, мовляв, то в мене рік такий, коли все ламається. Стара коляска – дівчі, нова вже трічі, чотири місяці магнітофон не працює, стойте несправно друкарська електрична машинка (циого листа, Наталочко, пишутобі на механічній, подібній до тої, яку приносив у восьмому класі – може пам'ятаєш? – нам у клас Іван Олександрович Тильний, і яку я досить швидко поламав, коли дійшла вона до мене останнього, невдало якось ударивши по клавіші «с», що вона відламалася). Коли ж буде зможа машинку й магнітофон полагодити – невідомо...

Щоранку, звісно ж, сідаю до своїх паперів. Але – не працюється. Неробочою видалася в мене цього разу весна. Від того якось порожньо на душі й сумно. Бо ж писання – чи не єдина в мене можливість рятунку від самотності, тобто життя без кохання.

(до Наташі Сологуб – 20 вересня 2002)

Дружина дорікала чоловікові, що той не привіз кофту. – І було мені прикро. І за нього, що такий забудько. І за неї, що виказує. І за себе, що став свідком цієї сцени.

(до Юрка Лантуха – 21 жовтня 2002)

У суботу, позавчора, Наталці виповнився двадцять один рік. Цього разу приїздила на День народження додому. Подарував сестрі ВІДЧУТЯ, що в жовтневому числі «Кур'єра Кривбасу», мабуть, надруковано цикл, тай присвячений. Ну а що міг я подарувати?..

(до Юрка Лантуха – 18 листопада 2002)

Ох і розімріяється я вчора. Стриму не було моїм фантазіям. Дійшло, Юрко, навіть до того, буцімто пишу я до тебе листа, і в ньому така фраза: а ми вже вагітні...

(до Юрка Лантуха – 28 грудня 2002)

На мене, Юрку, щось найшло. Кажу так не тільки тому, що практично безперестанку пишу, – радше: безперестанку живу. Я ніби весь

час налаштований на сприйняття, емоції постійно прагнуть і постійно отримують катарсис.

\* \* \*

(Лесі Дмух)

Оце б набратися сміливости, забути про заїкання та невиразність своєї вимови й подякувати он тій молодій мамі, що вона, на відміну від інших батьків, не волочить своє дитя, а ступає неквапно, обережно, ні на сантиметр не випереджаючи, і видіється, ніби це дівчинка, щойно навчившись ходити, веде маму. – Так само зворушливо уважно до доночкої ходи прогулювалася протоптаною в глибокому снігу стежкою під моїм вікном красуня із сусіднього будинку. Що бачив я те сім років тому тільки крізь шибку, то видавалося мені, наче всю оту материнську вдитиненість я собі просто вигадав.

Втопканий уchorашній сніжок блищить на сонці, мов скло. Дівчата-ка-третійокласниці йдуть попідруч, а хлопець їм на втіху за кожним кроком намагається підковзнутися. Сміх не стихає, рум'янощо розцвітаючи на морознім вітрі. Озираючись на чергове падіння, смаглявка обертає подружку довкола себе, наче в танці, але підставляє плече, й та не падає, а поправивши майже непомітні в тонкій металевій оправі окуляри, продовжує співати: Only you...<sup>1</sup> – і на англійськім «ти» витягаються губки на круглому матовому личку, немовби в довгім поцілунку.

---

Мила моя Раю!

Як хочеться мені з Вами поговорити! Але не дозволяю собі того... Та й – у Вас постійно покупці чи безкінечні обліки. Коли ж Ви все-таки знаходите мить до мене вийти з магазину, заворожений Вашою вродою й привітністю, я геть про все забиваю й не ладен до купи й речення стулити... Й ось уже майже рік що третій день вітіждаю я з дому РАЮвати, себто Вас бачити. Тож хіба я можу змерзнути, як Ви мене, Раю, сьогодні знову запитували? А дев'ять днів тому, коли перевдягався я після прогулянки, була мені взагалі найсміливіша в моєму житті фантазія. От аби зважитися, думалося, запитати в Раї, чи вона

<sup>1</sup> Тільки ти (англ.).

заміжня? А почувши: ні, – запопонувати їй вийти за мене заміж... Але чи маю я право на такі розмови? Так поводитися, звісно, мені не дозволено. І тому, либоń, уже досить того, щоб Вас бачити й ураз про всяку дурницю забувати...

(розмови з Катею)

– Seven years and six months! – Humpty Dumpty repeated thoughtfully. – An uncomfortable sort of age. Now if you'd asked MY advice, I'd have said «Leave off at seven» – but it's too late now.

– I never ask advice about growing, – Alice said indignantly. – I mean, that one can't help growing older.

– ONE can't, perhaps, – said Humpty Dumpty, – but TWO can. With proper assistance, you might have left off at seven.

Lewis Carroll «Through the looking glass»<sup>4</sup>

дівча ладнає  
то на носик то на щічку  
цятку на дзеркальці

Зимою на межі тисячоліть ми пришивлялися-усміхалися одне до одного, зрештою, почали вітатися, а на Великдень познайомились.

Личко – гарне, міле, кругле, очі – великі, теплі, волосся й вії – розкішно довгі... – Але як тішили Катю мої вбогі епітети! Й волючи їх чути знову й знову, – радісно ніяковіла, сміялась і нібитанцювала, не в змозі встояти на місці.

Тоді ж подобалося й бавитися моїм ім'ям. В голосовій її транскрибції виглядаючи приблизно так: Йі-гоо-ко-о..., напрочуд легко вона його забувала. І Катя щораз перепитувала, як мене звати.

<sup>3</sup> – Сім років і шість місяців, – повторив у задумі Лусну-в-Друзки. – Який недбалий вік! Була б ти ЗІ МНОЮ порадилася, я сказав би тобі: «Зупинися на семи!» Але тепер уже пізно.

– Та ж це від мене не залежить, – мовила обурена Аліса. – Всі ростуту! Не можу ж я одна не рости!

– ОДНА, мабуть, що не можеш, – сказав Лусну-в-Друзки. – Одначе ВДВОХ – куди простіше. Гукнула б когось на допомогу – та й упорала б усе це діло до семи літ!

Льюїс Керролл, «Аліса в задзеркаллі» (зірт.).

Місяців зо три Катю не бачив, бу-  
цімто путаючи її з вигаданою нею собі  
сестрою-близнючкою Анжелікою.

«А як ти ходиш в туалет? – спита-  
ла Катя, щоби сором'язливо всміхну-  
тися на відповідь: «Так само, як і всі  
хлопці...»

«Не смійся... Я кому сказала: не  
смійся!.. Якщо ти не перестанеш смія-  
тися, я піду додому і більш ніколи з то-  
бою не розмовлятиму».

Чи одружитися з маленькою дів-  
чинкою?.. – Впродовж першого року  
знайомства стільки розповідала Катя  
про своїх подружок. Що кохає мене  
Настя («Тільки це – по великому сек-  
рету!»). Що розпитувала про мене  
Юля. А чи пам'ятаю я Ань?

Аж одного передвесняного вечора чекаємо з Катею моїх бать-  
ків. Саме проти її двору, коли повертається з парку з укотре перечи-  
туваною «Лолітою» в сумці, відламався в мене в місці з'єднання з  
каркасом коляски лівий важіль. І щойно мали загорітися на стовпах  
ліхтарі, спитаала Катя: «Ти не хотів би одружитися з маленькою дів-  
чинкою?»

Катя на повороті до Юркового переїзду. Хвилин за сім під'їхала  
велосипедом висока, струнка і мовби власному сяйву примуржена  
сорокадворічна жінка. «Гарна в мене мама?» – Поливаються квіти чи  
годується папужка в клітці на підвіконні, щоразу, як проінђжа повз  
їхнє вікно на другому поверсі, поруч з пані Тамарою з'являється доно-  
ка привітатися зі мною.

«На ще й третю – на щастя, – пригощає мене сливами й відпові-  
дає: – Щастя... щастя – це удача. Як? I що таке удача, ти не знаєш? –  
I – без паузи: – Удача – це коли везе.» – «Везе мене, Катруся, везе»,

– Чи не в твоєму, Катю, класі...

– Даша!?. Чи про кого ти мовиш? Але ж волосся в ней не біля-  
ве, а живте... Ще кажеш, комір її темно-зеленого пальта такий ніби  
розвійливо-пухнастий, а її мама торгує на базарі крупами, борошном,  
цикром?.. Ні, не Даша, не Даша... То: як її звати? Не скажу!

Накатавшись і тримаючи лижі в руках, від першої школи перехо-  
дила Катруся через дорогу. Мав у сумці журнал, що його повернули



сьогодні дівчата на базарі, і вирішив показати Й Каті публікацію в «Кур'єрі Кривбасу». Щиро тішилася, читала, хвалила.

Впала сумка. Піднімаючи її, Катя зауважила в ній листа. Як я не протестував, вона – немов не чула – розгорнула аркуш і почала читати. «А кому це ти пишеш? Скільки ти років? Давно ти її знаєш? Та ти в ній закоханий! Вона твоя наречена?» – «Ой, Катруся, кому я потрібен?..» – «Мені!» – «Нухіба що тобі». – «Та не хвилюйся, Юрі. Віддасти їй свого листа!» – І все це сміючись, радіючи, дивуючись, немов – благословляючи.

«Ти не ображаєшся?..» – «Катруся...» – «Не перебивай! – ...що я минулого разу не підішла? Батько сказав, ти сам бачив, щоб стерегла санки біля універмагу».

– Даша, Юрі, до речі, чому не любить, коли її називають Даринко...»

«Ху-ух!.. Ледь наздогнала. Ти ж просив віршики мої. Побачила тебе у вікно й хутенько кинулася вдягатися. А ти вже он ажде – коло гуртожитку. Додому? А це не зачекає? Проведеш мене? Ну то розвертайся... Ууу-уу! – який гидкий сьогодні дні! Коли вже він закінчиться... Як мені нудно! Зараз заплачу! Пхи-пхи... – Та враз – плечі розправилися, спина виструнчилась, і почала моя приятелька себе заспокоювати: – Ні, Катю, плакати не будемо. Не бруднімо собі личка. Візьмімо себе в руки! Все добре. Ось так... – І, зрештою, підсумувала: – Це ж треба бути такою поеткою...»

Катрусине казочко... З розгубленими, зніяковілими дівчатками Кет, Марі, Софі й Царем Космосу (чи не переєвленим Чарлзом Латвіднем Доджсоном? – Каже жбо Катя, що про Алісині пригоди в Задзеркаллі читала): – У нас одружуються в сім років.

А березень – зимує, завірюшить. Знову здибалися в мороз і вітер. Провівшидодвору: «Катруню, ти – змерзла. Йди до хати». – «До хати?.. Так, змерзла. Але я ще трішки хочу з тобою поговорити». – І гімназистка сьогодні перестала бути на рік старшою. В липні їй виповниться одинадцять.

У просвітку між двоповерховими будинками духм'яним рожевим яблуком гаснув передспасівський вечір. «Приїжджає до нас на перше вересня». – Але що я там, Катруся, побачу? Був би я директором школи, спини не застували б мені свята...

– Я не хочу втрачати подружок, з котрими дружу з першого класу, а вони кажуть, – говорила Катя в переддень жіночого свята на початку нашої четвертої весни, – що коли я з тобою розмовлятиму, то вони зі мною не будуть дружити. Тому я й уникаю з тобою балакати,

вітатися, помічати тебе. Але знайомі ми не один рік, і як часто, промінувшись тобе, чомусь почиваюся трішки сумно... Одначе, ти не звертає уваги на те, що коли ми з тобою бесідуємо, перехожі якось дивно на мене дивляться? Аби це не було снігу, ти міг би проїхати на шкільне подвір'я, там би ніхто не заважав нашій розмові...

Шибку надругом поверсі дзеркалило сіре березневе небо, й ловив Катине лицце на тлі відображеного склом стовбура липи. Канікули, а в Каті нежить. Коли, підіїхавши, кивнув, щоб виходила на вулицю, вхопила носовичок і чхнула. А потім довго не відпускала від свого вікна. Щойно брався за важелі, здіймала Катя руки, обурено супилася, мотляла головою, – маючи на похваті показати мені дитячу газетку зі своєю публікацією, книжку, яку зараз читає, численні свої іграшки й малюнки, чи пухнасту ніжно-кремового кольору кицю Мусю, що саме нагодилася до пестливої господарки.

## (занесений)

Як невчасно виїхав я зі стадіону.. – Присівши на узбіччі навпочіпки, юнак висаджував із рюкзака на свіжу квітневу траву біло-чорного кота. Далі погладив його, зав'язав заплічник, якого почепив за спину, й пішов. Кілька разів озирався. Вусань сидів непорушно. Лиш дочекавшись, коли проміну його, неквапом перейшов через дорогу і задріботів по тротуару. Але стіна із сірих, ще не білених після зими бетонних плит ніяк не закінчувалася, і кіт зупинився й почав роззиратися. Крізь прозору, ледь напукнуту липу сміхалося сонце, цвіли кульбаби, дзвінчали бджоли, а метелик пурхав безгучно й барвисто. З тим я й залишив, наближаючись до П'яти Кутів, пухнастохвостого дослідника. – І раптом він закричав, тягнучи за собою в провалля усвідомленої покинутості, мов дитя, котре щойно прокинулось в порожній кімнаті, й пазурами переляканого голосу роздираючи мені душу... Я інстинктивно обернувся: кіт перебігав назад і за мить зник у кущах скверу Слави.

«Якнайщасливіше, щонайдовершенніше дитинство» Набокова... – Сестри тільки були молодшими від нього; а що дивилися за ним няньки-бони-гувернантки, то не потребувалося батькам часом запрошувати в пообіддя чи на вечір приглянути за хлопчиком вдвое, втроє, вп'ятеро старшу сусідку-німфетку.

Мов рада моїй радості ти бачити, вже на шість років старша Оксанка —

< «Незбагненна манливість личка — й неможливо не всміхнутися. І дівчинка всміхається у відповідь. На щічках з'являються ямочки, а в очах елегійне, тихе розуміння.

Їй, певно, й десяти немає. А звать Оксанкою, як підчув я з розмовії меншеньких сусідів, братика й сестрички, з котрими вона часто бавиться під двором.

Оксана усміхається й відводить погляд лагідним, повільним поворотом голови. Чи піdnімає брови, увібрашиши в плечі, мовляв: ось бачиш воно як...» >

— на шість років старша, всміхалася Оксанка так лагідно й звороушливо, викликаючи тобто якусь ніжну вдячність вдячної ніжності, що з нею негайно щось мусилося зробити, — бодай ось так тавтологічно вбого ословити...

*Люди, мови в лис, мають  
рушинці і ходять на лови. Це  
так ускладнене життя. А ще  
вони розходять курей. То єдина  
користь від людей. Ти шукаєш  
курей?*

*Ні, сказав маленький  
принц. Я шукаю приятелів.  
А що означає приручати?*

*Це поняття давно забуте,  
мови в лис, воно означає:  
прихиляти до себе...*

*Прихиляти до себе*

*Авеже, мови в лис. Ти для  
мене поки що лише маленький  
хлопчик, достоту такий, як  
сто тисяч інших. І ти мені не  
потребний. І я тобі теж не  
потребний. Я для тебе всього  
тільки лис, достоту, як сто  
тисяч інших лисів. Та як ти мене  
приручиш, ми станемо потребні  
одне одному. Ти будеш для мене  
єдиний на цілім світі. І я буду для  
тебе єдиний на цілім світі...*

*Я вже трохи розумію,  
проказе маленький принц.  
Є одна розка... ма будуть, вона  
мене прилучила... (Антуан де СЕНТ-ЕКЗУПЕРІ «Маленький  
принц»).*

«А мене...» — прохопилася думка, коли минав дівчину, що пестила захривок козеняті й з того муркільно усміхалася.

Фонтан у парку давно не працює. — І якось квітневого сонячного післяуроччя, залізши до середини і здершивши на викладені гіркою гладенькі валуни, помаранчевокоса дев'ятирічна Оксанка танцювала-роздягалася перед двома своїми однокласницями. І лиш спустивши з лівого плеча сорочечку, раптом сплюхано мене зауважила.

Перший день літа, і ніби потепліло. Й зустрів Катю. І збегнув, чому травень аж так був холодний: щоби за курточками-світрами якомога

довше не помічав я, що дівчинка почала перетворюватися на дівчину. Чарлз Латвідж Доджсон саме цього й боявся: коли в них розпекуються ще одні очі. Дівчинка – приятелює, а дівчина вже вирізняє-чє в чоловікові представника протилежної статі...

Альона-Олена-Єлена – Єлена Прекрасна. – Чомусь виланюжилось, коли почув тім'я, зважившись якось про те запитати. Щоправда, назвала мені його подружка Оля, бо красуня відмовила: «Яке це має значення?».

У червні ті не бачив. Либонь, була в селі в бабусі-дідуся, чий десь у таборі відпочивала. Натомість почала вітатися, сяйливо всміхаючись, аж сміючись, мила білява жіночка. Коли здибалися коло ті подвір'я, поставивши велосипед, за якусь мить гукнула вона мене, обшипуючи нігтями – ну майже як в одній моїй мініатюрі – шпичаки на пурпурівій троянді з краплинами вечірньої роси на пелюстках. «Це – Вам. Ви ж бо завжди вітаєтесь з моєю донечкою Леною».

Звернув на восьмикласницю увагу минулі осені, і тим, здається, пробудив у ній здогади, що вона вродлива.

#### (одинадцятий серпень)

Дівчинка за мамою непостигала, підрожевою фланелевою маечкою подушечками вказівного й середнього пальців правої руки стискуючи-відпускаючи свербливу набруненість лівого соска.

Хотілося сказати гарно: «Дивлячись на твоє лицце, Олю, почуваєшся ніби віск. Але світло твоє таке ніжне, що я не тану, а тільки розм'якшуєшся». – Одначе «віск» – виявився не второпанім, і Оля мовила, що не треба слів, все є так зрозуміло...

Вперше побачив Олю останнього липневого вечора біля «ЮрАлу», коли розмовляв із Раєю. Вийшовши з магазину, Оля на кілька секунд спинилася, чекаючи свого хлопця, й погляди наші хрестилися... Наступного дня вона підійшла до мене від книгарні. Завжди відмовляюсь од будь-чиих пропозицій підвезти. З Олею трапилося щось незібагненне: я й на думці не мав заперечувати, коли вона взялася за ручки коляски, – немовби саме тільки так і мало бути... Потім ще двічі стрічала мене, щоб провести до парку, але відразу й зникала, зважаючи на спеку чи на потребу допомогти бабусі засолити гурки...

Чомусь впізнавав Олю не відразу. А в передмить, коли розумів, що то йде Оля, відчував те ж саме, що і тоді, як повертається якогось вечора після зливи від брата, а мене щось змусило зупинитись-озирнутися, — і я побачив веселку!.. Немовби знаючи, що більше не зустрінемось, була Оля востаннє в шовковій довгій сукні, приємно-барвистій і амфі-розвозвужній, зі зворушливо білим, сметанливо-податливою на вигляд шкірою відкритими руками, зачесана й намакіянена. Щось, мабуть, передчував і я, якщо так наполегливо намагався мовити свій комплімент...

Оля — з Тореза. Як таланить мені на небахмачанок. Вінничанка-москвичка-княнка Свєта, конотопчанка Наташа, Наташа з Чернігова. Чомусь жодна бахмачанка не підходила до мене бодай щоб просто поговорити...

А говорити — хочеться. Навіть не знаючи про що. А може, через те, що НІ З КИМ, і не знаю ПРО ЩО? Юрко навідується в Бахмач дедалі рідше. Розмови з Кашкою — просто підтримую, вряди-годи вставляючи репліку чи завдаючи тему для Васильовичевих розмислювань-співмонологів. Спілкування ж мое з іншими бахмачанами навіть до означення балочки не дотягають.

Тиждень мучившись Оліним зауваженням, збегнув нарешті, що залишаються мені розмови з собою. Сподіваюся: це минулося в мене ледь не піврічне «що маю робити далі?» після закінчення «Папороті в горщику» — «Розмовляючи з собою» писатиму другу книгу...

---

Мислю образами, картинками, «розмовляючи» з собою. Тому й так важко стулити мені фразу, речення. Слов аж приходять в мимовільній радості дякувати. А просто — несвідомо — дякувати хочеться, коли захочаний.

---

Коли миттєвості радості зовсім легко вкладаються в півгодини, мимоволі прагнеться, аби бодай ще раз повторився один із тих випадків, що її викликав. І майже усвідомлювано доля видається скupoю. Та час, минаючи, замирює. На душу зходить спокій, тиха благоговійність-вдячність, — що тих випадків, які радість дарували, був не один і не два — аж чотири; що доля, коли придивитися пильно-відсторонено, завжди щедра; що справа, врешті-решт, не в кількості, а в якості.

Невже задумуюся над тим, що без моєї пенсії й допомоги від ЗУАДК – 200 гривень на місяць, – мамі геть неможливо буде навчати Наталку, – задумуюся в передчутті того, що вдайся я тепер до рішучих дій – досить легко знайшов би собі супутницю життя?..

А назавтра приіхав Юрко – на храм, і пробуде в Бахмачі, мабуть, аж до Покрови, – й так легко спростував мої матеріальні алібі на те, аби і далі нічого не робити. «Треба тобі, – каже, – допомагати мамі вибирати картоплю. Опосередковано: привівши в дім невістку»...

Де ж її тільки знайти, коли всі вони одруженні?..

А кохання – то таки найбільший дар. Бо тільки коли закоханий, так непідозрювано, як ото непомітно поринанаєш у сон, мимоволі за все всьому вдячний.

Овальне, сметанливо-пухке обличчя шістнадцятирічної дівчини все являлося на мої очі перед концертом на стадіоні. За четвертим разом нагадало воно мені про Олю з Тореза. І подумалося, що Оліне лице може мати й ВОНА. А на прикладі з Людою (за відсутності Раї, котра два тижні відпочивала на морі, саме Люда виходила з магазину перебалакати зі мною. Як світилися в неї очі! Як чекав я наших вечірніх кількахвилинок, коли Людмила намагалася мене запевнити, що не всі вони заміжні, що одружуються і в сорок, що ще знайду я мамі помічницю, а через рік в День народження своєї мами на веселу голову мовила й таке: не було б у мене чоловіка, ні кому б, Юро, тебе не віддала!), – на прикладі з Людою збагнувши, що її можна виховати, то за три дні зібрався я в Гайки шукати вулицю Куйбишева, маючи намір попрохати в Олініх дідуся-бабусі адресу їхньої онуки й узятися до листування-виховання... Суворова, Рокосовського, Щорса, Кутузова (не Гайки, а просто таки некрополь генерального штабу), – та вулиці Куйбишева немає! Натомість побачив, де і як живе Яна. («Лібонь, улюбленого моего кольору – бордо, береста – шапочка над прімужненими проти низького лютневого сонця очима; ямочки усмішки, проникливі й ніжні, мовби ще одна пара очей; праве передпліччя – до ребра кінотеатру. – І ніби злякавшись, що милуватися, можливо, так

само виснажливо, як і гупати молотом у кузні, прошепотіла дванадцятирічна Яна: – Не дивися так!». Хатинка стара, обшарпана. Подвір'я порожнє, одна тільки яблуня напівусохло-сучкувато нависає над верандою. Молодша шестирічна пишно-руда сестричка, на котру Яна чомусь насварилася, вибігала в слізах на вулицю. У веранді мати поралася з обідом. На ганку крутилася ще меншенька дівчинка, запнена-вкутана хусткою. Гукав Яну, щоб розпитати, де ж таки потрібна мені вулиця, але дев'ятикласниця не вийшла. Лиш коли від'їхав й озорнувся, побачив, що стойть Яна біля двору й дивиться мені вслід. – Так наїжджаю, НЕ ПІШКИ навідувались!, лицарі до своїх красунь, котрі показувалися їм на вежі, а потім довго проводжали їх поглядом... – І раптом відкрилося мені, про що має бути друга книга. Про поезію. Поезію, яка рятує. Та не мене, а тих, про кого пишу. Рятує намаганням пояснити-зрозуміти-виправдати наш – їхній і мій – світ. – «Не дивися так!» – переживала за мене Яна, а через рік радила написати і про Леру. І коли я писав про Янину однокласницю, то відверто усвідомлював ті два тинні як найщасливіші у моєму житті. («І густі, мов мед, каштаново-руді коси Лери. – Але здалося, – аж прикусився язик, – слова мої для настороженої, підозрілової, в зизоокості рано подоросліої дівчини не як комплімент, а як втішання прозвучали...»). А тепер маю од Яни розуміння суті своєї другої книги. Щоправда, не за цим я є їхав. ЗОВСІМ не за цим! Знову Лукава Поезія заявила на мене свої права, нікому не хоче мене віддавати. Невже й мало «Папороті...»? Чи, може, заспокоїться вона, коли рукопис стане книжкою? Але ж – чи заспокоїться?!

Чарівна Світланко, –

яка ж бо Ви гарна! Дивлячись на Вас, відчуваю тепло, ніжність, затишок, розуміння, про що в самотності стільки мріється. Та виявляється, щоб усе це мати, треба просто побачити Ваше обличчя, проїхавши вряди-годи повз Вас на базарі...

А може, й справді я Вас із кимось плутаю, і мені ще зустрінеться та, що буде дивовижно на Вас схожою?..

(«А щось же вона й говорить, благально присівши перед нього навпочіпки... Хоч спершу, вглядівші його, онучка-першокласниця, що подвір'я її бабусі видно мені з вікна, сполошено розгубилася, майже зупинилася, але поволі, скрадливо-обережно, насторожено, підійшла

впритул до незнайомого, куди від неї більшого різномастно-кудлатого пса, що кілька хвилин тому завзято й безуспішно дерся чомусь у чужу штакетну сіру хвіртку, яку зараз, млійнооко заслуханий, розлігшився, підпира спиною і яка байдуже велемудро, щойно чергова примара собачих справ змайнє його, прочиниться назовні»).

(через десять років)

Вона ввійшла ухвіртку, й до неї підбіг у попелясту смужку кіт. Й ось зараз, чекалося, юнка присяде, і він опиниться в ній на плечі, як те не раз траплялося цьогоріч узимку. – Тоді, щоправда, – ніби згадується-пояснюються – лежав сніг. Сьогодні ж під лапками сльота березнева, а курточка на ній така яскраво-біла...

---

Стояла так близько, що подумки гладив пухнасте прозоре волосся, торкався ластовиння щічки... Та перш ніж знайомитися, запитав, чи їй не холодно? Бо світили животиком – хтозна як налізла на плечі курточка, з якої дівчинка давно вже виросла, застібнутися не сходилась і була перев'язана мотузкою, а сизо-червоний, кольору перестиглої малини, светрик ледь прикривав сонячне сплетіння, – світили животиком, як на початок квітня – таки зарано... Але шестирична Лена швидко й заперечно усміхнулася, в очах тільки, наче в криніці зірка – глибоко-високо, росинка змігнула.

---

Тембр голосу білявої Ліані, що живе десь уздовж залізничних колій, неподалік од моого брата, такий виразно ніжний. – Ну вже хоча б тому, що так мені здається. Й відразу згадую, стрічаючи її, голоси Miу-Miу, Анни Каменкової, Ірини Феофанової. Юнка усміхається і ніби від нихусіх вітається зі мною.

---

Вони поверталися, картоплю посадивши, з городу під Тиницею. Дідусь, бабуся й онучка мотоциклом, а слідом, не відстаючи, віз на велосипеді дружину чоловік. – І дівчинка сміялася, вихлюпуючи сміх в травневе серпанково-рожеве надвечір'я, мов днірельце. Та мама її, котра з рідною перемовляється словожестими кистями рук і про сяйливе, наче усмішка, наче струмінь сонця з-за хмари, обличчя котрої якось подумалося мені як про найчасливіше з-поміж тих, які я зустрічав, – того не тільки не чула, але й не бачила, бо семирічна її доночка од вітру була накрита в колясці мотоцикла з головою... – Чи не тому

й здалося мені тоді, що такого дзвінкого, радіснобризного, сонячного сміху мені раніше не доводилося чути?..

Передчуття-видива... – Та ліпше б іх не було. Вони тільки відлякують жадане. І те, що мало б трапитися-сподіятись – не відбувається.

Бачив на базарі персо. Повне, необюстгальтернене й зовсім поруч. І здивувала довершена, маєчкою овиразнена, сферичність його форми.

Спекотного травневого вечора на тротуарі біля подвір'я першої школи зупинилися дві молоді мами. Та, що народила кілька тижнів тому, ніяк не могла свою крихітку заколисати. Й досвідченіша, дитя котрої в колясочці уже сиділо, промовила: «Перші місяці дуже важкі, та потім буде легше». І чомусь здалося мені, що звертається вона не тільки до своєї подруги, але й до її донечки. – Після маминого лона на цьому світі спочатку таки незатишно, та далі, мовляв, звикнеш...

### Красуне моя натхненлива!!!

Знати б Ваше ім'я... Пересипати його з долоні в долоню й самому тішитися теплом пестливих суфіксів.. Та не зважився я в суботу про нього запитати, вже здивований тим, що десь набрався сміливості проводжати Вас із доношкою від базару й просто розкошуючи можливістю кількахилянного з Вами сусідства.. У понеділок зустрів Вас знову й подумав, що надто часто Вас бачу. А ще через день, коли виповнилось мені тридцять три, я з жалем та щемом зрозумів, що це – не закоханість, що це знову явилась до мене Поезія. Треба й, щоб написався кінець і для другої книжки. І як мені чомусь прикро й соромно, що саме Вас обрала вона мені в натхненниці!.. Поезія... – все, що зі мною відбувається, трапляється для того, щоб я проте написав. Змирився я вже з цим. Невстиг я у Вас закохатися, як зрозумів, що Ви мені – для книжки. Зі мною це так уперше. Раніше я спочатку тішився мріями, й лише коли продовжувати фантазувати не ставало сил, починав писати, упиваючись тими мріями вдруге.. А все ж, – це, вочевидь, можна розглядати і як подарунок – що я побачив Вас на День народження і зрозумів, що буду про Вас писати. Сьогод-

ні – 18 червня. Три роки тому я познайомився з Валею, листами до якої моя друга книжка починається, а ось зараз, мабуть, пишу її закінчення, звертаючись до Вас... Дописується книжка, і як бихотілося, щоб розв'язалось, а чи точніше буде мовити – зав'язалося й те, що спричинило потребу її писання! Але це знову мрії. Закохатися у Вас так просто. Але ж Ви маєте доньку. А діти звідкис беруться. Тобто, у Вас є чоловік. Всі ви – заміжні. Аточ, – усе як завжди.

P.S. А я Вас пестлив! Уві сні. Місяців зо п'ять тому. Сиділи Ви за двохмівим столом. У короткій спідниці. Без білизни. Розвівши ноги й подавшись уперед. Либо, щоб я таки дотягнувся до Вас лівою рукою й міг поблукати пальцями по негусто-поросятих лісом берегах річки, часом занурюючись у неї. А позад Вас туди-сюди уздовж вікна маячив якийсь чоловік, – чи не примара Фройда (цикаво: чи знають сні про свого тлумача?); мовляв, усе я бачу, усе я розумію... Це єдиний раз у житті снилося мені еротичне. Напередодні я думав про те, що передовсім треба робити пристрастє іншому, от я й займався тим уночі... Пояснив я собі й те, чому саме Ви явилися мені в такому сні. є така акторка – Сильвія Крістел. Чомусь Ви мені на неї схожі. Відома вона за фільмом «Емануель». Якось побачив її в іншій стрічці й зрозумів, чому саме Сильвію обрали на роль Емануель, – є в її обличчі щось радісно поблажливе на пристрасть до себе в чоловіків...

Мила Машол – і цього досить! і не потрібні пестливі суфікси! Ваше ім'я саме отакою простою формою чомусь наповнює мене ніжністю і щемом.

Першого листа писав я у п'ятницю. А в суботу дізнався, як Вас звати. Правда, спершу, коли злазив у парку на траву, з'явилось мені словосполучення – ХОЧЕТЬСЯ КОХАННЯ. Розкішне відчуття! Потім прийшов до мене, склавши останнього іспита в школі, Роман. Змалював йому свій стан і, можливо, навів тим його на думку, що я в своїх згодадах про жінку, яка, мабуть, працює в четвертій школі, маю саме Вас. Як втішно мені було дізнатися, що Ви – МАША! А в якому я був екстазі, коли Роман розповів про те, як Ви підміняли у них вчительку біології саме тоді, коли вивчали вони репродуктивні органи людини! Ви принесли ім журнальчики, щоб вони все до ладу розгледли! Ось чому я й помітив, що Ви схожі на Сильвію Крістел!.. Дивилися ми потім з Романом футбол – на стадіоні, а пізніше у «Трьох сірничках» по телевізору. І я увесь час повторював, що мені чомусь так гарно! Аж хотілося плакати. І Роман зауважував у моїх очах слізози. І, зрештою, я збегнув, чому мені так гарно. Бо – ХОЧЕТЬСЯ КОХАННЯ! Щоправда,

вдома бажання мої уточнились, овиразнились. Кохання я, либонь, не заслуговую, тож хочеться просто закоханості. І відразу вивелася формула, що закоханість – це підсвідоме бажання бути комусь потрібним... А далі була неділя! У першому листі я вже писав, що частіше почав Вас зустрічати. Нас ніби щось одне до одного тягне. І бачив Вас на базарі, коло гуртожитку. І мене ПОНЕСЛО, як мовив Юрко, коли я в парку ділився зі ще одним своїм приятелем одкровеннями. – Смуток закоханості, либонь, від того, що мимоволі прагнеться взаємності... А у взаємності, вочевидь, щемітиме питання – за що НАМ це?!. Напади усвідомлення свого щастя повторюються в мене регулярно, і тоді я запитую: за що мені це? Аж ось явилася мені ситуація, в якій можливе – НАМ... А увечері власник «Ікара» запросив мене випити кави. Питання його до мене були риторичними, бо моє вимови він не розумів. Хотілося йому знати і де моя дівчина. Що її в мене немає, бо кому я потрібен, годі було пояснити. І Сергій сказав дивовижну фразу: «Хай їй Бог дасть здоров'я!..» – Коли Поезія насилає такі прозріння і втіхи, то більше нічого не треба. Ось тільки хіба що – писати. І дякувати Вам, Машо. І чомусь уперше за стільки написаних листів не думається перепрошувати, що потурбував. І за це, Машо, Вам теж дякую.

(Яні)

І як же хлопчикові не плакати... – Нехай уже колінце й не болить, але ж на кожен склик у мами стільки поцілунків, шепоту, долонь!

...Повертатися додому голіпліч, від прохолодної післядошової вологості вдягнувши сорочку свою на трирічного сина...

Від магазину на розі, до переїзду й через усю Жовтневу липневого гарячого вечора немов зумисне, у ритм моєї не раз зварюваної коляски, не квапилися ліворуч тротуаром – відверті під білою, в обтягненні майже прозорою маєчкою, окрілені тверді дзьобаті персай поблакливи кокетлива усмішка, яка надалі, коли ми з Ніною здібуватимемось, мимовіль спалахуватиме на її устах услід, а чи передуючи вітанню.

В останній своїй мандрівці дістався кіт танцмайданчика. Побитий, від голоду кістлявий і облізлий, волочив він тіло, спираючись передні-

ми вціліми лапами. Часом утомлено кричав. Уже не від болю, здавалося, а – просячи смерти.

У нього дівчина сидить на колінах. А хлопця доймає нікотиновий голод, і він, Юрку, запалює цигарку...

(Романові)

Вона з'явилася у парку напередодні фільму за участю Мішель Пфайфер, і на завтра біленьку з довгою ріденькою шерстю собачку ми назвали на честь акторки. Досить було посвисту, як вона відразу там, де Його почула, переверталася на спину й, вимахуючи хвостом, вологооко дякувала за ласку.

Уже й спасівка. – Снідаючи, поглянув на градусник за вікном і подумав, що запитаю на базарі в тітки Рози, коли вже літо буде? Бо хочеться ласки, тепла, затишку... і раптом перервав свою уявну розмову, зрозумівши, що можна обйтися й без коми, отак – хочеться ЛАСКИ ТЕПЛА! Як Юркові сподобається ця формула! Скільки ми шукали, як мовити, й от нарешті прийшло розкішне словосполучення. Ласка тепла – відчувати таке зовсім не потребує усвідомлення. Слова з'являються, коли чогось бракує. А ословивши бажання, вже направду маєш відчуття. А, можливо, даеш відчути те й іншому...

Знову ця усмішка!.. Яка, нарешті, ось щойно начебто зрозуміла. – Як часто всміхаються жінки до мене ніби в насланій млюсній розкоші спомину про разом щасливо прожите життя, яке настільки щасливим тільки в мрії про таку можливість спогаду, либонь, і можливе.

П'ятирічну, її залишила мама біля магазину приглядати за дівчинкою в колясочці, і вона слухняно-задумливо трималася за бильце долонькою й часом позирала на сестричку, а коли погляди їхні зустрілися, так променисто й ніжно усміхнулася, як, мабуть, усміхається до них їхня мама.

Привіт, Юрку!

Написати тобі листа? Ні, не написати, а – понаписувати! Либонь, ти вже здогадався, що мене зараз знов несе... Чарівна сьогодні днина: цілий день тихо мрячить, якщо, звичайно, таку безособову дію варто означувати прислівником «тихо». Та чомусь, щойно вийшов я на вулицю, саме це слово спало мені на думку. Либонь, воно в цьому випадку дію не характеризує, а вказує на вплив дії на мене... У таку погоду, Юрку, виникає в мене чомусь бажання десь іхати, блукати незнайомими вуличками, і я сьогодні жалкував, що Бахмач таке маленьке містечко. Хоча, звичайно, аби було з ким, то заблукати можна і в трьох соснах... Тож, – просто гортав у парку книжку. Дорогою додому до Али зазирнув у «Три сірнички». Місяців зо два працює вона там. Маленька, гарненька, припухуватенька (пухенька – було б сказано не точно). Син у неї років семи, теж Юрко. Чоловіка її давненько бачив. Живе вона за музеєм. Останнім часом взяла собі Ала пригощати мене то яблуком, то пончиком. Хоча це, можливо, ініціатива й не її, а другої барменки Тані, котра щоразу помічає мене першою, і цілком імовірно, що Ала є просто посередницею. Та як би там не було, коли частувала Ала мене сьогодні кавою, я, Юрку, в неї закохався. Солодкі фантазії перетворювали мое повернення додому на казку. І зокрема, думалося про те, як би познайомитися з Алою більше, бо вона, пригостивши мене, відразу й зникає, посилаючись на те, що багато роботи. Звісно, Юрку, були й дурниці (як на твій розсуд) у голові проте, чи маю я право щось робити. Вразило мене, Юрку, інше. А саме – ота потреба діяти, щось робити. Адже я знаю, що результати моїх дій завжди призводять до розхолодження, до зникнення ілюзій, кохання. І раптом я оставпів, запитуючи себе: чому я так кваплюся позбутися цього розкішного і щасливого стану закоханості?.. Скільки вже років говорю я тобі, –

< «(в розрізі ледь не до тазової кісточки)

Жодної спідниці не минути. А коли б ще й зазирнути під неї... Вночі ж, при свічках далеких вуличних ліхтарів, – мастурбічний шабаш. Кілька примхливих миттєвостей екстазу. Й – мулько, прикро, соромно. Сам собі ненависний, гідний. Та як встояти проти виочого Фройдом звіра, навіть запевняючи себе і щодо найневинніших екраних сцен: так поводитися з жінкою ти не зміг би? Тож коляска, мов той пес, знову тягне на полювання. Й уже хазяйнуєш подумки в коливливій пазусі. І здається, нема тому кінця й краю: не обійдеш, не об'їдеш Фройда. Дано ж бо нам прагнути любови. І щонайспрагліше, мабуть, у моєму випадку. Щоб, відкривши раптом, що ось уже дів'ять

з половиною тижнів минулися зовсім цнотливо, збегнути: це єдина змога втечі від бородатого Зігмунда. О кохання, кохання!» >

— як часто, Юрку, говорив я тобі, що закоханому не хочеться не тільки їсти-пити, а й — ...У неділю купила мама на базарі календар, і в ньому я вичитав твердження вчених про те, що коли чоловік закоханий, у його організмі зменшується видлення статевого гормону тестостерону. Але ж це, напевно, — НЕПРИРОДНО. Отже, коли я кваплюся звільнитися від кохання, то це просто природа прагне, щоб мій організм повернувся до норми, до повсякчасної готовності продовжувати рід... — До чого я оце, Юрку, дописався?!

### Чарівна моя Оксаночко!

Не ображайся, будь ласка, що я тебе трішки потурбую, але як звати красуню, з котрою ти вчора сиділа біля вікна? Яка ж вона гарна!!! Тільки чому вона ховається? — Я Ж НЕ КУСАЮСЯ, Я ТІЛЬКИ МИЛУЮСЯ...

Ти теж, Оксанко, неймовірно вродлива! Обличчя твое радісне й іскристе. А ти лице спокійне, задумливо- журліве. З тобою — сяйливо і високо-високо, як на вершині екстазу! А з нею затишно і лагідно, наче в мрії, і ніби хочеться жаліти її разом з нею плакати.

Красуні щось потрапило в око. На голову вищий од неї кавалер, зігнувши трішки в колінах ноги, присів, зазирнув у обличчя, зняв рукавицю, торкаючись пальцем до щоки, обережно відкотив нижню повіку, і вія, що була чомусь завернулася не в той бік, звільнилася.

### Людо! Мила моя Людо!

Прокинувшись уночі, довго не міг заснути. З-поміж різних думок раптом, чомусь, навіть для мене самого несподівано промовилося: як я, Людо, тебе люблю!.. Уявлялося, що от ти знову до мене вийшла з магазину, я наважився взяти твою долоню, поцілувати її, притулити до своєї щоки... Це щось, Людо, незбагненне, якщо з того казкового минулорічного серпня, коли Раїса Іванівна їздила на море і в нас із тобою було кілька вечорів-побачень, про свої почуття до тебе я й досі мимоволі думаю в теперішнім часі!

Личить жінкам хутро, Леопольде-Северине, личить... – До повних, рум'яних на морозі щік із незображені високими, аж на вилицях, під кутиками очей ямочками – раз у раз торкається рудий пухнастий комір. І красуня всміхається. І мимоволі почуваєшся отим щасливим пестливим хутром.

### Іринко! Мила!!!

Вочевидь, картатимуся я, як тим, що написав цього листа, так і тим, що його не написав. Тому – пишу...

Оранжево-червона яскрава помада так разюче не пасувала до твоїх горіхових зіниць і темного волосся! Можливо, саме на цю наївну і щасливу безпорадність смаку в великих на маленькому овальному лиці очах і звернув я недільного листопадового морозного сонячного пообідня увагу.

Уже в Новому році тобі з півторарічним синочком треба було переходити через дорогу, але тому, що я поїхав потротуару, то й ти повернула услід за мною й проводжала мене, аж доки не зустріла знайому, з котрою я й залишив тебе розмовляти.

Знову побачив тебе аж у кінці березня. Зайшла ти в «Бахмацькі ковбаси», а за мить виводила звідти велосипед, якого, вочевидь, залишала там на пригляд. Той самий недоладний колір довірливо усміхнених вуст!

І подумалося мені: – Як би я тебе жалів! Як би ти була тим щаслива! Як ти вже тим щаслива!..

І якось у квітні суботній вечір і недільний ранок складав два речення записки, постійно згадуючи Флобера і до сліз розчулюючись у вті, що вдається сказати так, як в ідеалі навіть не уявлялося...

(«Може, проїжджатимеш із синочком на велосипеді повз парк... – Я там майже щодня читаю на танцмайданчику чи біля фонтана»).

А десять днів тому виникло в мене відчуття: «А може, і тобі хотілося б, щоб ми частіше бачилися?» Й уже три дні мутичить мене і така думка: «Як я, либо ѿ, тебе засмучую, що нічого не роблю, аби розширити наше спілкування!..» –



Та швидше всього, то мені просто у своїй самотності лише здалося, що під час тих кількох наших мовчазник прогулянок тротуаром вздовж малосімейки було тобі зі мною добре...

\*\*\*

### **НАСМИКАНЕ З ЛИСТВ – 4**

(до Володимира Кашки – 12 лютого 2003)

Мама!.. –

Радили й залишити мене в пологовому відділенні. Тим більше, що було нас двоє. Цілком би вистачило й одного Сашка.

Лікарні: бахмацькі, чернігівські, київські. Санаторії: двічі Одеса, чотири рази Євпаторія.

У сім років збиралася Сашко до школи. А навіщо мені воно було потрібно? Окільки ж бо таких взагалі сидять безвилазно вдома? Та ѹ окрім того, давно вже я вмів читати і рахувати... Однаке: добре пам'ятаю, як зірвала мама кілька груш-бабок із гілки, що нависала над ганком, коли ми виходили в серпневу ніч на поїзд. А в Чернігові – як чекав я маму перед обшарпаною будівллю серед занедбаного сміття і бур'янами двору обливно.

П'ять років у Дунаївцях Хмельницької області, чотири в Цюрупинську Херсонські... Іван Олександрович Тильний (земляк-конотопчанин) викладав у нас геометрію й алгебру і був заступником директора по господарській частині. Коли привезли мене з літніх канікул у дев'ятий клас, пропонував мамі не забирати сина після випускного додому, а він оформить мене у молодіжний будинок-інтернат в Комишані за сімдесят кілометрів від Цюрупинська, де, певно ж, матиму друзів, спілкування... Але 27 травня 1987-го року я повернувся в Бахмач.

У листопаді 1988-го отримав першу важільну коляску, її виклопотала мама в соцзабезі.

Про механічну друкарську машинку розмови велися, і якогось дня мама пішла, здається у «Водоканал», та за десять рублів придбала списану берлінську «Москву». Електрична ж «Івіца» була несподіванкою і для мами. Просто зайшла до «Культтоварів» за кінотеатром «Мир», коли в гаманці було достатньо купонів (лютий 1992-го).

Чотирикімнатна квартира... Тепер, коли ми живемо в ній утрьох, мама дивується, навіщо було витрачати на неї стільки нервів та здоров'я? А я соромлюся відповісти: щоб у мене була окрема кімната і мав я змогу працювати...

(до Володимира Кашки – 14 лютого 2003)

Задали ж, Васильовичу, Ви мені задачку... То тільки спершу все видавалося просто і ясно. А почав згадувати, розмірковувати, зіставляти – кінці з кінцями не завжди сходяться.

До причин того, чому я пишу, можливо, підійти буде легше. Либо нь, під кінець восьмого класу математичне майбутнє стало усвідомлюватися як ілюзія. Здається, о тій порі почав у нас працювати літературно-журналістський гурток. Як я до нього потрапив, не пам'ятаю. Не пам'ятаю також, чи до нього, а чи під його впливом почав здогадуватися, що писання, напевне, те єдине, чим я міг би займатися.

Керівник гуртка, Іван Харитонович Нікітченко, був якось пов'язаний із Цюрупинською районкою, тому в газеті регулярно з'являлися замітки про нашешкільне життя. Кілька разів і я, пам'ятаю, отримував по карбованцю-півтора гонорару... Тож основною, стрижневою причиною моого писання було заняття. Далі обростала причина гіллям. Були й гордощі, а чи самозаспокоєння, що я таки щось роблю. Були й хвастощі після перших публікацій. До Набокова, було, думав я й так: письменник пише, зокрема; й тому, що – як читач – не знаходить бездоганного читва... Далі писав уже усвідомлюючи насолоду від самого процесу.

Коли ж я почав писати вірші й що було тому імпульсом, зараз, після спомінів-розмислювань, розібрatisя мені важко. Першою моєю реакцією, щойно Ви про те запитали, була згадка про вечір на ганку, коли Ольга Мягкова звела нас із Раю... Боюсь, однаке, що рядок «Барвиста осінь вже настала...» прийшов до мене одного з попередніх вечорів, ще до Раї. Та й імпульс був не такий уже й романтичний. Коли Миколу Медведчука відвезли до Комишан, старостою гуртка обрали мене (як випускника). Здавалося, «літературний староста» не писати не може. І почав я римувати...

Вірші складав я завжди подумки. А записував у зошит за нагоди, за можливості. Але в лютому 1995-го з'явилася в мене окрема кімната, й замав я змогу працювати організовано й систематично, тож потреба у віршах відпала сама собою.

(до Юрка Лантуха – 24 лютого 2003)

Десь у найсокровенніших, напевне, своїх сферах пекельні кола й емпіреї раю переплітаються-мережаться плетивом наших снів, що, вивернуте, наче вив'язана рукавичка на лиці, і є, либо нь, ось цим земним, нестерпно-прекрасним життям.

(до Віри Іллівні Рядциної, викладачки мови – 28 квітня 2003)

Мила Віро Іллівно, добриден!

Як збурив мене Ваш лист!.. – Два тижні тому повідомлення про те, що в кінці травня в школі планується зустріч з випускниками, отримане від Наташі Сологуб, залишило мене абсолютно байдужим. Я прикро тому здивувався, подивився подивом із Володимиром Кашкою та й спокійно про все забув. Куди нагальніші, либо нь, маю турботи – таки закінчує свою «Папорть угорщику». Кашка дописує «Декадіалог із Юрієм» – щось ніби введення до моєї книжки. Я тим часом продовжує шліфувати свій текст. Як тішився сьогодні, наприклад, із того, що знайшов можливість не вживати в черговий раз «вона», а написати про маму десятирічної Каті – «пані Тамара». Як просто Й, на чебто, гарно, а я попомучився над цим місцем у мініатюрі! Отакі-то в мене невибагливі й усполгинаючи радощі. Одначе я їх маю чи, може, вмію мати... Інформація Наташі майнула повз мене як безперспективна. Але Ваш лист, Віро Іллівно, згадка про те, що «придуль Оля Й Саша з дітьми»... Я б дуже хотів побачити Ольгу Мягкову. Можливо, саме Й маю завдачувати в тому, ким я є тепер. І вкотре перечитуючи Ваш лист, раптом подумав: а що, коли мовити завтра вранці мамі – давай поїдемо... Але я того не скажу. Як мама зводить кінці з кінцями, я не знаю. Як не знаю Й того, що робити з усвідомленням цілковитої злidenності життя нашої сім'ї. Це вже даність. За котру, як за повітря, яким дихаєш, ледь не дякуєш... І від того, що хочу я побувати на зустрічі випускників, хочу, а не зможу, – мені безпорадно Й світло. Не – гірко, а саме – світло. Чомусь...

(до Віри Іллівні Рядциної – 2 травня 2003)

Минуло кілька днів, як отримав Вашого листа. Роз'ятрене бажання трохи ніби втишилося, притлумилось і перейшло в покірну меланхолію. Тож спробую ще щось написати. Може, по анкеті. Правда, переглядаючи її, знову гублюся. Геть нічого не второпаю. Можливо, тому, що почиваюся безмірно щасливою людиною?.. Якось на початку торішнього вересня вуличкою до парку впіймав себе на думці, що так і живу – в безперервній естетичній напрузі й подивуванні на неодмінні відгуки на неї, тобто, як влучно це означив Кашка, – «покликом катарсису». Чому воно так сталося, – не знаю. Останні роки, однаке, я того прагнув. Пройжджаючи дніами вулицею Петровського, яку відкрив для себе торік улітку. Спинившись біля глуши, подумав, що це вперше я зможу побачити, як він цвіте. І вміть згадався Пруст і те настроєво-духм'яне квітування глуши в дитинстві оповідача романів

«У пошуках утраченого часу»... І таких емоційних сполохів на день трапляється кілька.

У десятому пункті анкети згадується про побажання дитячому будинку. Якось так сталося, що інвалідність мою усвідомлюю як благословення. Я тому, мабуть, і пишу, що благословенням неможливо не ділитися. Здається, Байрон казав про необхідність усвідомлення своєго існування, навіть якщо це й болісно... Чи відомі педагогіци секрети пробудження в дитині особистості? Але було б добре, якби вихователі інтернату хоча б намагалися те робити щодо своїх вихованців.

(до Наташі Сологуб – 24 червня 2003)

Виявляється, – то й добре, що я не був на зустрічі випускників. Чути про себе стільки гарного було б якось соромно, аж непристойно...

Люблю я, мабуть, Наташо, всіх. Як поет люблю, – чи що? А може, не люблю, а просто розумію? Знаєш, Наталю, коли дев'ятирічна Віта, прихилившись потилицею в блакитній, рожевій, зеленій орнаментно шапочці до одвірка шкільної хвіртки й дізнавшись мое ім'я, пестливийого виспівує-суфіксує, – це бентежить і недає спокою. Нещодавно дізнався, що в моєї Віти є ще три молодших братики, що батьки їх, м'яко кажучи, випивають, лаються, розпускають руки... Не можу ніяк збегнути: чому вона звернула на себе мою увагу? Як може її зарадити мое мовчазне співчуття-розуміння, якщо, звичайно, воно, те співчуття, дійсно існує? І хто зна: хто кому більше потрібен – я її зі своїм співчуттям, а чи вона мені з його можливістю? Часом мені й здається, що на світ я і явився, аби дарувати іншим розуміння. Хоча, як воно в мене те виходить, – я не знаю. І можливо, всі оці розпатрякування мої про розуміння – просто моя вигадка, ілюзія, – насправді ж нічого немає? Може, й так...

(до Юрка Лантуха – 29 липня 2003)

Оточ, Юрку, «Папороть у горщику» – готова. Визиратиму тепер спонсорку в білому лімузині...

(до Наташі Сологуб – 17 вересня 2003)

Напевне, листи не бувають жахливими... Тобі треба було вибалакатись, комусь розповісти про свої прикрої-негаразди, і ти написала мені листа і, мабуть, відчула якесь звільнення, розраду.

...Дозволь, Наталочко, тобі до Дня народження подарувати квіточку. Щоправда, не живу – засушену. Але був це тендітний дзвіночок із фіолетовими й білими пелюстками і з тихим, м'яким матіловим за-

пахом. – Цього літа, в тридцять два роки, збагнув нарешті, що жінкам треба дарувати квіти. Це таке диво: і жінці – приємно, і мені – гарно... А яка розкіш – спостерігати за варіаціями радості і здивування на обличчях красунь!

(до Тараса Федюка – 27 вересня 2003)

Маю закінчений рукопис – «Папороть угорщику». Володимир Кашка написав до неї солідну передмову – на 22 сторінки. Однак що робити з тим рукописом – не знаю. Часом облягає таке безмежне честолюбство і видається, що вдалося написати щось досить вартісне, – і нестерпно хочеться книжки. Але дівчата ти минає, можливо, тому, що самозамилування наскільки пряміше, настільки ж емоційно виснажливе. І знову повертаються звичні сумніви, вагання: чи треба когось тривожити, нав'язувати комусь зі своїми, никому, вочевидь, нецікавими мовними пошуками й наївними «естетськими вередами»...

(до Юрка Лантуха – 19 листопада 2003)

Повечерявши, увімкнув магнітофон. «Спейс». Кілька спокійних мелодій. Аж так щемливо неквапних, що уявилося, ніби слухаю їх зі своєю доњкою, тобто, вона десь повзає біля своїх іграшок, вчиться стояти, тримаючися жменями за мого чуба, чи на мить присяде до мене на коліна, а музика лунає. Скільки-но ми отак із нею переслухаємо – і Баха, й Вівальді, і Френсіса Лея, й Еніо Моріконе... Бачилося, як забираю доњку з садочка, як по дорозі додому ще завертаемо до дитячого містечка, де гойдалки, гірки й дітки бігають. Та вдома, либонь, нас мама зачекалася. Треба погукати доњку. Але як же її буде звати?.. – І почав я перебирати, ні, не імена навіть, а звуки, якими вони починаються, шукаючи такого, що завжди мені легко вимовляється. І не знайшов, – на кожну літеру відразу пригадуючи випадки зайкання.

Коли б не півтора роки тому, Юрку, вмостившись на своїй колясці, ти переповів несподіване враження, що, побачивши напередодні дворічного хлопчика, який дивився вгору, до мами усміхаючись, – чомусь тобі подумалось: а він міг би бути моїм сином... – Як часто згадую ці твої слова! А одного разу зауважив, – певно що доводилося чути (а чи та інформація сама мене знаходила) про загадкові взаємопливі в житті близнюків, – що серед дітей, із котрими тішуся митьєвою взаємністю, левова частка – однолітки моїх племінниць. На це Васильович якось відказав, що й вони, напевно ж, можуть бачити в мені батька...

(до Володимира Кашки – 21 листопада 2003)

«Але як же її буде звати?..» – Ніякий це, Васильович, не цікавий перехід, а звичайнісінка закономірність розгортання оповіді. На-правду ж бо, – то абсолютно байдуже: яке ім'я носитиме моя донька. Щодня не раз гукаючи її, вочевидь, натренуюся його вимовляти. Чи радше буде й так: щойно я наготовлю її позвати, вона те відчує й прибіжить.

(до Наташі Сологуб – 20 грудня 2003)

Пробувати кожній красуні казати, яка вона гарна, чи дарувати квіти – то таки надмір. От і мовила мені Оля з Тореза, що не треба слів. Красуні й без того розуміють, які вони в моїх очах прекрасні й незвичайні. Досить того, що каже ім'я захоплений і вдячний у мимовільності їх обожнювати погляд.

(до Ані – 31 грудня 2003)

Яке дивовижне в тебе обличчя! Таке привітно-радісне, сяйливе й заспокійливе! Здається, Аньо, я можу пригадати всі випадки, коли я тебе бачив. Мене довго дивувало й тішило те, якою ти була гарною востаннє, в кінці вересня, коли гуляла з синочком Ванею в дитячому містечку, – запнена сірою з блискітками й торочками хустиною, а волосся твоє довге було половина на спині й половина спереду! Дякую, що ти така чарівна і що часом я можу милуватися твоєю вродою.

Вимова моя і тобі виявилася незрозумілою. Ім'я своє і то я написав для тебе на задніх, заляпаніх багнюкою дверцяхах білої «Ниви». Але коли ти запропонувала написати тобі листа, я розгубився, навіть злякався: про що я можу тобі писати? Коли жти сказала, що відповіси мені, я, начебто, почав думати, чим же листа розпочати? (Ат, яка недоладна тавтологія: почав-роздпочати! Кепський, виявляється, з мене письменник!). Привітаннями до Нового року, адже вечір передсвятковий? Та чомусь такий початок мені не подобався. А що нічого іншого на думку не спадало, то я вже боявся, що не писатиму нічого. Аж раптом за вечерею, яку мама налаштувала мені ще вранці, коли йшла на роботу, несподівано збегнув: починати треба з твоєї краси!..

На сьогоднішній вечір планував я почитати «Маленького принца», порівнюючи три переклади: два українських та один російський. Потім, коли стомлюся, погортати щось простеньке: астрономічний довідник чи книжку з шахів, або послухати музику та й лягати спати. Зараз 19:03, мамі ще немає з роботи. Вчора пішла на восьму ранку, а повернулася о першій ночі. І завтра й також на роботу. Тому, коли

вона повернеться, то ляже відпочивати. Батько... батько спить без задніх ніг, – коли я збиралася сьогодні на вулицю, він ледве увійшов до хати... Зустрічати Новий рік із телевізором? Я давно вже дивлюся тільки цікаві мені фільми. А головне – вранці треба сідати до письмового столу, до своїх паперів, бо писати мені так само важко, як і говорити, а тому намагаюся не марнувати жодного ранку. Для того ж, щоб працювати, треба добре виспатись. Отже, новорічну ніч я проводитиму в ліжку.

Нарешті, Аню, вітаю тебе, твого чоловіка й вашого Ванюшу з Новим роком! Окрім традиційних здоров'я, любові, щастя, хочу побажати тобі з чоловіком тішити й тішитися своїм синочком! Діти ж бо – то найбільша радість на Землі, якщо, звичайно, те усвідомлювати... Виховуючи дітей, батьки немов повертаються в дитинство, принаймні, так мені здається, і можуть зрозуміти, побачити, якою радістю були вони самі своїм батькам.

(до Ані – 19 січня 2004)

Скільки ж бо сьогодні всього трапилося! – Вранці промайнула думка, що, можливо, тебе зустріні, адже торік на Водохреща ти була в Бахмачі. І справді зустрів тебе, бачив твою зворушеність, чарівну привітність твого батька, бентежно проникливі очі твого сина... А ще зустрів дванадцятьрічну Дашу, дивовижно вродливу дівчинку. Проходила вона зовсім поруч, і я бачив її жовте (такий теплий колір!) волосся, що вибилося з-під шапочки...

(до Ані – 25 січня 2004)

Про те, що хочу зараз тобі сказати, я мав би написати ще в першому листі. Але тоді я ще того не знат. Думка та, якою маю намір з тобою поділитися, сяйнула мені лише три дні тому. Якось у листі до Володимира Кашки, моого старшого друга, котрий чи не найкраще мене розуміє і котрий написав величезну передмову до моєї книжки, я зауважив: «Гарне обличчя – то шедевр природи, який несе в собі заряд естетичного переживання й катарсису. Можливо, мені саме й дано читати обличчя». А три дні тому ця думка раптом продовжилася, уточнилася: «Шедеврами тільки милуються...» Ось так просто, аж банально, а я шукав потрібні слова – три тижні... Мабуть, тому, що хотів про те сказати дуже деликатно й обережно. Здається, то мені вдалося. Може, аж занадто. Бо так і тягне до пояснень. Але втримаюсь.

Чотири дні тому, Аню, я нітрохина тебе не ображався. В житті стільки приемних речей, що я вже давно вирішив не марнувати часу на

всілякі дурниці. Мені ніколи ображатися. Коли ти пішла заспокоювати Ваню, я подумки подякував тобі за розкішну заметіль, за можливість прогулятися в таку погоду. Аби не наша домовленість, я, напевне, того дня залишився б у дома. З цією подякою я відразу почав думати про інше, гарне.

(до незнайомки – 29 січня 2004)

Чув, як ти мовила про мене своєму кавалеру: «Як мені його жаль...» Не буду писати про те, що не треба мене жаліти. Насправді ж бо жалість ДЛЯ ТОГО, ХТО жаліє, – попри свою болісність, а можливо, й завдяки тому, – розкішне, чи й навіть вишукане відчуття. Адже, напевно, можна перефразувати французького письменника Марселя Пруста й висловитися так: ми жаліємо тих, хто, як ми інтуїтивно знаємо, пожаліє й нас... І як же нам із тобою гарно в нашім взаємнім

співчутті! Але не соромся того Й, будь ласка, не квап мене. Я – поїду, лише трішки помилуюся тобою. – Тобто хочу сказати, що я неймовірно щаслива людина. Уже хоча б тому, що зустрів тебе, таку вродливу й отак вразливу! І красунь таких у мене знаєш скільки! І стльки ж разів я й щасливий. А якщо до цього додати радість, яку дарують мені книги, музика чи оця можливість звертатися до тебе, то ще такого щасливого чоловіка, як я, либо нь, треба пошукати.

#### *Маленький принц пішов глянути на рожі.*

*Би ніпроки не схожі на  
мою рожу, ловив він ін. Би  
ще пішо. Ніхто вас не прилучив,  
і ви нікого не прируччи. Би  
такі, як раніше був мій Лис.  
Він нічим не різився від ста  
тисяч інших лисів. Але я з ним  
заприятелював, і вині він  
єдиний в усому світі.*

*Рожі дуже зникової.*

*Би дуже гарні, але  
порожні, – сказав ще Маленький  
принц. Задля вас не схожеться  
помехти. Звісно, випадковий  
перехожий і промію рожу  
подумає, що вона така сама,  
як і ви. Але вона одна-єдина, над  
усе найдорожча. Я-бо палив її.  
Я-бо пакував її скляним ковпаком.  
Я-бо затупив її шифлоню. Я-бо  
тищив задля неї гусінь, ляшів  
тільки двох чи трьох, щоб  
повиводиць метелики. Я чуб,  
яє вона парікана і як хвалилась,  
її назив як замовкала. Рожа  
ця моя. (Антуанет де СЕНТ-  
ЕКЗЮПЕРІ «Маленький принц»).*

(до Наташі Сологуб – 23 лютого 2004)

Мовчав так довго, бо не хотів відбуватися відпискою. Лист має бути цікавим перш за все тому, хто його пише, інакше він ніколи не зацікавить адресата.

Сьогодні таки свято, і коли я повертається з прогулянки, з магазину «ЮрАл» наздогнала мене продавщиця Раїя, привітала й тричі поцілува-ла, за кожним разом виголошуучи

побажання. Останнє з них мене просто здивувало: щоб був я терпеливий попри обставини й на зло своїм ворогам... І раптом я збегнув, що свою відстороненістю від пристрастей і образ я ніби показую, що таке життя можливе, і що живу я таким спокійним, урівноваженим життям не лише за себе, а й за тих, кого обсіли клопоти й проблеми... Це в мене, Наташо, мабуть, знову почався напад усвідомлювання свого щастя, коли безпричинно здається, що мені поталанило щось дати тій такі Раї чи шестирічній першокласниці Юлі, котра щоразу біжить до мене привітатися, запитати про справи, некванено-флегматично розповісти про свої. Що йде вона в поліклініку. Чому захворіла? Бо в школі холодно... Навіщо я тобі все це пишу? Не знаю, чи воно тобі цікаво, а я просто так живу: тішачись, мов дитина, коли помічаю найменшу до себе увагу з боку інших.

Вдома – все те ж: батьки працюють, а грошей не платять. Наталка вчиться на режисера, а мама не розуміє, що це таке, і коли сестра приїжджає додому, то в хаті незмінні суперечки...

Ночувала нещодавно в нас молодша моя племінниця Віка. Восени піде вона до школи. А поки що співає мені: «Давай за тех!..» Групу «Любэ» я терпіти не можу, тому запитую: «Вікусю, що це ти таке страшне співаєш?» Віка відказує: «Це в нас таке хлопці співають. А дівчата, – запитує, – знаєш, що співають? – «Я никому тебя не отдам...» – Ох і діткі!..

(до Ані – 2 березня 2004)

Ось ізнову починаю, Аню, до тебе листа. Просто хочу поділитися радістю й подякувати тобі за неї. До знайомства з тобою маму твою я, звичайно ж, бачив, ми, начебто, й віталися. Але лиш тепер звернув на неї увагу. Яка жвона, Аню, в тебе чарівна! Це, загалом, диво, коли жінка залишається і після сорока вродливою, і це, як на мене, є свідченням духовної наповненості і справжньої краси жінки. Знаєш, коли б я був художником, я б написав портрет твоєї мами. Можливо, вона й сама не здогадується, скільки ніжності й заспокійливості випромінює її лице, яке ніби хоче ними сказати, що життя – радісне, хоч, може, трішки щемливе... І огорненому цим її сяєвом, хочеться занього дякувати й плакати... – Й ось тобі, Аню, приклад, як добре я розумію твою маму. Кілька днів тому виїжджав я від будинку, а вона розмовляла з якоюсь бабусею. Ми привіталися. Мама твоя ще щось хотіла сказати, та бабця ніяк не вмовкала. Однак я відразу здогадався, що мала намір твоя мама мені повідомити, що ти невдовзі маєш приїхати...

(до Ані – 8 березня 2004)

Зарах вечір восьмого березня. Можна ще раз привітати тебе зі святом. Та головне, – хочу заспокоїти тебе щодо відповіді на мої листи: тобі зовсім не треба писати до мене. Повір, Аню, мені цілком досить того, що я можу писати тобі, що я познайомився з тобою, з мамою твоєю.

Ніколи не помічав за собою інтуїтивних здібностей, та от спілкуючись із твоєю мамою, починаю сам собі дивуватися. Позавчора, Аню, я перепитав, де саме твої вікна, хоча відповідь твоя була мені заздалегідь відома. – Якось я зупинився у вуличці до базару. Стояв досить довго, бо мама твоя це помітила у вікно й вийшла запитати, чи не потрібна мені допомога?.. За кілька днів я проїхджав повз ваш будинок пізно увечері й, помітивши на одному з вікон штори в клітинку, відразу зрозумів, що саме в тій квартирі живе твоя мама, що саме такі – в клітинку – штори мала вона повісити на вікно в кухні. Чому я так вирішив – не знаю. Дивно те – що не помилився...

Повернувшись із прогулочки, переказав своїй мамі вітання від її однокласника дядька Івана Шеки, що став він сьогодні дідом, родився в нього вранці онучок. «От і добре, – мовила мама, – знатиме тепер дядько Іван, для чого жити». – І згадалося мені, яким тихим вечоровим сяєвом світяться мамині спогади. І подумалося, що батьківщина – це не територія в просторі, а туга-ностальгія в часі – за дитинством, країною: рожевою – босоногістю, безтурботністю – щасливою, а проминулістю – недосяжною.

(до Ані – 10 березня 2004)

Дякую, Аню, за підказану тему для ще одного листа до тебе. Вона викликала в мені цілу вервечку теплих, приємних споминів. Спершу згадалися Таня та Оксана Гровець. Давно я їх бачив. У дитинстві ми були сусідами, росли разом. Таня рано вийшла заміж і виїхала до Чернігова. Оксана ж вивчилася на художника, розписала в Бахмачі храм і теж поїхала в Чернігів. Почитавши мою першу публікацію в журналі «Березіль», Оксана в мене запитала: «Чому ти так сумно пишеш?» І оте «сумно» – і до сьогодні найточніший відгук на мої писання... Закінчуючи розпис, Оксана щоразу, коли зустрічала мене, запрошувала до церкви. І якось я поїхав. Тоді я вперше в житті побачив живі картини, живі кольори, живі фарби. Це мене дуже вразило. А обличчя Оксаних янголів на склепінні навіть прислухнулися мені в одній із мініатюр. Я порівнював їх із лицем киянки Свєти в момент нашого знайомства. А ще є Світланина мама. У Київ із чоловіком вона переїхала лиш

півтора роки тому, а до того часто, коли нам було по дорозі, Тетяна Іванівна зі мною розмовляла... – Чомусь так світло й щемливо від оцих спогадів.

Два з половиною роки тому писав я Валі (жінками я милуюся, а в неї був закохався), що мое ставлення до Бога – не КУЛЬТОВЕ з молитвами, обрядами й т. ін., а КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ, тобто, я добре розумію, що без ПОНЯТТЯ «Бог» люди не спроможні жити. Людям треба терпіти біль життя, і вони намагаються рятуватися вірою. За цей час моя думка не змінилася, хіба що мені самому ще стало байдужіше, як я ставлюся до релігії. Мене, мабуть, рятує те, що я усвідомлюю, що життя – прекрасне і що Маленький принц (пригадуєш, Аню, казку Екзюпері?) знову повернеться на Землю. Може, це і є МОЯ віра?

(до Ані – 31 березня 2004)

Здається, закінчу роботу над мініатюрою про Дашу, працював над якою півроку і переписував більше як тридцять разів. Щоразу знаходив якесь нове слово, епітет, нову фразу, завжди радів тому, мов дитина новій іграшці, навіть знаючи, що, можливо, через кілька днів ту фразу перекреслю. Тож спробуй, Аню, уявити, скільки маю радості від своєї роботи! Тому не книжки я хочу, давно я до цього очолю, хотілося б просто подякувати своїм Наташам, Оксанам, Андріям, песикам, котикам, врешті-решт – світові, що вони дарують стільки щастя. От тільки не знаю, як вам дякувати. Тому й дивлюся на тебе ТАК (як ти пишеш – «бентежачи й соромлячи») – бо бачу, що ти розумієш мене самим тільки поглядом, і намагаєшся дякувати тобі за те. Можливо, це нав'язливо з моого боку, та я вже нічого не можу вдіяти з отію своєю потребою дякувати.

(до Ані – 10 квітня 2004)

Дивним видіється в мене цей тиждень. У вівторок повертається додому – від дитячого містечка з як завжди полохливим, що не може не потурбувати, поглядом з-під бров підбігла до мене шестирічна Ліза. Першого червня буде три роки, як ми з нею знайомі. От має дівчинка таку потребу, побачивши мене, підбіги привітатися. Була вона цього разу в рожевій шапочці й трішки світлішій ніжно-рожевій шубці. А що не тільки ім'я в неї аристократичне, а й уся вона така тендітна, акварельно-прозора, аж щоразу страшишся, щоб не розвіялася дівчинка, мов серпанок, – подумав я раптом, що це навідуться до мене янгол.

А сьогодні – Великодня субота. І ось так сталося, що я читав у парку про таку ж Страсну суботу 1919 року в житті Марини Цветаєвої. Говорила вона до своєї доньки: «Алю! Коли люди такі покинуті людьми, як

ми з тобою – нічого лізти до Бога, як убогі. У нього таких і без нас багато! Нікуди ми не підемо, ні в яку церкву, і Ніякого Христос Воскрес не буде – аляжемо спати – як собаки!» Шестирічна(!!) Аля відповіла: «До таких, як ми, Бог сам повинен приходити, бо ми соромливі вбогі, які не хочуть затъмарювати Його свята!» Полягали вони спати. Дівчинка заснула, Марині ж за гіркими думками не спалося. І раптом – постукали. Прийшов давній приятель Володя повести їх до церкви. І розбуджена Аля говорила: «Я ж казала, що Бог до нас приде сам. Та що Бог – дух, й у Нього немає ніг, і що ми умерли б од страху, Його побачивши, що Бог не міг сам за нами прийти – вести до церкви, то Він і послав за нами Володю». От і до мене приходив Бог. Приходив тим, що саме сьогодні я таке прочитав.

Спершу – янгол, тепер і сам Бог! Тож, Аню: ХРИСТОС ВОСКРЕС!!!

(до Ольги Апанасенко – 20 квітня 2004)

Розмірковував учора над словосполученням «вірити в Бога». Я, Олю, поет. Моїм знаряддям є слово. Метою – ясність мовленого. Тому я й переписую свої міні-атори по кільканадцять, а то й кілька десятків разів. Але й у інших я читаюся в кожне слово. І от учора я раптом вжахнувся з того, що, власне, у словах «віруючий», «вірити в Бога» зовсім не те значення, яке в них вкладають. Бо: як можна вірити в те, що є?!. Віра – це не антонім, не протилежність сумніву. Сумнів є імпульсом, породженням віри. Віра – це подолання сумніву, намагання забути про сумнів. Тобто, віра в Бога – перекреслює Бога, перекреслює прихованими, але ж несеними в собі сумнівами... Як мені вчора було страшно з такими думками! А може, я чогось не розумію, в чомусь помиляюся, і не все так жахливо, як мені здається?..

(до Даши – жовтень 2003 – травень 2004)

Де був?.. Читав у парку. Стомився, а чи набридло, то й вирішив проіхатися по Петровського. Напевне, сподіваючись, що і тебе зустрінеш. Ось ти мене й наздогнала... – І радість тебе бачити така прозора, невідчутна – без щemu співчуття, без сліз очищення, – достату світла, непромінна радість: рожева порцеляна твого личка проміниться так звично, незаважко, як і сонце, й разом із волоссям кульбабово-жовтим (який пухнастливий теплий колір!) огорта мене сяйвою, серпанковою невагомістю, ніби в раю.

...Може, йне стільки я тоді набалакав. Але як легко мені мовилось! Як втішно ти всміхалася! – Ніколи, вочевидь, не буду я батьком, – ось

доля й подарувала мені, а чи моїй уяві – тебе: мов-доночку! – і дякую за квіточку, з якою враз, щоб я далеко не від'їхав, блявим промінцем із хвіртки вилемтів чотирирічний братик твій Назарчик.

(до Наташі Сологуб – 19 травня 2004)

Тиждень тому в нас із Кашкою був цілий культоход. Спершу відвідали краєзнавчий музей – виставку макетів церков України. 103 експонати – така краса! Стільки світла від біліх стін, аж сам переповнюєшся сяєвом!.. А увечері були в музичній школі. Доночка директора, котра навчається в Чернігівській консерваторії, давала фортепіанний концерт – Бах, Бетховен, Скрябін, Глазунов: розкішно! і знову здивував ЖИВИЙ звук. Здається, згадуюся: інструмент немовби випромінює ауру композитора, магнітофон на таке не здатен...

(до Наташі Сологуб – 18 липня 2004)

Як мало тої радості в житті! А ми не втомлюємося прикрити одне одного... – і якось фраза, що в американських фільмах звучала не раз, із вуст Поля Ньюмена видалася найжахливішою з-поміж будь-коли чутих. Обставини такі: упійманий злочинця, і поліцейський каже до нього: «Ти в мене пошкодуєш, що на світ народився!»

Тароків за три довелось почути куди страшніші слова. Чотирирічна дівчинка плакала, не хотіла йти з парку. Й мама, тягнучи її, викрикнула: «Як ти мені набридла!»

Але де ті ступені порівняння, щоб означити вчорашню ситуацію?!. Півторарічний хлопчик, сидячи в колясочці, зняв сандалик і кинув його додолу. Мама підвелася з лавки, ляснула синочка по руці, підняла взуття й наділа йому на ногу. Та хлопчик знову його скинув. А щойно молодиця підвелася, закричав: «Мамо, не бий!..»

(до Наташі Сологуб – 19 вересня 2004)

Київ значно більше, ніж Харків, і мої нові приятелі Роман та Сашко, котрі цього літа вступили до КПІ, бувають у дома частіше, ніж моя сестра Наташка. Багато в них вражень, маємо про що побалакати. Зокрема, запитав у Романа, чи часто він бачить у столиці людей на колясках? Багато, каже, але майже виключно в підземних переходах, бо це – гарний бізнес. Прикро було мені це чути...

Із початком осені пішла до школи моя шестирічна племінниця Віка. У класі в них 28 діток – 18 дівчат і 10 хлопців. Віку посадила вчителька з Сергійком, то Віка й каже: «Хлопців мало, а мені – дістався!» – А мама моя бідкається про свою онуку: «Ну що вона – така дрібна, така худа –

в шість років у школі робить?!..» Намагаюся маму заспогіти інформацією про те, що в Японії діти йдуть до школи в три роки...

(до Юрка Лантуха – 28 жовтня 2004)

Два тижні тому здивувався ввечері на повороті до свого будинку з Дмитром. Сусід твій когось чекав із хлопців, тож ми трішки поговорили. Дивувався Дмитро, що доросле життя його змінює. Казав, що отримав напередодні першу зарплату, що збирається в хаті робити ремонт, що хоче купити телевізор. Добре було б, звісно, й гарну дружину знайти, таку, щоб лиш поглянув на неї, а вона тебе відразу й зрозуміла. Та де вона така є?.. – Коли Дмитро пішов, а я повернув додому, то мимоволі Дмитрові фантазії в мене трішки уточнилися: таку, щоб лиш на неї поглянув, було тобі бентежно ясно, що вона тебе розуміє...

(до Володимира Кашки – 18 листопада 2004)

Ваш дворовий Рябко, і не стільки тому, що він дуже старий, здається мені, незнайомцям гавкотом не погрожує, а просить-благає його не чіпати, бо хто зна, що в тих незнайомців на умі...

(до Наташі Сологуб – 15 грудня 2004)

Їздив сьогодні в перукарню. До Світлани. Стригся в неї вже вп'яте. За другим разом було щоразу налаштовувався вловити в її мимовільних дотиках до мене пальчиками – ніжність. Бо, окрім мами, тільки вона ще до мене торкається... Однак завжди розчаровувався, не відчував нічого. А далі намагався з'ясувати думкою, що ж то воно таке – ніжність? Чи можливо ВОДНОЧАС її відчувати й усвідомлювати те? Чи можна свідомо діяти з ніжністю, чи ніжність – це щось мимовільне, не контролюване чуттями-думкою? У такому разі, чи можна усвідомлювати почуття в момент їх з'явлення? А може, то я вже просто старий і черствий, що нічого не відчуваю? Ото стільки мав питань, відповіді на які й не намагався шукати. Але сьогодні щось нібито сяйнуло. Може, то була й не ніжність, а просто обережність, та я подумав, що раніше, вочевидь, не був я ще готовий ЕМОЦІЙНО, бо сьогодні мав для Світлани записочку. Коли вона мене проводжала, віддав, («Яка ти, СВІТЛАНКО, гарна!



У тобі й справді стільки світла й ніжності! – Та чи не ображає, бува, тебе те, що я часом дозволяю собі трішки помилуватися тобою?..). Як вона розчулено поглянула на мене, прочитавши Спершу здалося: так, ніби ніколи таких слів ніхто й не казав. А потім подумав, що була вона така зворушена тому, що змогла викликати оті мої слова до неї...

(до Наташі Сологуб – 28 лютого 2005)

Сьогодні останній день лютого й зими. Напередодні день був тихий і теплий, з плюсовою температурою. А нині вранці прокинувся – вікно заливлене намерзлим снігом, шаленіє вітер і мороз десять градусів, наче й не до весни йдеться. Й не дозволила мені сьогодні погода вийти провітрити мізки після ранкової праці. Місяць цей хоч і короткий, однак часто змущений я був залишатися вдома через негоду. І можливо, тому був я під час прогулянок такий емоційно вразливий: майже щоразу, повернувшись додому, сідав я до друкарської машинки, щоб записати якесь нове відчуття. Якщо, звичайно, знаходилися в мене для того слова. Скільки ж бо цікавого на папір не потрапляє тільки тому, що не маю я для нього слів! Живу я, мов бджола, – радість так легко собі знаходячи, як ця золотиста комашка знаходить квітку! Про все не те що не напишеш – всього не запам'ятаєш. І стільки тій радості – як хвиль на морі...

А позавчора нарешті знову стригся! І щойно огорнула мене Світла на червоним, шовково-прозорим, мов вітрило, запиналом, я десь задівся в теплі й позачасні затишку, тобто відчуваючи не саму ніжність, а те, що вона викликає, спричинює...

На вихідні приходить до нас Віка. Вже добре читає, але на мій превеликий подив писати в ній виходить краще. Охоче бере з книжкової полиці «Маленького принца» і просто переписує речення в зошит. Тому якось, коли нам набридло грати в шашки, куточки, сказав я племінниці сісти поруч на стільці, підсунув до неї машинку, й почала вона вчитися друкувати.

(до Юрка Лантуха – 26 березня 2005)

Оце повечеряв, спробую написати тобі листа, переведу годинник та й укладатимусь. Бо минулоті ночі майже не спав. Пізно починався фільм «Залишаючи Лас-Вегас» – ледь не о другій, але дочекався, ну а після нього вже під враженнями не міг заснути. Невже таке й справді можливо? Але запитувалося мені не з недовірою чи зіронією, а завороженої мрійно, бо Елізабет Шу неймовірно переконливо зіграла Сару, й недаремно її номінували за цю роль на Оскара. Взаємність між повісю й невдахово-

сценаристом, що приїхав до Лас-Вегаса «допитися до смерті», – взаємність до ненамагань одне одного порятувати. «Мені просто з ним було гарно». А скільки разів промовили вони одне одному – я люблю тебе! І щоразу це було вражаюче вмотивовано!!! – Тож, Юрку, дякую. Це ж бо завдяки твоїм торішнім розповідям я діждався сьогодні кіна.

(до Осипа Зінкевича – 9 квітня 2005)

Нарешті трапився мені роман Вінграновського «Наливайко». Здається, з-поміж усіх в українській літературі текстів – це чи не єдиний, що свідомо чи майже свідомо творився в потребі явити естетичну цінність засобами мови, а не сюжету. Йогансен? Підмогильний? – вони теж оповідали, інші стилістичні особливості були нецілеспрямовані. Тільки Вінграновський, як на мене, підійшов до того, щоб просто МОВИТИ (о яке маемо в нашій мові розкішно влучне дієслово!), тобто не сказати ЩОСЬ гарне, а мовивши гарно, витворити, чи й навіть викликати оте ЩОСЬ. Зовсім не впевнений, чи вдається мені сказати те, що хочу сказати. Однаке достеменно знаю, що оце «те» існує, якщо я так виразно відчуваю, як мучився Вінграновський пишучи. Та – як він ТУЖИВСЯ! і через оцю його невпевненість – поетичність тексту виглядає вкрай надуманою. Лише сторінок за сто двадцять до кінця ота натужність десь розвіюється, але й на них трапляється стільки неоковирностей! Як мені було прикро й боляче через оту неопрацьованість! Мимоволі, а чи й в умовному рефлексі, виробленому тими ж таки намаганнями МОВИТИ, я раз у раз зупинявся над невправностями і замислювався над тим, як би їх можна було уникнути, і майже щоразу вирішення проблеми лежало просто поруч... Але ж яку вдячність і захоплення почуваю я до Вінграновського, що він – ПРОБУВАВ!

Вочевидь, саме через Вінграновського, глибокоповажний пане Осипе, я й наважуюся оце звертатися до Вас. Два роки тому отримав я був од своєї вчительки української мови Віри Іллівни запрошення на 35-ліття нашої школи-інтернату. А в листі писала вона про те, що трапилося їй читати розділ «Мов старша сестра» з моєї книжки «Папороть у горщику», присвячений рокам, проведеним у школі, і що особливо вразила її моя мова. Як присмно таке чути саме від своєї вчительки мови! А тепер, коли «Папороть...» закінчено два роки тому й коли прочитано «Наливайка», слова Віри Іллівни згадуються зі спонукою до дії. Отож, пане Осипе, чи можу я запропонувати Вам свою «Папороть у горщику», зародковий рукопис якої, до речі, свого часу відзначено було лауреатством на конкурсі «Смолоскипу»?

Добре розумію, що цей мій лист виглядає до непристойної нахабності самовпевненим. Однак ця самовпевненість видається мені доволі вмотивованою, зумовленою, саме тому й дозволяю собі Вам його надсилати.

(до Юрка Лантуха – 16 квітня 2005)

Був учора на концерті в музичній школі. У супроводі тріо вихованців-гітаристів викладачка вокалу Світлана Ситайлло заспівала російський текст на «Історію кохання» Ф.Лея. Звісно, мелодія знову розчудила, але здивували й слова: «Как рассказать о том, что то, что хочешь – может быть...»

Атож... – Удень читав у парку Ертеля. Смакуючи чергову вправну фразу російського класика, я поринув у марення. Уявлялося, ніби маю я донечку. Сидить вона, дворічна, у мене на колінах. Нахиляюся, щоб поцілувати сяйливу білим ріденьким пухнастим волоссячком потилицю, й чую молочний духдитячої шкіри... І що я мав відчувати, коли під час концерту в паузі між номерами до зали зайшла й сіла переді мною, звичайно ж, старшенька трішки, але з такою ж білявою потилицею дівчинка!?

(до Надії Михайлівни Лепської, редактора бахмацької районки – 25 квітня 2005)

Зустрів учора глухоніме подружня, про котре якось писав. І чомусь захотілося написане оприлюднити. Далі згадалося ще кілька таких «термінових» мініатюр, добірку яких і хочу запропонувати увазі читачів «Голосу присеймів'я». – Проте чудово розумію, що пишу для самого себе й нікому воно не потрібне. Хіба, може, для тих, про кого пишу. В кожному разі, хочеться думати, що хоча б для них. І тоді це бажання друкуватися – то ніби фатальна неминучість у нездоланній мимовільній необхідності бодай отак – друком – дякувати їм, що поталанило зуміти-змогти побачити-пережити-відчути з ними те, що й спонукало до писання – невимовно, а отже, ні з чим незрівнянно прекрасних миттєвостей творчости.

\*\*\*

### ІЛОНА

Другої п'ятниці вересня дві тисячі другого року на біговій доріжці стадіону бавилися дівчата м'ячем. Сміявся і я разом із ними, радючи, що підчув, як їх звати, й смакуючи добірністю імен – Яна, Лера,

Ілона... Із Яною розбалакались. Пробував бо я вже писати про наше знайомство в лютому біля кінотеатру. Щоправда, м'яча мені так і не кинула: Лера відмовила, зизоока й обережна. «Ти завжди зі мною вітаєшся...» – «У тебе, Яно, цікаве обличчя», – «Як то?» – «Гарне». Здивовано дивилася на мене, перепитала, що я сказав, і згадала, либонь, себе у дзеркалі, маючи за кілька кроків справді чарівне й ніжне лице білявої Ілони, яка відразу зауважила, що я її помітив, щойно оце вперше побачив, і попри мою розмову з Яною була спокійно покірна неодмінності нашого з нею роману. (Як дивно мені тепер, через два з половиною роки, що я тоді саме так і записав...).

На роздоріжні П'яти Купів, ідучи в парк, зрозумів, що, замість багального «дівчинка» в тексті, маю тепер ім'я, вирішив розпитати й про вік і повернувся на стадіон. Темноволосиць не було – сковалася за трибуною. «Лонко, а скільки Яні років?» – «Тринадцять», – вельми успішно набиваючи м'яча на нозі й сум'яливо всміхаючись, відповіла білявка. «А коли виповнилося?» – «На Івана Купала».

Ось так – дівчина, мініатора про котру в «Папороті у горщику» одна з можливісно-вправильних мене, народилася на Івана Купала... Чи варто про те якось обмовитися? А разом згадати, що Й Ольга Мягкова з'явилася первістком в немолодого вже подружжя, щойно північ розмежувала шосте та сьоме липня?.. Та все – випадок. Збіг – та сама випадковість, тільки чимось нам мила, щемна, близька.

А затиждень я, дурень, тішився, що, бач, не помилився в першому враженні, і то ти справді помітила, що я звернув на тебе увагу, – радів, бо не розгледів, не відчув, що це ти не допитуєшся: чому я так на тебе дивлюся? – а ледь не кричиш-радієш...

Якоїсь чергової п'ятниці Яна відповіла, що ти хворієш, і випередила мене, запитавши: скучив?..

А на наступнім тижні ми здібувалися чотири дні вряд. Із опущеним до ніг зором ти намагалася не квапитися й, переборюючи бентежнія, мене не помічати.

Яке ж воно й мені болісне – твое, певно ж таки перше, Ілонко, почуття!..

А в День Валентина, спинивши мене стукотом у шибку, в правому горішньому вікні двоповерхової, обкладеної бежевою плиткою будів-

лі четвертої школи білява восьмикласниця Ілона, ховаючи лице, хапливо совала по склу доловнями.

За ширмою, сірою, мов засліплена чорно-біла фотоплівка, – метушливо-святкові приготування. А Голос запитує: чи не рано в чотирнадцять років заміж?.. У відповідь ріzonула мене по очах, щоб не підслуховував, урочо-фатальна близнакавка усмішки. Й від болю я прокинувся...

Гадалося, що дощ минеться, – тож не поїхав додому, а ще ховався під базаром. Мрячило, а то кілька секунд падало зливою, але не припинялося. На протязі мерзнути, картав себе: давно вже був би в хаті, повечеряв, зодягнув би ще одного светра, зігрівся... Та враз застигло – і вітер, і дощ: долини-калюжі гладенькі, мов дзеркало. Виїжджаю з-під навису – з вулиці Пушкіна поверта на велосипед Ілону. Так радий її бачити, аж усвідомлюю, що ця несподівана зустріч наповнює змістом усю мою сьогодність... Зауважую, що Ілонине волосся потемніло, тільки кінчики солом'яно-блілі. Вітаеться, всміхається й, із задублими на кермі пальчиками, здалося, так само радіє, що і для неї цей вересневий понеділок не буде порожнім...

Повернувшись до стіни на правий засинальний бік, та знову, Ілонко, постало твое лице. Чомусь увижалося стурбованим, веселим, ніжним, засмученим, радісним, похмурим, святковим, напоханим, сяйливим, роздратованим, спокійним, заплаканим, – ніби в калейдоскопі, хоча ніколи не бачив і ніколи, вочевидь, не побачу аж стільки емоцій на твоєму обличчі. Але наскільки ж воно виразне, що все те мені так легко уявляється! І подумав, що тобі треба в акторки. І плачав. І згадалося дев'яте травня. Усміхнено зі мною привітавшись, ти відразу повернулася щось сказати двом своїм подружкам. І обличчя твое скривилося... Здається мені, так чинять, щоби стримати слези, не заплакати...

А може, то Даша, Романе (ви ж бо зі старшою сестрою Ілоні навчалися в паралельних класах), шоргала сандаликами по опалім листі у вересневому сонячному парку дев'ять років тому?... – Цівочки-кіска

білявого волосся і крильця, чи... просто портфель, коли поверх нього накинуту курточку було на мості через ставок знято й на лівий лікоть повішено...

Зустрів Ілону. Чи не за чотири місяці вперше. Волосся тъмянє, темне, – не бачить його сонце, не визолочує. Либонь, хворіла. Довго дивився вслід. І лиши коли зникла, здогадався, що треба було запитати, як справи, де пропадала? Та тільки тому зрозумів, як належалося б мені поводитись, що, причиняючи двері під'їзду, озирнулася Ілона так журно, немовби вже картаючись своєю несміливістю заговорити зі мною і знаючи, що попереду в неї безсонна слізна ніч в уявних розмовах...

Іхав до Даші, мов-доньки, а зустрів Дашу, сестру Ілони. І чомусь вразили відкритість, беззахисність і ніжність її обличчя. І подумалося про її майбутнє. Знайшовся б та гарний чоловік... Жаль, Романе, що згадуєш ти про свою поведінку увечері на святого Валентина як про потъмарення, наслання...

Повертався від Юркової бабусі прихімашівськими вуличками. І мовби зустрів Ілону в передноворічному тумані розмовляв із нею.

– Привіт! – ... – Як справи? – ... – Чим займаєшся? – ...

Довго мовчав, вишукуючи, що б то ще мовити. Нарешті, знайшовся.

– Якось у липні написав, Ілонко, до тебе листа. Але так і не зважився тобі його привезти.

– Чому?..

– Хіба я маю право тебе турбувати?..

– Не картайся, Юрко. Не могли ми не зустрітися у вересні два роки тому. Щоп'ятниці у нас були уроки фізкультури, а ти щоразу дорогою в парк зазираєш на стадіон. Це доля. Нарікати на неї – болісно, та й марно. А ще: знає вона краще від нас, чого нам треба...

Це ж треба, щоб отаке приверзлося! А втім, із Ілоною мені завжди щось уважається.

Знову мене Ілонить... – Ось лиш розминулися, почала вона в мені себе запитувати: «Що йду я, розмовляючи з подругою? Чи з якої ще

причини? Але чому? ЧОМУ!?. Чому підширокезним, низько насунутим козирком шапки вдала, що він помилився, і не привіталася? Хіба ж після такого дозволиться собі обійнятися його, поцілувати, як оце щойно зненацька гвалтовно запраглося?..»

Невже Ілона справді так думає? Чи може мені усе це маритись, якщо я зовсім не хочу, щоб Ілона мене цілуvala, уже хоча б тому, що уява моя до таких пестощів має куди сміливіших дівчат? Але ж чомусь тільки Ілона збурює мене до таких фантазій...

---

Бах, Ілонко. Є в мене з півдесятка уривків хвилин на двадцять, можливо, з його Бранденбурзьких концертів. Слухав – і плакав. І раптом відчув потребу дякувати. Чи то за те, що можу таку музику слухати, а чи за те, що хтось її зі мною слухає, і саме йому дякувати... І чомусь саме ти, Ілонцю, уявлялася поруч, саме в пелену твоєї вечірньої сужні хотілося виплакатись.

---

А таки жаль, що телепатичности немає: як тобі, Ілонцю, було б гарно від тої безмежної теплоти твоєї ніжності, якими мимоволі повниться мое уявлення про тебе. Я не знаю, що це таке, як його назвати, але куди б не вела мене думка, вона неодмінно перечеплюється об спомин про тебе. От наприклад, учора бачив Дашу. Батько моєї мов-доночки запілкав, коли вони іхали мені назустріч, а вона так сяйливо всміхнулася, що, незважаючи на те, що й до цього дня складався для мене сприятливо чарівно, мені чомусь подумалось, що минає він не даремно. Але ж це наше з тобою, Ілонко, відчуття! От і подумав я так, щоб про тебе згадати. І враз усе змінилося. З Дашею було мені світло й радісно: справді, наче в раю. А з тобою, Ілонко, мені завжди болісно прекрасно, до сліз, немовби я соромлюся того, бо не заслуговую на таке щастя. А сьогодні, тебе, коли прокинувся, згадавши, чомусь зафористичнiv, що кохання – це незбагненність своєї комусь потрібності. Невже, Ілонцю, у нас кохання? І ти про мене згадуеш? І хочеш, щоб думали про тебе з теплом і ніжністю?..

---

Скільки років не міг я поновити в пам'яті, не звучала мені по-думки «Мелодія» Глюка! А тепер так легко з'являється вона до мене! Дякую, Ілонко. – Мені завжди здавалося, що це музика кохання,

Яка в ній благоговійна завороженість ніжністю! І спокій. І нічого не треба робити у відповідь. Бо все вже зроблено – мелодії цієї створеннім.

Боюся, що якимось чином почуття мої, Ілонко, тебе прикрять. Останнім часом я часто міркую про те, як же вони можуть закінчитися, чим немовби бажаю й наближаю їх кінець, а ось усвідомивши це, спробую зав'язати з ними примусово, волюнтарно. Жаль тільки, що лише на такий обмаль із усього мною з тобою уявно перенігтого знайшлися в мене слова... Сьогодні п'ятниця. Сто чотири тижні тому ти спинила мене стукотом у шибку. Зауваження цього факту, може, стане для мене крапкою...

«Мелодія» Глюка пішла. Тож мушу вмикати магнітофон. І після першої музичної фрази набираю повні груди повітря й мимоволі вслід за флейтистом довго зітхаю.

«Как дай Вам Бог любимой быть другим». – Скільки тут безпорадності й муки! Що не багато на світі поетів. Що ніхто так її не кохатиме, як любив Пушкін... Усі закохані – поети? Але ж у тому й справа, що лише закохавшись, робляться – нібито робляться! – вони поетами.

Білий-білий. Чистий-чистий. І стільки його було сьогодні уві сні! Що вже цьогорічна зима сніжною видалася, але куди там... І ти – чи то запрошуvalа, чи вела куди, коли ми здіймалися над цим іскристим пухом – ніби повітряні кульки з обрваними нитками.

Яка ж ти в мене, Ілонцю, дивовижна! Певно, щодня доводиться таке бачити, а з тобою це сягнуло здивування й потреби, чи навіть мимовільності слів! – Дворічному твоєму братику, що сидів поміж своїм татком і тобою в кабіні «ГАЗелі», знадобилася твоя увага. І як невимовно заворожливо у взаємному з ним неусвідомленні, що ти йому неодмінно зарадиш, ти нахилялася до нього!

Днями, Романе, з приводу цього запису згадав, як колись казав Юркові «Яку б ми з НЕЮ книжку написали!» – і здивувався, що таки, виходить, написали б...

– Ну так. ВОНА сидить на дивані, ти дивишся на те й пишеш.

Як сидить ВОНА на дивані – не знаю, не бачив. Та нещодавно на-гледів у «Салоні краси» картинку, яку легко уявити НАШОЮ. – Розчісую ВОНА своє довге солом'яно-рудаве, щойно висохле після миття волосся. Чергове пасмо падає з угору піднятого гребінця, розлітається прозорим сяйливим віялом і застигає так у моєму взорові навік.

---

«КНИГА РАДОСТИ». – Сумнів щодо назви, коли вона нарешті з'явилася, бринів у мені лише мить. Адже пишу я винятково про радість, стільки-бо її довкола! Хіба що висловлюватися мені непросто, тому так мало у мене й написано. І ніби виходить, що безпосередньо писання для мене – свято слова. А свято – то знову радість.

---

Травневий вечір із величезним і ніби поруч, на простягнутій долоні, помідором сонця. І ви прогулюєтесь під будинком. – Як і було мені у видів якось у зимному березні.

Але ти знову сковалася в під'їзді, залишивши братика на подружку. Казав мені Роман, що звати його Дімою. І най би воно так і було. А чи будь-як інакше. Тільки не так, як виявилося насправді... Радше за все – вінець сімейної ради, – яке ж ім'я те нам із тобою, Ілонцю, болісне!... Звертаючись до братика, ти, певне ж, і мене поза бажанням, поза волею часом гункнеш.

\* \* \*

Френкі Бойзу вказували на надуманість і схематичність жіночих образів у його «Нічних розмовах» (Ат яка спокуслива для недоброзичливців назвал – А маються на увазі дядькові оповіді хлопцеві про зірки).

Коли закінчували ми роботу над «Папороттю у горщику», Кашка наполегливо радив мені змінити тему, розширювати коло зацікавлень. Але про що мені ще писати?!. Це ви, що мали кохання, можете собі філософствувати. Ну, нехай не завжди кохання, а переважно його ілюзію. Але бодай те ви мали. А в мене не було й такого.

Постригся. А потім казав Юркові в парку, що мені знову зі Свєтою було гарно і що хотілося б написати «Книгу щастя». Це так тепер називаю своє бажання кохання. Бо ж не завадило б урешті-решт мати щось і для себе, а не тільки для Лукавої Поезії. Та й – яку б ми з НЕЮ книжку написали!

Увечері хвастався лисиною Й під магазином, і Люда сказала, що Свєта начебто й незаміжня. (Мама Людина виявилася сусідкою Світлани). А що буквально напередодні на Юрком ось уже п'ять років од іхнього імені висловлюваний страх: що люди скажуть? – знайшов я спростування: спершу люди тюкатимуть-пліткуватимуть, із часом проте звикнуть-збайдужнуть, а далі, либо нь, і радітимуть нашому щастю, – то за три дні зважився я запросити Світлану на побачення. Промениста, мов сонце, й так само далека, відповідала Свєта уважливо й заспокійливо, що була вона зворушена тим, що мені подобається, але є в неї хлопець, і тому нехай наші стосунки залишаються такими, як і були...

Дорогою в парк ніби намагався себе вітшати, що ще в грудні минулого року думав про те, як повертається Світлана додому й своєму чоловікові розповідає, що я знову приїжджаю до неї стригтися і знову намагався вловити в дотиках її пальчиків ніжність...

Але як же насправді було боляче!

Навіщо жити?.. – І не було сліз. Бо яка в пустелі відчаю волгість?.. Болілось піскувато-шорстко, приземлено й нікчемно. І найстрашнішим було те, що, явившись до мене в житті вперше, питання це мене зовсім не жахало.

А як гірко Й гидко було від отакої підлої думки: а може, у Світлани з тим хлопцем ще й не складеться...

О п'ятій ранку, зволожуючи мені очі світанковим туманом, після численних спроб, бо від розмови зі Свєтою нікого не впускати у свою думки, таки примудрилася прослизнути в них Ілона. – Мені хіба й залишається отак себе дурити: якщо я про неї стільки думав, то це, вочевидь, значить, що імовірність того, ніби Ілона про мене зовсім не думає, не дорівнює нулю.

---

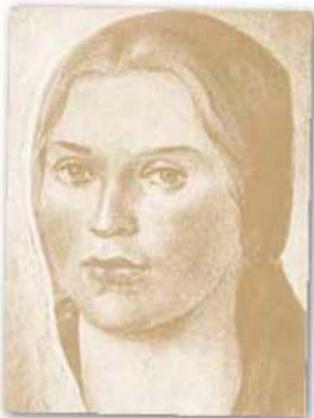
Бачив учора, Людо, так тобою вподобаного, рудою пишною шерстою заворожливо-показного чау-чау. Атож, його вигулюють, доглядають за ним, люблять...

–...А тебе, хочеш сказати, ніхто не любить?..

...Наскільки, виявляється, за пса я гірший...

Як добре, мамо, що ти вже вдома!.. Ще в неділю, коли ти лише збиралася їхати в Крим на похорони дядька Ілька, я так за тобою скучав у парку...

Хочу дякувати тобі, Світланко. Сам я, либонь, ще до пуття не усвідомлюю, СКІЛЬКИ ти дала мені, моїм чуттям і моєму писанню. Дала, та й тепер даєш. Тож не ображайся, будь ласка, що я часом спиняюся під вікном вашого «Салону краси». То я не стовбичу, – якто мовлять, – а щось, певно, цікаве помітив. От, наприклад, у квітні ти підрізала вчительці з музичної школи довге солом'яно-руде волосся. Побачив я, як із піднятого вгору гребінця розсипалося воно розкішним заворожливим віялом, – і написав про те... А іншого вечора у тебе не було клієнтів, і ти сиділа в кріслі спокійна і розслаблена. Та це не ті означення. Однак спостерігаючи таке щодня, – пробач мені, Світлано, мої мрії, – я знайшов би потрібні слова, щоб сказати про те гарно і щемливо.



Виявляється, Світланко, в тебе легка вдача, – щойно заприятлював із тобою близиче, як на мене посыпалися приємні несподіванки. Зокрема, у вівторок спершу Сашко, колишній мій сусід, котрий працює в соцзабезі, повідомив, що для мене є нова коляска, а ввечері забрала мама з поштової скриньки листа з Києва від директора видавництва «Смолоскип» Осипа Зінкевича. Пише він, щоб надсилав я Ім свій рукопис «Папороть у горщику».

Знайшовши у travnі назуву – «Книга радості», зрозумів, що й вона майже готова... Й дедалі настійливіше хочеться кохання. Ще півроку тому я й не думав розмірковувати: чому? Але тепер усе пояснилося саме. – Позаминулou зими теж були великі сніги. Далеко їздити не міг. Просто прогулювався тротуаром вздовж малосімейки. У будинку навпроти на підвіконні кухонного вікна на другому поверсі годували півторарічного хлопчика. Я дивився на те і якось подумав: яку б ми з

НЕЮ книжку написали! Але її – немає. Усі ви, Людо, – або заміжні, або маєте хлопця.

Читаю Феодосія Рогового. Аби ще два місяці тому мені хто сказав, буцім я вважатиму, що найкращі в світі книги написано українською мовою, я розрерготався б йому в лиці. Найкращі – у моєму, звісно ж, баченні. А може, і нашему – з Феодосієм... Читаю, зупинючись над кожним реченням і смакуючи розуміння вживання й місцезнаходження в ньому саме цього слова.

Говорила і Світлана про те, що до мене таких слів їй ніхто не казав і що так, як я, до неї жоден чоловік не намагався підійти... – і знову було сумно й горко це чути. Якщо їх дивують елементарні вияви звичайнісінької поваги й уваги, то якою ж для них є повсякденність?!. Юрко заспокоює мене, що вони й не здогадуються, в якому світі живуть, і що моєї благоговійності ім і не треба. І додавши: вони хочуть зовсім іншого, – поїхав у село. Але ж як тоді залишаються вони такими вродливими й чуйними?

Здогадуюся, здається, чому так мені зрозумілий біль мініатюри Буніна про брата й сестру, що спали в одній кімнаті. Це ж бо про мене з жінками, про нашу «мініатюрну взаємність», яка, на жаль, і є тим найкращим, що було в їхньому житті.

Знову, Людо, чау-чау. Йшла їм назустріч жіночка та й запитала, так само, як і ти, заворожена, у дівчини: «Це – Ваш?» – і красуня відповіла: «Мій, мій...»

Хочеться поговорити. Але – ні з ким. Та й кому про таке розповісти?.. І мимоволі, Світланко, весь час подумки розмовляю з тобою. – Тобі це не заважає?

У суботу розказала ти, що після того, як тебе покинув хлопець, котрого ти дуже кохала, ти намагаєшся уникати серйозних стосунків. Тобто й зараз, із Юркою, в тебе теж несерйозно?.. А може, Світлано, це тобі здається, що ти уникаєш, а насправді тобі просто ще не трапилося

НОВЕ кохання?.. Навіщось розповідала ти і про жінку, в котрої квартирувала, коли навчалася в Чернігові. Надміру тлуста, просила вона частинкою допомогти по господарству. Але ж була й гонористка, ванжко було їй входити. Та ти терпляче приймала її вереди. І якось вона сказала, що будеш ти для свекрухи золотою невісткою... А ще, Світланко, говорила ти таке, про що я сам собі не наважувався казати: що мамина увага – це не те, чого мені треба... – Якось намагався я перефразувати Пруста й отак: «Ми закохуємося в тих, хто, як ми бачимо, як нам здається, міг би покохати й нас, тобто ніби ВЖЕ кохає». Можливо, саме тому я й звернув на тебе увагу рік тому, коли вперше в тебе стригся.

Але... – Та ні, Світлано, зупини мене. Бо я говоритиму, говоритиму, говоритиму, і цьому болю не буде кінця. Зупини і прожени. І пробач, що завдаю тобі стільки прикрощів. А я – перетерплю, заспокоюся і, знаєш, з часом навіть буду щасливий тим, що пережив отаке з тобою кохання.

Але... – Виповзав, поснідавши, у неділю з кухні, мимоволі побачив себе в тріумо в коридорі й подумав: який же я відворотний мордою, не кажучи вже про все інше! І як же я дозволяю собі виявляти активність? Не маю я ні на що права. Кожен свій приїзд до тебе, Свєто, я вимолював у самого себе довго й непрощенно. Тільки наодинці з собою може бути людина поетом, тобто жити в часі ПОЕТИЧНОМУ, де про гармонію й лад не думаєш, бо просто іншого немає. Обставини моралі й етики постають, коли виникає в людини необхідність взаємин із іншою людиною. Тільки б мимоволі не образити, не скривдити...

І раптом своїй настійливості з тобою, Світлано, я знайшов вилівання. (І все тепер ніби залежить од тебе. І тільки це мене зараз трішки провинить.) Я просто забрав тебе у свій світ ПОЕТИЧНОСТИ. – У понеділок, вкотре вибачившись перед тобою, бо «в моєму становищі тільки вибачатися», я поїхав у парк, продовжуючи подумки говорити. На моржку під каштанами пробував розгорнути книжку, але куди читати, коли треба тобі стільки розповісті!.. На танцмайданчику ховався від дощу. З вологістю почала відчуватись прохолода. У суміці коляски в мене светр. А що ти – ніби поруч, попрохав тебе його дістати. Подаючи, ти запитала: допомогти? Спершу я відказав, що все намагається робити сам, та враз поправився: якщо ти матимеш од того радість, то будь ласка... І я згадав! Згадав, що я щасливий чоловік. Щасливий тим, що мізерію, дрібничку, вмію усвідомлювано перетворювати в безмір радості. Але ж як щастям хочеться поділитися!..

«Я люблю тебе» і «Я тебе люблю». – У якому ще стані зауваниш, що попри те, що в обох фразах ті ж самі слова й одне й те ж розташування на голосів, чомусь однак видається, що перша з них звучить довше і м'якше?

Привіт, Світланко!

Захотілося побачити тебе зблизька. Твої очі, твої руки, твою усмішку. Дякую, що вийшла.

Хотів розповісти тобі про свою наполегливість з тобою... – Та ось до тебе знову йде клієнт. Може, колись буде в нас більше часу...

Покал

Побачимося!

Я люблю тебе, Свето!

У твоєму житті, Людо, був такий момент, коли з тобою поруч був той, кому було безпричинно нестерпно гарно, і йому хотілося покласти тобі голову на груди й від щастя плакати?

Щойно сам, Світланко, збагнув: написане у червні – то, мабуть, до наступної книжки, як ти сказала, що я, напевно, почав писати щось нове – про нас, книжку про наше кохання...

І мені чомусь знову стало гніточче соромно недовірою до тебе безжальних сумнівів, що і з тобою в мене, Свето, все лиш для паперу.

– Тобі не лоскітно? – спитає, Люда, Света, вперше обрізаючи мені на ногах нігти.

Кохаю тебе, Світлано, і так мало бачу..

А чекати й надіятися – то для мене тепер антоніми. Бо, терпіння не маючи, увесь час думаю. Думки ж чомусь усе знаходить, і знаходить, і знаходить перепони моїм надіям.

Але я люблю тебе, Свето!

Яка мама побажає своїй дочці такого чоловіка?..

Треба мати щось за душою. – Душі – мало?..

Здається, знову наплутав із номером свого телефону... Думаю так мимоволі. Бо це, либонь, довірливіше і куди менш болісніш, аніж вважати, що не помилився.

Надія вмирає останньою. – Якщо, звичайно, вона була.

Та й – налякав мов-доњку... – Було гніточе важко. І куди мені було їхати?.. Але Даши не бачив. Покотив далі – до троянд. Одначе хвіртка до контори хлібоприймального пункту, на подвір'ї якого Й ростуть квіти, вже була зачинена. У розпачі подався аж у Гайки... Як повертається, виходила Даша від подружки. І своєю радістю її бачити аж так її ізлякав, що задвадні, коли я знову прихав, мов-доњка помітила мене першою і чимскоріш вискочила до мене на вулицю.

Сонечко! Світлано! Мила моя! – Я люблю тебе!

Та мої приєжджання до тебе, безумовно ж, тебе прикрять. А мені не хочеться, щоб через мене було тобі хоча б на макове зерня неприємно.

Тому – ГОНИ мене.

Я – не ображуся. Бо прекрасно розумію, що ти ще молода і, звичайно, знайдеш собі куди достойнішу пару, ніж я.

А саме так, Світланко, – думаю я про тебе як про можливу свою дружину. Бо ніхто не розмовляв зі мною так щиро, так розуміючи мене, про себе й про мене. Мимоволі це породило в мені не тільки кохання до тебе, а ще й надію, чого ніколи не було раніше. Надію мати сім'ю, затишок, ніжність. Бо хочеться чекати виходу своєї книжки з КИМОСЬ. Часом, коли напишеш щось гарне, так хочеться, щоб тебе хтось похвалив, просто – що ти щось ізробив... А яку б ми разом написали книжку!

Та який із мене чоловік?!. Я ж навіть вишні не допоможу обрвати.. Хіба заворожено спостерігатиму за тобою, а потім писатиму: «Повитягувавши кісточки з вишень, Свєта червоними в соці руками торкається до моїх щік, лоба, носа, бороди, щоби щасливо усміхнутися».

Але ж цього мало, ой як мало, щоб бути чоловіком!

**Я жити на одній із зірок,  
я там сміялися, і коли ти  
подивишся вночі на небо, це буде  
так, наче всі зорі сміяться.  
Ти мати неш зорі, що від'ять  
сміялися!**

**I він сам засміявся.**

**І коли ти вітішися  
(а вітка таки приходить), ти  
будеш радий, що познайомився  
зі мною. Ти завше будеш моїм  
другом. Тобі захочеться  
посміятися зі мною. Тоді ти  
відчаші вікно, і тобі буде  
приємно... І твої друзі  
будуть неабияк здивовані, що  
ти смієшся, глядачи на небо.  
А ти ім скажеш: «Так, так, зорі  
завше висміювати у мене охоту  
сміялися!» І вони подумають,  
що ти несподівана розуму. Ось жу  
капостя я тобі віту...  
I він знову засміявся.**

**Це буде так, наче  
замість зірок я дав тобі  
безліч дзвіночків, що від'ять  
сміялися...**

**I він знову засміявся  
(Антуант де СЕНТ-ЕКЗІОПЕР  
Маленький принц).**

...день і ніч над колискою.

Люблю я Світу, а розмовляю, Людо, з тобою.

Зарадість чомусь хочеться дякувати. Дякувати і плакати. Тому щасливовою людина почувавшися лише в самотині. В самотності з Богом, з самим собою, з книжкою-мелодією-картиною, автори яких тебе розуміють. Та – щастям завжди прагнеться поділитися. Тож, вочевидь, є й ідеальні його вияви – самотність удах, самотність закоханих, що просто сидять в обіймах одне одного.

Тож – гони мене, Світлано.  
Я – не ображуся.  
Бо я тебе люблю.

Лежу в траві і труся об бадилину під носом. А уявляється, Людо, що це мене нею Світлана лоскоче.

Нечитається. Бо неодміножалкуєш, коли щось відволікає увагу, що марнуєш час, не думаючи про Світлану.

Можна мені ставити пам'ятник. За те, що пишу про щастя, щастя уявляючи.

Світланин перший борщ. – Та як же, Людо, вигадаєш його смак...

А зі мною, Людо, народила б доньку? Чим я можу займатися? – От і сидів би...

– ...Коло дитини...

Бачила б ти, Людо, якою була ти сяйливою, коли ми розмовляли про нашу доньку! Аж прогнала мене, рятуючись від щасливих мрій: «Іди йди уже! Увечері ще поговоримо».

Слухатиму, Людо, музику, і Света зазирне до кімнати:

— А я вже вдома, Баховий ти мій!..

«Будемо друзями», — мовила сьогодні Света,

— Але ти повинен її зрозуміти, — відказує Люда.

І я розумію. Ой як розумію...

Однак, — чому дітки семи-тринадцяти років раз у раз мене запитують, чи є в мене дружина-наречена?..

Розумію я.

І хохаю її. Й увесь час думаю про неї. Зауваж, Людо, не про себе, а про неї думаю. (Боже май! — Коли мова починає отак бавитися словами, отак кепкує, робиться утричі — ось знову! — болісніш!..). Розумію й думаю про неї, тобто згадуюся, що вона втрачає...

За щастя, кажуть, треба боротися. Я спробував. Не за своє, за її щастя.

Запитуєш, Ромчику, що таке катарсис? Це подолання вигаданого болю. Чи то пак, — ніби подолання. Біль бо ж — вигаданий.

Якомусь фрейдисвітові стане сказати про мої писання, ніби в них «жіноча тема аж так актуалізована, що межує зі статевою заклопотаністю». І мовби йому заперечуючи, Кашка якось мовив, що кожна моя мініатюра — то завжди якесь естетичне вирішення. — І оце щойно я знову зчестолюбився (в кожному разі, фраза виходить якщо й не глибокою, то принаймні красивою), — що, може, говорити треба про заклопотаність катарсичної?..

Самому дивно, що не помічаю спеки. Хоча зранку почиваюся якось утишено, — ще не заспокоєно, але вже, мабуть, заспокійливо неприкро-сумно.

Що, Людо, робити, коли руки просяться на волю й хочуть когось обійтися?

Оповіді мої, кажеш, надміру солоні. – А я, Юрку, вже кілька днів шукаю слів на таке: моя радість – то така, вочевидь, у мене гринаса болю.

Чому, Юрку, хочеться кохання?

– А чого іще – хотіти?..

Але чому оте «хочеться» так болить?..

«All you need is love»,<sup>1</sup> – співає Ленон.

All<sup>2</sup> – себто: я – НІЧОГО не маю? А чи й – мене самого немає...

А що таке кохання, мабуть, можна здогадатися з трагедії Шекспіра, в якій він помирає тричі, – бо навіщо жити, як любові немає?

Згадував, Юрку, вчора цілий день Набокова, з його роману «Дар» формулу щастя – доказ того, що воно є: «І тоді судьба рещила бить наверняка, поселив тебя в моєм доме». Вигадати, як на мене, таке неможливо, тобто, у нього з Вірою саме так і сталося. Але мені, на жаль, це не загрожує, бо Набоков був у ВСЬОМУ вдатний аж так – ніби це йому за всіх письменників, що були до нього і житимуть колись.

Юркові відкрився мізер кулачка, і, пробувши в Бахмачі тиждень, вже збирається він додому, де житиме чеканням, коли брат повезе його на черговий сеанс до повіті.

І дякую, Світлано, тобі вже хоча б за те, що ось уже більше як два місяці не нагадує мені про себе мое чоловіче ество.

Юрко вже був у дворі, коли я завернув до Кашки, котрий зустрічав мене так:

– Ось і другий Юрій-Змієборець іде.

<sup>1</sup> Все, що тобі потрібно – це любов (англ.).

<sup>2</sup> Все (англ.).

— Отого, Васильовичу, Змія, що наділив людину бажаннями плоті?.. — Одноюко звисає він межи ніг, а коли підводить голову — душиш його долонею, душиш, душиш...

І кохання, отже, — ну нехай, може, тільки МОЄ кохання, — то повернення в рай?

— Удень у магазині була тільки моя сестра Свєта. Вона тобі казала... Так, їздили ми на похорони Іри з поліклініки... Ось так, — живеш, живеш, та враз: чотири дошки, яма, і ніби тебе й не було...

Не помрємо ми, Людо. У моїй книжці ми житимемо вічно.

Уяву мати, звісно ж, добре. Але коли уява хвора на уяву...

Як хочеться розповісти про все, що думалося-трапилося за ці два дні. Та для цього треба стільки часу. Людо, скільки його мають ті, що живуть разом. — Одначе все це, сяйливамоя, кануне я, а говорить мое писання. Всі ви в мене тільки для книжки, хай як би там мені не мріялося про звичайнісіньку дрібничку затишку — обійтати і бути обійнятим.

Певне, тому, що бувши в Ілонініх краях, та її не бачивши, коли вже на повороті до свого будинку трапив Ємеда, чоловіка найгарнішої в Бахмачі жінки, почулося, ніби говорить він про мене до свого приятеля таке: «Як мені часом буває прикро, що саме я першим зустрів свою Віту, а не він!..»

А сьогодні, Людо, чау-чау за непослух лаяли і навіть двічі шмагнули повідком.

Чому хочеться бути щасливим?

Чому мало того, що живеш?

Чому ніяк не можеш змиритися з тим, що нікому не потрібен?

І які можуть бути надалі справи, коли усвідомлено, що все — нічого не варте без кохання?

Кажуть, Людо, – душа болить. Тобто, це значить, ніби болить вона в усіх. А у мене в такому разі болить, мабуть, серце душі?..

Я й мамі не потрібен. Мамою я народжений, і тільки тому вона мною опікується.

Побачу у вікно «Салону краси» Світу і переконую, Людо, себе в тому, що цього досить...

What have I get to do to make you love me? – Викладачка з музичній школи, помітивши крізь розчинене кухонне вікно, що я спинився, увімкнула радіоприймач голосніше.

І численні запитання Елтона Джона, є такий англійський співак, Людо, несподівано переклалися мені одним: що робити, коли хочеться, шоб у когось руки просилися на волю, щоб мене обімати?

Невже солодкість сліз прозріння – і вся компенсація за біль про-зріння?..

Ти не один один.

Світо-сприйняття світо-прийняття.

І сумом усвідомленого замирення – ніби пробачено світло і майже радісно.

– Холодно, Юрко. Чому не вдягаєш светра?

Я б і сам, звісно, впорався...

–...та захотів, щоб я тобі в тому допомогла, так?

Хай це буде, Людо, нашою маленькою...

–...радістю...

...спільнотою втіхою.

Хіба я куди б іхав, аби було кого вдома чекати, ким милувати-

ся? – А самотність, як і того ж таки, Людо, чау-чау, треба щодня вигулювати.

– Які в тебе можуть бути проблеми?!

Ось це мене, певне, й зупиняло, коли цього літа знову й знову припала міні з мамою поговорити.

Зрештою, біль видихається в слова і викликає ними моторош, щоби вона його наснажила.

Не підтримки чи хоча б розуміння міз Наталкою хочемо. Спробуй, мамо, бодай не кипти. Хоча сама по собі й байдужість – страшна.

Минулого разу, Людо, стояла ти так поруч, що хотілося тебе обійти. Але обійти в емоційній ніжності, а не з перспективою тлесних пестощів. У романі «Виховання почуттів» Гюстав Флобер, французький письменник, про головного героя...

– ...тобто про тебе...

...котрий усе життя був закоханий у заміжню жінку...

– ...ну я жкажу – про тебе...

... говорить: він не уявляє її інакше, аніж одягненою.

– Я тут мерзну, а він – милується..

І ти знову, Людо, сяяла...

А я й справді – милувався. Мимоволі милувався, неусвідомлюючи. І це, напевно, Людо, значить, що я тебе люблю. А що ти вкотре сяяла, то ти маєш свідчити, мабуть, про взаємність?..

І була б ти, Людо, щасливою вже хоча б тільки тим, що я раз у раз би повторював: який я щасливий!

– Довго ми сьогодні, Юрі, розмовляємо. Уночі, мабуть, не спатимеш?!

Людо... я ж тобі вже казав, що з початку літа не нагадує мені про себе мое чоловіче ество. Бо, видно, розуміє, що я без нього тепер обійдуся. Хіба як хто інший колись ним, можливо, поцікавиться, стане воно мені в пригоді.

А може, навпаки, – це жінка покликана розуміти?..

Я – не інвалід, я – поет.

– Вірю, Юрі, вірю...

Й аби ти знала, Людо, як болить поетові радість...

– Цього, кажущиро, я не розумію.

... і дружина, напевне, втишувала б, гоїла ці рани. І то вже були б не муки, а...

– ...радість?..

...радість розділеного болю.

Є в мене мов-старша-сестра – однокласниця Ольга Мягкова.

Була в мене мов-перша-жінка.

Маю я мов-доньку – Дарину з вулиці Петровського.

А ти в мене, Людо, будеш – мов-суджена. – Рік тому, в День народження своєї мами, хоча ти про те вже й не пам'ятаєш, це жти сама й казала: «Була б я незаміжня, нікому б тебе, Юрі, не віддала...»

І в байдужої заклопотаністю долі ми таки, Людо, одне в одного є. І це така радість! – відчуваєш, як вона болить?..

Чим би ти, Людо, не займалася, я б милувався тобою – не намилувувався. І, те розуміючи, ти сяяла б, мов щасливе сонце, – не пекуче, м'яко. І, обласканий цим теплом, я писав би. І яка б то була промениста книга!.. – Та не тобі, Людо, мав би я таке казати, а тій, котра, слухаючи все це, повірила б і засвітилася, рятуючи мене від оцього нестерпного, більнослівного одиноцтва.

Обличчя Лінди Лакост, Романе, усміхається-ніяковіс-вибачається, що мимоволі тебе тривожить радість тебе-розуміння.

Як добре, що книжка ця вийшла такою довгою й товчінням у ступі вигаданої особистості сентиментальної води, й наповненням порожніх почуттів пустими емоціями – надуманою й нудною, аж ніхто її, сподівається, не дочитає до цього останнього розділу з Вежі болю.

Коли, Світлано, шістнадцятиденна відсутність тебе на роботі накладається на уривок розмови двох молодиків, що проходили позад мене, коли я читав у парку книжку, а озирнувшись, побачив тільки їхні спини, – накладається на уривок розмови саме про ДВАДЦЯТИСЕМІРІЧНУ дівчину, мати якої проти аборту, – душу мимоволі починає сіпати... І як добре, що твоя позачергова відпустка спричинена не такими жахливими обставинами.

Не платять нам, Васильовичу, либоń, тому, що за втамування болю пацієнт мусить сам викладати гроші.

За роздумливою, сиріч якнайдурнішою, головою – і душі нема спокою. – І хай би тільки їй. Але уже й біль стомився її – душу – мучити. Воляючи тим, що і в нього – в болю – теж є душа.

Мав у парку гостей – Лену з дворічною дівчинкою. Стільки ж бо про них думав... Карина підійшла близько-близько. Прозорі сірі очі – усміхнено розумні: моя мов-друга-доњка... Погладити б її, торкнутися рожевої кругленкої щічки, взяти її долоньку у свою... І – не наважився. Навіть не насмілився про те спітати... А що я відчував би, коли б моглося мені те зробити! Які розкішні, либоń, слова знайшлися б для тих відчуттів!

Бачив Ілону. Знімала у дворі вже висохлу білизну. А коли проходила з наповненою мискою до під'їзду, здалося, вітаючись, – ледь перевертнула. І подумалося: як би, певно, розлегшилося Ілонці, коли б я знайшов нарешті свою кохану...

Чекав біля фонтана медовооку свою Лену. «Ніколи не тримав я у своїх руках жіночої долоні», – думалося отак, Людо, немовби накликалося-передбачалося, що все буде, як завжди.

— То що вона тобі сказала?

— Я не твоя половинка...

Був сьогодні біля троянд. Але квітів уже немає, померзли. Та я тобі вже казав, Людо, що ти прекрасніша від будь-якої квітки. От би подарувати тобі тебе! А чи не вдалося б це влаштувати так: подарувати, Людо, тобі «тебе-в-мені», тобто тебе таку, якою я тебе маю в собі?.. — Пробач, я сам не розумію, що кану.

Як прекрасно, що Ви є! Так прекрасно, Світлано, аж навіть не жаль, що прекрасність ця трішки, трішки-трішки — через Ваше всього лише заміжня — неповна.

І це — не кохання. А розуміння дива взаємності, яка б між нами була, коли б обставини були до нас дрібку прихильнішими.

Ми вже з нею сьогодні стрічалися, і то Даша, Романе, до тебе віталася. Не раз же бачила вона мене з тобою, і розуміє, що тимій приятель і я маю з ким поговорити, і рада тому, — мов-доночка ж...

Сніг в обличчя. І з «Салону краси» на вітання торкається Свєта долонею, ніби до моєї щоки, до холодної ж, певно, шибки.

Їхав, Людо, на базар до Світлани («До кого ж Вам іще їхати?»). Але на вході зустрів іншу Людмилу. Теж, звичайно, заміжню, хоча й зовсім юну, всього лише вісімнадцять їй. Однака цього разу мое традиційне «чому ви всі заміжні?» — не проходить. Бо вона з Ромен, і не було б її в Бахмачі, аби не чоловік... І завернула вона мене з собою. І проводжав її через півміста. Забігала вона в «Жіночий одяг» («Усе таке дороге!..»). Зазирала в «Салон краси», де кілька тинів працювала. На пошті вкинула мої листи. У універмазі довго наміряла собі кімнатні капці. Заходила і в аптеку, що поруч із вашим магазином, за серветками для свого білого-білого обличчя. І всюди я мав на неї зачекати... Й не-квапно де-не-де, немов на павутинці, опускалися крунляючи сніжинки, сідаючи для завороженого розгляду на підставлену долоню... Вже біля стежки до її будинку чомусь згадав, що увечері по «1+1» бу-де Г'ю

Грант. «О, і я дивитимуся фільм «Щоденник Бріджит Джонс!» – вигукнула Люда. А трішки раніше вона запропонувала мені сходити разом із нею в неділю на базар по ялинку... – Ось так із клятою літературністю здійснює, Людо, доля мої мрії про затишок! Невже й справді не маю я ніжності, бо можу її уявити? А дістаеться ласка тим, хто зовсім до фантазій не здатен?..

Яке то, мабуть, Лено, щастя – нести на руках дворічну доцю й відчувати, як пухенька Каринина щічка, трішки прохолодна від щойно розталої на ній сніжинці, торкається твоєї щоки!

Сидів на траві торік у травні. Повзпарковою вуличкою проходила одна з найдавніших моїх красунь-незнайомок. «Руда тавром фатальної самотності»... і навіщо так я колись написав про неї? – Проходила – вагітна. І народила собі хлопчика. Й виховує синочка сама.

А я, Людо, не жінка (хоча хотів би нею бути), – я не можу народити собі дитину, щоб бути комусь потрібним...

– Дивилася кіно й думала про те, що і ти зараз його дивишся... А ще – ти ж мені сьогодні снівся! Ніби заходиш ти, саме заходиш – на ногах – до нас у «Салон» і цілуєш мене і Свету в щічку...

Не ходитиму я, Людочко..., і ніколи – ...

Мов-суджена... Роман казав, що це страшніш, аніж мов-донька. І думалося: куди – далі?.. – І зустрічаю, Світлано, Вас. Як писав майже рік тому Юркові – «таку, що лиши поглянеш на неї, стає тобі бентежно ясно, що тебе розуміють...» – Мов-друга-половина.

Невже на мою уяву ще щось чекає?..

– Давай-но, Юро, подарую тобі песика. Піклуватимешся про нього, будеш йому потрібний...

Але ж у мене й так є кого вигулювати. Й аби ти, Людо, чула, як самотність моя висі!..

Іхав фургон-мікроавтобус. «Соболь». Тобто не Ілонин. Але нагадав про неї. Тому, либоń, Романе, і прочиталося з наголосом на другому складі. А в перекладі на українську запишеться іменниками-прикладкою: спів-біль, і буде ще одним означенням коханню.

Запитуєте, Світлано, чи ставили ми ялинку? Ось розповім, а Ви вирішуйте самі, чи було в мене свято.

Коли повертається першого січня додому з прогуллянки, привернули мою увагу особливо яскраві гірлянди за вікном на першому поверсі у Катиному будинку. – І зрозумів я, чому вранці згадувався мені Андерсен. Щоб още зараз разом із його «Дівчинкою з сірниками» мав і я собі в сполохах марення родинний затишок-ідилію...

А наступного дня поїхав я до Даши, своєї мов-доночки. Вона помітила мене через вікно, відслонила толь, привітала, прийняла мої вітання, і за мить у її кімнаті мерехтіла червоними, жовтими й синіми вогниками ялинка...

Колидивлюсь на те, що написав улітку, дивуюся: як я кохав! – І за себе, і, Світланко, за тебе.



«Ти повинен її зрозуміти».  
Тобто зрозуміти й усіх можливих інших...

(А хто мене, Людо, зрозуміє?  
Чи «мене-розуміння», назначено виокремлюючись, і полягає в тому, доб саме я когось-усіх розумів?..).

Зрозуміти кожну... – Отакий на-  
буток-вирок маю собі з кохання до Свети.

Тож і справді, Романе, скачай-но  
мені з Інтернету самовчитель іспанської мови. В безкоханні, без НЕ!, – не  
напишу я «Книгу щастя». \*



# Шукання любові

**Оксана ПЛАКСІН\***

Ставлення до писання і читання тексту як до гри – найяскравіший вияв прагнення взаємного дистанцювання автора і читача, властивого сучасній літературі. Бо коли йдеться про писання сучасників – зникає природна дистанція часу, якою відділена від нас класика. Взаємне загравання сучасних авторів і читачів ніби витворює штучний буфер навзамін природного часового, забезпечуючи умовність, а тому й легкість спілкування, – така собі добровільна угода не перейматися.

І коли автор односторонньо розриває угоду, читач почувався принаймні спантеличеним. Текст, що його свідомо складено великою мірою з уривків листів, написаних до реальних людей – навіть імен не змінено (а, справді, навіщо?), – перебуває на межі художньої літератури, на межі умовності. Як один із адресатів долучаючись до кола незнайомих, а проте справжніх людей, читач гарячково намагається зрозуміти, чому це все йому розповідають? яку роль йому призначили? чого від нього чекають?

Демонстративна відмова від приватності завжди є викликом. Вона означає вимогу реакції, вимогу відповіді, вимогу взаємності. Тому відмова від приватності й відумовності в літературі – це своєрідний і, треба визнати, велими безцеремонний тиск на читача. У цьому основна сила відкритості, позірної беззахисності – бо так само беззахисним стає й адресат, змушеній шукати відповідей.

Тож текст Юрія Ананка видається написаним саме з метою зменшити дистанцію між собою та світом через ословлення. Мовчання часом рівнозначче нейснуванню. І здається, що це хапливе розсилання листів та їх дублікатів – байдуже вже, кому – від потреби будь-що ствердити власну присутність у світі, власне право бути, любити, говорити і, врешті, вирватися зі свого потойбіччя. Тому «Книгу радості»

«Я маю двох друзів, уражених церебральним паралічом; обох іх звати Юркани. Один із них говорить дуже погано, майже нерозрізнено, інший - франц. Мене завжди зворушує їхній діалог, ота терпичність, із якою вони вислуховують один одного. Якось я зауважив щось на зразок іронії в того Юрка, котрий говорить францес; склинивши голову набіс, він дочекався кінця фрази, яку з тихненими муками вимовляв наш приятель, і переклав її мені. Іронія ззвучала в інтерпретації перекладу. Але це не було кепікуванням над вадою другого Юрка; це була якась вища іронія і самоіронія душі, яка вкотре потрапила до пастки тіла. І тоді мені відкрилася, зовсім несподівано, без патетичних і сентиментальних резонансів, уся проста велич цієї недоторканої душі, усе її всміхнене торжество над понурою матерією, уся її задерисувата відважність і неподоланість: ця душа не побивалася над моториками умовами свого перебування, не глумилася, катуючись, над ураженістю пустки, де ти випадо звісувати сіс, не спадала в ступор відчай, хоча ситуація, у якій опинилися ці дві чисті і гордоситі душі, була безвихідною, вона привела від народження й мала закінчитися юдейно зі смертю; ні, ця душа іронізувала, що не применювало тепла в очах, якими вона дивилася на все одне прекрасний світ, ані приязні до нас, ані її гідності. Я часто повертаюся думками до тієї сонячної, золотої

можна порівняти із дзеркалом, яке захоплює образи світу й потім намагається привабити цей самий світ грою відображенень

Справжність і тексту, і героя в у тексті таки вражає. Нечасто забриджають у сучасну літературу жінки, котрі запинаються хустками, виплюють клумби, жнуть траву худобі, працюють продавчинями в продуктових крамничках чи перукарками в провінційних салонах краси (хіба як екзотика або ж тло до зовсім «іншого» життя – вартого бути описаним у романі – заїжджих героїв). А тут ніякого «іншого» немає, світ має дуже чіткі просторові межі, нездоланні кордони. І саме ці невипещені, негlamурні, запнute хустками жінки, які непомітно живуть за межами столиць і попсової культури, несподівано стають об'єктом замилування, обожнювання й любові. Саме у свою найтрадиційнішу форму – любов до жінки – втілюється прагнення несамотності, порозуміння, взаємної почутості й потребності.

Пишучи до НЕІ і про НЕІ, яка, здається, теж шукає виходу з по-тойбіччя, прагнучи втілитися в котрійсь із земних – просто на диво земних – жінок, герой романа нікак не відступно хоче побачити себе її очима, наче це єдиний для нього спосіб упевнитися у власному існуванні, оприявнитися у цьому світі. Здебільшого геройні навіть не здогадуються, що у них вселився заблуканий привид, ви-

димий лише одному, до кого іноді озивається чужою усмішкою чи плачем. Привид змінює маски, губиться – але завжди знов приходить, прирікаючи героя на щоденне болісне шукання любові. Воно згодом перетворюється на одержимість, що лякає безвихідної неминуче веде до зламу.

Так герой потрапляє в пастку, яку наставила культура, всуціль зав'язана на куртуазності та чоловічій сексуальності. Через сотні прочитаних текстів, через голівудські фільми, через рекламу помад і шампунів ненастінно наказує вона знайти собі жінку, як вірус, опановує чергову жертву й клонується через неї черговим розпачливим текстом, від якого мимоволі хочеш сковатися.

Читачеві бракує в цьому тексті цинізму. Ну бодай іронії, ну будь-чого, що повернуло б нас у звичнішу парадигму сприйняття-споживання – тільки не цей дитинний ідеалізм, якому нічим не можна заперечити, не така щирість, від якої несила просто відвернутися, ми відвікли від цього, нам імунітет ослаблено легкою літературою й голівудськими фільмами... І нам страшно. Може, боїмося усвідомити власну розділеність і німоту, власну невисловленість і непрітомність, тащеж – мало того – цілковиту й принципову неготовність до тих пошуків, на які наважився той, хто укладає свою *Книгу Радості* зі скалок дзеркала світу, щоб нарешті побачити в ньому своє відображення. \*

*Покрови, коли відбулася ця  
маловинчна й багатозначуча,  
по-своєму пронизлива сцена... Бо  
так чи інакше, а ми всі перебуваємо  
в становищі, подібному до  
того, у якому оточилися мої  
Юрки; бо так чи інакше, а це  
тільки з кончини роком дедалі  
менше придатне на те, щоб  
забезпечити нам подноварське  
існування; бо так чи інакше,  
але вони залишається найменш  
пристосованим до природних  
умов цієї землі, залишається  
смертнім. Важко бути Богом;  
людиною бути неможливо»  
(Костянтин МОСКАЛЕЦЬ «Бахчан-  
Пасажирський» // Його ж «Гра  
триває»).*



Видавництво гуманітарної літератури #1 в Україні

Світова інтелектуальна класика в найкращих перекладах

Книжки провідних українських гуманітарів

Часопис аналітичної есейстики

Юрій Андрухович

Тимофій Гаврилів

Григорій Грабовиць

Ярослав Гришок

Тамара Гунорова

Сергій Жадан

Володимир Кулік

Юріко Прохаско

Микола Рабчук

Олексій Толочко

Андрій Ходонович

Наталя Яковенко



агреса 01001, Київ-1, а/с 255

address 01001, Kyiv-1, p.o.b. 255

www.krytyka.kiev.ua

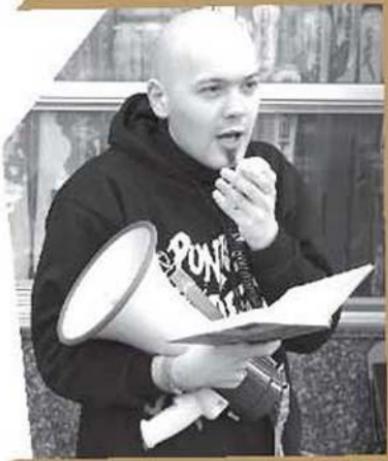
krytyka@krytyka.kiev.ua

буясь критичним / think critically

олена  
шарговська

І  
Н  
А  
В  
А  
Р  
А  
Б

Богдан-олег  
горобчук



## Емо-революція в літературі

поет, художник, робітник, соціолог. Народився 1986 року в Житомирі. З 2009-го вчитися і мешкає в Києві. Один із найактивніших діячів літатурописання «Неабищо» та ще кількох літоб'єднань, має кілька етапів поетичних виступів у різних містах України та за кордоном. Займається оформленням поетичних та прозових книг («Факт», «Зелений Пес», «Смолеский»). Може похвалитися трьома художніми виставками в Житомирі та Києві. Є автором самвидавчої книги поезії та графікіза «Книга дослідів» (2002), а також збірок «Місто в Моєму Тілі» (2007), та «Я Застудив Серце» (вкл. «Цілодобово!», 2007). В одному з Івано-Франківських видавництв до друку готується збірка силаботоніків «Найні пісні» (спільно з КБабкіною).

Пропагує активну переборінтацію молодої літератури та відрізностей тоталітарної та посттоталітарної епох.

Активно самовидається в Інтернеті, веде блог-діденник [swallage\\_kits.livejournal.com](http://swallage_kits.livejournal.com)

**Олеся ШАРГОВСЬКА:** Зараз дуже часто літературу, особливо сучасну, намагаються класифікувати не за стилями, напрямками тощо, а за параметрами, сказати б, соціологічними – віковими, гендерними, звідси – наполегливий поділ на покоління. Або ще – за типом реципієнта – література для бюргерів, поезія для домогосподарок, романи для бізнесменів... Чи бачиш Ти якийсь практичний сенс у такому поділі? Чи це має радше кон'юнктурні мотиви?

**Богдан-Олег ІРОБЧУК:** Це радше спрацьовує потяг щось обов'язково ділити, треба це чи не треба... З іншого боку, реальні причини для поділів існують, тому нічого дивного, що літературознавці будують на них свої дослідження, а письменники часто намагаються втиснути себе в якесь покоління, аби за певний час в якихось літературознавчих дослідженнях їх згадували як «лідерів покоління» чи хоча бі після слів «до даного покоління належать...» Особисто мені близчий суто споживацький поділ літератури: «подобається» – «не подобається». Що ж до «літератури для домогосподарок», то вона існує радше як комерційне явище, а її культурні особливості зумовлені попитом. Цей поділ більше стосується власне книжкового ринку: та ж « янг літрічє », література для молоді про молоді, ті ж « жіночі романі », те ж « палл фікшн », чи навіть просто « фікшн » – все це категорії книжкового ринку, а тому асоціювати їх із літературними категоріями я би не радив.

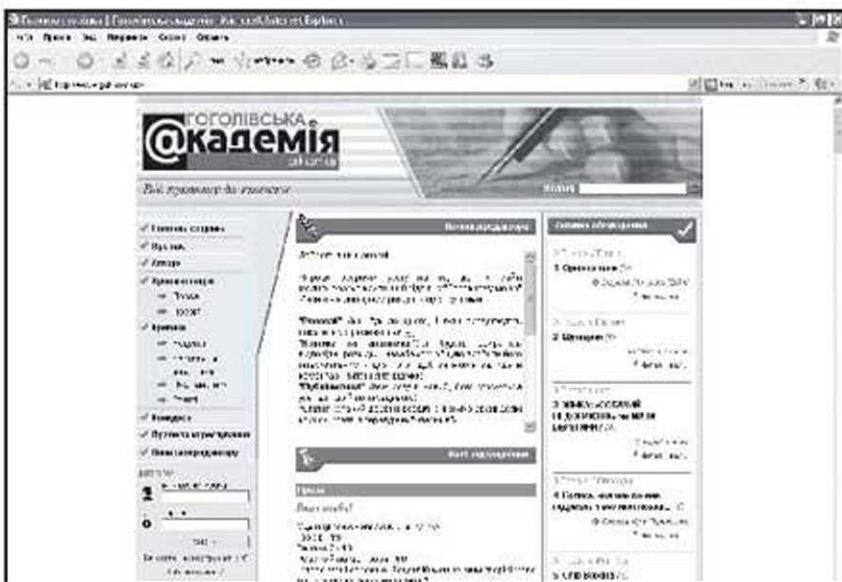
**О.Ш.:** Тобто, на Твою думку, для письменника належність до певного покоління – це прагматичне сподівання потрапити в антологію «кращого N-х років» та бути згаданим «у контексті»? І нічого позатим?

**Б.І.:** Це справедливо радше для невпевнених у собі письменників, які намагаються «самовписатися» в літературу різними способами. Справжніх геніїв такі питання мало хвилюють, у них є значно глибші радості й болі. Інша річ, що для молодих авторів подібні «шукання» і «впливання» є нічим іншим, як намаганням « знайти своїх », зібраться в таку собі «могучу кучку» покоління, принаймні, в моїх однолітків я бачу саме такі мотиви.

Натомість у літературознавців, на мою думку, є підстави виділяти літературні покоління, але не для кожного покоління ці підстави достатньо важомі. Відтак частотрапляється, що за інерцією – за попередніми поділами – самими письменниками проголошується існування нового покоління, хоч жодними теоретичними доказами це не підкріплено, тобто будь-яку притомну різницю від покоління попереднього не стверджено.

**О.Ш.:** Власне, саме у цьому й звинувачують «покоління двотисячників». Як Тобі здається, може й справді надто рано говорити про покоління, та й взагалі про якесь сформоване явище?

**В.І.:** Безперечно рано, причини ж частих «говорінь» на цю тему я вже окреслив. Мало того, я навіть вважаю, що рано ще говорити про покоління дев'яностиків як про факт чи феномен, бо не бачив жодного притомного підтвердження цього. Гра в називання досить цікава, але не завжди виправдана. З іншого боку, мені здається, що двотисячники можуть стати не просто черговим літературним поколінням, – з власною естетикою та світоглядом, що дещо відрізняються від естетики і світогляду попередників, як це зазвичай траплялося раніше, – а поколінням, яке починає творити і поширювати свою творчість за іншими законами і по інших каналах. Справжнім виразником цього покоління стає література і критика та коментарі до цієї літератури в Інтернеті. Різниця між щоденниковими записами в блогах і «повноцінними» літературними творами потроху стирається (що можна бачити в збірці «8» видавництва «Буква і Цифра», та інших книжках цього видавництва). Літератори покоління 2000-х переважно не мають імен, їх замінено нікнеймами, хай навіть такими прозорими, як strongowsky або matchych.



**О.ІІІ:** Мені здається, що інтернетоцентричність усе ж дещо декларативна; попри постійне повторення про доступність Інтернету, мережеві творці таки прагнуть потрапити до «справжніх» книжок. Той же ж strongowsky-стронговський не так давно видав у «Факті» свою збірку «Глибоковрот», та й Ти мæш уже кілька зброк. Чого в цьому більше – лукавства при оспівуванні переваг Інтернету, які не здатні подолати стереотипної поваги до паперового видання, чи прагматичного намагання «покоління Джинс» (все ж одразу) здобути нові ринки збуту своїх творів?

**В.Г.:** Не думаю, що йдеться про свідоме прагнення щось там здобути. Видання в Інтернеті утвèрджують новий спосіб творення літературного дискурсу, хоча стара «книжкова» парадигма ще не вичерпала себе. Передусім це пов'язано з фінансовою пріоритетністю, а також із можливістю потрапити і до попереднього дискурсу – зі своїми способами творення канону, пов'язаними хоча би з рецензіями в офіційних виданнях, журналах, що мають фіксований наклад і власне коло читачів, що не перетинається з читачами «інтернетними». Книжкова публікація – це і свідоме розширення аудиторії, і прагнення видаватися «красиво» (от як наша «Цілодобово!» – красива книжка, навіть поза самими творами, в ній вміщеними), і наведення хоч якихось містків із офіційним літературним дискурсом.

**О.ІІІ:** Ти кажеш про творення канону. Тобто сьогоднішні молоді не революціонери? Вони не мріють учергове розірвати традицію, а спікуються її тягливістю? Яким, у такому разі, Ти бачиш цей канон?

**В.Г.:** Революції були на початку ХХ століття, був авангардизм і таке інше, але все це увібрало канон. Так що якими б ми не були революціонерами, канон і нас може запросто поглинути... Канон – це ніби змійка з відомої дитячої електронної гри, яка щоразу нанизує на себе нові й нові імена з переліком творів, нові явища літератури (якщо мова про неї), нові покоління... Від цього не втечеш. Скільки б видатний письменник не відмовлявся від Шевченківської премії, однак згодом його твори будуть включені до шкільної програми, хотів би він цього чи ні.

Щодо революції, то на мою скромну думку, наступною революцією в літературі й у поезії зокрема має стати емо-революція, коли форма мало що значитиме, вона вросте в нерв змісту, роблячи цей нерв справді максимально вираженим. Емоція, щирість, межовість, надрыв мають посісти гідне місце в літературі. Емо-революція – довіль-

не, звісно, визначення: хоч і лексично пов'язане з досить поширеними наразі у світі й у нас окрема музичними тенденціями (емо-панк, емо-кор тощо), проте не похідне від них. Емо-течія у музиці, як і коннє гостро-модне явище, приречена швидко замінитися чимось іншим, а от у літературі, як мені здається, може чимало всього змінити. Це може бути щось на кшталт екзистенціалістського камбеку, але вже на новому, більш пронизливому рівні, коли інтелектуальне бачення буде затінене емоційним, коли образність не апелюватиме ні до вгадуваності чи інтертекстуальності, ні до глибокої метафоричності, а саме до емоційності, зламності. Література втомилася від трагічної глобальної серйозності та вимученої грайливості, за ними – інформаційна пустка. Емоція – це те справжнє, що чомусь інколи вважається графоманією: погляд на емоцію, як на підгрунтя самодостатньотої, особистісної творчості, а не банального графоманського наслідування чи підліткових «спроб», може спричинити новий напрям розвитку.

Подібні тенденції віднедавна я став помічати у творчості багатьох молодих поетів. Коли ж говорити про власну творчість, то і в мене емоція поступово стає домінуючою. Теза ж про те, що «інформація втратила будь-яку цінність», стає дедалі більшою і для мене.

**С.Ш.:** Ти говориш про спільні тенденції в деяких молодих поетів. Як правило, це саме той чинник, що спричиняє створення нових літогруповань. То чи можливе сьогодні виникнення нових літературних об'єднань на основі спільної естетики, а не з причин супермеркантильних, епатажних, декларативних тощо?

**В.І.:** Дивлячись що розуміти під епатажними і декларативними цілями. Погане те літоб'єднання, яке не мріє про велич. Та про все по-порядку. Можливо, я замало знаю про попереднє покоління, але відомих літоб'єднань воно подарувало небагато. Ну «Червона Фіра», ну «Нова Дегенерація», ще кілька. З якими цілями вони створювались, чи була спільна естетика? На мою думку, без бравади літоб'єднання не розкрутити, не підняти, і в літературний контекст не ввести. Я не про твори, а саме про літоб'єднання. От і тепер можна казати, що С.Жадана з Р.Мельниковим багато чого об'єднувало, але ж підняв «Червону Фіру» все ж певний епатах, а не ці спільноти.

Якщо ж говорити про наше покоління, то тут літоб'єднань не бракує. Майже в кожному великому місті є по кілька, до того ж – справді молодіжних і з власною естетикою. Хоча в другій половині 2000-х настав

*«Нова Дегенерація» – поетичне літнупу фундування, що існувало впродовж 1991–1994 років і складалось з трьох вихідців з Івано-Франківської області – Івана Андруска, Степана Профока та Івана Ципердюка. У 1992 р. літнупу фундування видало спільну книгу трьох поетів, що склалася з окремих зброях кожного. Розпалося приходом чинок.*

*І.Андрус: перехав до Києва, працює в журналістиці, пише вірші прозу (роман «Вургун»), рецензії. С.Профок виславляє в Івано-Франківському університеті, пише переважно прозу та есеїстику. Іван Ципердюк цілковито переключився на журналістику.*

міг, експериментуючи з формою, зі змістом, з ідеологією-фактурою. Справа дійшла до виникнення у складі гільдії ультрарадикального (як тоді здавалося) літоб'єднання «Клубу Поетів-Анархістів «УбитиSalо» (Горобчук-Левченко), метою якого була остаточна деконструкція громадянської і любовної лірики, їх максимальна радикалізація і – відповідно – остаточне відкидання. Цей проект прагнув до конструктивізму, проте ніхто з його авторів навіть не здогадувався ні про існування цього мистецького напрямку, ні про його естетичну платформу. Але з різних причин із гільдії поступово вийшли найяскравіші представники, і тепер середній вік гільдійців становить близько сорок років: на засідання регулярно приходять почитати свої творіння жінки передпенсійного і пенсійного віку, тому молодіжним об'єднанням теперішній гільдії годі й називати, не кажучи вже про якусь спільну естетику...

**ОШ:** А як щодо ще одного досить яскравого об'єднання – «ГоКо-КоЛа»?

**Б.Г.:** «ГоКо-КоЛа» (Горобчук-Коробчук-Коцарев-Лазуткін) створене лише для спільних публічних виступів, за великим рахунком – це навіть не об'єднання, радше – тимчасовий механізм, четверо друзів, що підсилюють одне одного на сцені, здатні працювати разом (як це було на вечорі «Міцна Чоловіча Поезія» в «Смолоскипі»), але працюють кожен по-своєму.

Схожість у цьому випадку не переходить в неодмінну нав'язливу спільність. «ГоКо-КоЛа» об'єднує поетів приблизно одного рівня, ми вигідно одне одного доповнююмо, але не більше. Скільки разів у мене з О. Коцаревим виникали ідеї створення якоїсь нової поетичної чи мистецької ідеології, сильнішої за той же квотій «постфутуризму», бажано авангардової, до якої пристало би чимало люді. Та це мало що дало, крім так і неопублікованого маніфесту. Натомість, посправжньому нас об'єднала сцена, де ми повністю «віддаємо» себе і свої тексти, міміку, жестикуляцію для творення чогось більшого, аніж виступ. Це виходить якась міцна чоловіча магія на чотирьох.

Інша річ – «Неабищо». Неабищівські виступи були концептуально-театральними, часто костюмованими, проте рівень поетів був досить різним, тому виходила радше каша, аніж щось цілісне й однорівневе. Тобто, навіть те, що нібито має ніби спільну міфічну ідеологію чи платформу, цілком може розсипатися і розлітатися, а те, що ніби й не має однакових начал, взаємопідсилюється і дає цілком позитивний ефект. Тому «ГоКо-КоЛа» сильніше, хоча й ситуативніше.

Проте особисто я не втрачаю надії на створення чогось на штальт «школи емо-поезії», або хоча би якогось мінімального об'єднання на платформі максимальної відвертості без штампів «громадянської щирості і любові к родині», чи там «любовної щирої банальності» графоманів. Можливо, намітити цю платформу я зможу однією з наступних своїх зброк, яка радше за все матиме назву «Внутрішній Стриптиз» і приблизно таке ж поетичне наповнення.

**О.Ш:** Згодом ви з П. Коробчуком та О. Коцареєм навіть видали у «Факті» спільну збірку. Очевидно, на це є й прагматичні причини – молодіжне літугруповання звісно викликає більше уваги, ніж перша книжка молодого автора. Але, думаю, для цього є й глибші причини, не помітні зовні.

**В.Г.:** Власне, це я запропонував і потім переконав хлопців, і саме цих хлопців, видавати спільну книгу, яка б містила три повноцінні збірки кожного під однією обкладинкою. Основна причина – я хотів бачити справді сильну поетичну книгу, але окрім того – ще й цілісну та різноманітну.

26... вересень  
 Бог розтанахує хмарі і вже  
 на вістря калюжі написалась сльоза  
 лихе дерево теплим ножем  
 вересень як керосин  
 люди зі сну ледве живі  
 спостерігають як на траві  
 світяться рештки роси  
 (Богдан Олег ГОРОБЧУК).



як не дивно, «Цілодобово!» має всі ці ознаки. Я хочу, щоб вона стала інформаційно-емоційною бомбою для покоління і викликала ланцюгову реакцію: щоб молоді поети врешті усвідомили, що «іхня» поезія – це вже не поезія Г.Чубая, Ю.Андруховича чи С.Жадана, нині наймодніших. Що це поезія іхніх однолітків: самобутня і далеко не слабша за рівнем. Це шлях до самоствердження наймолодшої поезії, до усвідомлення нею своєї сили і самодостатності. Ні «ГоКо-КоЛа», ні «Цілодобово!» не є штучними проектами: ми досить багато спілкуємося в реалі, певним чином впливаємо один на одного. Тому ні книга, ні наші виступи не виглядають еклектикою: вони радше є взаємодоповненням.

**О.ІІІ:** Нинішній літпроцес виглядає досить аморфно, неструктурено. Ти вважаєш це недоліком, якщо так багато приділяєш часу та уваги творчим об'єднанням? І, знову ж, чи необхідна літоб'єднанням спільна теоретична база? Чи може сприяти цьому старше покоління, чи нову теорію мають запропонувати «молоді-зубаті», яким не бракує енергії, але їх аргументи не витримують жодної критики?

**В.Г.:** Як соціолог, який займається соціологією літератури, я хочу сказати, що впорядкованим і структурованим літпроцес є переважно в тоталітарних режимах, тому недоліку в такому стані речей немає. Інша річ – книжковий ринок, але мова не про це. Недолік полягає в тому, що молодих ще не бачать, та й не хочуть бачити. І це правда. Щоб порахувати літкритиків, які з цікавістю ставляться до нашого покоління, вистачить одного пальця: крім Віри Балдинюк я нікого і не згадаю. Хоча вистачає критиків, готових писати про І.Карпу, Л.Дереша чи Т.Малярчук, але ж на них покоління не закінчується. Вистачає також літературних журналістів, але це дещо інший літературний дискурс.

Я би дуже втішився б, коли б про нас писали В.Агеєва, Т.Гундорова, В.Моренець, Г.Сивокінь, С.Ушаков чи хто інший, але жу них є поважніші теми, зацікавити їх можна якоюсь справжньою бомбою, але й то – не факт... Я більше сподіваюсь, що молоді літературознавці нарешті кинуть безкінечно «обсмоктувати» Ліну Костенко чи – вже модніше – Юрія Андруховича і звернуть увагу на явище, що формується

у них під носом, і аналізувати чи передбачувати яке не менш, а то й більш цікаво.

**О.І.:** Твої закиди щодо неуважності старших трохи дивують з огляду на те, що й сам залишаєш поза увагою деякі досить поважні імена, такі, як Р.Семків, А.Бондар, Д.Стус... Але окрім оцінки літературознавців важливо є також рецензія старших колег-поетів, чи не так?

**В.Г.:** Перше, всіх поважних літкритиків ув одному інтерв'ю не згадаєш, тому й пустив поза увагою. Авежж, і пан Ростислав, і Андрій таки цікавляться наймолодшим поколінням, ніде правди діти. Та й пан Дмитро теж...

Тепер про інше. Звісно, мене цікавлять думки «патріархів» укрлітератури щодо моєї творчості. Але причина тут не в самоствердженні, і тим більше не в задоволенні власних амбіцій: «Тарнавський про мене сказав/написав, а Вишенський трохи іншої думки, але в цілому вони вловили,bla-bla-bla...». Причина – у відшукуванні точок дотику, якоє спільноті. В пошуку, даруйте за матоки, оберненого зв'язку парадигми, коли не лише мені подобаються/не подобаються чиєсь тексти, але й навпаки. Ось, наприклад, мене нез дивували схвальні оцінки від А.Дністрового чи С.Жадана, проте була й цікавіша історія.

Інколи в мене актуалізуються якісь особливі образи-поняття, до яких я апелюю в поезії. Це щось дуже глибинно-нав'язливе, мало не архетипічне. Колись це були діади «глибини-поверхні», «кохання-самотність», «час-простір», або постійно повторювана антропоморфізація міста, втілювана у стійкі образи бомжів, «зідраної шкіри котелень», втрачання відчуття сільського часопростору й таке інше. Тепер – це величезний масив «неточності»: неточність як образ, як фактіснування речей і процесів, як почуття чи думка. Поміж таких стійких образів був дещо складніший образ «прозора дівчинки»: щось на кшталт втілення ніжного ставлення до смерті, померлих людей, особливо – померлої любові. «Прозора дівчинка» для мене наче порожнеча, що з'явилася на місці найдорожчого. Це, наприклад, не звичайна відсутність серця в будь-якій частці простору, а відсутність серця в грудях, саме там, де воно мусило бути, і це – смерть.

Я ось до чого. Вперше цей образ зустрічається в мене в «лорківському» циклі: цикл є в «Цілодобово!», називається «Ло...». Потім він виникав ще

кілька разів, але менш знаково. І яким же було мое здивування, коли я, читаючи вперше (десь у середині березня цього року) «Була така земля» В.Герасим'юка, натрапив практично на той же образ: мама ліричного героя виринала в тексті як «майже прозора дівчинка». Миттєво майнула думка: без Лорки тут безперечно не обійшлося. Навіть якщо в самого Лорки цей образ не зустрічається – в ньому увесь Лорка-поет, який написав усе наперед, і несуттєво, він із словесною цею образу свої тексти чи ні, проте перетин «дитинства і смерті», чи не найоголовніший для Лорки, цілком захопив і окреслив цей образ також.

I тому думка В.Герасим'юка про мою поезію є важливішою для мене, ніж, наприклад, думка Д.Павличка, в якого я досі нічого такого «метафізично близького» мені не знайшов. Але це лише один із прикладів. Близькою мені на такому рівні є поезія і українців, і поетів інших національностей.

**О.Ш.:** У Василя Герасим'юка один із найвідоміших образів – «поет у повітрі». Ти, як поет, де перебуваєш?

**Б.Г.:** Я ніколи не думав над перебуванням у просторі... Але зринає з пам'яті такий образ: «хтось невідомий тримає за гілку дерево – але здається – що серце». Чи такий: «якби я міг серцем то зміг би усе». Особисто для мене центральними в образності є любов і серце, а тому саме серцем – «найсуптевішим місцем своєї просторової карти» – я ніби деревом закорінений у любов. I взагалі, після перебування В.Герасим'юка в повітрі й після жаданівського «безбатченківства» (наскільки я пам'ятаю, вдало підміченого Т.Гундоровою), у нас відбувається нова закоріненість, і в кожного поета з «Цілодобово!» вона помітна.

**О.Ш.:** Як корелюється для Тебе сутність поезії з її промоцією, якій Ти, як і значна частина Твоого покоління, надає чималого значення – акції, фестивалі, слеми, спаринги тощо. Існує думка, що це шкодить, призводить до виродження таланту.

**Б.Г.:** Я не думаю, що слеми, презентації і різноманітне «синтезування» текстів із музикою, перформансом, особливим інтонауванням чи навіть відео шкодить таланту. Радше це доповнює твір, урізноманітнює його. Окрім того, вибудовує нові містки між поезією, власне текстом і аудиторією. Купившись на виступ, хтось обов'язково зацікавиться текстом і прочитає його. Але окрім такої «освітньої місії» є ще й інша – авторська. Особисто для мене багато текстів невіддільні від звуку, від

інтонування: це лише підсилює плетиво форми та змісту, надає закладеному в текст нового імпульсу.

З іншого боку – ніде правди діти – в активну «фестивальну» пору моя здатність писати тексти ніби впадає в сплячку, але натомість опісля знову вибухає, насичена новими враженнями, енергетикою виступів і аудиторії.

**О.Ш.:** Ми чимало говорили про покоління двотисячників. Але, звісно, йшлося про тих, хто Тобі близчий. Що залишилось поза увагою?

**В.Г.:** Дуже багато залишилось. У наймолодшій літературі з'явилося багато митців, які, на мою думку, вплинуть на українську літературу, якщо, звісно, не припинять творити. Досі я найбільше говорив про нас із П.Коробчуком, О.Коцаревим і Д.Лазуткіним. Але серед дівчат теж чимало чудових поеток і прозаїків: я знаю до десятка дівчат, творчість яких мені дуже подобається. Варто відзначити ще й інтерес молодих до закоріненості. Наприклад, Артем Захарченко і його оточення шукає цю закоріненість у черговому поверненні «до витоків», до національно забарвленої творчості, але із актуальною тематикою: автостопу, екологічних проблем, фантастики тощо. Гриця Ерде знаходить закоріненість у відчайдушній, надрывній «індивідуалізації» поезії, і особисто мені такий підхід теж близький. Однією з тенденцій є звернення до побуту, пошук у побутових дрібницях чогось надзвичайного, високого – скажімо, Віра в присутність Бога у гойдалках біля гуртокитку. Цього чимало і в збірці «Цілодобово!»...

**О.Ш.:** Дякую за розмову! Маю надію, бажання вашого покоління бути помітними, оціненими й вибудувати власний дискурс не увійде в конфлікт із творенням текстів. \*



# Соняшник

МІСЯЧНА ВАРТІСТЬ 5 Грн 86 коп.



## У Всіх Нескоріннях Існує Схід!

## Ви Жизнь Кінчоють, Дитини Із Нічого!

Приєднайтесь до БЛАГОДІЙНОЇ ІНІЦІАТИВИ й передплатіть «Соняшнику»  
за стручальною ціною

для дитячих лікарень, бібліотек, афотоклубів, школ чи сусідських дімів...

Благодійна передплата на вартість 4 ЧОТИРИ ГРН 50 КОП за прямірник.

За умови передплати не менше однієї тисячі речних комплектів вартістю  
знижується до ТРОХ ГРН 50 КОП за прямірник.

Для цього слід підфаксувати «Соняшнику» відповідні кошти з позначкою  
«благодійна допомога» й надіслати до редакції адреси, на які мають надходити  
журнали.

«Редакція дитячого журналу «Соняшник»  
код ЕДРПОУ 20016162; р/р 26006301360686

Залізничне відділення ППБ м. Києв МФО 322153

передплатний індекс

74454

Я – «Соняшник», Добрий Дитячий  
Український Журнал.

Народився в 1991 році, й відтоді  
разом із провідними письменни-  
ками та художниками надбав тисячі  
ширих друзів від шести до 12 років. Найпер-  
ші приятели тепер знайомлять мене зі своїми  
дітьми. Вони – сучасні, веселі, дотепні й дуже  
творчі. Ми ділимось одне з одним найцікаві-  
шим, найпотаємнішим, найумеднішим, найдо-  
рожчим і навіть найсмачнішим!

Мої 32 барвисті сторінки вміщають усе!  
Долучайся до нашого товариства!

Головний редактор – Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО,  
письменниця, літературний критик



ЕВГЕН  
ПОВІСТКІН

БАРАБАНА

Леся та Галина  
Тельнюк



## «Невідомо, хто сильніший...»

Музичний колектив сестер Лесі та Галини Тельнюк справді можна вважати легендарним. І не тільки тому, що вони є творцями нового в Україні музичного стилю, який органічно поєднав у собі народну, академічну, джазову манери співу, поп, рок та джазові елементи музичного аранжування і неповторно глибоку та вишукану класичну та сучасну поезію; не тільки тому, що своїми піснями Леся та Галина вже багато разів представляють українську музичну традицію тій чи іншій (і чине переважні) частині західної публіки; яка не належить до шанувальників «Сарбачення»; не тільки тому, що їм вдається реалізовувати такі мистецькі проекти, які ліків в Україні поки що здебільшого тільки мріють. Легендарною сестер Тельнюк можна вважати й завдяки тому очевидному фактам, що Леся та Галина — жінки. Тож саме про те, що означає для них бути жінками в мистецтві, ми й говоримо в студії звукозапису «Комора» перед початком репетиції — підготовки до концертного туру на підтримку нового альбому «По обидві сторони Сонця та Місяця».

**Євген ПОВСТКІН:** Ви такі органічні в тому мистецтві, яке творите, що навіть не виникає питання – є джазовий або арт-роковий вокал «жіночим» мистецтвом, чи ні. Проте й досі не всі види мистецтва вважають «жіночими». Ось письменниця Євгенія Кононенко, беручи одне з інтерв'ю, висловилася в тому дусі, що, сканімо, монументальна скульптура – то не жіноча справа. А як Ви вважаєте, чи є притаманній неприманній жінкам види мистецтва?

**Леся ТЕЛЬНЮК:** Що до нас і нашої творчості, то ми не замислюємося про те, притаманне воно нам чи неприманнє, чи зможемо ми підняти цю «глибу», чи ні...

**Галина ТЕЛЬНЮК:** Я вважаю, що те, що ми робимо – то не жіночий вид мистецтва, бо це ще важче, ніж вивершити монументальну скульптуру. Тому що написати, довести до путя й виконати музичний твір, записати альбом у сучасних умовах, зробити його з таким підходом, який сповідуємо ми – а це «живі» музиканти, це робота з колективом, це робота з чоловіками – набагато важче... Чоловіки завжди виступають певним чином конкурентами в момент, коли жінки заявляють, що вони здатні створити таке саме, як і чоловіки, а іноді ще й краще. Чим далі ми працюємо з Лесею, тим більше я схиляюся на бік феміністичний – так би мовити, на бік такого лагідного романтичного фемінізму... У душі я залишаюся жінкою – ласкавою, зболеною, ніжною, а в житті доводиться брати зовсім іншу висоту, і в ці моменти треба бути чоловіком. Як не дивно, у роботі чоловіки іноді ставляться до жінки не як до просто партнера, а вороже – як до суперника, іноді заздрять учомусь... Щоб витримувати конкуренцію, доводиться в моменти роботи ставати таким самим чоловіком, тільки «в спідниці». Леся може сказати про це більше, бо вона композитор – автор усіх пісень, і вона мусить – крім того, що придумати мелодію, явити її – ще переконати музикантів у тому, що це якісно, це гарно, а ще – пробудити їхню душу, зробити так, щоб вони змогли полюбити цей твір... Це дуже складно, це постійна гра на межі... Не знаю, чи кожна жінка «потягнула» б цю справу.

**Є.П.:** Напевно, Вас привела в мистецтво така страшенно інтимна річ, як дівочі мрії. Дійсність – тобто зроблена робота в мистецтві та прожитий у мистецтві шматок життя – виявилася іншою?

**А.Т.:** Так, мрії були. Творчість – то є така сублімація, куди людина хоче втекти, зреалізувати свої душевні й моральні потреби та отримати те, чого ти бракуєш в житті. Але взагалі це тільки один бік. А другий – це

потреба – майже на фізичному рівні – творити щось, придумувати, щось народжувати. Можливо, це супер жіноче... Одне можу сказати – ця потреба існує в нас із дитинства, і з самого дитинства ми намагалися себе проявити в усьому, за що бралися – чи то в поезії, чи то в музиці... Батько і мама дуже дбали про те, щоб ми інтелектуально та духовно розвивалися, ми з малечкою читали гарну поезію, і музику слухали, і самі вже намагалися щось творити...

**Г.Т.**: Коли ми трохи познайомилися зі світом шоу-бізнесу, ми не те щоб розчарувалися – ми просто злякалися тих стосунків, які там панують, тому що там зникають поняття творчості, музики, мистецтва. В шоубізнесі люди стають немовби шаховими фігурами, ляльками-марionетками, якими хтось керує. Тому ми залишилися в своїй творчій «ніші». Стиль нашої музики і життя більше відповідає нашому творчому пошукові, аніж визначається приходом у ті чи інші структури. В чому може бути розчарування? Якщо людина творить, то вона не розчаровується.

**А.Т.**: Так, для нас головнішим є процес, а не результат. Творчість захоплює, а результат – це або винагорода, або певний підсумок.

**С.П.**: Перед людиною, зокрема перед жінкою у мистецтві є два життєві шляхи – шлюб і така відданість справі, яку ще можна назвати «чернецтвом». Є ще й третій шлях, ті, що йдуть ним послідовно, обирають алкоголь і випадкові стосунки, й рано чи пізно приходять до занепаду. Митці йдуть по життю усіма трьома дорогами. Як Ви обирали свою?

**Г.Т.**: Так сталося, що ми з Лесею дуже рано стали мамами, отже, життєвий шлях було обрано, і цілкому певному напрямі. Звичайно, поєднати сімейне життя з «Чернечою» відданістю справі дуже складно. І я бачу, як із роками перемагає все-таки відданість справі. Бо ти розумієш, що нічого не може втілити так, не може принести такого задоволення

*Творчість сестер не треба мити, вона є сформована. Важливіше – як дійти до більшої кількості людей, а також вікове коло. У сестер є глибокий світ відчуттів, інфедчуттів, раздумів і дуже багато власного, відівідуального, особистого. І коли ми домоглися про співпроф, я побачив ту красу і глибину, що у них захислені. Питання – реалізація. Адже світ неміняється – почуття ті самі. Любов, кохання, ненависть, спраждання. Питання – це форма подачі. Щоб це було зрозуміло, щоб знаходити сильне коло людей. бо мистецтво – це ракета, що має злітати в світ, а не чекати стоянок (Ростислав ШТИН, продюсер сестер Тельняк, із інтерв'ю сайту .com).*

і такого наповнення, як робота. Всі інші речі приносять задоволення більше на фізіологічному рівні, й навіть любов до дітей – це не зовсім духовна сфера, сфера творчості. Коли ти «створюєш» дитину, коли вона народжується, поки ти ростиш, поки вона маленька, ти, звичайно, ти любиш на рівні фізіологічному. Потім у вас є взаєморозуміння, діти стають твоїми друзями чи, навпаки, ворогами. Нам пощастило – наші діти стали нам друзями, однодумцями, вони нас розуміють. Але у них своє життя, отже, наша роль щодо них як щодо того, чим можна жити, чому можна віддавати всі 24 години доби, і все своє серце, і всю свою душу, і всі знання – така наша роль уже припинилася. Так, вони можуть прийти за порадою, але можуть і не прийти, вже скоріше ми можемо прийти до них за порадою...

**А.Т.**: Вони потребують того, щоб батьки зреалізували самі себе. Коли діти бачать гармонію між батьками – і в стосунках між ними, і в роботі – то це грає тільки на користь сім'ї. Нам пощастило з нашим оточенням. Нам допомагають наші рідні, близькі, наші чоловіки, і я вважаю – це одна з тих головних опор, на яких усе будується. Коли є комфорт, гармонія в житті, тоді можна творити, а коли цього немає, тоді абсолютно нічому не радий. Ми вдячні нашим близьким за розуміння і допомогу.

**Є.П.**: Чимало початківців-поетес, художниць, співачок, актрис припиняють займатися мистецтвом невдовзі після того, як вийдуть заміж...

**А.Т.**: Так, ця рутина вкуп з такою відданістю інколи пригноблює жінку...

**Г.Т.**: У цій ситуації треба бути «внутрішньою людиною», щоб побороти то все її заявити: так, передусім я митець, а вже потім – куховарка й хатня робітниця...

**А.Т.**: Я ще хочу сказати, що потрібна й допомога зі сторони. Коли ти немаєш, і ти змушені тягти все сама – яке там уже мистецтво...

**Г.Т.**: Або треба мати воляче здоров'я, щоб людина могла так розриватися між побутом і мистецтвом, але не кожен же має те здоров'я... Звичайно – якщо немає допомоги, немає підтримки, немає розуміння, то мисткині дуже важко. Оточення й родина допомагають, але якими б не були чудесними чоловіки – це треба вже визиріти чоловікові внутрішньо й надзвичайно чуйно все розуміти, самому бути бодай трохи людиною мистецтва, щоб осягнути: мистецтво – то потреба душі, й немає

значення, чоловічої чи жіночої. А чоловіки, коли володіють предметом свого захоплення, коли вона стає їхньою другою половиною, – дуже часто забувають, що полюбили її колись за те, що вона писала вірші, або малювала, або співала... А вже невдовзі настає той момент, коли вона стає предметом домашнього вжитку, прислугою, рабинею...

**А.Т.:** Тут справді багато залежить від оточення, від чоловіка, який поруч. Він може вбити всяке бажання – або навпаки, плекати Його, сприяти тому, щоб дружина більше й більше розвивалася. Кожна не-зіпсована духовно людина розкривається назустріч добру, і намагається віддячити добром на добро, щоб стало краще всім навколо...

**С.П.:** Заняття мистецтвом збагачує чи збіднює емоційне життя в родині? Адже може бути так, що літературний або музичний твір, картина чи робота над театральною роллю можуть «висмоктати» всі почуття, які до того були не в мистецтві, а в житті.

**А.Т.:** Ви справді маєте рацію певною мірою, тому що це велика концентрація уваги, праці, душі, вона забирає, вона відволікає від сім'ї й від близьких людей, ти змушений повернутися в цей момент спиною до них і бути тільки в собі, в своїх думках. До тебе можуть звертатися, а ти можеш навіть і не чути того, бо ця робота триває далі...



**Г.Т.**: Наші діти вже на нас жаліються. Цієї осені знову мої мрії не здійснилися – хоча б одного разу вивести дітей у парк і прогулятися, і просто присвятити лише собі та їм цей час. Здається, за всю осінь я тільки одного разу з ними вийшла, аби прогулятися неподалік від дому, доночка покаталася на роликах, а син на велосипеді. Один раз на три місяці – цього надзвичайно мало, і це погано. Якось вони жаліються: «Нам із вами нудно їхати на море чи на океан», – а ми дивувалися, мовляв, як це так, адже ми їдемо всі разом на відпочинок на природі... «А чи ви нас бачите на тій природі? Ви такі втомлені й такі змучені, що не звертаєте на нас ніякої уваги, говорите тільки про свою музику й тільки на свої теми». Але тепер, коли ми готовуємося до туру – дома вже всі знають, що мама готується до туру, і просто терплять. «Але Різдво та Новий Рік у нас усе таки будуть, там вже не буде ніякого туру? Ми будемо водити танок навколо ялинки?» – Ми вже їм це пообіцяли.

**Є.П.**: Ви працюєте в музичному колективі, а колективом, як правило, хтось керує. Судачи з інформації з буклету до «Тиші та грому». Вашим колективом керували саме представники «сильної статі»... Як Вам було під їхнім керівництвом?

**А.Т.**: Щодо співпраці з чоловіками як такої, то Гаяля про це казала, коли йшлося про співпрацю з музикантами-чоловіками. Все одно, ми – відповідальні, ми приходимо, показуємо хлопцям пісню, ми вводимо їх у процес і працюємо разом. Ясно, що остаточне рішення ухвалюємо ми, бо ми відповідаємо за те, як виглядає пісня, ми беремо на себе відповідальність, виносячи її в ефір. Від початкового до кінцевого результату все в нашій відповідальності.

**Г.Т.**: Чоловіки, а тим більше музиканти, мають чимало жіночих рис і слабкостей. У певний момент вони голосно кричать: «Я чоловік, я чоловік, і мене треба слухати, тому що я розумний, я є музикант, я є мужчина», – а як доходить до відповідальності за зроблене, то вони часто ховаються за нашими спинами. Інколи вони нагадують мені малих дітей, яких треба підвезти на машині, за яких треба подумати, що вони їстимуть на гастролях. Коли ми були в Канаді та Америці, то окрім того, що все несли на собі, мусили ще й про них думати.

**Є.П.**: Чи можна застосувати до творчої роботи формулу апостола Павла – «Жінки хай коряться своїм чоловікам»?

**Г.Т.** Ні, ні в якому разі, тому що там ідеється про те, що чоловік – творець, а жінка – його помічниця. А тут авторами проекту, авторами самої ідеї є сестри Тельнюк.

**Л.Т.** Так, ми є авторами концепції, ті образи та ідеї, ті емоції, переживання, що ми їх прагнемо донести слухачеві – то все тільки наше...

**Г.Т.** У цій ситуації коритися повинні вони нам, і коли вони це роблять добре, то й результат виходить теж добрий.

**С.П.**: Цитата з апостола Павла має ще продовження: «А чоловіки хай корятися Богові», тому коли Ви підкоряєтесь Богові, то тоді Вам і чоловіки мають підкорятися, бо Ви несете його волю. Українці – це така нація, яка довго боролася й досі бореться за своє визволення. У процесі цієї боротьби, крім усього іншого, сформувався ще й гендерний стереотип – чоловіки, що геройчно йдуть у бій (у в'язницю, на заслання), і жінки, що вірно чекають їх або йдуть за ними на заслання. Оскільки боротьба не зникла, то стереотипи ще й досі живі. Сканіт, чи не обмежують вони свободу, зокрема й жіночу? І взагалі, в яких стосунках Ви із усіма цими – жіночими, чоловічими, побутовими, громадсько-політичними та іншими стереотипами?

**Л.Т.**: Я би сказала так: не скажеш, хто є сильніший. Свого часу й жінки йшли в бій і виступали в ролі чоловіків, і брали на себе таку відповідальність, і таку ношу на плечі... Очевидно, що це відчувається ще й дотепер. Жінки так само боролися за визволення, великою мірою національний рух і нині тримається саме на жінках. І в шестидесяті-сімдесяті роки, коли ширилися репресії серед інтелігенції, був чималий процент жінок серед тих, хто страждав за ідею, і вони нарівні з чоловіками ставали, йшли та боролися...

**Г.Т.**: Або просто чекали на чоловіків, і, як результат, самі опинялися в тіні. А це надзвичайно важка ноша – чекати, залишатися вірною, залишатися сильною...

**Л.Т.**: Так, і то лишатися вірною не тільки як жінка чоловікові – залишатися вірною ідеї, всім тим набагато глибшим, важливішим, сильнішим і страшнішим речам...

**Г.Т.**: Тут невідомо, хто сильніший: чоловік, про якого все ж таки говорили як про героя, – чи жінка, яка на нього чекала, про яку, можливо,

ніхто й не знав. Тільки найближчі люди знають, як це важко, як неймовірно важко бути дружиною дисидента, наприклад, або дітьми дисидентів... Треба не забувати, що тоді жінки всіх тих «неблагонадійних» були зовсім молодими, ім було трохи більше за тридцять, або й до тридцяти – це якраз пора жіночого розквіту. А вона мусила ходити в одязі, який їй давав хтось із родичів, тому що бідність була страшна, і в багатьох письменницьких родинах навіть не було чим за квартиру платити. І це все виносили жінки на своїх плечах.

**АТ:** Західний жіночий тип зовсім відрізняється, там інша ментальність, більша боротьба за себе, за свою індивідуальність, за свою самодостатність, за те, щоб тобі присвячували, на тебе працювали, а не ти на когось... Подеколи воно набирає викривлених форм, проте все ж я думаю, що в західних жінок треба дечому повчитися – цій внутрішній незалежності, яка рухає ними і дає поштовх до дуже багато чого, найперше – до самореалізації. Інколи жертвами того стають рідні й близькі, але – все одно – коли самореалізація стоїть на першому плані, то тоді життя стає повним, звершеним.

**Г.Т.:** Так, для них найперше – то їхнє я, відтак діти – це вже десь третій або й четвертий план, разом із чоловіком, з усіма родичами й кухнями...

**АТ:** Ми часто бували на Заході й бачили тамтешні стосунки в сім'ях – не до порівняння з тим, що ми бачимо в Україні. Це зовсім інакше,



члени подружжя переважно є рівними партнерами – або працють одне на одного, або працюють окремо і просто живуть, співіснують разом – нема такого, як у нас, коли жінка може самовіддано працювати, а потім ще й сама йти в магазин, прибирати вдома, прати, а чоловік може прийти, розлягтися на дивані та читати газету. Дев'яносто процентів чоловіків в Україні, очевидно, так і роблять.

**Г.Т.:** Можливо, наші українські чоловіки досить сильно постраждали від «матріархату». Оскільки жінки досить часто були лідерами, то багато чоловіків почали звикати бути на других ролях. Адже жінка в будь-який момент могла вийти зі сковородою, і бідний Карась отримував «під перше число». Якщо українські чоловіки складаються переважно з цих бідних, вічно переляканіх Карасів – «ні, нехай почуваю люди, ні, не буду я мовчать» – то, звичайно, тоді Україну ми ще нескоро побудуємо.

**А.Т.:** Так, мені здається, що український герой – красивий, високий, але то чоловік переважно ліричного, романтичного настрою, і закохується він надто часто.

**Г.Т.:** Так, закохується, і в різні ситуації потрапляє, бо він – поет...

**Є.П.:** Словом, Ви стереотипів не приймаєте...

**А.Т.:** Стереотипів – ні... Стереотипи треба долати.

**Є.П.:** Чи можливе глибинне проникнення жінки в чоловічу психологію – і навпаки? От, скажімо, в альбомі «Тиша і грім» ви перетворили ліричного героя поезії Василя Симоненка «Ображайся на мене» на жінку...

**А.Т.:** А що нам було робити? Без того неможливо...

**Г.Т.:** Я думаю, ще це абсолютно реальні містифікації, переходи жінки в чоловіка і чоловіка в жінку, оскільки люди мистецтва – чоловіки та жінки – немовби «вирівнюються», у них немовби відбувається «мікс», і то стається так природно... У багатьох піснях я виступаю в образі чоловіка, я співаю «Мов жертва щирості життя» Василя Стуса, це такий «чоловічий» вірш, це такий могутній твір... Ми співаємо також пісні на вірші Маланюка, а він, перепрошую, вже такий «муник»... І я абсолютно не відчуваю дискомфорту, коли співаю пісні на мужні вірші Маланюка, або на ліричні вірші того ж таки Маланюка. У нас є пісня на

Його надзвичайно ліричний вірш, і вона вийшла ну такою ліричною, ніжкою, витонченою...

**А.Т.** І в той час – оте його «Ні, не покритка ти, Катерино, даремно пла-  
каєши Тарас»...

*Станіслав Тельнюк – поет, перекладач, прозаїк, літературознавець, критик. Його актива діяльність охоплювала мало не всі напрями літературного процесу в Україні. І тому творчу спадщину Станіслава Тельняка важко отиснути в задані рамки. Він переклав більше 15 літров, видав 8 поетичних збірок, був автором багатьох повістей та оповідань історичних романів, роману-есе, літературно-критичних нарисів, документальних повістей-репортажів, біографічних повістей, сотень статей тощо. Його ефір та оповідання перекладалися російською, білоруською, грузинською, вірменською, молдавською, кримськотатарською, польською, болгарською, португальською, арабською мовами. Станіслав Тельнюк жив і творив у хрущовсько-брежnevську добу – знакова період української історії – відтак був її учасником і жертвою. Типовий видімдесятирічник, водночас, неординарна й різновидно обдарована особистість, Тельнюк випокав свою власну формулу любові до України, свій власний спосіб служіння українській літературі. Опір професійності та хутрянству, просвітництву, гранична порядність, високий професійний стандарт – ось із яких компонентів складалося його життєве хресто, його творча місія (Іванна ТЕЛЬНЮК на [www.telyuk.info](http://www.telyuk.info)).*

**Г.Т.** Є в нього такі вірші, що навіть назувати вимовляти страшно. І це один і той самий Маланюк. Тому в одного й того самого автора можуть бути «жіночі» й «чоловічі» вірші. Так само і в нашого батька. Ми в основному беремо його інтимну лірику, тому що ми дуже її любимо. Є в нього чудесні вірші, вони в нього такі чисті... Це поет, який зберіг таку чистоту, таку щирість і відкритість, таку наївність, що це просто вражає. От інколи кажуть – «поезія старіє», але мені здається, що поезія Тельняка не постаріє ніколи. Вона така відрівна від повсякденного побуту, вона страшенно космічна.

**А.Т.** Оця юність, чистота, оця незупутність життям, свіжість сприйняття, що є в молодому віці. – вона в нього збереглася до самої смерті.

**Г.Т.** І навіть в останніх його віршах – хоча він помер молодим, він не зчерствів душою – оця його щирість і відкритість до людей, і до поезії, і всього світу залишилися в ньому. Тому все реально – реально співати від імені жінки, зробити ліричного героя Василя Симоненка і Євгена Маланюка жінкою, а ліричного героя поезій Ліни Костенко – навпаки, зро-

бити чоловіком. Це як японський театр, у якому грають лише чоловіки. Тим і цікаве мистецтво, що воно дає можливість переплетіння та взаємозбагачення чоловічого та жіночого. Це прекрасно, це – як любов.

**С.П.:** Назвіть, будь ласка, свого найулюбленнішого літературного героя. Міжнішим, є чимало прикладів, коли дівчата намагаються наслідувати літературного героя-чоловіка. Чи не було у Вас такого?

**Г.Т.:** Так, у мене було – до певного віку. Я закохувалася, придумувала якісь образи... А зараз – не знаю... Мабуть, радше я б знайшла героїню собі, яка б мені відповідала, яку б я любила. Це скоріше навіть не літературна героїня – я боюся про неї говорити так – це реальна особа на ім'я Сильвія Плат, поетеса, що наклада на себе руки. По прочитанні її творів, а ще більшою мірою – по прочитанні її біографії, власне, описаного, як її божевілля доходило своєї межі, – звісно, може видатися, що це не найкращий приклад, але за своїм трагізмом вона дуже близька мені. Я люблю трагічних персонажів... Так, мій найулюблений літературний герой – точно не Робін Гуд, мабуть, скоріше, Ричард Левове Серце. Внутрішньо я розумію, що до Орлеанської Діви я не дотягну, тому що нема таких сильних, надміцьких переконань, сталевої волі, щоб піти за них на вогнище. Все ж таки треба чути цей голос Божий у собі, а це не кожному дается, не кожного Бог обирає, щоб говорити через нього. Та все одно, трагічні герої – мої найулюблениші.

**С.П.:** Ставлячи це питання, я хотів натякнути на Мартіна Ідена...

**Г.Т.:** Так, він усе-таки теж і слабкий, і нещасний, і приходить до того самого кінця, що й Сильвія Плат... Це, напевно, є таємницею – чому поетів і поетес, митців так вабить смерть, що вони врешті обирають самогубство... От, скажімо, й Марина Цветаєва в останні роки життя, заходячи до кімнати, видивлялася в ній гак, за який можна зачепити петлю. І, зрештою, вона той гак знайшла...

**С.П.:** Чого в Україні бракує жінці для повноти творчого самовираження, – і навпаки, що є в нашій країні такого, чого немає в решті країн світу?

**Г.Т.:** Українським митцям, і особливо жінкам, ще багато чого бракує для повноти творчого самовираження. Поки що жінок у мистецтві,

особливо на сцені, здебільшого сприймають як предмет утихи: сучасні артистки та співачки змушені втілювати образи, м'яко кажучи, дуже далекі від героїчних...

**Г.Т.**: Тобто, йдеться про таких собі ляльок для використання, ніби ще один товар із секс-шопу – й більш ні про що.

**А.Т.**: На жаль, жінці з серйозними мистецькими задумами, словами і думками поки що нема місця... Ця ніша здебільшого вільна, незважаючи на поодинокі винятки. Проблема така, що ми, жінки-мисткині, на своєму рівні її вирішити не можемо, очевидно, що її треба ставити на державному рівні. Галузь мистецтва і культури в нашему суспільстві зовсім неструктурена, вона більше нагадує якийсь смітник. Щось добре й гарне непомітно тане й розчиняється там майже без сліду, зникає, наче в безодні. Отже, ситуація викривлена, немає вільного ринку, на якому люди могли б творити, показувати себе, продавати свої витвори, бути знаними, добиватися моральних і професійних висот...

**Г.Т.**: І дуже бракує можливостей створювати своє мистецьке середовище, яке було б справді відкрите, могло нетільки сприймати найкраще із західного мистецтва, а й давало змогу конкурувати з ним. Або, принаймні, вступити в діалог – бо про конкуренцію, на жаль, я поки що волю краще мовчати... Видеться, що ми відстали назавжди, до якої сфери не звернись...

**А.Т.**: На жаль, виходить так, що все більш-менш серйозне перебуває в андерграунді, а за такого стану суспільство нормально розвиватися не може. Мистецтво – це не якісь заборонені двері, за які не можна вийти. Суспільство буде розвиватися тільки тоді, коли в ньому представлено всі пласти культури – поруч із розвагами й шинками мають бути й серйозні філософські речі, які піднімають питання життя і смерті, має бути оперне та академічне мистецтво. \*



# Уля Д'Арк in country UA

Ярослав ГОЛОБОРОДКО<sup>\*\*</sup>

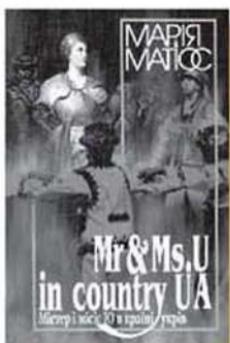
Коли книжка починається з недоладностей, це обіцяє цікаве, а то й захопливе чтиво, позаяк уже сам факт їх присутності є сам по собі інтригою. А якщо текст супроводжується різnobічним і різноспрямованим рівнем інтриги або заінтригованості, то чи може бути виграшніше тло задля його сприйняття, особливо ж у наш час, коли інтрига вирішує все?

Недоладність у книжці Марії Матіос, видрукованій у львівській ЛА «Піраміда» 2006 року, помітно з першого погляду, а якщо трохи точніше, з перших двох поглядів на неї. На палітурці зазначено «Mr & Ms. U in country UA. Містер і місіс Ю в країні укрів», а на титулці подано дещо інакше – «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA». Звертає на себе увагу порядок розташування частин книжкового імення, а також такий начебто дрібний, а насправді досить важливий нюанс, як відсутність складника -Ко в першому варіанті імені «містера і місіс», що про них, ясна річ, має йтися у тексті з такою непростою з усіх боків назвою.

Можна було б сказати, що назва книжки Марії Матіос значно складніша, ніж сама ця книжка, і це, думаю, було б абсолютно справедливо, оскільки її текст можна репрезентувати двома-трьома влучними фразами без суттєвих втрат для розуміння того, про що в ньому розповідається.

Можна було б сказати, що назва книжки є задовгою в зіставленні з самим текстом, що його вона репрезентує, і це також не було б далеким від істини, оскільки ця книжка, очевидно, претендує на змагання в конкурсі компакт-літератури.

Ще можна було б сказати, що назва так само багатослівна, як і сама невеличка книжка, і це узагальнення було б зрозумілим, бо, якщо до тексту підійти «за гамбурзькими мірками» і недемократично



**Марія МАТІОС. Mr. & Ms. U in country UA.  
Містер і місіс Ю в країні укрів.** –  
Л.: Піраміда, 2006, 136 с.

ущільнити його, він навряд чи щось суттєве втратить, його публіцистичність та есеїстичність від цього не програє, а можливо, тільки виграє, набувши більшої стрункості та внутрішньої динамічності.

Словом, у книжці Марії Матіос із двокомпонентною і двоверсійною назвою спостерігається стільки нюансів, що про неї цікаво й вдячно вести мову, позаяк саме ці нюанси й

надають їй ознак презучного й майже класичного матеріалу для літературознавчої аналітики, заправленої в шати з іронічним профілем.

А продовжити цю аналітику є сенс у вимірі жанрової специфіки тексту, що ІІ (специфіку) письменниця визначає як «гомеричний роман-симфонію». Сказано оригінально й зі смаком: Марія Матіос відчуває потребу в свіжих, новочасних жанрових пропозиціях – і відгукуються на неї. І почну в тій послідовності, у якій цю дистинкцію розгорнуто.

«Гомеричний» – це звучить так само умовно, як і все, що оприлюднюється в самому тексті. Щоправда, гомеричність у текстових реаліях насправді присутня, проте парціально, ситуативно, фрагментарно. Найгостріше й найпредметніше вона відчутина у трьох перших розділах. У наступних семи вона або притлумлюється, або поволі розчинюється, зникає, відмирає. Інакше кажучи, гомеричного пафосу для зображення того, що відбувалося й відбувається «в країні укрів» чи «country UA», Марії Матіос вистачило ненадовго.

«Роман» – це сказано так само приблизно, як і говориться майже усе, що стосується нинішніх роману й романістики, позаяк роману в його більш-менш класичному вигляді-форматі майже не залишилося і, мабуть, у наш час, коли розмивається все, не могло залишитися. Контури роману гранічно розхитані, й тому логічно, ба навіть сучасно називати романом усе, що за своїм визначенням романом не є, як і «Гомеричний» текст від Марії Матіос, який вирізняється «двоповерховою» назвою.

І, нарешті, «симфонія» – це, ймовірно, найоригінальніше з того, що містить жанровий фрейм. Хоча й тут не обійшлося без окремих недоладностей чи навіть недоречностей.

Назви-характеристики восьми розділів із десяти справді мають цілком музичні традиції. Це три частини, що позначені функціями та мелосом вступу, – «Увертюра № 1. Або на палю, або на гак», «Увертюра № 2. Шкереберть на благословенних землях», «Увертюра № 3. Жіночий аркан». Ось так, експресивно, соковито й інтригуюче. І ще п'ять частин, задуманих і виконаних у форматі основних, себто фабуль-нодайних і концепцієтворних складників, – «Симфонія До-тут-стали. Аллегро. Швидка Настя в тераріумі любих друзів», «Симфонія До-Того. Аданю. Парфумерна принцеса», «Симфонія До-Вже-Приїхали. Анданте. Містер і місіс Ю-Ко», «Симфонія До-Дур-Дом. Скерцо. Лук'янівські сні Орлеанської Діви» й «Симфонія До-Петрай-Як-Зможеш. Фінал. Ой, коси-коси ви мої, довго служили ви мені». Отже, соковитість та експресивність, помноженні на ефект та філологічний драйв інтриги не обмежують себе пафосом вступу.

Проте цю промузичну або, якщо за логікою жанрового самовизначення, просимфонічну тональність у поетиці розділів до кінця не вдалося витримати. Два заключні, за законами жанру – лаконічні розділи називаються цілком прозово – «Епілог-1» та «Епілог-2». Хоча в музичній культурі для фіналу також існує свій термін – кода, що природніше б пасувала такій фоніці розділів. Ситуацію дещо рятує те,



*Безперечно, між чоловіками  
й жінками є відмінність,  
але позитиви зона ніяк не  
спосується (Платон).*

що ключовий жанровий термін можна сприймати як «роман-симфонія», тоді міні-композицію з двох епілогів можна списати на перший компонент цієї дефініції.

Текст Марії Матіос, що його з однаковим успіхом можна величачи як «Mr & Ms. U in country UA. Містер і місіс Ю в країні укрів», так і майже навпаки – «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA», є новою якщо не політичною, то принаймні духовно-соціумною метафорою, і сповнений численних алюзій, проекцій, паралелей, спрямованих на те, щоби передати й відтворити картини, реалії, процеси, які відбувалися й відбуватимуться... ні, безперечно, не з нами, а... в «дивній країні укрів» та з «дивними украми».

Саме до колізії «дивних» звичаїв, традицій, ментальних особливостей «укрів», одне слово, до колізії їхнього життя-буття дотична ще одна недоладність у тексті Марії Матіос.

У перших розділах посилено й не вельми вибагливо варіюється думка про «шкереберть», «шарварок», «содом і гоморру», які трапилися із «країною УКР» і виявилися такими, що «великий світовий фінансист Роберт Шеклі, який долею випадку гостював якраз на цих благословенних землях, занедужав і зліг, підкошений невідомою хворобою, споглядаючи майже фантастичні сюжети, що лавиноподібно падали на незагартовані голови укрів, з якими вже навіть віддалено не могли конкурувати придумані ним сюжети». Наступний розвій текстових реалій є фактично ретардацією мотиву «содому і гоморри», до якого Марія Матіос не могла не повернутися у прикінцевих розділах чи, якщо зовсім точно, у фінальній симфонії.

Тільки з тексту постає очевидним, що ніякі «фантастичні сюжети», і тим паче «лавиноподібно» не «падали на незагартовані голови укрів», що «содом і гоморра» й навіть «шкереберть» із «шарварком», як іх не відшукувати – чи то всіх разом, чи то в біконфігураціях, чи то поодинці, також не сталися в «країні УКР». Те, що було окреслено на початку текстових реалій, залишилося невтіленим, а фінал із грандіозним та епохальним «шкеребертом», на який увесь час натякалося в «романі-симфонії», так і не відбувся. Принагідно є сенс додати, що й «великий світовий фінансист Роберт Шеклі», один раз ефектно засвітившись, більше ніде в тексті не згадується і не з'являється, немовби його й не було.

Можливо, задум у його основах не було ретельно, в нюансах продумано, можливо, він трансформувався у процесі написання, що не-рідко буває з художніми емоціями-проекціями, можливо, художнього

духу не вистачило на те, щоб розгорнути картину-апофеоз достеменного «укрівського шарварку», проте неспростовним є факт, що «увертюри» виявилися значно більш інтригуючими, більш «гомеричними», аніж «симфонії», надто заключні. Узагалі, «романосимфонії» притоманні спонтанність і розхристаність реалій, композиції, концепції, що вони, наймовірніше, бурхливо й одержимо визрівали під час її творення.

Цей текст від Марії Матіос є сучасним і новітнім за своєю фактурою, оскільки у ньому відсутній власне сюжет, не завжди відчутні зв'язки між фрагментами в межах одного розділу, а тим паче між самими розділами, фігурує чимало персонажів, яких і персонажами назвати важко, – настільки епізодично-періодичними та навіть епізодично-мізансценічними є їхні з'яви в текстових реаліях й описово, в журнально-нарисовому стилі подано їхні портрети та дії.

Проте, якщо доклади інтелектуально-творчих зусиль, можна виокремити фабулу й кілька посунтіх персонажів, з-поміж яких височіють два – Уля Милашенко, що зростала «серед неонових вогнів великого міста Борисфенополя», та «красень Мітя», «Мітя UA», який «так любив свою країну УКР, що навіть узяв собі прізвище на модерний манер – UA – за прописними літерами у назві його країни», про ніжно-абсурдно-сердечно-трагікомедійні взаємини яких, себто про те, як «на теренах країни UA <...> розігрувалася найбільша любовна притча всіх часів і народів: *love story Miti UA та Улі Милашенко*» (все виділено Марією Матіос. – Я.Г.) і чим закінчилося те, що герой Мітя мовив геройні Улі: «Дивися, яка ми пара. Якщо скласти мою першу літеру – Ю, і твої дві останні – Ко, вийде дуже гармонійно: Ю-Ко», І розповідається у цьому гомерично-симфонічному тексті. Як бачимо, в його назві складник -Ко губить хоча б на мить, а тим паче втрачати назавжди аж ніяк не можна. Бо уньому вся якщо не політична, то принаймні колізійна силь.

Хоча теза про те, що текст Марії Матіос переповідає-зображує *love story*, все ж таки є гіпотетичною та гіперболічною – одне слово,

Я б зробила чітке  
 розмежування, коли  
 йдеться про владу як про  
 піднесення верховенства,  
 жаги до особистого та  
 нацистичного задоволення.  
 Така влада – це завжди влада  
 над іншим. Це щось, що  
 спосується уряду, контролю  
 і, поза тим, деспотизму. Але  
 якщо я кажу «влада жіночі»,  
 то-перше, це вже не одна влада,  
 вона пам'якана, більше ніж  
 одна (отож, це не є питання  
 централізації, котре знаходить  
 зв'язок з унікальністю, котре  
 зводить все до одного рівня) і  
 це є питанням влади над собою,  
 винесеним словами, зв'язку, який  
 грунтуються не на пануванні, а  
 на доступності (Еллен СІКСУ, із  
 відпрев'ю «La Revue des sciences  
 humaines»).

перебільшеною. Позаяк у його центрі перебуває постать Улі Милашенко, яку в тексті образно й навіть емблематично називають і Длюмовочкою, і парфумерною принцесою, і Джейн Ейр Бонд 007, і Шовковою Леді, довкола неї й розгортаються всі основні колізії та зіткнення цієї симфонії-роману.

Усі жініші текстові площини й сфери, як-то: звичаї та ритуали країни УКР – UA, постать-образ Міті UA, натяк-історія Жанни д'Арк та й навіть стосунки Улі з «красенем Мітєю» – все це насправді підпорядковано їй, Юлі Ти..., ні, пардон, Улі Милашенко, яка постає моральним культом, духовним еталоном, утіленням усіх можливо неможливих чеснот, викривальницею корупції, поборницею державного порядку й ще більш державної справедливості, самовідданим Першим Міністром, непідкупною страдницею і, як підсумок усього цього, достеменною «укрівською» Орлеанською Дівою.

*Все, що розбещує, пом'якшує  
і спавить попереду «арод»  
або «жінку», діє на користь  
загального виборчого права  
тобто панування «ніжчих»  
людів. Спогусником був Русо,  
що зробив жінку цілагою, дали  
прийшли Гарієм Бісер-Стону  
і раби, потім соціалісти  
з обстоюванням інтересів  
робітництва і згодарів. З усім  
цим треба боротися (Фрідріх  
Ніцше «Жадання влади»).*

І так само, як і її французький прообраз, Улю підступно стратили. Безумовно, жорстокі й підступні чоловіки. Узагалі «чоловічому гурту», «чоловічому товариству», «чоловічому колу», а якщо жорсткіше, то «чоловічому племені україв» та «чоловічій зграй» добре дістается від Марії Матіос. Вона, ця зграя, постає безжалюною й демонічною, безпринципною і кривавою, а також в усіх сенсах, а насамперед у прямому, ба навіть найпрямішому й найортодоксальнішому, людожерною, позаяк урешті-решт задумує та здійснює акт прилюдного канібалізму, спрямувавши його, ясна річ, начарівну, довірливу і непохитну Улю – Орлеанську Діву, покровительницю та єдину безальтернативну рятувальницю «країни УКР – UA».

У характеристиці «чоловічого племені» Марія Матіос не шкодує своїх публіцистичних інвектив, близькавок і фарб, подаючи його в гранічно загостреному, себто класично неоромантичному чи, точніше, постнеоромантичному ракурсі. Галерею чоловіків і, можна думати, політиків, що їх описано в тексті Марії Матіос, настільки тонко завуальовано, навіть закамуфльовано, та що там казати – просто замасковано, що їх, цих жахливих і потворних, неповноцінних і хиних напівполітиків-напівчоловіків, просто ні за що й ні за яких обставин ніхто й ніколи не впізнає.

А ці чоловічі постаті, не можна не віддати Марії Матіос належного, окреслено з особливим жіночим трепетом і, прямо скажемо, любов'ю. І це невипадково, оскільки жіночий стиль, жіноче письмо не можуть не бути пристрасними. Судить сам: **Леонід Другий Кудла** – «хронічний Цицерон мислі, космополікорювач, соліст-гітарист, модерний Ларошфук афоризмів, першопрохідник французького алфавіту в системі НАТО, свистун, преферансист», **Мітя Якунович** – «надія всіх без'язикових, безголових і безшабашних, триразовий чемпіон у номінації сидіння на двоярусних полицях, двічі професор, прихованій адепт Михайла Грушевського, збирач країв і теренів, жертва Станіславської курки-несучки, Шварценегер зубодробильних боїв, хрещений батько Анни Ахметової», **Сашко Буй-Тур-Чинов** – «ілюзіоніст страху, просто професор, нишпорка і защіпка, чотар кришувальників і погромник "дахів", дозорець обмінних пунктів і пастух любих друзів». Але, як-то кажуть, це ще не все, перелік незчисленних чоловічих достоїнств триває, – скільки притлумлених емоцій, сплесків, вибухів містять штрихи до наступних чоловічих образів-типів: **Серж Кідалов** – «арифометр і цербер транзитних серверів, підрахуй живих, мертвих і ненароджених», **Микола Юленко** – «неперевершений ді джей, коментатор футболу, диригент співу "Євро-сліпота-0005"», **Ромко Звабич** – «незабудько власних університетів» та, як незайве кажуть у таких випадках, і т.д. і т.п.

У цих, без жодних сумнівів привабливих, мовлених із особливим пієтетом характеристиках Марія Матіос дала собі волю, себто своїм схильованим душевним почуттям та інтерпретаціям, тут уже розгулялася її памфлетна, карикатурна, фейлетонна, пародійна, шаркова фантазія, в цих словах вона нарешті все сказала про «укрівських» чоловіків та їхню багату духовну сутність.

Цей зоопарк чоловічих типажів, представлений у «романі-симфонії», що його дешевше не називати, ніж назвати, цей симпатичний тераріум політиків-рецидивістів, фокусників і невігласів, це стовідсоткове гетто розуму й душі не просто гідно презентують «головних героїв і виконавців цієї драмо-комедії початку нового тисячоліття», а й, за гіперромантичною концепцією тексту, протистоять одній-единій Улі Милашенко, «невимовно прекрасній жінці», в якої «незображені флюїди відкритості й чистоти ішли із її білого обличчя».

І хоча в тексті згадано окремі жіночі постаті, теж, звісна річ, усуціль невідізнавані й зовсім не асоціативні, такі як **дівів Інна Деві**

*Жінка, щоб її пам'ятати,  
повинна бути якнайменшим  
відвічі мудрішою за чоловіка  
(Валентина Гончарська, із  
їнтерв'ю газеті «Факт»).*

«Пригніування жінкам» «тонка душевна й духовна структура» до політичної й до жіночої політиці в прищепі не має спосуки. Тільки ті жінки в політиці реалізуються успішно, які абсолютно не відповідають українському стереотипові берегині, жінки-матери у вишиваній сорочці, котра співає холоскових пісень... У політиці досягає успіху силуна, агресивна жінка, яка інтично, екоректно дивиться на світ. Це такі абсолютно різні люди, як Наталя Вітренко з одного боку, Слава Стецько з іншого, крім того, Юлія Тимошенко третій, так бимовити, кут автотодів. Що та з'єднує Річчукістів від ва-банк, тверезий погляд, найменший критицизм по відношенню до владних структур, відсутність традиційної ж юсості (Соломія ПАВЛІЧКО, з інтерв'ю газеті «День»).

Літвудівського продукту, в сцені масового поїдання чоловіками, членами «Клубу любих друзів» і «Клубу нелюбих друзів», символу-надії, емблеми-порятунку «країни укрів», – інакше кажучи, ціє «невимовно прекрасної жінки». Проте, оскільки в тексті посилено й наснажено проводиться паралелі між символами Франції та «країни УКР», одне слово, між Жанною та Улею, то, як і Жанна д'Арк в «Епілозі-1», Уля, за одним із найпопулярніших кіно-, відео- й літшаблонів, фактично воскресає в «Епілозі-2», тепер уже назавжди возз'єднавшись зі своїм коханням Мітео UA.

Воскресає простилиши, за неоноромантичними реаліями тексту, йому все, оскільки, як із дидактичною суворістю, строгістю й майже релігійною повчальністю промовлено в тексті, «розум чоловічий безпощадний і не завжди раціональний», а «серце жінки велике» і «жіноче життя завжди розраховане на багато зрад». А возз'єднується для того, щоб... щоб, очевидно, у «країні укрів – UA» нарешті настав спокій, благодать і статок.

Навряд чи Марія Matios збиралась виступити черговою речницею «проукрівського» чи будь-якого іншого фемінізму, проте феміністич-

**Христос Богоявленська** – «носійка автентичного волосся і власниця погляду паралітичної дії», **Раїса Муромцева** – «мати Тереза ув'язнених і ескулапіха здоров'я конкурентів», **Тама Підшкірятова** – «сестра милосердя для вибраних кардіохворих і гіпертоніків, єдина прометеє-жінка», вони теж, за логікою текстуальних реалій, ментально, блоково й світоглядно складають «чоловічий гурт» і знаходяться по той бік добра та, відповідно, по цей бік тих, хто об'єднався заради боротьби з янголоподібною Улею-буревісницею.

Конфлікт у цьому трохи романі й трохи симфонії успішно розкручується майже за сценарієм голлівудівського бойовика, себто тримається на принципі «один (чи, точніше, одна) проти всіх», сягаючи свого вивершення, чим, щоправда, відрізняється від кульминації середньостатистичного голлівудівського продукту, в сцені масового поїдання чоловіками, членами

на поп-ідея фікс, явлена у площині «культа жіночого начала на противагу чоловічому», у формулі «жінка врятує націю/державу/світ», відверто наявна у цьому загалом невибагливо-му за своєю концепцією напівлі-цистичному, напівесейному тексті.

«Гомеричний роман-симфонія», реалії якого відкрилися зухвало сатиричними, ба навіть знущально саркастичними ескізами й фресками «укрівського» буття-життя, перейшов майже в апографію Улі д'Арк і завершився утопічно ідилічною сценою ексттичного єднання Улі Милашенко, в якій залишилася «та ще коса, що незмінною короною сяяла круг її голівки» та Miti UA, якому, «коли б хто був відважився йому іще півроку тому бодай натякнути, що в цьому найвищому залі країни Міті залишиться самотнім і ошуканим, він дав би був такому сміливцю в зуби», і якого, зрозуміла річ, зрадили всі. Всі, крім неї. Текст, який розпочався з тотальної та безжалъної деміфологізації, вивершився ще одним міфом, а «симфонія» виявилася звичайнісінським мюзиклом із трафаретним гепі-ендом.

Бо Марія Matios пречудово розуміє, що тільки міф дарує надію, а надія, схоже, не вмирає ніколи, навіть коли вже не залишилося надія на саму надію. І про невмиріність, а заодно й про нездійсненність «укрівських» міфів та міфологій розповідає сумбурний текст під велемовною назвою – «Mr & Ms. U in country UA. Містер і місіс Ю в країні укрів» чи «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA», де двокомпонентність назви виступає провидицею її двоваріантності. Що в літературі буває не так ужне й часто. ☀

*Якщо її існує «власність жінки», то це як не парадоксально її здатність безкорисливо віддавати своє тіло без кінця, без доповнення, без головних «частин»... Це не означає, що вона є однотипною мазою, а означає, що вона не понукає власним тілом або жаданням... Її лібідо всеохочте, а її несвідоме охоплює весь світ. Її письмо може рухатися без упину, обходячись навіть без того, щоб окреслити чи наміти контури, назахисившись провести ці затамороччіві перехрещення інших склонюючих і пристрасних тимчасових зупинок у нічому, ніч, нас, в которых вона мешкає достатньо довго, щоб діватися на них з точки найближчої до їхнього несвідомого з того часу, як вони прокинулись, любити їх, будучи якомога близче до їхніх потягів; а далі, насірів'яз пройнята цими короткими ототожнювалими обіймами, вона йде й перетворюється на безмежність. Лише вона наснірюється і прагне знати зсередини, де вона, виганяє, івсоли не притягала чуті луну від прамоги. Вона дозволяє іншій мові говорити мові 1000 мов, що не знають ані обмеження, ані смерті*  
*(Елен СІКСУ «Сміх Медузи»).*

**Светлана Повестник**

Літературний критик,  
журналіст інтернет-видання  
[www.lut.org.ua](http://www.lut.org.ua)

# Дрейф до полюсу абсурду

Пишучи про Наталку Сняданко та її літературну творчість, хочу порівняти її писання з мореплаванням. Хоча насправді авторка ніде не пише про мореплавання (хіба що в оповіданні «Кримські сонети» з виданої 2005 року збірки «Сезонний розпродаж блондинок» докладно описано відпочинок біля моря), атмосфера морської мандрівки притаманна її творчості. І в оповіданнях, і у виданому нещодавно романі «Синдром стерильності» зображене постійно мінливий світ (не наче краєвид із вікна поїзда), а погляд на гротеск, недоладність та абсурдність цього світу такий свіжий, як у людини, яка робить перші кроки пероном вокзалу десь у незнайомому краї. Але атмосфера подорожі, часто уявної, подорожі радше не в просторі, а в часі або й узагалі десь у позачасі – не нагадує про заздалегідь проековані колії, наперед складений розклад, спроектовані та збудовані кимось станції й депо. Ця мандрівка за внутрішньою, глибинною формою не є звичайною поїздкою суходолом – це вільне від будь-яких доріг плавання під вітрилами, з можливістю та привілеєм ловити будь-який вітер. Принаймні, так було в «Сезонному розпродажі блондинок»: коли повіяв вітер із минулого, такого близького, персоніфікованого й водночас нескінченно мінливового – постала «Дідова історія», коли напрям

**Наталка СНЯДАНКО.** Синдром стерильності. – К.: Нора-друк, 2006, 360 с.

**Наталка Сняданко**  
**СИНДРОМ**  
**СТЕРИЛЬНОСТІ**



**Наталка СНЯДАНКО.** Сезонний розпродаж блондинок. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005, 160 с.

помінявся й подув вітер із дитинства – написалося комп’ютерно-підліткове «Життя без батьків...», а «Варшавські медитації» і «Кримські сонети» – справді немов повіяло з цих недалеких і химерних – кожен по-своєму – країв...

У «Синдромі стерильності» теж плавання, але суттєво відмінне – за метою, спорядженням, тривалістю та способом. Коротко кажучи, якщо в «Сезонному розпродажі...» читачеві пропонують разом із керманчиком-оповідачем узяти участь у регаті, то в «Синдромі стерильності» його вже вербують на... полярний дрейф. Колись читав про такий дуже специфічний різновид морської подорожі в книжці про історію побудови, плавань, списання й відновлення (вже на те, щоб стати музеєм) норвезької національної гордості – корабля «Фрам», на якому було здійснено найсміливіші подорожі Арктикою та Антарктикою на межі XIX–XX ст. У книжці описано зовсім нову на той час стратегію подорожі льодовими пустелями – полярний дрейф, і «Фрам» став першим кораблем, спеціально призначеним саме для дрейфу. Оскільки корпус його мав таку форму, що натиск криги не трощив, а лише «витискає» корабель на поверхню льодового поля, моряки могли запливати у високі широти, не боячись вмерзнути і бути згодом розчавленими кригою. Як з’ясувалося, Північний Льодовитий океан тільки здається повністю закованим у багатометровий лід і від того нерухомим, насправді вся та величезна льодова маса постійно рухається від морських течій і вітру. І корабель, який умерз у кричину (якщо його не зітре між масами льоду), здолавши довгу й далеку подорож, неодмінно дочекається визволення та вийде у вільне плавання. Такий морський рейс є досить дивним – вітрила вже непотрібні й спаковані до кращого часу, навіть немає сенсу запускати парову машину; в певний момент це може видатися не подорожню, а стоянням на місці. Так може собі гадати хто завгодно, тільки не справжній полярник. Він невтомно експлуатує всі свої навігаційні й дослідницькі прилади, бури у кризі ополонки, міряє температуру води та швидкість течії та пересвідчується – Ні, не стоїмо намісці, пливемо! Проте куди пливемо і де настане визволення від льодового полону, не знає на кораблі ніхто, навіть він...



Отже, «Синдром стерильності» за маршрутом і стратегією нагадує полярний дрейф, тільки замість криги дорогу морякові-читачеві заступає не менш щільній і масивний абсурд. Звідки береться стільки абсурду, через який гостросюжетна подорож, що заповідалася на початку, дуже швидко застригає в неозорих його просторах? Але питання краще поставити інакше: за яких умов цей абсурд виникає? У випадку з полярною кригою все більш-менш зрозуміло: для її утворення потрібні вода та низька температура. Роздумуючи над «Синдромом стерильності», доходиш висновку, що й з абсурдом виходить у чомусь схожа ситуація: на нього перетворюється звичайне, нормальнє, повнокровне життя, яке «замерзає» від продиктованого бажанням комфорту небажання сприймати світ яким він є – складним і неоднозначним. Психологи знають про чимало механізмів і способів, свідомо чи несвідомо вдаючись до яких, люди розминаються з реальністю та уникають її болючих ударів. Характерний представник такого типу людей – описаний Наталкою Сняданко заступник головного редактора газети «КРІС-2», про яку йдеться в «Синдромі стерильності»:

«Пан Маргаритко взагалі не любить приймати рішень. За відсутності пана Філка (іншого заступника головного редактора, – Е.П.) він намагається не виходити без особливої потреби зі свого кабінету, щоб уникати необхідності щось вирішувати. Питати його про те, що піде в сьогоднішній номер, немає жодного сенсу. Він відповідає: «А що я можу знати?» або «Як Бог дастъ, так буде» – і розводить руками».

Тому абсурд виникає легко, просто й закономірно, і питання вже не «звідки він береться» і «чому воно так є», а «від чого ми відвертаємося». Відповідь і на це питання не доведеться надто довго шукати: від того, що муляє й дошкуляє.

А тепер варто придивитися уважніше, що ж найсильніше допікає або принаймні повсякчас позбавляє спокою героїв «Синдрому стерильності». Про Юліяна Йосиповича Незабудка вже на другій сторінці тексту сказано, що він «найбільше боявся потрапити дружині під каблук». Про страхи пана Маргаритка вже трохи було сказано – він боїться ухвалювати рішення. Колективний страх панів Незабудка, Філка, Маргаритка, Айвазовського та решти членів таких чудернацьких ут-



ворень, як конкурючі між собою партії ЛРУБЗ(н) і ТРУБЗ(н) – страх прожити життя, так і не задоволивши свої амбіції. А вони, амбіції, зрештою, наскрізь визначають усеньке буття цих достойних панів і тих, хто з ними працює, хто їх оточує – вони повсякчас приносять жертви своєму прагненню керувати «елітарною» газетою «КРИС-2», бути важливими людьми, бути «правильним» православним, як пан Маргаритко, видатним селекціонером кімнатних рослин, як пан Фіалко, відчути себе значною людиною на який-небудь керівній посаді, що живе в зовсім не провінційному містечку, а навпаки – в майбутній столиці не менш абсурдної, ніж вони самі, Галицької сепаратної держави. А пожертви в ім'я цього всього вони звикли подавати, так би мовити, з чужої кишені – коштом співробітників редакції, яким місяцями й роками не платиться зарплата, коштом дружини пана Маргаритка і т.д.

Вищезгадані пани, вкупі з напівзагадковим, напівкrimінальним Інвестором, Паньком Овочевим, що дуже нагадує втілення нечистої сили, паном Штуркалом і позакадровим, але від того не менш абсурдним, персонажем професором Полуботком-Свищенко займають верхній «поверх» – батьківський. А є ще й «нижчий» поверх – синівський або доччин.

Горислава Галичанко, оповідачка «Синдрому стерильності», боїться настання свого тридцятиріччя, боїться роботи над дисертацією, що вона її почала писати, боїться говорити своєму науковому керівникові, що, замість займатися високими «елітарними» справами, вона працює над складанням телепрограм, боїться отримувати «по голові» за невідповідність в тих телепрограмах, найчастіше не з її вини, боїться мінливого настрою панів редакторів-начальників газети, і боїться тієї реальності, яку сукупно створюють усі засоби масової інформації – з газетою, де вона працює, включно, – реальності хисткої і непевної, реальності, в якій не можна знати напевне навіть таких дрібниць, як корисно чи шкідливо вживати шоколад. Син професора

**Абсурд – це гарний початок для нашої «Абетки». Для абсурду характерна, зокрема, підкреслена відсутність причинно-наслідкових зв'язків, гротескна демонстрація безглуздості людського буття. Немає нічого дивного, що абсурд – це практично «наše все». Схильність до абсурдного мислення неодмінна, можливо навіть фундаментальна частина нашого спільногоменталітету, спосіб самозахисту та «абсолютна зброя» в партизанській війні з дійсністю. Власне, сам факт існування в СРСР і сучасній росії актуального літературного також безперечно абсурдний (Макс ФРАЙ «АРТ-АЗБУКА. Словарє современного искусства» на <http://azbuka.gif.ru>).**

Полуботка-Свищенко, Теобальд, більш за все боїться стати об'єктом клінічних дослідів свого батька, а також батькового «авторитетного» слова, що покликане визначити його життєву долю. Його особистий світ, хоча й не залежить так від газет і телебачення, як світ Горислави Галичанко, все одно хисткий і непевний, Теобальд може змінювати все – від зачіски та одягу до професії, сфери діяльності та сексуальної орієнтації. Показовим є абсурдний парний жіночий образ – Люба і Ліля – коханки Семена Івановича. Нещо інше, як страх перед бідністю й неясністю перспективи самостійного життя в невеликому небагатому провінційному містечку, яким є Тигирин, звели цих зовсім різних жінок довкола одного, слід сказати, не надто достойного чоловіка, мало того, змусили не просто терпіти одну одну, але й триматися своїх ролей у стосунках із Семеном Івановичем.

Абсурдний світ, змальований у романі «Синдром стерильності», є прикладом того, як можна писати про страхи та комплекси, навіть не намагаючись їх проаналізувати – просто переносити в художній текст, і все. Цікаво, що описаний абсурд не дошкауляє героям настільки, щоб вони почали активно діяти. Здебільшого вони просто метушаться, хапаючись за все підряд. І зовні здається, що молодше покоління героїв – Горислава Галичанко та Теобальд Полуботок-Свищенко – має набагато більше страхів і комплексів, ніж старше, бо до всього успадкованого від батьківського покоління додається ще й своє, часто засноване на боротьбі з «батьківськими цінностями». Відтак виходить, що кожному новому поколінню в світі «Синдрому стерильності» стає жити дедалі важче й важче.

*Абсурд безглаздя, нісенітніца, нонсенс, несусвітність, безглазість, нісенітність, неподобність, недозадність; (образно) на вербі фруша, сон рябої кобили, таке, що й тути не держиться; (словесний) бридин, абракадабра, глупство, дурниця, чортзна-що, чортівата-ща-що, маячна; (у поведінці) ідіотизм, дурість; (невідповідність) парадокс; (що збуджує сміх) анекдот, анекдотичність анекдот (Святослав КАРАВАНСЬКИЙ «Практичний словник синонімів угорської мови»).*

У збірці оповідань «Сезонний розплод жінок» є оповідання «Життя без батьків». Як на мене, книжка «Синдром стерильності» цілком заслуговує на підзаголовок «Життя без дітей». Одним зі страхів Мілі, «поштарки з бізнесовими здібностями», є страх завагітніти, а в детальному й максимально відвертому описі сцен любощів слідчого Михайла Тичини та журналістки Горислави Галичанко застосуванню контрацепції приділено значну увагу. Варто пригадати й історію, яку розказав голландський консультант Арнольд Гомосапієнс, такий собі «вчитель жит-

тя» в межах однієї «окрім взятої» тигиринської газети «КРІС-2». Ця історія здалася оповідачці Гориславі Галичанко дивною, проте вона чудово вписується в концепцію «життя без дітей», бо там ідеться про вагітних жінок, які ходять до нічного клубу й курять марихуану, – тобто, навіть маючи дитину під серцем, «ні в чому собі не відмовляють».

Але повернімося до нашого «полярного дрейфу», з яким можна було б порівняти мандрівку світом Тигрина й передусім тигиринської щоденної газети «КРІС-2». На відміну від славнозвісного «Фрама», метафоричне плавання для геройні-оповідачки ледь не скінчилося повним і цлковитим потопленням саме в той момент, коли метафоричний корабель «Синдрому стерильності», здається, от-от мав би вийти з льодово-абсурдного полону на «чисту воду». Це стається через розкриття таємниці зникнення голландського консультанта Арнольда Гомосапієнса, довкола якої було закручено псевдодетективну інтригу роману, – вона виступала немовби орієнтиром для оповідача-керманчика. Внесення ясності щодо особи Арнольда Гомосапієнса (Наталка Сняданко тримається започаткованої ще в «Колекції пристрастей» манери давати своїм персонажам іронічні імена та прізвища) й обставин його зникнення, на відміну від «справжнього» детективу, не дають полегшення та ясності, навпаки – приносять розчарування й ставлять усе нові й нові запитання. Викриття афери з консультантом Гомосапієнсом, а відтак і розчарування Гориславі Галичанко в будь-якому сенсі своєї подальшої праці в газеті «КРІС-2» відбулося приблизно одночасно з двома іншими розчаруваннями: в перспективі й необхідності своєї наукової роботи – написанні дисертації на тему «Провінція географічна – не провінція духовна» – та в її особистому, точніше сказати, інтимному житті з таким собі інтелігентним слідчим Михайлом Тичною – роман із ним цілком несподівано для Горислави став предметом «реаліті-шоу», продемонстрованого на телебаченні десь у німецькому містечку Гагенбах. Гориславі Галичанко не лишається нічого іншого, як іти на друге, вже німецьке коло свого абсурдного дрейфу – вона погоджується працювати журналістом у тижневику «Гальт» (у перекладі з німецької означає «Зупинись!») – тому самому, між іншим, що публікував матеріали їхнього з Михайлом «реаліті-шоу». Наталка Сняданко вдається до випробуваного ще в оповіданні «Варшавська мелодія» з циклу «Сезонний розпродаж блондинок» прийому: події, а головне – почування чийогось інтимного світу несподівано стають предметом висвітлення мас-медія, і то максимально відвертого, жорсткого. Втім, у такому разі неминуче настає момент, коли інтимна історія, що оповідається на телекрані чи зі сторінок газети,

відділяється від справжніх життєвих історій Горислави, Михайла, Тебальда, редакції «КРІС-2» й починає жити своїм, абсолютно незалежним мас-медійним життям.

А для Горислави коло абсурдного дрейфу замикається: приїхавши свого часу на роботу в «КРІС-2» в Німеччини, потому вона знову їде в інше невелике німецьке містечко. (Відповідь назапитання, а для чого, власне, Гориславі треба було мінятися загалом незлецьке життя студентки в Німеччині на українські беззарплатні журналістські злідні, лишається немовби «за кадром» романної оповіді). І лише тоді, коли знову все починається спочатку, Горислава нарешті замислюється про орієнтири, про компас, такий необхідний у плаванні. Вона насправді не мала орієнтирів ні спочатку, ні потім, і лише наприкінці оповіді не так усвідомлює, як відчуває неправильність усього, що з нею відбувається.

Роман завершується – в буквальному розумінні – спогляданням неба з повністю «вимкненим» мисленням... Висновок, який робить із цього споглядання неназваний знайомий Горислави – мовляв, причина насправді в тому, що в Німеччині небо без дротів – не таєй вже й дурнуватий, як може здатися. Небо без дротів – це, крім усього іншого, небо без найменшого домішку земного, відтак – зовсім без якихось земних дорожковказів. Це небо, в якому хочеш не хочеш, а мусиш віднаходити провідну зірку... 

любомир  
крушиницький

тереза  
проць

Е А Р  
А П А В  
А Р  
Б



## «Ілюстрація має нести максимум інформації»

...1989 року закінчила Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова (тепер – Академія друкарства), кафедра ілюстрації та оформлення

книги. Проілюструвала та сформувала близько тридцяти книгож. Співпрацювала з видавництвами «Веселка», «ОКС-АРТ», «Смолоскіп», «Підручники і посібники», «Начальна книга – Богдан».

Працювала художником у газетах «Посвіт» (Товариство «Вергеп»), «Цвіт України», журналі «Здоров'я жінки в Україні», художником редактором журналу «Світ дитини» (при тернопільському видавництві «Збруч»). Брала участь у півдебітка виставковій Молодої спільноти художників України в Тернополі.

**Не кожна книжка може похвалитися хорошим ілюстрacіями. Але кожній, навіть дорослій людині подобаються гарні малюнки та хороше оформлення. Про дітей і казати годі, для них малюнки в книжці часто важливіші навіть за текст. Про секрети ілюстрування книжок та проблеми, які супроводжують роботу сучасного ілюстратора, розмовляємо з тернопільською художницею-графіком Терезою Проць.**

**Любомир КРУПНИЦЬКИЙ:** Як давно Ви займаєтесь книжковою графікою? Якою є специфіка роботи з дитячою книжкою та підручником зокрема?

**Тереза ПРОЦЬ:** Я почала малювати в графіці фактично з трьох років. Брала кулькову ручку й створювала лінійний рисунок на папері. Не любила в дитинстві кольорів. Тобто графік я, напевно, генетичний. Дитячою літературою займаюся з IV курсу інституту. Робила курсові та дипломну роботу з навчальної літератури для дітей. Це був набір книжечок із дитячим фольклором: співанки, колядки, загадки. Тому я вивчала не тільки психологію різних вікових категорій дітей, але й їхні фізичні особливості. Наприклад, які кольори, розміри, форми дитина може сприймати в тому чи іншому віці. Підручник для дітей до 12 років має бути повноколірним – це необхідна вимога, яку висувають на конкурсах підручників для дітей, що їх проводить міністерство освіти. Підручник має бути добре методологічно розроблений та проплюстрований максимально «без фантазій». Якщо в дитячій казочці чи в книжці з поезіями Лесі Українки художник може собі дозволити певне своє бачення, якісі особливі художні прийоми, то в підручнику це неприйнятно. Якщо я ілюструю казку братів Грімм «Пані Метелиця», то маю її намалювати саме такою, як її описали письменники. От, наприклад, брати Грімм описують пані Метелицю як бабку з великими зубами і страшними очима. Відповідно й художник мусить дотримуватися того образу – стара жінка, котра викликає в дітей відчуття страху. Але раптом з'являється певний антагонізм – що вона дуже добра і справедлива. І тут важливо знайти рівновагу. По-перше, щоб у дітей не виникало негативних емоцій, надмірного страху. По-друге, щоби вони адекватно сприйняли того персонажа. Казки в давнину мали викову функцію. Ці казки-страшилки, як ото «Червона шапочка» чи жахлива до неймовірності казка братів Грімм про неслухняну дівчинку, котра потрапила до чарівниці, а та перетворила її на поліно і спалила в печі – це був виховний елемент для дітей того часу: не можна робити те-то, бо тебе покарають, – таким чином дітей спрямовували в правильне русло.

Не знаю, чи з погляду сучасної психології це доцільно й допустимо, але на той час, думаю, існування таких казок було виправданим.

Якщо у підручниках з математики можна широко застосовувати елементи комп’ютерної графіки, то художник, що ілюструє літературу, мусить бути дуже добрим рисувальником – чітко знати анатомію людини, тварин, правильно зображати дерева. Дитина, дивлячись на ілюстрацію в підручнику, має формувати собі правильне сприйняття світу. Крім того, ілюстрація має нести максимум інформації.

**А.К.:** А як бути з правильним відображенням світу в казках, адже там, як правило, фігурують герої чи речі, яких у природі не існує, або ж звичайні речі набувають незвичайних властивостей, форм тощо...

**Т.П.:** Завжди ілюстратор відштовхується від того, що написав автор, він просто відображає написане. Треба поважати фантазію автора і його бачення. Тож якщо він дав чіткий образ свого героя, значить, таким він його бачить, і саме так, а не інакше, треба того героя зобразити. Якщо ж чіткої характеристики немає, то зовнішній вигляд, очевидно, є несуттєвим, він не підкреслює характеру героя – і в такому випадку як собі захочеш, так і робиш. Тут уже має працювати фантазія ілюстратора.

Дуже цікаво в цьому плані висловлювався американський письменник О’Генрі. Він казав, що просто ненавидить художників-ілюстраторів. Якось написав він оповідання про золотошукачів із далекої півночі, надіслав у літературний журнал, а коли придбав надрукований примірник того журнала, то побачив, що головного героя зображеного ковбоєм, ще й у шкіряних галіфе. А все тому, що художник, не читаючи всього твору, десь у тексті натрапив на слово «кінь». Таким недбалством колись грішило дуже багато ілюстраторів, ця проблема існує і нині. У підручниках українських видавництв часом можна натрапити на просто несуспітні речі. Наприклад, ілюстрація до уривку



з твору Дарела «Моя сім'я та інші звірі», де є опис хлопчика, котрий сидить біля ліжка бабусі. Художник намалював того героя з вусами та бородою! Він прочитав, що письменник від свого імені описує все, що відбувається в творі, подивився, як виглядав Джеральд Карел – і так зобразив його на ілюстрації, не вникаючи в те, що письменник описував у цьому оповіданні своє дитинство.

**А.К.**: Чи допомагає в роботі над ілюстраціями знайомство чи часте спілкування з автором чи упорядником книжки?

**Т.П.**: З підручниками я працюю в команді з авторами. Коли ми працюємо з певною частиною підручника, я пропоную власну композицію, своє бачення ілюстрації. Автори це приймають, узгоднюють, якісь корективи вносять. Якщо автори мають певний смак, розуміються на мистецтві й знають, чого хотути – то вони часто можуть дати дуже доречні, принципові зауваження, які суттєво допомагають створити хороший ілюстративний матеріал. Із такими авторами я дуже люблю мати справу, бо приємно відчувати, коли працює сама команда. Однак трапляються й автори, котрі кануть: «Робіть, як хочете, ми нічого в цьому не розумімо, як зробите, так і буде добре».



**А.К.**: Працюючи над ілюстраціями до підручників із зарубіжної літератури, Ви читаєте оригінали творів чи обмежуєтесь лише текстом підручника?

**Т.П.**: Оскільки я вже давно займаюся дитячою книгою, то практично всі твори, які дає шкільна програма зарубіжної літератури, знаю. Але коли я ілюструю підручник, то мушу працювати тольки з тим, скороченим, текстом, який дають автори. Ілюстрація створюється тільки до тих сторінок, які надруковано повністю, не можна давати ілюстрації до тексту, поданого в переказі. Основна складність у роботі з підручником зарубіжної літератури – це те, що в одній книзі треба проілюструвати твори, починаючи від «Одіссеї» Гомера і закінчуючи Шо-

лоховим, у одному стилі. Дуже важко створити такі ілюстрації в книжці, щоб стиль і прийоми не мінялися, але водночас було би передано дух кожного твору.

**Л.К.**: А як відбувається сам процес творення?

**Т.П.**: Два-три місяці людина нічого не робить – це є процес виношування книжки. Для мене це питання особливо болюче, коли є термін, до якого мушу здати ту чи іншу книгу. Я силую себе щось робити, можну несамовито себе підганяти, зіпсувати 10–15 аркушів паперу – проте так нічого й не виходить. А тоді раптом приходить момент осяння, коли я вже точно знаю, як це має виглядати. І коли приходить оце «Е!», починається просто скажена праця – за один захід я можу зробити 3–4 ілюстрації. Насправді, це відбувається зовсім не випадково, а як результат шаленої розумової роботи, що зовні може видаватися нічого-не-робленням.

**Л.К.**: Ілюстраціями до яких книжок найбільше пишається, над якими найприємніше працювалося?

**Т.П.**: Найприємніше було робити ілюстрації на тему однієї з книжок про пригоди юного детектива Блюмквіста Астрід Ліндгрен. Але вони так і залишилися невиданими – лежать у шухляді. Видавництво «Школа» викупило всі авторські права на видання книжок Астрід Ліндгрен в Україні. Очевидно, таким чином воно застрахувалося від конкуренції, яка обов'язково б виникла, бо художнє оформлення їхніх книжок, м'яко кажучи, не дуже хороше. Інше мое улюблене дітище, яке теж не було надруковане – це ілюстрації до збірки казок Середземномор'я, що мала вийти друком у львівському видавництві «ОКС-АРТ», однак, урешті-решт, малюнки взагалі загубились.

Свого часу співпрацювала з «Веселкою», зробила кілька книжечок у «Смолоскипі». Дуже приємний був період роботи в журналі «Здоров'я жінки в Україні» з Віктором Долішним. За час моєї роботи як штатного художника у «Підручниках і посібниках» (одне з тернопільських видавництв. – Л.К.) приємною та плідною була співпраця з Ларисою Андріївною Мечник – зошити з біології та природознавства для молодшої школи. Там же ми випустили дві дуже хороші дитячі книжечки англійською мовою: «Аліса в країні чудес» і «Пригоди Гулівера». Робота з підручниками зарубіжної літератури почалася ще 1998 року. З часом виробився певний стиль, структура, які сподобалися авторам. Нині з моїм оформленням видано підручники з 5-го по 9-й класи.

**А.К.**: Цього року 100-річний ювілей Астрід Лінгрен. Може, таки є шанс видати Ваші ілюстрації до повістей про Блюмквіста?

**Т.П.**: Це просто українська біда. Найкращі видавці України, котрі співпрацюють із багатьма добрими ілюстраторами і хочуть видавати Астрід Лінгрен, шоковані таким станом речей. Але ніхто нічого не може зробити, бо всі права на видання книг Астрід Лінгрен належать Видавничому дому «Школа». А вони видали, я не побоюся сказати, просто жахливі речі. Я мушу про це говорити, бо вони коять злочин. Заробляють на тих своїх правах і монополії, але видають книжки з такими жахливими ілюстраціями, бо, напевно, дуже мало платять авторам.

Я зв'язувалася з ними і пропонувала свої роботи. Мені зовсім без ентузіазму порадили звернутися до їхнього редактора в Києві, але одразу ж повідомили, що не планують ніякого кольорового видання. До них і перекладачі звертаються зі своїми роботами. Та сама Ольга Сенюк пропонувала їм свої переклади – вони в неї дуже гарні, але, зрозуміло, що й вона цінує свою працю. Тобто, швидше за все, «Школа» й далі видаватиме цю пародію на дитячу книжку. Я не знаю, як із цим боротися, але, напевно, тут повинен би якось діяти антимонопольний комітет, Спілка видавців України мала б якось втрутитися.

**А.К.**: Чи траплялося, що Ваші роботи, без дозволу автора чи видавництва, використовували інші видавці?

**Т.П.**: Я з цим часто стикаюся. Ця проблема особливо стосується художників не дуже відомих. Тому що, наприклад, кожен твір Єрка досить відомий, і він має на них дуже чітку позицію щодо авторських прав. Тим не менше, знаю випадок, коли один із підприємців хотів використати його рисунок як рекламну марку свого товару. Не вникаючи в те, що за це треба платити, він прийшов у видавництво, яке робило етикетку його товару, і сказав: «Я хочу оціл!». І нічого не допомогло йому пояснити, що є авторське право художника, який зробив цей рисунок, що треба з ним зв'язуватися, укладати договір і платити за це. У нас люди просто не мають уявлення про авторське право. І це не тільки в графіці чи мистецтві.

Буває, людина працює художником у якомусь маленькому видавництві, робить для нього досить непогані рисунки, які випадково побачив столичний видавець і вони йому сподобалися. Такий видавець часто без жодного попередження, прохання чи повідомлення просто пере-

скановує ці рисунки і, навіть не переробляючи, вставляє у своє видання. І зі мною таке було.

**А.К.**: Звичайно є практика перевидання закордонних книжок. Переклад тексту, як правило, пристосовують до місцевого читача, а от малюнки – ні. І тоді з’являються в українській абетці ілюстрації з народними елементами, зовсім не притаманними українцям – самовар, балалайка, косоворотка тощо...

**Т.П.**: То є проблема постсовєтського менталітету. Все ідентифікувалося з одним величим радянським народом, а той, у свою чергу, асоціювався з російським етносом. Тому зараз, особливо на сході та півдні України, є багато людей, у тому числі й художників, які не розрізняють цієї етнічної ідентифікації. Тому з’являються в книжках для українських дітей лапти, сарафани та балалайки.

Узагалі, ментальність людини і художню школу митця дуже добре видно. З ілюстрацій можна відчути художню школу тої чи іншої країни. Це є дуже важливе питання – щодо художників та ментальності. Але на це звертають дуже мало уваги. За рисунками, типажами, колористикою, технікою виконання можна впізнати прибалтійських художників, так само дуже добре вирізняється московська школа.

**А.К.**: Московська школа чи російський дух?

**Т.П.**: Не знаю, як сказати. Це є і російський дух, і водночас школа московських художників-графіків, яка має дуже давні традиції класиків російської ілюстрації – Лебедєва, Попова, Пінкісевича, які ілюстрували твори Чуковського та Маршака. Російські ілюстратори й далі несуть традиції цих художників. Відкриваєш якусь сучасну російську дитячу книжку – й одразу відчуваєш дух 20-х років минулого століття: техніка, стиль, колористика. Але то є щось зовсім інше ніж, наприклад, дух «Лиса Микити» Франка, відмінне від настрою творів Лесі Українки, не схоже на дитячі твори Олександра Олеся чи Олега Ольжича.

Якось одна моя знайома художниця, яка за свою ментальністю не була українкою, готувала ілюстрації до дитячих поезій Олександра Олеся. Вона з дитинства виховувалася на найкращих традиціях російської книжкової ілюстрації й усе це ввібрала, адже це було їй дуже близьке за духом. Як результат, вона зробила чудову барвисту дитячу книжечку. Не вникаючи в текст – усе гарно й технічно довершено,

але коли дізнаєшся, що це ілюстрації до віршів Олександра Олеся, то відразу стає зрозуміло, що це не воно, нема там відчуття українського письменника.

**А.К.**: Попри всі негаразди, в Україні щороку з'являється чимало хороших книжок для дітей. Водночас наших письменників, перекладачів та ілюстраторів немає навіть серед номінантів на премію Астрід Ліндгрен.

**Т.П.**: Я так розумію, що інформація про цю премію ще просто не дійшла до наших авторів, перекладачів і художників. А видавці, навіть як і знають, то ще не зрушилися, щоб номінувати своїх авторів. Про що ми будемо говорити, якщо за всю історію української книги (радянського періоду) лише один раз, здається, 1973 року, «Веселка» вислава ілюстрації Голозубова на біенале у Братиславі й виграла тоді гран-прі. І все – до того не висилали, і пізніше теж. Хоча й вважалося, що в Радянському Союзі дитяча книга – це неабищо!

**А.К.**: Чи є якась премія, конкурс серед ілюстраторів в Україні?

Літературну премію ім. якні  
**Астрід Ліндгрен** встановив  
 шведський уряд 2002 року, ще  
 найбільша в світі нагорода в галузі  
 дитячої та юнацької літератури.  
 Обсяг премії – 5 млн шведських крон  
 (близько 3,5 млн гривень).

Про міжнародну нагороду  
 вручують щороку одному чи  
 кільком лауреатам – письменникам,  
 ілюстраторам і перекладачам,  
 а також за діяльність, що сприяє  
 розвитку читання. І художні  
 роботи, і діяльність, спрямовані на  
 пропаганду читання, мусить мати  
 найвищу харacterистики і глибоко  
 гуманістичний характер, що  
 відповідає духові Астрід Ліндгрен.

2007 року премію отримала  
 венесуельська громадська  
 організація «Banco del Libro»  
 ([www.alma.se](http://www.alma.se), [www.chilaidb.dp.ua](http://www.chilaidb.dp.ua)).

**Т.П.**: Нічого такого нема. Єдиний, хто зробив виставку ілюстрацій дитячої книги – це Малкович. А у Львові ж є Академія друкарства, і зараз це чи не єдиний подібний заклад у Східній Європі. Там є кафедра ілюстрації, де працювали метри української ілюстрації – Касьян, Кульчицька. Чому б не заснувати премію імені Олени Кульчицької? Адже вона справді великий ілюстратор. Освіту здобувала у Відні, оформляла дитячі книги, робила офорті, лінорити, дереворити.

**А.К.**: Конкурси літературні у нас таки є, але поки що не з'явився ані новий Нестайко, ані хтось спроможний конкурувати з творами Джоан Роулінг...

**Т.П.:** Щодо текстів, то є якесь неузгодження з нашими видавцями. Кричать на кожному перехресті, що немає доброї літератури для підлітків, дітей молодшого шкільного віку. Але як тільки в них з'являється новий текст, то одразу ж починається якийсь спротив. «Це не можемо, бо автор не розкручений. За це також не візьмемося, бо автор без копійки, а ми на це гроши шукати не будемо». І далі лунають заклики. З іншого боку, видається море всілякого непотребу... Ну не буду я ілюструвати патріотичну поезію для дітей. Вона є банальна і нікому не потрібна. Треба взагалі бути дуже обережним із поняттям патріотизму. Тому що дуже легко скотитися на такі «банали», «зацурення» і «змармулядження», що діти широ зненавидять оцю всю «патріотику». Треба до цієї теми дуже обережно підходити.

Якось я про це говорила зі своєю товаришкою (за професією – літератор, до того ж, мати трьох дітей), і вона розповіла, що її діти дуже люблять віршік про журавля Платона Воронька: «Ми спітали журавля: "Де найкраща є земля?" Журавель відповідає: "Краще рідні не має!"». Фантастично простий і водночас по-справжньому патріотичний вірш. Там немає жодного слова «Україна», «калина», «вишиванка» і т.ін. Попри це – то є справді великий патріотичний вірш, і діти його вивчили «на ура». Але чомусь чи не кожен письменник вважає своїм обов'язком написати про вишиванку.

**А.К.:** Дедалі більше книг нині ілюструють малюнками, створеними за допомогою комп'ютера – так швидше, простіше й дешевше. Чи не загрожує це професії художника-графіка?

**Т.П.:** Якось один із редакторів, із якими я співпрацюю, повернувшись з міжнародної книжкової виставки в Німеччині й привіз звідти багато каталогів німецької дитячої книги. Мені, звичайно, було цікаво

**Олена Львівна Кульчицька**  
 (15 вересня 1877 – 8 березня 1967)  
 народилася на Тернопільщині. 1907  
 року закінчила Академію мистецтв  
 у Відні. З 1945 по 1954 роки  
 викладала графіку в Львівському  
 поліграфічному інституті,  
 професором якого стала 1948 року.

Велику мистецьку й наукову  
 вітальність мають її альбоми  
 акварелей «Народна архітектура  
 західних областей України» та  
 «Народний одяг західних областей  
 України». Оформлення Олени  
 Кульчицької увійшли до золотого  
 фонду української книжкової  
 ілюстрації («Слово о полку  
 Ігореві», «Твій забутій предків»,  
 «Лис Микита»). 1967 року стала  
 лауреатом Державної премії УРСР  
 ім. Т.Г.Шевченка (із: wikipedia.org).

подивитися, що та як видають нині в Німеччині, і я там помітила одну річ, яка мене здивувала – практично всі ілюстрації виконані вручну. Гуаш, акварель, кольорові олівці, фломастери, мішана техніка – що завгодно, але зразу було видно, що це є ручна техніка. Німецькі видавництва, я впевнена, можуть собі дозволити мати добрих дизайнерів і все необхідне обладнання, то чому ж вони не ілюструють книги комп'ютерною графікою? У нас багато видавництв використовують комп'ютерні ілюстрації тому, що ми є бідні. А за комп'ютерні малюнки можна платити небагато, бо вважається, що це так – забавки. Хоча виготовлення комп'ютерної ілюстрації займає не менше часу, ніж ручна ілюстрація, не менше зусиль і навіть більше здоров'я. Комп'ютер, як біт там не було, таки більше шкодить здоров'ю, ніж олівець і фарби. Можливо, так низько у нас цінять роботу комп'ютерного графіка тому, що в Україні нема багато висококласних спеціалістів. Хто у нас, переважно, працює у видавництвах комп'ютерним дизайнером або художником? Це людина, яка, швидше за все, вчилася на програміста (але аж ніяк не художника), засвоїла основні елементи якоїсь художньої програми, – відсканував, розмалював і готово. Класний художник комп'ютерної графіки досконало володіє кільканадцятьма програмами, розбирається не тільки в графіці, а й прекрасно знає верстку тощо. Таких одиниць, і їх робота має дуже солідно оплачуватися. А те, що ми зараз маємо – це, в основному, заробітчанство. Будь-хто, навіть людина, яка не знає, що таке книга в принципі, працює в цій сфері, бо це дає швидкий дохід, і те, що йому платять за цю роботу, його задовільнє. А видавництво користується невибагливістю такого «художника», посередня якість малюнків теж влаштовує.



Я завжди вважала, зараз так думаю і, мабуть, ніхто мене не переконає у протилежному, що та звична низькопрофесійна комп'ютерна графіка, якою нині в нас переважно ілюструють підручники, багато книжечок для дітей – це є мертвe. Там бракує емоцій, немає відчуття руки художника, немає той «живинки». Це нудно і нецікаво.

**Л.К.**: Розкажіть про свою книжку-мрію.

**Т.П.**: Потрібен добрий текст – невеликий, можливо, оповіданнячко, – але цікавий і філософський – десь у стилі «Вінні-Пуха». Взагалі вважаю цю книжку шедевром усіх часів і народів. Має бути якийсь неординарний автор, твори якого дуже ілюстративні, і щоб мені давали повну свободу. Щоб можна було використати якийсь нестандартний формат, щоб не було жодних застережень від видавців: «не використовуй тут стільки білого простору, бо це все коштує». Якщо я хочу, щоб уся сторінка була біла і там було лише одне слово, то я хотіла б мати таку можливість. Щоб не було ніяких технічних перешкод та обмежень: «це сканер не візьме», «а це друкар не надрукує», «Ви знаєте, які в нас машини...» і «паперу немає такого». Надрукована книжка-мрія може бути лише на кілька сотих відсотка гірша за оригінал. Щоб не було такого, що досить часто трапляється в практиці художника-графіка – він бере примірник віддрукованої книжки і жахається, бо це зовсім не схоже на те, що він малював. У житті не буває, аби все було точно так, як в оригіналі, – але хочеться, щоб це була мінімальна похибка.



# «ДІВІТЬСЯ, ХТО ПРИЙШОВ!»

**Оксана ПЛАКСІЙ**

**Новочасна література:** тримісячник. – К.: 2007, №1, 232 с. (Бібліотека «Дивослова»).

Від журналу «Дивослов» нещодавно відбрунькувався тримісячник «Новочасна література». Як пояснила головний редактор «Дивослова» Катерина Рибалко, рубрика з назвою «Новочасна література», що впродовж двох років існувала в журналі, здобула таку популярність у читачів, що редакція наважилася застинувати окреме передплатне видання.

Його мета – очевидна й зрозуміла кожному, хто має нездорову звичку читати й через це неминуче потерпає від проблем українського книгопоширення, чи то пак майже цілковитої відсутності цього поширення, а саме: донести до вчителя-словесника свіжі тексти української літератури, здебільшого фізично недосяжні для мешканців невеликих містечок і, тим паче, сіл. Логічний крок до подолання абсурдної ситуації, що склалася з викладанням літератури в провінційних школах: вчитель просто не має доступу до текстів, лишаючись далеко за межами сучасного літературного процесу.

У першому числі вміщено твори Теодозії Зарівної та Людмили Таран. І не треба бути провидцем, щоб припустити: укладачі задовольнять смаки своїх потенційних читачів, – власне, здебільшого читачок. Досить традиційне, зважене, грамотне письмо про життя – таке, яким воно може бути насправді, про долі позірно пересічних жінок, про випробування, які чигають на жіноцтво та його уявлення про щастя в мінливому світі ХХІ ст. Різні покоління, різне оточення, різна мораль – але, попри те, досить виразне прагнення до збереження соціально-культурної тягlosti (певно, комусь закортить побавитися, відстежуючи традицію «соцреалізму», – надто зважаючи на консервативність «цільового» читача). Лише раз, уже насамкінець, Людмила Таран вчинила невелику диверсію оповіданням «Тroe і один», впускаючи трохи містики, трохи абсурду й дражливості в доти до непристойного пристойний томик.

На наступний випуск укладачі аноннують твори Оксани Лозової та Галини Таракюк, більшим часом до товариства обіцяли дополучитися Володимир Даниленко, Євгенія Кононенко та Марія Матіос... Тожможемо тішитися, що з'явився ще один грубий літературний журнал. \*

**ЛНовочасна  
Література**

1 · 2007

Богдана  
козаченко

Лія  
Шевза

Н  
А  
Б  
А  
Р  
Б



## Індивідуальні протоколи

Вона хотіла б народитися 13 вересня 1965 року  
і померти десь у іншій країні, мати інагді  
ім'я, тіло, вдачу, займатися в скінгі та іншим,  
хоча ні країна, ні ім'я, ні тіло, ні фах нічим не  
завинили перед її вдачею, і їй просто треба  
перестати викликатися і написати, як годиться,  
що вона перекладач... який ж чого не перекладає,  
театрозванув... який перестав любити  
театр, журналіст... який уникає велелюдності,  
науковець... який відкладає захист дисертації,  
та літератор, який написав і видав свою першу  
книжку, як не відомо, чи напишіть й видасть  
щось іще.

Стверджуючи те, що увійти до української літератури під прізвищем Шевченко було б чимось надто рэдикальним, театрознавець Наталія Шевченко обрала псевдонім Лія Шева. (Ну певно, просте скорочення від власного імені, що ж тут рэдикального...)

Ніби не здогадуючись про існування жорсткої моди на порно, істерію, екшн із елементами дидактики, властиву сучукрліту, вона перебирає намистини станів, роздумів і спогадів для виходу з життєвої кризи, імпровізуючи з категоріями емпатії, людяності, кохання, ніжності та співчуття.

Досліджуючи за фахом техніку акторської гри, вона створює в тексті колекцію автопортретів і псевдонімів, серед яких можна забути, але стверджує, що її геройня – це, власне, і є вона сама.

Вона пише прозу, адресовану інтелектуальній еліті, але її месидж потрапляє чомусь просто в серце не тільки уважного, але й байдужого адресата. Що є загалом непогано для зудиторії сучукрліту, взагалі не розбещеної сердечністю.

Один із стіровинних критеріїв оцінювання хорошого письма такий: справжній текст мусить вийняти душу читача, а потім повернути її трішечки зміненою. «Протоколи рибного дня» свідчать, що найкращий метод вийняти душу з сучасного читача – бути з ним щирим/широю. Бездоганне вміння цього якісно ілюструє й особиста манера спілкування театрознавця Наталії Шевченко, і перша книга письменниці Лії Шеви.

**Б.К.:** Пані Наталю, розкажіть трішки про себе.

**Лія ШЕВА:** Народилася в Києві; закінчила інститут іноземних мов, факультет англійської філології, а також театральний інститут ім. Карпенка-Карого зі спеціальністю театрознавство. Як науковець працюю в Державному центрі театрального мистецтва ім. Леся Курбаса, тема моого дослідження: «Сучасні європейські акторські та режисерські технології». Маю невеликий, але власний акторський і режисерський досвід.

**Б.К.:** В анотації до «Протоколів...» сказано, що Ваш твір є протиставленням «blogging revolution та решті псевдореволюційних симулянків». Це була ваша свідома письменницька позиція? Ви співвідносili свій текст із сучасним українським літпроцесом?

**Лія ШЕВА. Протоколи рибного дня.** –  
Л.: Кальварія, 2005, 240 с.

**ЛІЛІЯ ШЕВА:** Я про це не думала. Але про жодну опозиційність не йшлося. Більше того, я вважаю опозиційність неконструктивною, наслідком суфійського принципу – додати до існуючого необхідне. А принцип доповнованості простий: якщо тобі чогось бракує – зроби це сам. Адже саме тобі цього бракує.



**ВІКТОР КОЛІСНІЧИЙ:** Сучасність властива певна схема успіху, такі собі наслідки девізу «sex, drugs, rock&roll». Сучасний письменник мусить мати публічну позицію щодо політики, порнографії, націоналізму, має будувати максимально динамічний сюжет, додавати тілесність, садо-мазо etc. Рук «Протоколів...» – це динаміка радше внутрішнього гатунку, бо нічого вищевказаного в тексті немає. Отже, хоч Ви про це не думали, приставлення творам більшості українських письменників, зокрема, Карпі, Дереша, Жадана тощо все-таки відбулося. Видаючи свою першу книгу, не думали про особливості публічності, успіху?

**ЛІЛІЯ ШЕВА:** Не скажу, що взагалі не думала про опосередковану опозиційність, але в останню чергу думала про успіх. Щодо публічності, то, як людина театру, я її не боюся та не оминаю. Але її публічність може бути різною. Незаангажованість в актуальну «схему успіху» теж може бути публічною позицією.

**ВІКТОР КОЛІСНІЧИЙ:** Твори сучасності здебільшого позбавлені етичного елементу. Їх естетика, відповідно, є або мінусовою, або манірно-перебільшеною. А Вашим «Протоколам...» властиве ледь не академічне поєдання етичного й естетичного. Коли писали свій текст, розуміли, що це ніби виходить із моди?

**ЛІЛІЯ ШЕВА:** Модність чи немодність – часові категорії. Я ж як представник «кіївського феномену» (про це пише в передмові Віта Селіванова) маю справу з простором, а не темпоральністю. Тому для мене це не актуально. Крім того, «Нам не дано предугадать, чим наше слово отзоветься», пророкувати щодо власного тексту не можу.

**ВІКТОР КОЛІСНІЧИЙ:** Умберто Еко вважав, що праця письменника – це конструювання текстом власного читача. Ви уявляєте свого читача? Чи думали про нього під час роботи над «Протоколами...»?

**А.ІІ.**: Ні, не уявляла. Але коли пишеш текст, усвідомлюєш ти це чи ні, чому чи комусь його адресуєш. Це може бути якесь конкретна людина чи її душа, або якийсь дух, якого я, можливо, не назвала б ідеальним читачем. Але я постійно вела з кимсь внутрішню бесіду. Десь на початку тексту написала, що в мене є тільки я, щоб сказати і почути. Це прозвучить дещо самовпевнено, але я писала до себе через віддзеркалення в інших. Але виникає запитання – до якої себе? Найбільше мене вразила моя мама. Я дуже боялася показати їй книгу, «ковала» до останнього, бо в ній є багато такого, що вона про мене не знала. Ця проста, вже літня людина (їй 76 років) буквально продиралася крізь складний для неї стилістично, емоційно та смислово текст. Але продиралася, тому що їй було дуже важливо зрозуміти мій світ. Ми мали потім неймовірно щиру розмову. Те, що говорила мені мама, інші люди, дозволило мені зрозуміти, що моя книжка сама собі знаходить читачів, до того ж у різних поколіннях, і без моїх піарських зусиль. Хотілося б, щоб і мудрий не знудився, і пересічна людина зrozуміла. Але це вже вищий, майже недосяжний пілотаж, бо маю горе з розуму, тобто певну зарозумілість.

**Екзорцизм (екзерцізм)**  
– «вигнання демонів» – процедура  
вигнання злих духів, бісів із  
приміщення чи згінення  
людина від одержимості за  
допомогою заклинань, молитв й  
інших обрядових дій, що існує в  
різних культурних традиціях і  
релігійних практиках. Процедуру  
вигнання проводить спеціально  
підготовлений священик-екзорцист.

**Екзорцизм відключає (еключав):**  
з'ясування шахсу, яким біс потрапив  
у людину; з'ясування імені духа;  
читання молитв; кроплення святою  
водою; шмагання одержимого.

**Сучасний екзорцизм**  
– різноманітні форми вигнання  
інакодумих із суспільства.

**У Росії одиниця із центрів**  
екзорцизму є Троїце-Сергієва Лавра  
(м. Сергіїв Посад). Католицька  
церква навіть готова екзорцистів в  
університеті Атланетіум Pontificium  
Regina Apostolorum ([http://  
ru.wikipedia.org](http://ru.wikipedia.org)).

**В.К.**: «Протоколи рибного дня» – це книга-виговорення, і я хочу че-хочеш, мусиш назвати рефлексійною прозою. Виговорення кризи свідчить про прозу терапевтичну, яка лікує тебе, бо ти пишеш щось на кшталт прийому екзерцизму. З другого боку, коли читаєш книгу вдруге, зрозумієш, що їй властиві абсолютно чіткі елементи sztuki, мистецтва. Є чітка та раціональна структура. Як Ви могли б цю структуру визначити?

**А.ІІ.**: Структура – це як таблиця, що насніла якось Менделєєву. З одного боку вона зроблена, а з другого – майже візіонерськи відчути. Структура сама зі мною гравася, диктувала мені ходи, вибудовувалася майже самостійно.

А потім була докрученя мною раціонально, яскористалася уривками знань про майже кабалістичні речі. Отже, певна смислові і ритмічна композиція тесту не випадкова, це дуже важлива складова його загального месиджу.

Хотіла б прояснити інше. Здається, ми трохи зловживаємо словом «криза». А воно потребує певного дешифрування. Китайська гексаграма кризи визначається подвійно: «небезпека» і «можливість». Тому криза – це дуже плідний, продуктивний, навіть перспективний стан. Але тільки в тому випадку, коли не боятися, мати надію, дійти до кінця, мати вірута любов, як не патетично це звучить. І якими б не були містичними певні внутрішні й зовнішні події в кризі, треба чіплятися за прості людські речі, за той малий, та дуже важливий для людини світ. Тому криза – це ще й стан повноти, переважно недосяжної буденно: в найглибшому горі відчуваєш щастя, бо доторкнувся невимовного. Тому криза для мене не є чимось негативним. Навпаки, це творчий стан, природний для людини, що рухається, змінюється. Кризи не варто уникати, не варто постійно ховатися від екзистенційного болю за несуттєвими речами. Я для себе зрозуміла: текст несе месидж для автора – не треба бігти від себе, від досвіду, це ганебно, однаково, як воїну бігти з поля битви.

**В.К.:** Протягом останніх років формат книги-щоденника набув шаленої популярності. Він дуне зобов'язує письменника: з одного боку, провокує до максимальної відвертості, але з другого – ускладнює процес дистанціювання від власного героя. Чому Ви обрали формат щоденникової прози?

**Л.Ш.:** Документальність, щоденниковість набула поширення в останні роки. Але мої «Протоколи...» загалом написані в 2000–2001 рр. Тобто вже тоді я відчула актуальність цього «жанру». Сучасний світ настільки занурюється в штучні фактури, свідомість настільки обліплена й атакована всілякими симуляціями та штучностями, що неймовірно бракує людської органіки, присутності людини з її автентичними відчуттями, думками, запитаннями до себе. Тому я чудово розумію реакцію молодих журналістів, які заживають «Протоколам...» певний ексгібіціонізм. Ця неадекватна реакція свідчить, що рівень щирості в суспільстві дуже низький, що люди глибоко занурені в синтетичний світ не тільки речей, але й почуттів. Адже виходить, що нормальні, можливо, подекуди і сповіданальні речі переживаються як неймовірне оголення.

**Б.К.**: Мамардашвілі говорив, що текст – це донос письменника на самого себе, це саморозкриття в певних, абсолютно дивовижніх аспектах всього, що йому притаманне, що йому болить, турбує, що, можливо, він відкривається, щоб вирішити певні проблеми, позбутися їх. Сканіть, до якої міри Ваша герояня є Вами?

**Л.Ш.**: Я була б нещира, якби почала кокетувати, казати, що це не зовсім я. Моя герояня – це я. Але. Якщо сприймати будь-яку людину лінійно, площинно, то висловлене в тексті – це дійсно ексгібіціонізм, і психоаналіз, і Фройд би плакав. Повторюся: в моїй книзі описана життєва криза. А людина в такому стані є не зовсім собою, собою звичкою. У критичному стані, як і в будь-якій екстремальній ситуації, людина може розкритися та проявити себе нетипово, несподівано (навіть для самої себе). Під час і після кризи людина змінюється (якщо, звичайно, з неї виходить). Але це тільки один із варіантів відповіді на Ваше запитання. Другий варіант – у тексті існує певна точка зборки, моя внутрішня ієрархія.

**Б.К.**: Яка вона?

**Л.Ш.**: На все, і на себе саму можна дивитися під різними кутами зору, з різних дистанцій.

**Б.К.**: Виходячи з наявності акторського досвіду, можна сказати, що дистанції з кожним з особистих «я» – це природна для Вас річ?

**Л.Ш.**: Певною мірою так. Але парадоксальна річ – інколи найбільша дистанція вказує на найглибшу автентику. Є такий давній вислів: кожна людина має два птаха – один клює, а другий спостерігає. Якщо виходить утримувати ці дві діаметрально протилежні позиції – повнота особистості гарантована. У «Протоколах...» на певні описані перипетії я дивилась з точки зору того птаха, який спостерігає. Робоча назва книги, яку забракував Іздрик, і я з цим погодилася, – «Свідок бенкету в рибний день». Ось це і є та ієрархія, дистанція, яка дає й участь, переживання, і спостереження.

**Б.К.**: Чи спадало Вам на думку, що книгу можна сприймати як Вашу особисту, або юніверсальну енциклопедію з виходу із кризи?

**Л.Ш.**: Так, вихід, але не універсальний і не енциклопедичний. Це індивідуальні протоколи. Вихід може бути тільки індивідуальним і дуже

суб'єктивним. Об'єктивним є знання: шляхів багато, ти будеш долати кризупо-своєму, але знай, вона не тільки руйнує старе, але й творить новий світ. Слід зауважити, що цей процес перманентний, це та пісня, що завжди з тобою.

**В.К.:** Ви захоплювалися різними релігійними та езотеричними практиками – від християнства й буддизму до Кастанеди й Кабали включно. Наскільки це для Вас серйозно?

**Л.Ш.:** Я б не назвала себе ні практиком у цій сфері, ні богословом. Тобто, я не роблю щоденно спеціальні вправи, не дотримуюся ритуалів, не досліджую теорії. Я не є захопленим пошукачем. Але це дуже тривала, глибина потреба пошуку себе, розгадування ребусів життя. Кохен рухається стежкою запитань і рано чи пізно натрапляє на ті чи інші джерела знань, починає співвідносити їх зі своїми. Але все ж це тільки наведення певного фокусу на мету. Знання, отримане через читання, є умоглядним. Воно може бути і є орієнтиром, своєрідною картою. Та з точки зору тоїх досягнень це ні про що не каже. Ще 5–10 років тому я дуже багато читала й дуже красиво говорила про езотеричне. Але тепер я волію про це мовчати. Зараз я відчуваю себе дитиною, що тільки почала ходити самостійно; тепер у моєму житті більше запитань, але менше сутності.

**В.К.:** Яка з духовних практик була Вам близьча за інші?

**Л.Ш.:** Мені завжди були близькі містичні течії будь-яких доктрин: суфізм, хасидизм, дзен, християнський містичизм. У самурайському кодексі «Гагакуре», наприклад, сказано: якщо ти зустрінеш учителя – вбий учителя; якщо ти зустрінеш Будду – вбий Будду... Звичайно, це звучить дуже радикально, по-самурайськи, але суть дзенського

*Щоденникові записи, есе, і еса, листування («уздовжене з адресатом», оповідання, окремі нотатки – одини словом, кавалки пережитого – утворюють величезну і цілісну хроніку.. життєвої кризи. До кожної людини рано чи пізно приходить відчуття того, що світ не єовін такий, яким уявляється, що люди мають чужій незразумілі. Герояня Шеви, здається, знала це від початку, бо бути «білою вороню» – це значить володіти особливим розумінням довсіля й бути завжди йому ходічин противстановленням. Колючкуватися противстановленням у всьому – у любові коханні, у взаєминах із родичами, у пошуці й, нарешті, знаходженні свого місця (ні – все-таки гнізда) у світі (Тетяна ЦЕРВАЧЕНКО).*

підходу в тому, що будь-яке вчення є точкою відліку, а не метою. Метою завжди є сама людина, її індивідуальний шлях до найавтентичнішої себе. На мою думку, найбільш суголосним сьогодення є періхівський підхід – духовна практика через мистецтво. Цей підхід гармонійно резонує з новою науковою парадигмою синергетики про відкритість і взаємодію світів різних ієрархій.

А за віросповіданням я християнка. Образ Христа для мене є найдорожчим.

**Б.К.:** Ви закінчили «Протоколи...» 2002 року, а видали наприкінці 2005. Чому так довго?

**А.Ш.:** Мабуть збіглося кілька планид: моя, «Кальварії» і видавничої справи в Україні.

**Б.К.:** Ви задоволені своєю співпрацею з «Кальварією»?

**А.Ш.:** Знаєте, там якась така кухня... Книга вийшла в серії «Бібліотека Четвер», і «Кальварія» вважає, нібито за неї відповідальний Іздрик, а Іздрик перекидає на «Кальварію»... Може через це так довго. Але, очевидно, такою є непіарська доля «Протоколів...» – книга рухається до читачів сама. І мені це, відверто кажучи, дуже подобається.

**Б.К.:** Плануєте наступну книгу?

**А.Ш.:** Я зараз пишу новий текст.

**Б.К.:** Коли на неї чекати?

**А.Ш.:** Написання книги – це ж органічний процес, які можуть бути прогнози? Текст сам росте, як рослина, його не можна «тягнути за вушка». Щоб писати, потрібна певна енергетика і вільний час. Якби був час, я б усе з енергетикою зробила. Але часу немає. А з хаотичним внутрішнім настроем я не хочу за неї братися.

**Б.К.:** Чи маєте бібліотечні пріоритети? Екзистенціалісти, американська література, або, можливо, російська? Які книжки любили в дитинстві?

**А.Ш.:** У дитинстві любила казки. І зараз люблю, і навіть пишу дивні тексти для різних дітей. А взагалі я досить сумбурно читаю... Дуже

люблю середньовічну іранську, японську, китайську прозу. Один із найулюбленіших авторів – Музіль. Звичайно, читала всьо, що читають всі порядні – чи непорядні? – сучасні вар'яти. Від Кастанеди, з тих берегів, – до Керуака, Берроуза тощо. Але моя бібліотечка-валізка з улюбленого – це Гессе, Рільке, Мандельштам, Кортасар, Пелевін, Набоков, Лишега, Місіма, Гамсун, Вульф, Джон Барт, Чоран... Ой, однієї валізи може не вистачити...

**В.К.**: Творчість якого з сучасних українських письменників Вам найближча?

**А.Ш.**: Думаю, в чомусь найближчий Тарас Прохасько, а в чомусь – Іздрик. Але їхні тексти діють на мене провокативно. Кожен по-своєму.

**В.К.**: Яким аспектом експериментального театру Ви займаєтесь?

**А.Ш.**: Це окрема тема. Говорити в Україні про експериментальний театр – це як читати велику лекцію. Якщо коротко – етика творчості. Але не плутати з мораллю. Етика – це конкретна, жива практика, жива етика – це знання енергетичних законів.

**В.К.**: Ваша геройня багато й охоче подорожує, а Ви?

**А.Ш.**: А я мощуся. Останній раз у Індії. Хотіла побачити на власні очі, чи дотягнулися до Гімалаїв мацаки глобалізації. Дотягнулися. Але та фортеця просто так не здається. Но пасаран! \*



# Вгору, все вище!



Альона ТАРАН

## Та не відірватись од землі

...І раптом вона подумала, що не знає себе, такої простої, звичайної. Виростала-виростала, жила на білому світі, носила себе, свою душу в тілі, як перлину в скойці – а насправді не знає: хто я є... Хіба таке може бути? Такі недоречні думки саме тут.

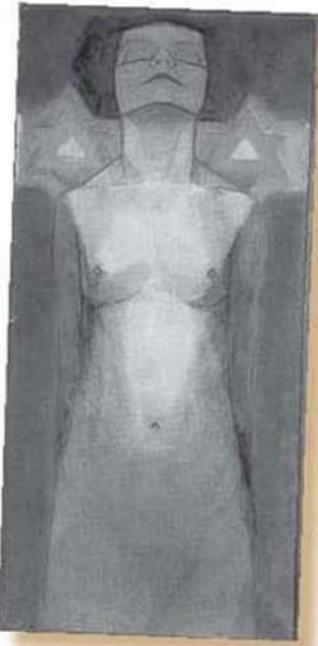
Ось вона проходить крислате, щільне перехрестья – сама-одна в столиці світу, в Парижі. Монмартр. Навколо – вировисько веселих людей. Здається, в них усіх зроду не було ніяких проблем. Малюють. Співають під гітару. Обнімаються. Цілються. Сміються.

Не підіймалася фунікулером – рухалася по широких радісних східцях: угорудо світлого, аж промени-того Сакре-Кюр.

Поки зайти до храму – зупинилася, підійшла до парапету, аби обійтися поглядом із тераси панораму Парижа. Біле місто лежало долі, мов гіантська розкрита книга, наче осяйний коштовний подарунок. Щира і шляхетна спокуса.

Ніби самі собою здійнялися вгору руки – як піднімає їх плавчина, зосереджуючись перед стрибком на пружному чутливому трампліні.

Підняла вгору руки – і вільно злетіла. Невидима, легка. Йи забило дух од несподіванки. «Ти ж цього прагла!» – почула внутрішній голос: ніби відповідь на запитання. Пружина насолоди



**Маргантата нахиста щотку щетиням уперед, так що хвіст її піднявся догори, і, дуже сповільнившись ходу, пішах до самої землі. І це ковзання, як на повітряних грижсолах, донизу принесло їй несамовитої наслоди. Земля піднялася до неї, і в безфорпній перед тим чорній гущі її позначилася її таємниці та рожеві під час місячної ночі.**

Земля йшла до неї, і Маргантту вже пройшло пающаші захеленіх лісів. Маргантта летіла над сажими туманами роскошної луги, потім над ставом. Під Марганттою хором співали жаби, а десь вдалечині, чомусь дуже хвилюючи серце, шумів потяг. Маргантта незадаром побачила його. Він поз поволі, як гусениця, спілючи в повітря іскрами. Випередивши його, Маргантта пройшла ще над одним водяним дзфкалом, у якому проплив під ногами другий місяц, ще більше знизилася й пішах, ледь ледь не черкаючи ногами верхівок величеських сосон (Михаїл БУДАКОВ. *Майстер і Маргантта*).

Наче промені сонця, від Тріумфальної арки на майдані де Голля радіально розбрізкуються десятки розкішних авеню. Острів Сіте з собором Нотр-Дам-де-Парі – ніби корабель, що його давно віднесло б у невідь-які простори по Сені, якби він не був припнутий до берегів перетинками мостів. Леточі над ним, вона пливла разом із островом, перемагаючи опір століть.

...І так само раптом – замість того, аби цілком перетворитися в польоті на ефірне ефемерне тіло з теплими розмитими контурами, мереживними пульсуючими краями – вона відчула в собі поштовхи нестримного болю і плачу.

Пташко-бідолашко, ти зовсім не знаєш себе, отож, ти не є собою, бо виростала такою, якою тебе хотіли бачити інші: всі-всі попередні покоління, предки, батьки, вчителі, потім чоловік, твої діти і роботодавці...

розправилася в тілі, а руки, невідь коли навчені, скерували напрямок польоту – від найтоншого поруху думки.

Просторим повітряним коридором її винесло майже по перпендикулярній прямій від Монмартру на вісь вулиці Ріволі. Ось ліворуч – Лувр, парк Тіволі, а праворуч, до самої Тріумфальної арки, – Елисейські поля.

І справді: з висоти пташиного польоту так просто охопити поглядом увесь Париж, який – ніби яскрава, барвиста мапа. Здається, рукою можна переставити вежу Ейфеля, взявши її за маківку. Ось він, Париж – із бруківкою, стертою, вичовганою мільйонами підошов, Париж, облизаний-обсмоктаний поглядами, розгляданнями мільйонів туристів, Париж, розтиранкований, і тим ніби змазаний, у незчисленних фотоальбомах, листівках та ілюстраціях. Але він – живий організм!

Він відчуває кожного. Через те приймає кожного, хто приймає його.

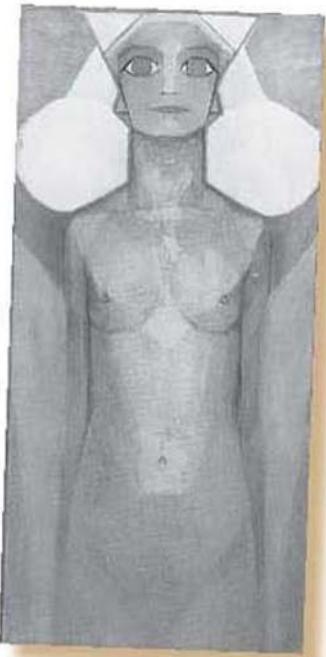
Боти – жінка. «Анатомія – це доля», – сказав колись один авторитет.

«Жінкою не народжуються, жінкою стають», – сказала інша.

Освячена і поневолена, ти обережно озираєшся у високому небі, а за тобою – невидимі шерги жінок, багато жінок – із твоєї рідної землі, які вже ніколи не побачать цього Парижа, жінки биті, поганьблені, з кривавими слідами нагайок на спинах, із іржавими цвяхами у стеблах хребтів, із відрізаними грудьми, в яких замість молока – червоні схили крові... За тобою – мільйони таких, які не вишиї долею білим по білому, а випалені чорним на чорному – на землі, ріллі, чорноземі, що так і не приніс щастя, – а міг би налититися вічним золотим зерном, молоком і медом.

Ти озираєшся – ось іще вчора, незрілою юнкою, ти стояла у земному раю-малиннику, де зворохобила голодних до крові комарів і де подруга розказала тобі страшну таємницю: звідки беруться діти... А сьогодні вже твої діти повиростали, і доньки твої виношують своїх майбутніх дітей. Їхні лона тверді й округлі, це будуть зовсім інші матері, аніж була ти. Ти була від усіх залежною, від тебе вимагали покірливості й допідливості, від тебе повсякчас вимагали жертви, нібіто схиляючись перед тобою за нібито саможертовність. Берегиня наша – казали... і ти сприймала це як належне й неминуче. Ніби змирилася з тим, що – так чи інак – є «никчиюрасою», ніж чоловіки. Ти звикла собі дорікати, що багато чого не зробила, не знала і не навчилася. Не обігріла й не нагодувала всіх стражденних, не вилікувала всіх хворих, не підтримала всіх немічних.

А доньки твої підсміються над тобою: мовляв, і справді: не освоїла Сахадні-Йогій Камасутри, айкідо, не стрибаланіколи з парашутом, не займалася дайвінгом і серфінгом, не правила яхтою, навіть водити авто не навчилася! і на що ж ти перевела своє життя? – сміються доньки твої, виходячи гордовито з-за керма і Nissan Tiана, і Тойоти Рав 4, і навіть із Ренджроверів...



*Карл Йозеф утерпів відчук  
щось на кшталт дивної болісної  
полежості, коли йому вдалося –  
знову ж таки без юдиних зусиль –  
рушити згору й доскіннути так  
званої висоти пташого польоту.  
Він опинився в самому потоці  
місячного світла, щільного і якогось  
аж навіть напацального. Місяць на  
небі ще здавався побілим, від чого  
трояхи зловісним, хоч насправді  
жити його побійнина настала ще в  
середу, а зараз він уже йшов на спад,  
і про це було достеменно відомо всім  
церковним астрономам. Карлобі.  
Йозефові теж. Він по-риб'ячому  
«фрутнувся» у світлинному струмені  
і на невизначену хвилину (час для  
нього вже був чимось пішими) замер.  
І юдиних окунін, ліні, додаткових  
діоптирів. Він бачив тепер насірізь  
і до глибин – на всю свою відкритому  
його очей просторі.*

*Наприклад, як росте трава,  
як нафта струмить трубами, як  
риба плаве річками й потоками,  
затечію і проти. Або скелети  
на дні засипаних печер і черепи  
на дні завалених краонаф. Чи  
скажімо, незліченні Тіки, замерлі  
у довжелезніх чергах перед  
прикордонними переїздами з  
напівживими-напівзадушеними  
пакистанцями (циого разу він був  
певен, що не банділадеші, а  
пакистанці), котрі штабелями  
лежали й не воруваючись під  
підлогою. Він також бачив тисячі  
освітлених із середини церков – по  
всій країні (Юрій АНДРУХОВИЧ  
«Дванадцять обручів»).*

А ми пожираємо майбутнє наших дітей...

Господи, думаєш ти, аби вони,  
діти твої, не перетворилися оста-  
точно на машини для поглинан-  
ня життя, поглинання простору й  
повітря...

Бо навіть невинні кімнатні  
рослини люблять, аби їх поливали  
м'ясною водою із жиром і кров'ю...  
То рослини. А ми, люди, чого хочемо  
ми? – думаєш ти, і водночас ізнову:

– А хто є я?

– Я не знаю себе...

Ти завжди хотіла носити свій  
оксамит усередину, прагнула мати  
поряд того, із ким і для кого завше  
хотіла би бути кращою і шляхетні-  
шою...

Та не було й дня, коли б ти не  
думала про смерть.

Якось їхала в метро, і погляд  
упав на книжку в руках дівчи-  
ни. «Судово-медичне вчення про  
смерть» – було написано на об-  
кладинці. Ти здригнулася й по-  
думала, що досі життя оберігало  
тебе, любило тебе, хоч і вироста-  
ла ти з плоті тих, хто пережив і Го-  
лодомор, і репресії, і згвалтуван-  
ня душі. Ти, що виросла на най-  
кращих чорноземах світу, знала,  
скільки мільйонів, умираючи від  
голодної смерті, марили: не про  
мед, навіть не про молоко, не  
про інужу богів Парнасу – тільки  
б хліба, окраєць, бодай крихту  
хліба...

Не було й дня, коли б ти не  
думала, як наша історія пожирає нас.

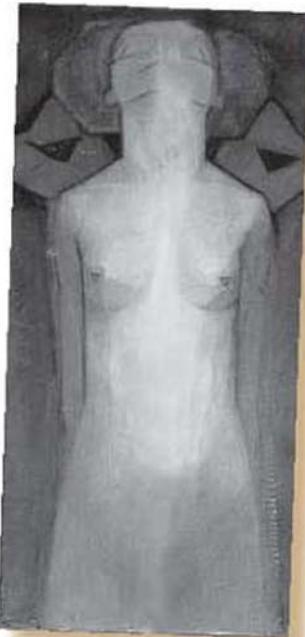
Та не пожирай саму себе, своє серце! – кажеш собі врешті. Насолоджуєшся польотом! Ти – у столиці світу, у блискучому Парижі, ти летиш над ним, як птаха.

Душа міниться й грає блиском, мов річка проти сонця.

Як ця Сена.

Оксамитове хвилювання поймає тебе. Ти протята невиліковною любов'ю – тебе вже кличе Дніпро.

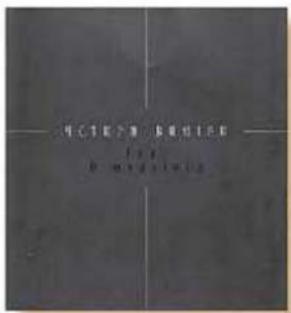
Ти згортяєш свій політ, мов сувій, і, засинаючи на чужій, байдужій подушці в готелі, думаєш водночас і про побачений із висоти пташиного польоту Париж, і про рідну домівку. Як добре, що є куди повернутись... \*



# «НОВІ ФОРМИ» МИСТЕЦТВА ЗАКАРПАТТЯ

Оксана ТАЙРОНІЧ, Ужгород

Чотири виміри. –  
Ужгород, 2006, 48 с.



Сьогодні про закарпатську школу живопису пишуть і говорять небагато. Одна з п'яти локальних шкіл українського образотворчого мистецтва на даний час є найменш дослідженою з точки зору професійного мистецтвознавства. Така собі *terra incognita* серед барвистих краєвидів Карпат. Хоча це історично сформований цілісний мистецький організм, у якому роками відпрацьовані поняття традиції і новаторства.

Тож, із точки зору новітніх хвиль централізації, очевидно вмотивованими є твердження, що художні та культурні процеси на периферії України завмерли або ж розвиваються доволі кволо. Чи існує нині творче життя на Закарпатті? Так, у цьому мальовничому куточку на заході України відбуваються ті ж самі процеси, що й у інших областях: масштабні за кількістю членів регіональні спілки художників, відсутність фахової критики, вивезення культурних цінностей у сусідні більш «культурно розвинені» країни (Росія, Угорщина, Словаччина тощо), хронічний брак коштів.

Альтернативою цій ситуації поступово стають громадські організації, яким вдається витворити довкола себе культурницьке середовище. Особливістю акцій, що їх влаштовують подібні організації в Закарпатті, є нестандартність. Серед них варто відзначити Асоціацію творчих жінок Закарпаття «Нова форма».

Незреалізований потенціал активних творчих особистостей спричинив появу в Ужгороді мистецького об'єднання під красномовною назвою «Нова форма» (очевидно, «стара» вже набридла). Ініціаторами її створення стали жінки (хоча статева ознака й не була вирішальною): кілька мистецьких організа-

М  
І  
С  
І  
В  
О  
Б  
Е  
Р  
І

цій в Ужгород існують давно, і так само віддавна спостерігаємо майже повну відсутність об'єднаного культурницького середовища.

З точки зору гендерної світоглядної парадигми, яка стала доволі популярною в Україні останнім часом, організація виявилася вельми актуальною. «Нову форму» часом навіть називають феміністичною організацією, з чим активно не погоджується її учасниці.

За майже сім років існування «Нової форми» енергійні панянки спромоглися збурити «тих води» мистецького життя Ужгорода. Вони активно започатковують мистецькі акції, до яких залучають представників різних мистецтв: художники товарищують із музикантами, літераторами, телевізійниками, а товариські стосунки трансформуються у спільні мистецькі проекти. Сьогодні цим никого не здивуєш, а у 2000 році в Закарпатті це стало подією. Адже у перші роки незалежності Закарпатська організація Національної спілки художників так і не змогла створити умов для реалізації творчого потенціалу своїх членів. Тривалий час Ужгород не мав навіть салону для продажу мистецьких творів, що разюче контрастувало з Івано-Франківськом, Луцьком, Рівним чи Полтавою, – містами, що не можуть похвалитися власною школою живопису.

Співпраця творчих жінок Закарпаття, які працюють у різних галузях мистецтва, спричинила появу книжкової виставки-ярмарку «Книжковий Миколай», мистецьких проектів на збереження традицій «На вербі дзвінчик» та «На Різдво і на Великдень», численних міжнародних та всеукраїнських пленерів «Зустріч з готикою» (2003), «Був цар і ми були» (2004), «Широблянський світ» (2006), проведення багатьох вечорів та виставок.

Мистецькою подією кінця минулого року на Закарпатті став вихід каталогу «Чотири виміри», який цілком слушно було визнано найкращим мистецьким виданням 2006 року на Закарпатті. Це ще один вимір художниць із «Нової форми», ще одне її творче обличчя, ще одна безprecedентна пригода в культурницькому житті краю. Автор і упорядник Наталія Гончарова поєднала тексти творчі роботи чотирьох художниць:



Одарка Долгош «Весільна»

голови «Нової форми» Одарки Долгош, Людмили Корж-Радько, Олени Кондратюк та Надії Пономаренко.

Зібрані в каталозі роботи об'єдную жіночою тематика, яка, щоправда, зовсім не подібна до нав'язуваного «чоловічим» суспільством образу сучасної жінки – «декоративно задрапованої, солодкоголосої блондинки-мамочки». Художниці піднімають глобальні проблеми сучасного світу: наростання протиріч між природою й цивілізацією, викривають лицемірну мораль і потворність міщанства. У полотнах відчутина поезія, звільнена з-під влади змертвілих канонів кітчу, що заполонив наше мистецтво.

Представлені в каталогі картини – своєрідна спроба втілити на полотні образи, народжені поняттям «жіночність», вираженим у просторі та часі. Ці філософські категорії дають можливість підніматись чотиривимірним дійснобаченням світом, звична тривимірна особливість простору якого доповнюється ще одним – часом. Виважена природна мудрість художниць стає ніби індикатором-протестом будь-яких плюндувань призабутого в сучасному світі поняття «жіночності», що увібрала в себе світ уявлень, образів, видінь та марень.

Художниці не затмарили одна одну. Роботи Одарки Долгош – графічна сюїта природності. «Пекучість» контрастів та узагальнення форм вирізняє живопис Олени Кондратюк. Полотна Людмили Корж-Радько – «пластичне» виображення геометризованих «експонатів-жінок» із хитромудрою семантикою та знаковою системою, а твори Надії Пономаренко – настільки індивідуальні, що переглядаючи їх, ловиш себе на тому, що перебуваєш деінде, лише не в цьому хронічному винижуванні», світобачення художниці ефемерне, трансцендентне, перейняті своєрідним «неодекандесом» і «світовим контекстом».

У дизайні та добірці текстів альбому вочевидь проглядається «європейськість». Час уже прибирати «штучні вивіски» на шталь «Спілки», а мистецтво нехай залишиться під власною зивіскою, у різних формах, нехай і «Нових»!



Надія ПОНОМАРЕНКО «Гуцуля IV»

## ПОМЕРТИ ДЛЯ ЧОГО?..

Наталя АЙТВИНОВА

**Любов ПОНОМАРЕНКО.** Помри зі мною:  
Вибрані новели. – Львів: ЛА «Піраміда»,  
2006, 152 с. (сер. «Приватна колекція»).

Її героям та геройням личило б XIX століття. Твори Любові Пономаренко ніби не зачепили потік часу, інформаційна злива, швидкий темп життя, в яких захлинаються нині навіть маленькі села і містечка, не те що промислові міста чи мегаполіси. Тому в них бачиш людей, котрі, здається, живуть поза світовими подіями.

Це – завдяки вмінню Любові Пономаренкостворювати мікросоціум окремої людини, «світ у собі», в якому оживають автентичні міфи й має значення кожна дрібниця. А природа – фон, що стає частиною п'єси.

Листопад і молоко туману приймають двох, що втекли на добу з чіпкіхобіймів міста, забуваючи на ці недовгі години своєї старі ролі. Бо та бальзаківського віку пані «...не рєгоче й не плаче на людях, не п'є лікер «Старий Таллінн», не кохається серед ялин». І в цьому лісі немає більше «статечного чоловіка і батька сімейства». А є двоє сп'янілих від весни і миттєвої казки молодих (а як же інакші) людей».

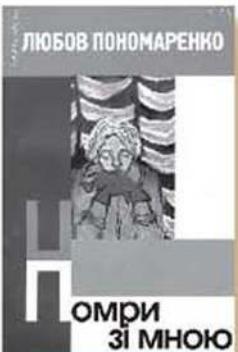
Заметіль карає маленьке «містечко-рай»... Сніги засипають кожен кlapтик вулиць, завалюють двері будинків. Це – за бажання людей дізнатися у ворожки Світочки, «що через сто літ буде». Крім того, з мешканцями починають відбуватися дивні події... Апофеозом цього божевілля є дитяча голова в колисці, яка дивиться на ошелешеного лікаря-педіатра:

« – Що ти... ви тут робите?

– Думаю, – зітхнула голова, – хтось же повинен у цьому місті думати.

Ще одна замальовка: сільський священик і його молода дружина. Чому вона – «руда нишпорка», що підрівдалася з місця: «Так, хочу заміж за пана Василя!», безнадійно ридає в потязі й «колеться», як молодий гоноровий інжак?

У лаконічних новелах авторка передає специфіку мовлення дійових осіб – сільська бабуся говорить не так, як журналістка. Окремий лексичний стиль – у кожній новелі. Тому, хоч вони не завжди написані



від першої особи, ми часто бачимо дійсність очима головних героїв – наприклад, мовчазного відлюдника, який пройшов Афган, а потім в'язницю, і його єдиним «світлом у тунелі» були листи жінки, котру він доти не бачив. Смакуємо яблучну тугу випадкового кохання на чужому весіллі та пекучу втіху зради.

Любов Пономаренко не засуджує своїх героїв. Але спинитися в їхній шкурі чи іхньому середовищі – не хочеться. Адже часто новели забарвлено «гумором шибеніка», а може – просто життєвим досвідом та вмінням побачити й розповісти побачене. Та межі тонкими психологічними замальовками, лірічними настроями та вигадливими й правдивими сюжетами чомусь загадується анекдотичне: «життя – як смертельна хвороба». Воно-бо, зазвичай, завершується так само, якщо вже почалося.

Така-от проза Любові Пономаренко: психологічна, з відтінком містики чи стародавніх легенд (а це, власне, одне й те саме), з ностальгією сучасності... І ти або не сприймаєш новели, або замислюєшся, складаючи з них, як із пазлів, образ книги, щоб осмислити й покласти його в лунку пам'яті.

## НАШАРУВАННЯ КОЛОРИТНИХ КАРТИНОК

**Аера ААУДА**

**Марія РИМАР. Білий слон.** –

К.: Факт, 2006, 156 с.

(сер. «Exceptis excipiendis»).

Що спільногоміжрадіостанцією у Франківську та секретною тренувальною базою на Чорній горі, де в роки Другої світової готували німецьких десантників? Назва! – «Білий Слон», – у якій «міститься стільки пластів і глибинних значень, що... доведеться півдня розказувати». «Білий Слон» – це ще й назва містичного роману Марії Римар, лауреата VI Всеукраїнського конкурсу романів, кіносценаріїв і п'єс «Коронація слова». Власне, саме про цей текст і піметься далі.

Роман «Білий Слон» переносить читача у прекрасний і таємничий світ Карпат, змушує повірити в дива – мавок, відьом, лісниць, непоміт-



но розмиває контури реальності. У книзі надзвичайно багато персонажів – я почала їх більш-менш розрізнати десь аж на сторінці 120 (із 154 наявних). Але зрозуміти, хто є головним героєм, так і не вдалося – навіть коли осилила всю книгу. Надто невиспаний герой, надто однакові вони, а через це здається, що їх НАДТО багато. Сашко, Теребовля, Роман, Андрій, Володя, Людвіг, Ярема, Богдан – це люди, зібрані в один місці, в один час. У Карпатах майже з кожним із них трапляється в горах яксь фантастична історія. Проте фантастика там вважається буденною справою. «Я – гуцул і сприймаю це як даність, як диво і як подарунок долі... Але треба бути обережним із несподіваними подарунками», – каже один із героїв роману. А несподіваних подарунків дійсно безліч – хтось буде грati на балу в нечисті, хтось перенесеться у снах у роки Другої світової війни, когось переслідуватимуть чи то мавки, чи то відьми, хтось шукатиме карпатські скарби... Усі ці пригоди допоможуть героям зрозуміти й віднайти себе, очистити душу, і, як то не банально звучить, подивитися іншими очима на світ і людей навколо.

...книга затягує. Затягує своєю динамікою, уривчастістю. Але епізодність не шматате текст, а увиразнює окремі кадри його цілісності стрічки багатьма яскравими спалахами. «Білий слон» – це таке собі нашарування колоритних картинок (чи то – частинок?). Вони складаються докупи, точніше – скидаються на купу. А потім читач має в тому всьому погребтися, погратися, перебрати в уяві всі частинки та скласти з них єдину КАРТИНУ. Це цікава гра. Гра, яка не стомлює. Гра, яка затягує... Тому й «Білий Слон» – книга, яка затягує...

Марія Римар ненав'язливо насичує текст гуцульськими легендами й переказами, замовляннями й розповідями про міфічних істот – це все часто передається місцевою говіркою. І, з одного боку, це допомагає відтворити атмосферу, що панує в горах, передати дух, яким вони оповіті, відчути життя їх мешканців, а з іншого, уповільнює читання. Іноді читати текст надто важко, тому ти змушений просто пробігати очима рядки, намагаючись вловити основний зміст... Письменниця майстерно, зовсім не сухо, описує природу Карпат – перед очима раз у раз спливають такі справжні, живі, неймовірно красиві гірські пейзажі. «...розвідь про будь-яке місце в Карпатах можна починати зі слів: "є одним із найкрасивіших місць Карпат"», – сказав Ярема майже на початку книжки. Читач, що юодного разу не був у Карпатах, коли прочитає роман, у тому обов'язково переконається.

«Білий слон» – це роман, на сторінках якого зібрано БАГАТО всього: героїв, подій, декорацій, текстів, між рядками ж закарбовано не менше підтексту. І подано все так, щоб не перевантажити

читача, а навпаки – лишити легкість у душі. Протерти зяяжену стереотипами й буденними проблемками призму світосприйняття та показати: світ не такий уж і падлючий. У ньому навіть можливі дива. А якщо й ні, то варто просто в них вірити. Хоча... Відповідь на запитання «Чи існують дива?» можна знайти в кількох, на перший погляд непримітних словах примірника (чаклуна) діда Луки, який пояснює, що мавки – то лише... Ну, прочитаете самі, що воно таке. А в дива вірити все одно треба.

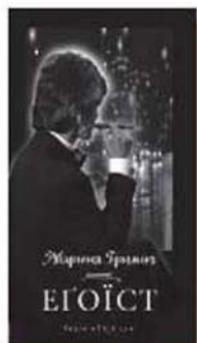
## ВИЙШОВ БИ ЧУДОВИЙ ТЕЛЕСЕРІАЛ

**Анна ПРОНУК**

**Марина ГРИМИЧ. Егоїст. –**  
К.: Дуліби, 2006, 324 с. (сер. «Deja vu»).

Молоде видавництво «Дуліби» започаткувало 2006 року серію художньої літератури «Deja vu», в якій уже вийшло два романи – «Слуга з Добромиля» Галини Пагутяк та «Егоїст» Марини Гримич. Самі видавці анонсують книжки серії як такі, що «без сумніву, стануть окрасою бібліотеки літературного гурмана, якого передусім приваблює естетично виданий вищуканий текст з глибоким історичним контекстом і високою пізнавальною вартістю». Коли ж же нам стільки наобіцяли, доведеться трохи розчарувати потенційного читача щодо якості власне поліграфічного продукту: навряд можна вважати «естетично виданою» книжку, надто ніжна м'яка палітурка котрої обтріпуться після двох подорожей у сумочці, а склеєна вона таким чином, що повністю не розгортається і змушує читача читати початок і кінець рядка підрізним кутом. До того ж, фотографічний монтаж ілюстрації обкладинок із явними слідами фотошопу наштовхує на думку про бульварне чтиво.

Але нас, читачів, чи навіть «літературних гурманів», більше цікавить внутрішній вміст. Отже, «Егоїст». Цей твір Марини Гримич віддано вже вдруге, перше видання роману вийшло у видавництві «Кальварія» 2002 року, після здобуття першої премії конкурсу «Коронація слова», – отже, можна говорити про певне визнання твору читаць-



ким загалом. Справді, чого тут тільки нема: любовна історія, політичні інтриги, таємне товариство, роздуми про ество української нації, душевні вагання головного героя, дружба, секс... Власне, роман має всі ознаки легкого жанру, а чому видавці прагнуть презентувати його як щось інтелектуально-філософське, годі зрозуміти.

Головний герой Георгій Липинський – випущений, рафінований образ успішного адвоката, політика, привабливого чоловіка з численними чеснотами і майже без вад, та ще й із «блакитною кров'ю». Вирізняючись особливим снобізмом (у позитивному сенсі цього слова), він ніколи не бруднить рук нечесними вчинками ні як юрист, ані як народний депутат. На початку твору це людина, яка цілком чітко розставила для себе життєві пріоритети і неухильно їх дотримується.

Варто відзначити цілком реалістичне втілення в романі політичної «кухні» сучасної України. Напевно, про це ще не писалося так сміливо й докладно. Тут описано кулуарні інтрижки, побут, подружнє життя народних обранців, їхні стосунки між собою – те, чого не показують у теленовинах. Можливо, для когось ці одкровення про справжнє обличчя Верховної Ради стануть несподіванкою, ба навіть шоком. Звісно, більшість імен ви не знайдете в депутатських списках, але можна побавитися, відгадуючи, хто ж із реальних політиків став прототипом для героїв книжки. Проте кілька реальних імен одіозних депутатів таки збережено – але тільки тих, про кого в подробицях не йдеТЬся.

Усі ці літературні факти цілком можна брати на віру як сьогоденні реалії (або, коли бажаєте, реалії кількарічної давнини), адже авторка знає кулуарне та неофіційне депутатське життя зсередини – вона є дружиною народного обранця минулого скликання Верховної Ради. Роман якщо й не автобіографічний, то в основі має чимало справжніх історій, а більшість героїв змальовано з реальних постатей, хоч і не без прикрас. Це один із плюсів на користь твору – вміння письменниці досяг гармонійно вписати часто сумні й непривабливі політичні сюжети у сповнений пригод і переважно оптимістичний сюжет літературний.

Завдяки дивовижному збігу обставин Липинський зустрічає жінку, про яку мріяв усе життя, яка відповідає всім його вимогам і по-таємним мріям про досконалу супутницю життя. Євдокія – так само нащадок славного роду з усіма притаманними питомій аристократці чеснотами. УПсині Георгій упізнає маленького себе. А далі – знайома нам історія Попелюшки: бідна вчителька перетворюється на світську пані. Проте ця історія не акт так зідеалізована: непоступливість характеру Єви спричиняє глибокі переживання закоханого чоловіка – аж до переосмислення світогляду та самопозиціонування.

Невдовзі з'ясовується, що ця тендітна загадкова жінка є членом таємної організації націонал-боротьбистів анархістського спрямування. Навколо діяльності цієї організації, члени якої вважають своєю місією «усунення» окремих представників керівної антиукраїнської псевдоеліти, і розгортається подальша дія з елементами російських «бандитських» телесеріалів. Авторка прагне показати контраст між елітою справжньою, тобто нащадками великих родів, котрі вболівають за долю України й мусять переховуватися в підпіллі, та штучною самозваною «елітою», що перебуває при владі. Очевидно, й прізвище головного героя невипадкове, адже він є однофамільцем відомого історика та політичного діяча В'ячеслава Липинського, котрий виступав за ідею правління аристократичної еліти.

Обіцяний «історичний контекст» з'являється в другій половині книги, коли письменниця вводить у текст уривки історично-етнопсихологічного трактату одного з героїв, члена націонал-боротьбистського товариства, котрий, як і сама Марина Громич, є професором Університету ім. Шевченка. Через цей трактат і роздуми Липинського авторка аналізує особливості ментальності й поведінкової моделі української нації та співвідносить висновки з нинішніми політичними та суспільними тенденціями в Україні. Серед цих розважань трапляються досить влучні та цікаві ідеї для читача, неначитаного в етнопсихології.

Погляди письменниці на ці історично-психологічні кореляції виглядають цілком переконливо, і можна сподіватися на наявність у них фактологічного наукового підґрунтя, адже авторка – етнолог, доктор історичних наук. Разом із тим, пафос у осмисленні українських суспільно-політичних процесів часом видається надмірним. Сентенції, які можна вважати загальновідомими, подаються у категоричній формі. Є тут й іронічні заяви, й цілком серйозні: «Звинувачення всіх у всьому – це народна забава українців; Якщо на Олімпі з'явиться щось подібне до царя, українці обов'язково почнуть його закидати камінням [...] Українському етатизму притаманна анархічність апріорі; Найголовніша риса української політичної моделі – її запограмованість на самознищення; Українці – народ, що уникає прямої дії...»

Липинський вагається між цілковитим несприйняттям фізичних методів «очищення» й своїм тяжінням до боротьбистів та їхнього бачення сутності української нації. Врешті-решт, після невипадкових убивств кількох членів таємного товариства, герой бере керування ним у свої руки, а згодом і сам зазнає замаху на своє життя. Наприкінці книжки бачимо зовсім іншого Липинського – ось воно, перетворення героя: «Він зрозумів, що жив не так, як треба. Він прогавив намарне стільки

часу! А міг би... Міг би гори перевернути... Якби правильно жив... Якщо йому судилося пожити ще, він почне все спочатку...»

На фоні реалістичного, часто непривабливого зображення політичних кулуарів і сучасної дійсності загалом, українські зідеалізовані головні герої з аристократичними манерами і світлими прагненнями часто виглядають неорганічно. Тут за «справжньою елітою» з блакитною кров'ю змусила авторку виписати образи, яким бракує життєвості. Тому цікавий динамічний сюжет у поєднанні з «несправжністю» вишуканих манер, чистих помислів і самовідданості персонажів утримує читача на межі між «вірю» й «не вірю». Важко ввійти в твір і стати спостерігачем зсередини, коли окремі деталі виригають читача зі сформованого текстом світу, викликаючи скептичну посмішку.

Підsumовуючи враження від твору, слід визнати, що він може посісти цілком гдіні місце на полиці з якішим масовим чтивом. І, ма-буть, за романом вийшов би чудовий телесеріал – сюжет, динаміка та актуальність наявні. Та чи наважився б хтось утілити на екранах відзеркалення справедшнього життя політиків і націоналістично-анархістські революційні ідеї?

## ЧОГО ВЧИТЬ БЖД

**Ботдан Олег ГОРОБЧУК**

**Сашко УШКАЛОВ. БЖД.** – К.: Факт, 2007, 240 с. (сер. «Exceptis excipiendis»).

Вочевидь, часи суцільної депресивної «жорсткості» урбаністичної літератури минають. Хтось може досхочу ностальгіювати за пацанськими сутичками двір на двір, за гниючими по підвалах наркоманами, за нескінченними пошуками обдовбаних друзів і втечами від обдовбаних ворогів. За виживанням в умовах міста початку дев'яностох. Проте вже з'являється література і для тих, хто не пам'ятає всіх цих жахів, а домислювати їх просто не має потреби. І однією з перших ластівок цієї справді нової за наповненням літератури є перший роман (а точніше – crazy novel, як грайливо його назвав автор) Сашка Ушkalova – «БЖД».

Головні герої – пересічні студенти, які потрапляють у вир подій, досить близьких до буденних, отхібаючи загостреним ступенем абсурдності.



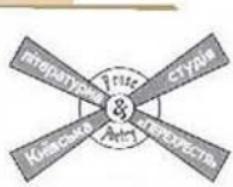
Алогею ця абсурдність сягає в кількох особливо «смачних» закутках, без яких текст чимало б втратив, але вони таки є, і змушують людей з почуттям гумору мало не качатися по підлозі від нестримного ревоту. Це й доречні спогади головного героя про перший і єдиний його расистський досвід, про різницю між словами «сукі» і «сучья», про поточні події: по-пелевінськи потішне вигадування рекламних концепцій, сюрреалістичне складання заліку з БЖД, не менш сюрреалістичне потрагляння героя в «паралельний світ» за допомогою хитрого пристрою в туалеті одної з харківських забігалівок.

Незважаючи на ці піки, без яких сюжет цілком самодостатній, роман тримається цілісності: сюжет збитий досить міцно, в жодному місці не хочеться кинути читання через затягнутість чи композиційні прогини. Іноді, проте, надто відчутна «присутність» автора за спиною героїв, який виникає ніби «бог із машини», спускається у твір і все вирішує: кому які розумності чи дурниці сказати, кому як врятуватися, що віддати циганам, а що – забрати з собою. Дуже сумнівно, щоби люди чинили так у природних обставинах, якщо, звісно, природними обставинами можна вважати декорації Харкова 2000-х.

А от що цілком вправдане – це заклична фраза на обкладинці: «Уバル Ненормативна лексика!». Чого-чого, а цього добра в «БЖД» не бракує. Але що ж – не може наша молодь, проста і невидресирована, передавати повноту своїх почуттів без мату. І Сашко, вочевидь, слідуючи неписаним традиціям «янг літріче», не бачить потреби відмовляти їй у цьому задоволенні й на сторінках свого роману.

«БЖД» цілком можна назвати не тільки гостро актуальним, але й гостросюжетним твором. Тут і втічі від бандюків-крутиліків, і викрадення їхніх дорогоцінних чад, і бвівства, і кочове життя, і обсплання героя чужими тельбухами, і навіть падіння Монсерат Кабальє в клозеті замизганої однокімнатної квартири. Проте всі перераховані події певною мірою бутафорські, ігрові, приречені на коли й не щасливий, то принаймні філософсько-спокійний фінал. А от філософія «БЖД» проста, як п'ять пачок зубної пасти: що би не ставалося – тримайся і живи. Навіть якщо клієнт завжди правий, навіть якщо довкола самі карлики з негативними флюїдами, а Ред Елвіси – то голубі, то ні, залежно від обставин. Спрага жити не зникає навіть у цьому абсурді. Навпаки, вона пасується. Бо є друзі й кохання, є море, є багато дорогих речей. Бо є така наука – БЖД – і прийшов час її реформувати молодим і (не)байдужим, які не хочууть «обороняти, а тим більше завойовувати» жодних «метрів і кубометрів», не хочууть «думати про уявленого супротивника». Вони хочууть чогось іншого... Чого? Саме про це й читайте в романі Сашка Ушканова.

# ІНДІ РОВІ



Валентина ЗАХАРЧЕНКО-БУРЛЯЕВА



Альбіна МАЛІЙ



Антоніна ОКТИННА



Надія САДОВА

Літстудія  
«Перехрестя»

# Київська літературна студія «ПЕРЕХРЕСТЯ»

«ПЕРЕХРЕСТЯ» виникло навесні 2003 завдячуючи щасливій випадковості, якщо випадковості взагалі існують. Батьком-наглядником студії став письменник В'ячеслав Медвідь, котрий не просто інспірував появу нової (саме київського ареалу) літстудії при НСПУ, але й активно допомагав на початку. Його зусиллями видано газету «Гранослов'я», де містилися матеріали про літстудію, за його ініціативи студійці почали відвідувати щорічні «семінари молодих літераторів».

Але, звісно ж, юндні семінари та студії самі по собі не здатні витворити письменника. Необхідно сформувати середовище, аби почали діяти внутрішні механізми. І той «запуск» відбувається просто зараз, на «ПЕРЕХРЕСТІ» – перетині мов, культур, поглядів, сув'язі поколінь, необмежений палітрі жанрів і стилів... «ПЕРЕХРЕСТЯ» – це хрестики на пам'ять, що їх занотовують наші душі, це ті перехресні стежки, якими блукаємо в пошуках себе...

Найактивнішими учасниками літстудії є поет і прозаїк Леся Мручківська, прозаїк Олександра Шаповал, поети Надія Садова, Володимир Осипенко, Альбіна Маляр, Антоніна Окініна, Юлія Бережко-Камінська, поет і бард Валентина Захарченко-Бурцева. «Київський» склад літстудії підживлюється талановитою молоддю з інших міст України. Серед останніх набутків літстудії – Ігор Парфенюк із смт Літин на Вінниччині, Олександр Козинець із Лубнів на Полтавщині.

Цьогоріч «ПЕРЕХРЕСТЯ» відзначає четверту річницю – у квітні відбудеться творчий вечір «Четверта весна». Протягом часу існування студії видано перші книжки – «У пошуках ноти» Лесі Мручківської та «Сім днів» Олександри Шаповал, також готуються до друку поетичні добірки Валентини Захарченко-Бурцевої («Дамаск») і Надії Садової («Сепія»).

Творчі зустрічі «ПЕРЕХРЕСТЯ» відбуваються у приміщенні НСПУ (вул. Банкова, 2) кожен другий вівторок місяця о 17:00. Поспілкуватись з нами також можна віртуально: [viktoriya-ostash@ukr.net](mailto:viktoriya-ostash@ukr.net)

Наприкінці 2006 – на початку 2007 започатковано дві філії «ПЕРЕХРЕСТЯ»: 1) у приміщенні Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «КПІ» (вул. Янгеля 1/37) – зазвичай діє кожен третій четвер місяця; 2) у районній дитячій бібліотеці (вул. Білоруська, 34) – кожну першу середу місяця. Зустрічі у філіях починаються о 18:00.

Долучитися до роботи літстудії може кожен. Головне – бути творчою особистістю, зберігати молодість душі та бути схильним до копіткої праці над собою!

Вікторія Осташ,  
керівник літстудії



## Валентина ЗАХАРЧЕНКО-БУРЦЕВА

поет, бард, дружиний мати, чи мати, дружиня, бард і поэт. Народилася у Києві дощового літа 1978-го року. Закінчила філософський факультет КНУ ім. Тараса Шевченка. Вступила до аспірантури, виступала з неї. Працює бібліотекарем у дитячій бібліотеці, робота найбільшої енергії творення Любить: Київ, Поділля, гори, сніги, теплі моря, кольоровими рибами, співати на повені голос. Сама поділяє свою творчість надії голосом: теми: тема рідного міста та тема містичного і прекрасного Поділля.

### Любов до шоколаду

Коханий! Звари мені шоколаду  
Твоїх цілунків гірких та ніжних,  
Зі щемних поглядів, геть не книжних,  
Щоб був солодший за всі принади.  
Ta дай написіться ще гарячим –  
Щоби на смак відчуvalась терпкість  
Твого усміху,  
Й моя відвертість  
Була б лише додаванням солі...  
Що все то значить? –  
Що я стужилася за тобою!  
... й за шоколадом...

### Дитяча гра?

«Баба Куця! Баба Куця!»  
(у кімнаті поночі)  
Я боялася ворухнутись,  
Ти – ловив навпомацки.  
«Нас багато, так багато!» –  
Вигинаються дівчата.  
Чи зуміеш розпізнати,  
Що це я –  
Твоя?

### Я ПОСВЯЧЕНИЙ МАК

Тиша мені «так-так!» –  
я посвячений мак,  
збируть мене джмелі,  
висіють на ріллі.

Зернятка проростуть.  
Візьмеш мене у путь?  
Я подарую сил,  
коли б не попросив.

Господи, я мала,  
живлюся від стебла,  
тільки в собі несу  
світу Твоєї красу,

зріжуть – посіш знов,  
хай проросте любов,  
спробуй її на смак –  
мов посвячений мак.



## Альбін МАДЯР

народилася 24 жовтня 1986 р. в Києві. Зараз живе у Великій Димерці Ероварського району на Кійці. 2009 закінчила Великодимерський національно-етнокультурний комплекс. Навчається на четвертому курсі у Видавничо-поліграфічному інституті НТУУ «КПІ». З 1999 член Ероварського літературно-мистецького об'єднання «Крініця». Переможниця Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов 2005». Автор збірок поезій «Принестість» (2009) і «Урбаністична сповідь» (2007).

\*\*\*

я бруківкою встелена вулиця  
я на згинах пробита дзвіницями  
в моїх ніздрях бездомні туляться  
нігти пахнуть як кава з корицею  
я плюндрювана надто часто  
тож de facto уже невинна  
крізь вікно подивись греччасте  
на сліди що стирчать зі спини

\*\*\*

король пожухлої трави  
в розбиту вазу ставить квіти  
з його пустої голови  
росте банання не любити  
король обдовбаних дворів  
качає з інтернету порно  
лікує шкіру від вугрів  
і пише гамлета  
повторно.

\*\*\*

поліфонія у метро  
 усі спішать усе суттєво  
 я з тебе виломлю ребро  
 й створю тобі сучасну єву  
 пряма спідниця до колін  
 контактні лінзи запальнничка  
 новий коханець – символ змін  
 і ти  
 щодня  
 о восьмій – звичка –

\*\*\*

Солодкий сніг, солоні сніг і кулі,  
 Заховані у джемі з абрикос.  
 Вчораши діти – мертві чи поснулі –  
 Уже відцілувались у засос.  
 Війна почнеться пострілом у спину  
 і запече стигматом на руці.  
 Нотуй події точно, похвилинно,  
 Й ковтай одразу з текстом папірці.



## Антоніна ОКІНІНА

народилася 1986 р. в Києві, до майже і пізні 2003 вступила до Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «КПІ». Захоплюється літературою. Попри те, що пішов пірші досить далеко, її твори досі не публікувалися. Але уточнюється публікаційний заліс. Із цього погляду її художні твори є працями належними до літературного обсягу.

\*\*\*

Так боляче що хочеться жити  
все більше і більше  
не вимаючи цвяхів з долонь  
конен Христос хоче воскреснути двічі  
і кожна шльондра приміряє ім'я  
«Маг-да-лē-на»  
тисячі років  
отак  
нових персонажів – зась  
ті ж іроди учні і ті ж фарисеї  
і тисячі років  
я шукаю Христа  
що загине за всіх  
знаючи що не воскресне

\*\*\*

три кроки –  
але не буде прівні  
там тільки стіни  
без права вмерти  
його із тебе

ніхто не вирве  
ти вся болітимеш  
тихо  
впerto

а він – щодня:  
несміливий натяк  
а він – щодня:  
ід'отські ігри  
а він таки  
середньої статі  
маленька миша  
у шкурі тигра

## Надя САДОВА

народилася 1985 р. в Херсоні. 2002 вступила до Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «КПІ». Її твори, які вона «предбачила, змінивши слід, досконалозований формою, дотрималися за змістом; плакали і притихли за містъ ней». Головними подіями у житті виснаження становлення чуттєвості, чутливості, спроби стати і залишитися собою. «От, власно, і все життя – тезами. Ніби на долоні. А пінктиром проходить сім'я, музика, осінь і тризубий пошук справжнього... І на всьому, мов на старих польських фотографіях, – шар-сепії. Жовтої, сумової, осинової».

\*\*\*

русяві русалки знімають хвости удень  
вони натягають джинси  
і смачно фарбують вії  
русяві русалки крадуть уночі дітей  
а може вони уночі як звичайні повії  
і ріки течуть ув іржаві старезні труби  
стіна очерету пекельно палає – люди!  
русяві русалки цілють сестер в губи  
і вірять що світу кінець  
світу більше не буде  
що янгольські сурми примусять їх  
з місця зрушить  
і пекло їм буде замість вогню – твердю  
вмирають у паніці їхні язичницькі душі  
так антигуманно  
меліоративною смертю

\*\*\*

переступаєш волкій ранок зустрічі,  
 бо раптом день, що кине сотні справ,  
 змишаєш пам'ять милом, себе дурячи,  
 ховаєш серце, що у когось вкрав,  
 ти спльовуєш під ноги цілі речення,  
 додолу очі – подумки до хмар,  
 зідаєш обрій, мовби жовте печиво,  
 вмочивши черстве сонце ув узвар

\*\*\*

Від того, що суха трава  
 Не буде плакати за нами,  
 Велика втрата. Бе словами  
 Всього не виплачеш, бува.  
 Куди пішов, на кого кинув. –  
 Відхрестоматіють пісні.  
 А з мене досить уві сні  
 І, сліб, і пінистої сlinи.  
 Зневіра терпне й пророста –  
 П'янить, позбавлює спокою.  
 Я розлучаюся з тобою, –  
 Скидає ящірка хвоста.

Атанаїя



## Молитва до риби

Я — Атанаїя. На відміну від інших персонажів української міфології, маю прізвище — воно записане в іншій графі паспорта. Але користуюся ним рідко — мене й так ніхто ні з ким не плутає.

Безперечно, я народилася. Хоча, можливо, цей процес ще не можна вважати завершеним... Якщо це дуже принципово, можу сказати, що — знов тає, якщо вірити паспорту — ця подія мала місце 8 травня тисячадев'ятсот якогось там року... Ну, якщо й це принципово, можу уточнити — рік був сімдесят шостий.

Я дуже асоціальна, тому мене важко знайти в якихось традиційних схемах. Правда, як створіння цілком матеріальне, я проектуюся на світ у різних там іпостасях — матері, фрілансерки, редакторки, коректорки, бардіці (чи ж правильно називається жінка-бард?) та їм подібних. Наразі все — інші несуттєві деталі краще дізнатися на особистій зустрічі.



## Страждання молодої поетеси Янки Ганічевої

Янка Ганічева страждала фігньюю. Причому робила це професійно та з максимальною віддачею.

Вона сиділа й думала про свою сестру, якої в неї не було, і про ідеального коханця, якого в неї теж не було, а ще про те, що пора написати що-небудь гаряче й забойне. Янка обожнювала Преслі, Джорджа Майкла, Байрек, Патрицію Каас і матюкатися. Але матюкатися чомусь не хотілося, і з горя Янка дісталася пляшку та почала писати листа батькам.

«Здрастуйте, ма і па».

Далі чомусь не виходило. Янка погризла ручку, прикладалася до пляшки і старанно вивела: «One night with you – it's what I'm begging for». У такому вигляді листа вже, звичайно, не можна було відправляти, і Янка зібралася зіжмакати його та викинути на фі... Але раптово жлобська натура взяла в ній гору, і Янка заходилася розмальовувати свого невдалого листа, справедливо вирішивши, що нераціонально викидати цілий аркуш лише з двома ідіотськими фразами.

Цієї ночі Янці снилося, що вона кохється з власним батьком, і тепер вона займалася створенням ілюстрацій до цієї вікіопомної події. Батько чомусь виходив схожим на Янчиного викладача філософії. Закінчивши, Янка відкинулася на спинку стільця й зареготала.

– Це блузнірство, – сказала вона й нарешті зіжмакала аркуш.

Ні, написати щось треба було катастрофічно. Янка Ганічева вже два місяці нічого не писала, і усвідомлення цього факту не наповнювало її душу відчаем, хоча й особливої радості вона не відчувала. Але коли Янка Ганічева закінчувала перечитувати свої старі вірші, її незмінно охоплювало розчарування: за час, що минув від попереднього перечитування, там незрозуміло чому не з'являлося нічого нового. Янка вирішила нарешті покласти цьому край.

Don't cry.

Але в руду голову Янки Ганічевої нічого такого не лізло.

І це був великий облом.

Після консультації з пляшкою Янка вирішила спробувати увійти у стан світлого жалю й уявити собі старий, покинутий будинок... роздовбану гойдалку... ну що там ще асоціюється з всепрощенсько-ностальгічними настроями... ага, дощ. Дощ, дощ, дощ, по склу, по листю... літо... чи, може, все-таки осінь? Скрізь шурхотливе листя, тоді дощ холодний. Ні. Не хочу холодного дощу. Не хочу й не буду.

Може, спробувати додописати порнографічний трилер про маніяка, що мастирував, дивлячись на фото Вулі Голдберг... ні, якось іншим разом.

Треба просто розслабитись і записати те, що з'явиться перед внутрішнім зором. Будинки, будинки, нервові штрихи вікон, деякі жовті, деякі чорні – імпресіонізм. Чи експресіонізм? Інтелектуальне невігластво: як правильно – Шу-берт чи Шу-ман? Рівносторонній трикутник, на двох його вершинах – оголені постаті чоловіка і жінки, що сидять, уткнувшись головами у власні коліна, третя вершина вільна. Права. «Струна гітари порвалася, і червона троянда заплакала від болю... а може, просто за компанію, підлабузище». Не те. Все це не те.

Ось лежить недописаний вірш, якому вже більше як місяць. Цікаво. Що ж там пишуть?

біла в пітьмі  
не бережеш свого тепла  
і тікають сни і тікають слова  
із сотень свічад

М-да... А може, дати це як окремий твір? Мовляв, самі спробуйте допетрати, що витворила моя супергеніальна фантазія. Поет не відповідає за свої асоціації. Вивчайте закони прекрасного. Врешті-решт (я ж вас знаю), ви знайдете тутта-акий глибокий зміст... та ну вас. Так, я велика поетеса (1 м 70 см, рівно), але не настільки велика, щоб насміхатися з самогубців, які наважаться читати мої так звані вірші.

Після ще однієї консультації з пляшкою Янка Ганічева підсунула більче аркуш із недовірщиком і почала писати все підряд.

«Будильник тикає (і коли вже він замовкне навіки, я нарешті спатиму спокійно). Мене звуть Янка Ганічева. Один мій викладач завжди, коли робить перекличку, довбається до мене: «То як же правильно читається ваше прізвище – Ганічева чи Ганічева?» Трагедія моого життя полягає в тому, що моя ліва нога майже на сантиметр коротша за праву. Саме через це я, по-перше, стала фанкою джинсів в обтяжку (we're talking about blue jeans 'n' long hair), по-друге, завжди, скільки себе

пам'ятаю, мала змогу насолоджуватися комплексом неповноцінності. Але в мене потрясні стегна, я знаю це. Грін одного разу зізнався, що не може спокійно дивитися, як я ходжу або навіть сиджу – подумки він уже розводить мої стегна і припадає вустами до... Цитата дослівна... але він не єдиний, хто уявляє свою голову між ними. Мені не раз пропонували зробити це...

Грін – це мое перше й останнє кохання. У ньому мене потрясало рішучо все: від такого рідкісного, церковно-ладанного імені – Григорій – до прекрасного, просто-таки запаморочливого фалоса. У всіх інших мужчин пеніси, а у нього фалос.

Я вже рік його не бачила. Правда, він нещодавно телефонував (ха, нещодавно – два місяці тому) з приводу однієї нашої незакінченої розмови.

А ще я маю маму, тата й молодшого братика Ромку. Йому зараз всього-навсього тринадцять, стільки було мені, коли я познайомилася з Гріном. А ще за два роки мене згвалтували, і так почалося життя Янки Ганічевої в іпостасі жінки.

У школі я була хорошисткою. Ні, до зустрічі з Гріном у мене було багато трійок. Батьки кілька років жили на межі розлучення, і їм було якось не до нас із Ромкою. Я тоді страшенно переживала, бо свого часу шалено любила батька. До матері я тоді ставилася прохолодніше, але вибирати між ними... це було занадто.

А тоді з'явився Грін – і в моєму житті почалася якась кольорова казка. Він примусив мене як слід узятися за навчання, ну, всього я вже віправити не могла, але це було небо і земля. А потім... ні, це, здається, було паралельно, не можна сказати «потім» – він обережно, крок за кроком, день за днем вживляв у мою підсвідомість тверде переконання у власній привабливості. О Боже, Гріне... Наш перший поцілунок – за день до згвалтування... Назавтра я прибігла до нього – у розірваній літній сукенці, з заплутаним волоссям і засохлою цівочкою крові з носа, – а він...

О Боже, як він цілував мене того літа...

Боже, Боже, і цього ж більше ніколи не буде – ніколи, ніколи, я більше не молитимуся в його обіймах, і він більше не кричатиме... о, як він кричав тоді... Боже... люблю... яката жінка... якби ти знала, що даєш мені...

Ха. Ха. Ха. Отямся, дівчинко. Ти нариваєшся на ще одну депресію та позачергове прання білизни. А тут же вікно зовсім не Грінове, з нього майже нічого не видно, так що сидіти на ньому в оголеному варіанті просто нецікаво.

І як правильно Грін цитував колись індіанців: «Якщо він такий розумний, то чому ж він такий мертвий?» Нема Гріна. Нема й не буде.

А я за ці роки дуже постаріла та пострашніла. Одного разу я зайшла до старої подруги в гуртожиток, її не виявилося вдома, я постукала до сусідів, і мені відчинив хлопець, разоче схожий на Гріна... Вранці, уважно мене розглядаючи, він сказав: «Протверезіння іноді приносить фігові сюрпризи». «Яка ж оманлива природа, сказав йнакоч, злізаючи з кактуса,» – огризнулася я й почала вдягатися, але мені було так гірко, так гірко, що ще два тижні потому я ходила й починала репограти за кожної спроби представників чоловічої статі встановити зі мною контакт.

Коли перед сном я сідаю перед дзеркалом, щоб зняти косметику, то починаю себе втішати: «О, а я ще досить симпатична, ти диви». Але голос тверезості відразу ж глушить мої спроби переконати себе в таких приемних речах: «Ну звичайно. По-перше, зараз погане освітлення. На денному світлі ти виглядатимеш набагато блідішою. По-друге, ти все ще в косметиці. Поглянь на себе за п'ять хвилин...»

Ну, про свою екс-подругу-лесбіянку я писати не буду».

Янка взяла списаного аркуша, поіржала, уявивши, як би вийшов через зачинене вікно головний редактор «Літературної України», прочитавши подібну писанину. І, щоб запобігти цьому, зробила з аркуша літака та запустила його у кватирку. Нехай летить. Побачить світ. Це буде потрясно.

Потроху починався світанок, що теж не наповнювало Янчину душі ні розпачем, ні щастям. Янка взяла ще одного аркуша й вивела в лівому верхньому кутку:

«Гріне».

І більше нічого в такому стилі не спадало Янці Ганічевій на думку.

Тоді вона востаннє проконсультувалася з пляшкою і знову почала писати все, що на цей момент тиснилося в її рудому серці.

«Я не ношу ліфчика, не маю потреби. Я типова представниця богеми... Й[...]ана богема, як вона вже мене задрала. Уже майже шоста, а я твереза – ну просто в дошку твереза. Нічого високохудожнього чомусь не пишеться, і так уже котрий день. Починається ще один – і нічого не зміниться. Якого він тоді починається, хто б його спітив. Але хай уже, якщо вже почав. Хай починається... А міф про те, що руді просто дияволи в ліжку, але мають велики проблеми з дітонародженням, має під собою реальні підстави...



# Молитва до риби

I

Моя рибо, мені доручено вбити тебе. Я роблю це якомога швидше і не тримаю на тебе зла – сподіваюся, як і ти. Шкода лише, що ти не маєш права на останній крик і не заплющаєш очей, бо зараз саме час це зробити. Молися своїм риб'ячим Богам – сподіваюся, ти не дуже грішила, і я теж молитимуся за тебе.

Кілька годин ти дихала без води і виношувала плани втечі. Кілька годин я чекала твоєї смерті, але ти не чекала, розтягувала і вірила – навіть уже в моїх руках ти сподіваєшся жити. Коли я їстиму тебе, то не їстиму твоєї віри – ти забереш її з собою.

Ти була як усі, й усі були як ти. Ти просто плавала, здобувала харч, мала друзів, тікала від ворогів, збиралася відклести ікру (я її посмажу) – і ось твоя смерть певна й неминуча, а ти все ще шукаєш порятунку.

Радій, рибо, – близько твій порятунок!

Ти хочеш жити – хай і без зябер, серця, кишок і свого риб'ячого материнства. І навіть відрізаючи тобі голову, я все ще відчуваю, як ти пручаєшся і хочеш, щоб тебе відпустили – хоча б тепер!..

Нарешті ти завмираєш. У тебе більше нема ні голови, ні серця – вони попливли з тобою в океан вічності, де з твоєї ікри вилугляться малки, ти гратимешся з ними і бачитимеш сни...

Ти вже щаслива.

II

Коли по мене припліве велика рибина, я впізнаю її: це Богиня смерті.

Коли припліве рибина смерті, я буду все ще жива, ще жива. Я прийму її порятунок.

Вона затягне мене в океан вічності, і я втону в ньому, бо не вмію плавати, а тоді випливу, щоб бавити убитих мною риб.

III

Мені не жаль тебе, рибо, бо ми ще зустрінемося і будемо щасливі.

**В. та I.**

Її поклали у білу сукню [і забили віко] вона не просилася лише коли почали звивати волосся розжареними цвяхами і притрушувати блискітками груди вона застогнала

він всю ніч намагався зголити з себе їхні руки їхні і йї теж але святіщів першого разу чомусь не виходило і так буде сказав він

її підперезали поговором і прикрили скривавленого віночка капелюшком вона не плакала її несли до церкви [щоб закидати камінням] милосердно обіцяючи що це ж тільки раз

коли вони прийшли він дав себе зв'язати лише іноді ламав вуста кривою посмішки хтось поплескав його по щоці і сказав не думати про дурниці раптом він зрозумів усе і заспокоївся я небіжчик

чоловік у ризах в'язав їм пальці всі зітхали і молилися вона мліла від свічок він відвертався нарешті їх уже відспіваних вивели з церви лиши ім під ноги дощ і бажали многая літа він мовчав а вона все силкувалася затулити іконою живіт

через ворота [цвинтаря] він переніс її на руках



Головне – не запізнитись на власні похорони: ти ж обіцяв прийти...

Я була зіркою трупарні, паршиві євнухи-санітари обмивали мене аж тричі – невже сподівалися змити близну? А я, бруднуля така, все пручалася і вимагала покласти в могилу якого-небудь обгрівача, бо ж замерзну...

Моя труніва встелена ненаписаними листами (ах, і м'яко ж мені лежатиметься), мої друзі ллють отруту – і поспішають забити віко, щоб накидати мені повні жмені мідних слів.

Світ закривається під бурхливі оплески глядачів, але ти ще встигаєш в останню мить вліти в кадр, тицьнути мені букет і сказати: «На добросмерть». Я теж відповідаю: «На добросмерть», – і нарешті заспокоююсь і вмощаюся зручніше.





я знову стукаю в порожні вікна виходь іваночку я чекаю на тебе навіть якщо ти вже мертвий то нічого бо я теж ми візьмемося за руки і підемо вдвох по коліна в снігу сухому листі солов'їних піснях і теплому дощі підемо туди де давно для тебе танцюють холодні нявки і трава вростає у небо ми підемо туди і забудемо про те чи справдилися давні заповіти де жти іваночку я цілу темні вікна і не хочу вірити що





**Леонід ФІНКЕЛЬШТЕЙН:  
головний редактор  
видавництва «ФАКТ»**

У 2012 році в Україні буде проходити чемпіонат Європи з футболу. Будуть побудовані нові стадіони, дороги, готелі. Підуть інвестиції. Європа прийде до нас! Якою ви бачите Україну в 2013 році, якщо не змінною залишиться її культурна політика?

**Брати КАПРАНОВИ:** Футбол, політика і курви – три кити, на яких стоїть сучасна ідеологія. І на всіх цих напрямах Україна досягла великих успіхів: минулого осені Київ приймав конкурс «Міс Європа», 2012 року буде першість Європи з футболу. Та й політика наша «знатоміста» на всю Європу, якщо не сказати більше. Три стратегічних напрями, магічний трикутник, в який сильні світу цього намагаються помістити нас із вами. І на телебаченні, і в газетах те саме – політика, курви, футбол. Чому саме ці три напрями? Дуже просто – саме вони задовольняють первинну потребу в інформації, залишаючи людину, а точніше перетворюючи її з людини розумної на глядача, істоту, що пасивно сприймає інформацію. Культура – навпаки, повертає людям душу, саме тому вона не має попиту в політиків та олігархів. Саме тому культура наражається на їхню рішучу протидію. Отже, після Євро-2012 магічний трикутник «курви–футбол–політика» зміцниться, а рівень бидуватості українців підвищиться. Особисто ми любимо футбол і дуже добре ставимося до гарних дівчат. Тому не сприймайте наші слова як бурчання. Усе це має бути. Але не ТІЛЬКИ ЦЕ.



**КІЇВСЬКА РУСЬ**  
літературно-критичний часопис  
**КНИГА 5(XIV)**

7515 рік від створення світу  
(2007-й від народження Ісуса Христа)

Часопис виходить 11 разів на рік.

На першій сторінці обкладинки використано  
світлину Юлії Підмогильної.

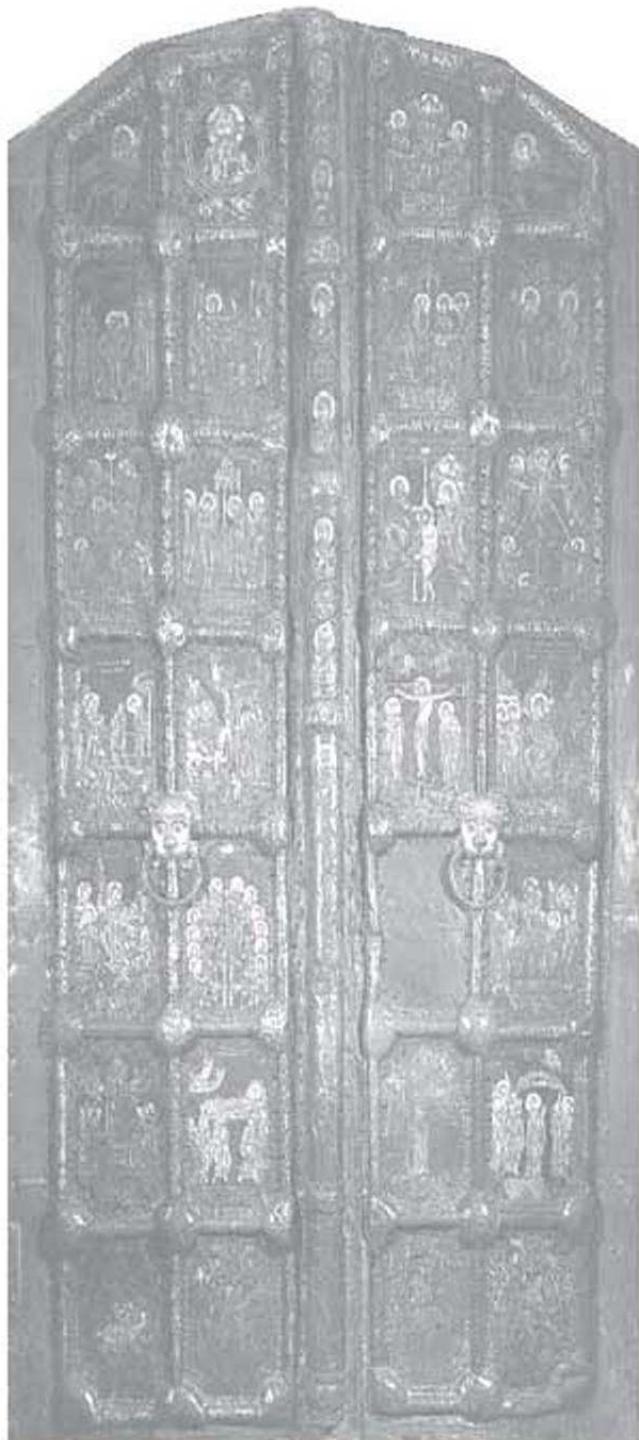
В оформленні використано світлини:  
Олександра Новіцького, Юлії Підмогильної,  
Тетяни Саніної.

а також –  
• писані золотом • Ворота (1230–1233)  
собору Різдва Богородиці в Суздалі  
(литво, кування, карбування, золоте наведення);  
репродукції гравюр художників «бойчукістю»  
(альбом «Людмила Соколюк. Графіка бойчукістю»,  
Харків – Нью-Йорк, 2002), Романа Ененка (набір  
листівок «Роман Ененко. Графіка», К., Факт, 2006);  
Терези Проці; репродукції картин Одарки Долгош  
і Надії Пономаренко (альбом «Чотири виміри»,  
Унгурод, 2006), репродукції картин Ежена  
Делакруа, Поля Дельво,  
Хуана Міро, Піта Мондріана.

Назва, концепція та дизайн часопису  
«Кіївська Русь» є інтелектуальною власністю засновника  
й охороняються Законом України «Про авторське та  
суміжні права». Передрук матеріалів є дозволом та  
лише за згоди редакції. Редакція може не погоджуватися  
з поглядами автора. Автори несуть відповідальність  
за правдивість інформації.

За зміст реклами несуть відповідальність рекламидаєць.  
Надіслані тексти не повертаються.  
Редакція запищає за собою право  
як редагувати надані тексти,  
так і зберігати правопис автора.  
Листування з читачами –  
лише на сторінках часопису.

Підписано до друку 04.05.2007 р.  
Формат 60x84/15. Папір офсетний.  
Друкофототип. Умов. друк. арк. 15,81.  
обл. вид. арк. 17,09. Зам. № . Цена договорна.  
Наклад 2000 прим.



Засновник і видавець ТОВ «Видавничий Дім «Факт»».  
Сей документ про державну реєстрацію: КВ №10798,  
видане 27 грудня 2005 року.  
Надруковано в типографії ЗАТ «Віпол»,  
03151, м. Київ, вул. Волинська, 60.

# 5 CHIV



ЗАБОРОНЕНА ЗОНА  
зональная зона

# НЕ Боварі

На станції Еркеленця прокинувся. Хтось штовхнув мене в коліна.

Я відкрив хворі очі. Моя голова гуділа вдареним дзвоном після безладно проведеної ночі в будинку Петера Цаума – низькорослого, схожого на Бонапарта, німця. Ми обмивали мою першу книгу, що вийшла в Німеччині. Пили по-нашому. Я поривався розрубати стіл... Цауми всією родиною вдивлялися в мою руку. У ній вихляла тупезна шабля хазяїна. Він був королем стрільців, і вона, напівбутафорська, годилася йому.

– Усю молодість я мріяв бути офіцером, – викрикував я, – а виходить – пластун... Мій дід осавул... Ави, блядво, отут. Сидите... Ну, що у вас гарного? Га? Шабля і та – тупал! і бабі ваші, німкені, якісь збиткові. Та на них і за сто марок не захочеш.

– Ну, тихіше ти, – тягли мене за рукав.

– Та пішов ти!

Стіл я не розрубав. Не дали дружки. Тепер вони спали сидячи, схилили голови один на одного й погойдувалися в такт потягу.

Хмари світлішли.

Проти мене сіла дівчина. Подивилася трохи у вікно й розчаровано опустила очі. Дісталася з сумки, поставленої між крутих колін, зошит.

«Студентка», – подумав я, – шкода, що вчора ти мені не потрапилася, сучка». І знову заснув.

Отямився, коли відчув, що сплю з відкритим ротом. Друзі сопіли. Потяг мчав, мигочучи завіконням, що злилося в суцільну зелень.

– Вибачте, – сказав я і заходився жувати «Вінтерфреш».

– Співчуваю, – відповіла вона тим голосом, яким запитують: «Як вас кличуть?».

– Олександр мое ім'я, – всміхнувся я, – а це мої колеги. Друзі за нещастям. Ми з України.

– Напевно, й не лягали?

– Ніколи було. Знаєте, останні години в Німеччині... П'єш ваше пиво і не надихаєшся, як то кануть, перед смертю.

– Розумію. Ви на Франкфурт?

– Туди і вище. Львів, по-вашому Лемберг, і на Київ – праматір міст.

– Це Росія?

– Україна. А Вас як кличуть, вибачте?

– Анка.

– По-нашому Ганна.

– Зараз буде Франкфурт, аеропорт. Ще хвилин десять.

Вона дивиться на мене з жалем і сумом. Блакитні очі тепер, на більшому світлі, ховаються в тіні довгих вій. Її відразні губи ледь відкриті. Груди відтягають сірого під горло светра.

— Я студентка. Навчаюся в Мюнстері. Архітектура. Четвертий семестр.

— На канікули?

— Іду в Італію.

— Я вам заздрю. Там сонце, вино.

— Справа не у вині..., що Ви, тай-богу, — вона сумно всміхнулася та показала ряд білих зубів і дві ямочки на щоках. — Там мій друг. Я поживу в нього. З ним буду жити і працювати. Треба гроші. На навчання. Не знаю навіть, скільки там пробуду. Може рік, а може й більше.

— А як же заняття?

— Довчуся вже. Як-небудь. Ну, Вам пора. Будіть своїх.

Мої напівочманілі супутники метушаться з валізами. У їхніх тримтях руках рвуться пакети з дешевого магазину «Кік».

Я дістаю з кишені візитку. Біжать секунди.

— Послухайте, Аню, якщо у Вас буде бажання подивитися Україну, — я тикаю картку в її протягнену руку, — до ваших послуг.

— А в мене немає картки... і... Вам пора. Зараз він свисне.

Через вікно я бачу кондуктора: у синій уніформі й червоному кашкеті — він уже підносить свисток до губ, набираючи повітря.

— Це все неважливо, — сказав я.

Вона підвелаася. Одного росту зі мною. Різко подалася вперед і позувала мене в губи.

— Ви дуже дивний, ідіть.

Через рік вона зателефонувала. І назвала свій телефон. Ми домовилися зустрітися. Коли-небудь.

І ще рік по тому ми зустрілися.

— Хочеш подивитися Паріж? — запитала вона, раптом перейшовши на «ти». У трубці це пролунало занадто просто.

— Хочу.

— Приїжджай, і я приїду.

— Що там таке? — розкурюючи чергову цигарку, перепитала мене пані Тиссен, німкеня, в котрої я гостював. З-під її чорної з легкою синевою зачіски блиснули очі. — Знову ля мур — ту жур?

— Зігрід, — підняв я руки вгору, — ти несправедлива до мене.

— О, я — так! — вона затяглася, видихнула ядучий дим просто мені в обличчя. — Як із видавцями твоїми торгуватися, то ціни немає, а як у Паріж, то несправедлива. Ну, Бог з тобою. Ти все рівно мені в сині годишся. Ідь. Я проспонсую! А віза твоя дійсна для Франції?

— Ще як! Для всіх ваших шенгенських буржуазій.

– Хо-хо-хо! Що б ви робили без буржуазії. Та твоя, що з телефону, пролетарка?

– Студентка.

– Ну, тоді дам тобі ще триста франків. Залишаться – повернеш.

І опівночі я виїхав із Крефельда.

Автобус довго петляв різними Грефратами, Реермондами, Райдтами, підбираючи скромних пасажирів. В основному це були турки. Усю дорогу я думав про неї. Але ніяк не міг пригадати навіть її обличчя. Все зливалося в невизначені риси зовсім чужої жінки.

Вона чекала мене біля Мулен-Руж. Була восьма ранку. Висока, струнка, в синій ситцевій сукні та білому намисті. Я впізнав її відразу.

Два негрий один білій ішли прямо по перехрестю. Тримали курс на нас. Їх хитало. Вони недоладно виводили щось схоже на «Калінку».

Коли я поцілував її, вони, проходячи, вклонилися: «Пардон!»

– Париж, – зіткнув я, – дух легкодумства й глузування.

Я просто не знат, як поводитися з нею.

– Який у тебе готель? – запитала вона.

– Атланта, на авеню Фрошо.

– Це зовсім поруч. Але нас не впустять туди до полудня.

– Чому?

– Тому! – вона всміхнулася. – Ти що, з Місяця впав? Традиція.

Вона купила карнет<sup>4</sup> у брудному віконці каси метро. Поруч хлопець, не звертаючи уваги на касира, перелазив через стульчастий бар'єр – без квитка. Уся підземка була вистелена зеленими білетиками. Млявий негр підмітав їх. Змітаючи пару штук, залишав десяток і рухався далі.

– У Парижі, – сказав я, – кожен четвертий, напевно, іноземець.

– Ні, це в Брюсселі. Там справжній Вавілон. А тут просто туристи і... так... Стережи кишенні. Хочеш у Нотр-Дам?

– Давай.

Химери, символи високого, що прагнули відрватися від низькості, дивилися мені в очі. Але... Анка йшла поруч. Її груди погойдувалися, і я косував на них.

Ватри свічок пахли парафіном. Ісус радився з Апостолами в центральному порталі. У темряві юрмілися люди. Різними мовами таратотри гіди.

– У наших соборах пахне воском і ладаном, – сказав я.

– Навіщо? – вона взяла мене за руку.

– У нас не палять парафіну, а ладан – дідько його знає.

– Не черкай, будь ласка.

<sup>4</sup>Пройзний квиток.

Потім, сидячи біля фонтана на залізних стільцях, довго дивилися на громаду Лувра. Їли круасани і пили рубінове вино.

— Ну, подивимося, де тебе оселила твоя фабрикантка, — Анка встала й гучно відсунула стільця. — Тьмо!

Ключі видавала гостроноса пані. Мружачи землисті очі, жаво запитала німецькою:

— Mit Paerchen?<sup>21</sup>

— Mit Paerchen! — відрізала Анка й вихопила ключ.

Маленька кімната з двоспалкою. На стіні, в головах, літографія Мулен-Руж, вікно з дверима на балкон, із вікна — дахи Парижа. Темні, втикані антенами.

— Цікаво, — шарпнув я прозору тюль, — що там, під цими дахами?

— Те ж, що і скрізь. Будемо митися разом? Чи?

У мене засмоктало під ложечкою. Я розстебнув комір сорочки.

Вона стягла плаття через голову. Потріскуючи, падали на паркет шпильки.

...Я цілував її груди під шум дрібних струмків душу. І вода кутала нас немов вуллю. Її блі сідниці й засмаглі високі стегна сяяли дрібними краплями. Вона довго утримувала кожен поцілунок. Не поспішаючи, ніжно притискала мене до себе.

О шостій годині ми піднялися на монпарнаську вежу. Кафе сорок шостого поверху тихо дзен'якало посудом кількох відвідувачів. Спритний чорнявий гарсон приніс нам карафку і два фужери.

— Тобі справді тут подобається? — вона поклала долоню на мої пальці й накрила нею обручку.

— Дуже.

— І тобі не шкода твоїх франків? — обличчя її зробилося серйозним. Брови піднялися, високе чоло трохи зморщилося. — Сорок шість франків за вход, сто двадцять за це шаблі, — вона кинула очима на вино. — У тебе такі гонорари? Чи фрау така щедра?

Я всміхнувся. Що я міг їй сказати, не збрехавши...

— Читала твій роман, — вона обвела кінчиком язика верхню губу, злизуючи вино. — Тільки мені здається, що я вже щось таке чула, а може й бачила сама.

— Про все вже написано, — заходився я виправдовуватися, — це ще розумака Флобер помітив. Можна хіба що знайти нову форму. Більш сучасну, чи що.

— Ну, добре. За нашу зустріч!

<sup>21</sup>Парочка?

– За наше випадкове знайомство, – вимовив я тривіальну фразу й помітив, що Анка це зрозуміла й усміхнулася. – Йдемо дивитися на Париж, зверхнью...

Я опустив десять франків у гармату біноокля.

– Навіщо? – здивувалася вона.

– Глянемо ближче на Ейфелеву вежу.

Ми дивилися поперемінно. Там смішно плавували вагончики: вгору та вниз.

– Знаєш, ще школяркою я приїжджала до Парижа. З другожком. У нього була тоді «Рено-Качка». Ми цілі дні їздили вулицями, а на ніч зупинялися просто під Ейфелевою вежею. І спали собі в машині. Фрід так заощаджував, не платив за парковку. І нікому до нас не було діла. Подивися, як збираються хмари. Як свинець. Гайда на дах.

У вузьких переходах, що ведуть ще на три глухих поверхні вище, брудно та напівтемно. Анка зупинилася й притулилася спиною та обома долонями до стіни.

– Зачекай. Поцілуй мене.

Я цілував її схилене вбік обличчя. І її пахуче волосся потрапляло до моїх метушливих губ. Вона широко розставила ноги. Правою рукою задерши спідницю.

– Ти божевільний.

Над центром Помпіду зламаним алюмінієвим дротом застигла блискавка. І гахнув грім.

Мереживо залізниць, таких іграшкових із верхотури, павутиню плелось в квадратах стін. Фосфорувала табличка Sorti<sup>1</sup> на рівні грудей Анки. Вона дивилася крізь гратеги загорожі вниз.

– Я б змогла звідси кинутися.

– Що за думки, – обійняв я її за плечі. Вони трептіли. Вона плакала. Не повертала до мене обличчя.

– А міжнішим, Ейфелеву вежу побудував твій земляк, – заговорив я, щоб розрадити її. – Ейфель – інженер із родини німецьких емігрантів. Вони, здається, ще за Наполеона виїхали з Айфелю. Просто час змінив їхнє прізвище.

– Та знаю я про це, – мовила вона вже спокійним голосом, – я ж майбутній архітектор.

Спалахнула ще одна повільна блискавка й пішов дощ. Теплий, липневий.

<sup>1</sup> Вихід.

Ми поверталися наскрізь мокрі. Уся Пигале і Фрошо світилася вогнями нічних кубел. Товстолобі негри швейцарилі біля розмальованих, здебільшого залізних дверей, що пропонували любов а la всі смаки.

— Може, заглянемо? — пожартував я, показуючи великим пальцем на розкриті навстіж ворота з вивіскою «Сексодром». У яскраво-блакитнім світлі вітрини тонконога білявка показувала межиніожку.

— Ці негри можуть у тебе вкрасти гроши й тебе ж скалічити. Не треба.

До глибокої ночі, поки не вщух дощ, вона цілуvalа мене й лащається. Потім огорнулася широким рушником і рушила на балкон. Покликала мене.

Я накинув сорочку й вийшов. Ніч стояла тиха. На небі ще були хмари.

— Скажи, чому ти не кричиш? — запитала вона й відкинула назад розпушане волосся.

— Боюся, що сусіди почують. Який дурень, ще подумають.

— Ні, ти просто терпиш. Ти терплячий. Не треба. Не тримай у собі почуття. Інакше буде хворіти серце. Ти ж не вони.

— Хто?

— Бачиш, он там, — вона простягла руку вперед, — на перехресті стирчать три пани. І горить їм червоний світлофор. А ні праворуч, ні ліворуч, ні взагалі ніде жодної машини. Глянь — сотні метрів блищає мокрі порожні дороги. Але вони будуть стояти й чекати зеленого світла. Це мої земляки. Німці. Як програмовані. І справді... Ну, йди, лягай. Я зараз теж іду.

Але вона довго ще курила, хоча вдень цього не робила, і дивилася на мене через віконне скло.

«Не шукай мене, — читав я вранці в записці, залишенній на мое ім'я. — Це була мука. І чого, власне? Адже ми випадково зустрілися. Цього могло й не бути. Ми не продовжимо це щастя. (Слово щастя було закреслено, але написано знову). Воно всхоже. Ми не будемо разом. Ніколи. Твоя обручка так міцно сидить на твоєму пальці. Тоді навіщо? Я хочу жити багато. Я продамся. Я побудую свій замок, за своїми кресленнями... А ти прощавай. Ти був найкращим.

18 липня 1998. Париж».

Я здав ключ. У довгій кишці турецького магазину розміняв останні двісті марок. Купив за п'ятнадцять франків вид Мулен-Руж для Зігрід, напився на вулиці дешевого вина з горла й виїхав.

Колеса потяга на стиках Європи не стукають. Не те що в нас. А шкода, я б, може, хоч заплакав. \*



## Олександр АГАМІКІВ

народився 1961 р. в селі Староверовка Ново-Бодолацького району Харківської обл. Закінчив Харківський державний інститут культури. Писемний, перекладач, редактор, міжнародного літературно-мистецького журналу «Склянка Часу» *ZeitGlas*. Публікується з 1987 р. в періодичних виданнях України, Росії та Німеччини. Пишє українською, російською та німецькою мовами. Автор книг: «Два оповідання» (1998), «Нравы города Ка» (1998), «Не Боварі» (1999), «Deutsche Texte» (2000), «Лугань-Луганськ-Bis» (2003), «Разломи танець» (2004), «Нотатки про друкбу» (2005), «Кизилові протилії» (2007). Живе в Казневі. Член Спілки журналістів України.

ЗАБОРОНЕНА ЗОНА